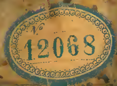
[illegible]
[illegible]
e.al [illegible]
Antõ [illegible]
Moni [illegible]

Poisson

2 vols. May 1853 £ 1.4

Table

1°) Mizaldus (A.). - Hortorum sacri cultus et auxilia. Lutetiae 1575, 182 p.

2°) Mizaldus (A.). - Opusculu de Sena ... Lutetiae, 1574, 18 p.

3°) Diocles - De morborum praesagiis ... et remediis - Lutetiae, 1572, 27 p.

4°) Mizaldus (A.) Artificiosa method. comparandorum hortensium fructorum ... Lutet., 1575, in 8° 39 p.

5°) Mizaldus (A.) - Alexikepus seu auxiliarius et medicus hortus. Lutiae, 1575, 107 p.

Hortorum Secreta,

CVLTVS, ET AVXILIA,

amœnæ voluptatis, & inenarrabilis vtilitatis abunde plena: rerúmque variarum accessione nunc primùm aucta & illustrata.

Autore ANTONIO MIZALDO *Monluciensi, Medico.*

LVTETIÆ.
Apud Federicum Morellum, Regium Typographum.
M. D. LXXV.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

SVMMA PRIVILEGII.

REGIA ſanctione cautum eſt, ne alius quiſpiam præter Federicum Morellum, Regium Lutetiæ Typographum, huncce Librum, cui titulus eſt, *Hortorum Secreta, cultus, & auxilia, Autore* ANT. MIZALDO *Monluctenſi, Medico*, intra quinquennium, abſque manifeſto eiuſdem Mizaldi conſenſu, ſub Regis ditione imprimat, aut vendat. Qui ſecus fecerit, libris, & pœna in ſanctione æſtimata mulctabitur. Conceſſum fuit Priuilegium Lutetiæ Pariſiorum die quinta Octobris, 1570.

Per Regem in Conſilio,

DENYS.

NOBILI ET ERVDITO VIRO EMONDO DE LAIGE, REGIS IN ſupremo Senatu Pariſienſi Conſiliario, & Cœnobiorum B. Mariæ de Fontenayo, necnon S. Memmij, & de Miſerayo Abbati, ANTON. MIZALDVS Monlucienſis, S.P.D.

LVTARCHVS ſcriptor grauis, atque omni iudicio πολυίστωρ elegans, tradit, Clariſsime Senator, idémque Abbas erudite, negociatorẽ quendã Chium vinum multum, primæq; bonitatis vendidiſſe: ſibíque acidum & in vappam deprauatum ſelegiſſe, ac in vſum quotidianum reſeruaſſe. Cuius ſeruus, qui ab eo fortè receſſerat, interrogatus, qua impulſus cauſa dominum reliquiſſet: Quia (reſpondit) cùm in manibus bona quamplurima & præſtantiſſima habe-

ret, mala tamen & deteriora quæque bonis præferebat. Serui huius apophthegmate planè philosophico excitatus, ceu quodam claßico, circumspectè prouidendum mihi duxi, ne simili nota inurerer, similiue infamia notarer qua sordidus iste negociator οἰνοπώλης. Quod ne hîc mihi contingeret, mala, scilicet, & malos, bonis: indoctos doctis, & ignobiles nobilibus præferẽdo: precium operæ facturum me putaui, si posthabita ignobilium & popularium fece (ceu vino quodam in vappam deprauato, &, vt loquitur Plautus, edentulo & infuscato) te vnum de multis, Vir ornatiß. seligerem in propugnatorem, patronum & susceptorem Hortensis huius historiæ nostræ. Quæ sicuti in tuo nomine foras prodit, & variè aucta ac locupletata, incredibilem, mira cum iucunditate & delectatione, fructum quibusuis pollicetur, ita anxiè à te petit & postulat, vt tibi nuncupatam istam voluntatem, aut, si mauis, voluntariam & propensam nuncupationem hanc boni consulas. Quam vt audẽtiùs, ne dicam ardentiùs, aggrederer, tibique ascriberem, ad id incendij frigidam, vt aiunt, non mediocriter suffudit, rarus ille animi tui candor, & non vulgaris modestia, qua literarij nominis professores omnes libenter excipis, libẽtiùs audis, & libentißimè iuuas. Accedit ad hæc, natale

tale

tale solum, & patria: quæ, vt vtrique nostrûm communis est, ita mutuum amorem conciliet oportet. Nec temerè, mea quidem sententia, habetur enim hæc velut parens & mater altera: ob idque indigenas omnes, & αὐτόχθονας, ceu fratres, nescio qua inuicem dulcedine vincit, & immemores non sinit esse sui. Quod latentis nescio quid energiæ illa habeat, à Luciano vtcunque adumbratum his verbis, τῆς πατρίδος καπνὸς λαμπρότερος ὀφθήσεται τοῦ παρ᾽ ἄλλοις πυρός. id est, Patriæ fumus luculentior videtur aliorum igni. Hinc sanè frequens fuit multis admiratio, & iusta aduersum me obiurgatio, quòd te tantum Senatorem, támque illustrem virum, & celebre Borboniorum nostrorum ornamentum, lucubrationũ mearum inautoratione & fructu non dignarer, ac parum consultè tacitum relinquerem, meritóque honore priuarem. In quo, re vera, culpam meam libẽter agnosco & accuso: tantum abest vt auertere aut prætexere, vel in rem quampiam illam conuertere satagam: nisi quòd verebar laudes tuas, vt cum Horatio loquar, culpa deterere ingenij. Vt vt fuerit, quidquid anteà imprudenter omissum & commissum fuit, in posterum, si diuina fauerint numina, multo cum fœnore resarcietur. Plura dicere constitueram, nisi voluntatem eam & propositum

mihi inuidisset Heliodorus, tradens, longæ orationi comitem plerunque esse vanitatem & fastidium. Fœliciter itaque valebis, Senator inculpatissime, idémque Abbas vigilantissime: Quem & mihi, & patriæ, doctisque omnibus, incolumem seruare dignetur ille sine quo est omnis medicina venenum. Lutetiæ, Idibus Augusti,

1574.

LECTORI PHILOKEPO, HOC EST, HORTORVM ET *Hortensium studioso.*

NVNC demũ expertus, verissimum esse fateor, Lector amice, quod Euripides scripsit in Tragœdia cui titulus Hippolytus coronatus, βροτοῖς αἱ δεύτεραι φροντίδες σοφώτεραι: mortalibus posteriores cogitationes prudentiores, melioresque esse solent. Quod hîc dictum & testatum volui, vt intelligas secundam istam editionem Hortensium Secretorum nostrorum & auxiliorum, emendatiorem & auctiorem, rerúmque plurimarum iucunda varietate conditarum locupletiorem tibi prodire, quàm quæ ante annos aliquot ex nobis nata foras abiit, & communi omnium vtilitati exposita fuit. Nosti Horatianum illud,

Multa ferunt anni venientes commoda secum.

Et Quintiliani aliud: Multa limat ætas, deterit vsus plurima, & longè plura concoquunt anni. Cùm itaque Federicus Morellus, inter Parisienses Typographos accurata sua diligentia, impigra assiduitate, vigili industria, eximia eruditione, & perpolita emendatáque & correcta impressione, vbique commendatus, & ob id merito suo Regius Typographus institutus, mihi opportunè significauisset, distracta vbique locorũ esse Exemplaria omnia prioris editionis horum Librorum, proindéque ad secundam editionem se, operásque suas typographicas accingere, petere, & rogare nunquid haberem quod in illis vel emendandum, vel illustrandum, aut locupletandum, ad-

dendúmue cuperem, maturè id peragerem. Hac significatione, ceu pulsato classico inuitatus, illico ad chartaceas machinulas meas conuolaui, schedulas & literarios codicillos omnes (in quibus legendo, audiendo, & lucubrando, egregium aliquid quotidie adnotare consueui) nulla mora excussi, omniúmque maximè Commentariolos nostros Centonum rusticarum rerum diligenter volui ac reuolui. In quibus multa cùm iucunda, tum vtilia, & iuuandæ humanæ vitæ sanequàm idonea reperi, quæ in tuum vsum his libris pluribus locis remiscui & interseui. Id quod facilè tu ipse agnosces, si vtramque editionem inter legendum conferre voles. Agedum itaque, charissime Lector, οἷον φασιν οἱ παίζοντες, ἀμεινόνων ἐξ ἀρχῆς δευτέρων ἐπαναπολήσωμεν, vt est apud Platonem. id est, quemadmodum ludentes dicere consueuerunt, secundis denuo melioribus repetamus, & singula expendamus. Fruere salubriter & iucundè hisce laboribus nostris, tuísque apud Deum precibus conatus nostros, dum meliora tibi meditamur, iuuare perge.

Hesperidum ingentes quorsum miraberis Hortos,
Cùm tot opes vnus Hortulus *iste ferat?*

SVMMA-

SVMMARIVM EORVM QVÆ IN SINGVLIS CAPITIBVS HORVM librorum explicantur. Prior numerus folium: posterior caput designabit.

LIBRO I. HÆC INSVNT.

HORTORVM *institutio, & eorundem priscus vsus.* *fol.* 1. *cap.* 1.

Quæ vtilitas expectanda ab hortis: ad hæc quis finis ac scopus esse debeat culturæ illorum. *f.* 2. *c.* 2.

Modus & secretum ædificandæ viuæ sepis ac validæ: quæ futura sit horti tutissimum & perenne munimentum. *f.* 3. *c.* 3.

De hortorum situ, terra & aqua. 4. 4.

De hortensium stercore, & stercoratione. 5. 5.

De hortensium satione, & seminibus. 6. 6.

Auxilia & secreta pro hortensibus seminibus, & aliis: tam ante sationem, quàm post: ne ab aliqua cùm interna, tum externa afficiantur iniuria. 8. 7.

De hortensium sarritione, runcatione & rigatione: cum prognostico fertilitatis, vel sterilitatis cuiusque sementis. 10. 8.

Auxilia & secreta aduersus hortenses vermes, pulices, erucas, blattas, & limaces: tam olera, quàm arbores & fructus vitiantes. 11. 9.

Auxilia & secreta aduersus hortenses talpas, formicas, culices, & muscas, tam olera, quàm fructus euertentes, lædentes, ac fœdißimè deuastantes, & cõtra molestas ranarum coaxationes. 14.10.

Auxilia & secreta aduersus serpentes hortorum, & alia quæuis reptilia, tam homines, quàm olera, arbores & fructus venenantia 16. 11.

Remedium præsentißimum, & secretum, à quamplurimis summa autoritate viris sæpenumero expertum cõtra virulentos serpentium morsus, etiam si percussus abfuerit. 18.12.

Auxilia & secreta aduersus scorpiones, bufones, hortenses mures, mustelas, & grandiores aliquot bestias, tam olera, quàm fructus, corrumpentes & vastantes. 18.13.

Auxilia & secreta aduersus grandinem, fulmina ac tempestates, arborum, plantarúmque flores & fructus, vti etiam segetem & vineas, miserè perdentia. 20.14.

De rubigine, pruina, carbunculatione, & aliis cœlestibus iniuriis, quæ arborum, frugum & vitium flores ac fructus perditè abolent. 21.15.

LIBRO II. HÆC SVMMATIM EXPLICANTVR.

Hortensia Olera.

LActucæ cultus, auxilia, vsus, & secreta quamplurima. 23.1.

Braßicæ cultus, auxilia, &c. 25.2.

Apij cultus, auxilia, &c. 27.3.
Betæ, portulacæ ac bliti, auxilia, cultus, secreta, & usus. 28.4.
Asparagorum hortensium, cultus, &c. 29.5.
Rutæ hortensis cura, auxilia, &c. 31.6.
Oxalidis ac spinaceorum, cultus, auxilia, usus, & secreta. 32.7.

Radices esculentæ.

Porri auxilia, cultus & secreta. 33.8.
Allij cultus, auxilia, &c. 34.9.
Ceparum cultus, auxilia, &c. 36.10.
Radicis, seu raphani cultus, &c. 38.11.

Herbacei fructus esculenti.

Cucurbitarum cultus, auxilia, &c. 40.12.
Cucumerum cultus, auxilia, &c. 43.13.
Peponum, melonum & melopeponum cultus, auxilia, usus & secreta. 45.14.
Cinaræ, seu hortensis cardui, cultus, cura, usus & secreta. 46.15.

Flores & plantæ hortorum odoratæ, & contrà.

Rosarum cultus, auxilia, &c. 47.16.
Lilij cura, auxilia, &c. 50.17.
Violarum cultus, auxilia, &c. 51.18.
Ocimi & amaranti cultus, &c. 52.19.

Saluiæ, rorismarini, satureiæ, hyssopi & fœniculi, cultus, &c. 54. 20.
Lauandulæ, menthæ, thymi, & solsequij, cultus, auxilia, &c. 56. 21.
Vettonicæ coronariæ, & sampsuchi seu maioranæ, cultus, auxilia, &c. 58. 22.
Bellij, seu bellidis, & phlogij, hoc est violæ flammeæ & inodoræ, adhæc iridis, cultus, auxilia, &c. 59. 23.
Absinthij & abrotoni cura, auxilia, &c. 61. 24.
Fragariæ, Frambœsij, & grossularij cultus, cura, auxilia, &c. 61. 25.

LIBRO III. HÆC TRACTANTVR ET EXPLICANTVR.

Hortensium arborum præcepta quædam & auxilia in genere. 63. 1.
Arborum, ac stirpium hortensium, morbi, labores, & impedimenta aliquot. 66. 2.
Hortensium arborum ægrotantium, aut aliter laborantium, remedia quædã & secreta vniuersalia. 68. 3.
Arboris Mali, eiúsque pomi, cultus, & c. 69. 4.
Arboris Pyri, eiúsque pomi, cultus, & c. 74. 5.
Arboris Cotonei, seu cydonij, & eius pomi, cultus, auxilia & secreta. 75. 6.
Arboris Pruni, eiúsque pomi, cura, &c. 77. 7.
Arboris Cerasi, eiúsque pomi, cultus, &c. 78. 8.
Arboris Mori, ac eius pomi, cura, &c. 79. 9.
Arboris Persicæ, ac eius pomi, cultus, &c. 80. 10.
Arboris Mespili, & sorbi, pomíque earundem, cultus, auxilia, & secreta. 82. 11.

Arboris

Arboris Nucis, seu Iuglandis, eiúsque fructus, cura, auxilia, &c. 84. 12.
Arboris Amygdali, eiúsque nucis, cultus, auxilia & secreta. 85. 13.
Arboris Punicæ, ac eius pomi, cultus, &c. 89. 14.
Arborum Citrij, Aurantij & Limonij, earūdémque pomi, cultus, &c. 93. 15.
Arboris fici, ac eius pomi, cultus, &c. 96. 16.
Oleæ satiuæ, ac eius baccarum, cultus, &c. 100. 17.

PLANTARVM ET ARBORVM QVÆ IN HOC OPERE CONTINENTVR, Catalogus serie alphabetica.

ABrotonum.	fol. 61.	Fœniculum	54.
Absinthium.	61.	Fragaria.	61.
Allium.	34.	Frambœsia.	eodem.
Alticocalus.	93.	Grossularius.	61.
Amarantus.	52.	Hyssopus.	54.
Amygdala.	85.	Iris.	59.
Apium.	27.	Lactuca.	23.
Asparagi.	29.	Lauandula.	56.
Aurantia.	93.	Lilium.	50.
Bellis.	59.	Limonia.	93.
Beta.	28.	Maiorana.	58.
Blitum.	eodem.	Mala.	69.
Brassica.	25.	Melones.	45.
Cepa.	36.	Mentha.	56.
Cerasa.	78.	Mespila.	82.
Cinara.	46.	Mora.	79.
Citria.	93.	Nux & nuces.	84.
Cotonea.	76.	Ocimum.	52.
Cucumis.	43.	Olea.	100.
Cucurbita.	40.	Oxalis.	32.
Ficus.	96.	Pepo.	45.

Persica.	80.	Rosmarinus.	54.
Petroselinum.	27.	Ruta.	31.
Phlogium.	59.	Saluia.	54.
Poma.	69.	Satureia.	eodem.
Portulaca.	28.	Solsequium.	56.
Porrum.	33.	Sorba.	82.
Pruna.	77.	Spinacea.	32.
Punica.	89.	Thymus.	56.
Pyra.	74.	Vettonica, seu œilletus.	58.
Raphanus.	38.	Violæ.	51.
Rosa.	47.		

Qui plureis plantas & arbores requiret, consulat Alexikepum, seu medicum Hortum nostrum.

OPVSCVLVM DE HORTENSIVM Arborum Insitione hæc habet.

De Insitione quæ fit sub cortice & in trunco, ex Græcis Florentini Georgicis. fol. 109.1.

De Insitione quæ fit per inoculationem, ex græcis Didymi Geoponicis 110.2.

Particularia de Insitione, ex Diophane Græco rerum agri scriptore. 111.3.

De arborũ generatione & insitione, ex secundo Georgicorum Virgilij 112.4.

De Insitione, ex Iunio Columella. 113.5.

De Insitione, ex Plinio. 115.6.

De Insitione, ex Palladio: maximè earum arborum quas lib. 3. Horti nostri descripsimus. 118.7.

De Insitione, ex Petro Crescentio. 120.8.

De Insitione, ex Iouiano Pontano. 125.9.

Insitionis ope & artificio multa ad stuporem vsque miranda fieri. 127.10.

OPVSCVLVM DENDRANATOMES, SEV SECTIONIS ARBORUM in ſua membra, ſummatim hæc proponit.

Radices, *arboribus pro fundamento & pedibus eſſe.* *fol.* 129.
Truncum, arborum corpus eſſe, *ibidem.*
Ramos loco brachiorum haberi. *ibidem.*
Caules & ſurculos, manus ac digitos præ ſe ferre. *ibid.*
Cortices loco cutis eſſe. *ibidem.*
Humores ſub cortice & partibus aliis, pro ſanguine haberi. *ibidem.*
Carnem cortici, ceu cuti ſubeſſe. *ibidem.*
Venas per caules & ſurculos reptare. *ibidem.*
Alburnum pro adipe in quibuſdam eſſe. *ibidem.*
Pulpam & neruos arboribus adeſſe. *ibidem.*
Arborum carnes glandia quandoque habere. 130.
Arbores medullam gerere in ipſo mediiullio. *ibidem.*
Calorē proprium & congenitum habere arbores. *ibid.*
Vnde, & quomodo procedat in arboribus educatio, & alimonia. *ibidem.*
Vnde tam multa germina in capitibus ramorū. *ibidem.*
Vnde tot ſtolones in cruribus radicum arborū. *ibidem.*
Dei ſummam ſapientiam in arborum formatione elucere. *ibidem.*
De prodigioſa & mirabili quarundam arborum amplitudine, & fructuoſo prouentu. *ibidem.*
Pulchra & philoſophica de Nuce & quercu. 131.
Deum Opt. Max. omnia ſuſtinere. *ibidem.*

COM-

COMMENTARIOLVS DE Hominis ſymmetria hæc habet.

Hominis corpus harmonicum eſſe organum, omnibus ſuis menſuris abſolutiß. *fol.* 131.
Faciem hominis tribus conſtare dimenſionibus. *ibidem.*
Staturæ hominis partes eſſe nouem. *ibidem.*
Commenſurationem ſingularum partium corporis, in longitudinem. 132.
Menſuram ſingulorum membrorum corporis in latitudinem *ibidem.*
Dimenſionem ſingularum partium corporis in altitudinem. *ibidem.*

FINIS.

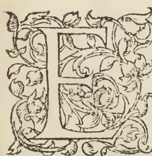

ANTONII MIZALDI MONLVCIENSIS, MEDICI, De Hortorum cultu, cura, auxiliis,& secretis,

LIBER PRIMVS.

Hortorum institutio, & priscus vsus.

CAPVT I.

EPICVRVS ille ocij, vt tradit Plinius, magister, primus hortos instituisse fertur Athenis: nam, anteà, moris non fuerat, in oppidis rura habitare. Sanè, apud priscos Romuli nepotes, hortus nihil aliud fuit, quàm pauperis agellus, & rustici qualiscunque prouentus, victum innocentissimum, & frugalissimum porrigens, & mensam sine arte facilem, ac ne longiùs eundum esset, ilicò instructam, leuíque apparatu lautissimam exhibēs. Qui tum maximè placebat, quod igni non egeret, sumptibúsque macelli parceret, ac merces, cùm herbaceas, tum arboreas, oppidatim venales, quouis tempore præberet: re semper expedita,

Epicurus primus hortorū institutor.

Prisca hortorum commoditas, & vsus.

& ad extemporaneum alimẽtum, præsentissimâ. Quod Virgilius in Moreto, doctè, & eleganter (vt omnia) expressisse mihi videtur, de Simulo, exigui horti, cultore rustico, & laboris patientissimo, hunc in modum scribens:

Priscorum hortorum descriptio pulcherrima.

Non illi suspensa focum carnaria iuxta,
Durati sale terga suis, truncíque, vacabant:
Hortus erat iunctus casulæ: quem vimina pauca,
Et calamo redimita leui, munibat arundo:
Exiguus spatio, variis sed fertilis herbis:
Non illi deërat, quod pauperis exigit vsus:
Interdum locuples, à paupere, multa petebat.
Nec sumptus erat illud opus, sed regula curæ,
Si quando vacuum casulâ, pluuiæ ve tenebant,
Festá ve lux: si fortè labor cessabat aratri,
Horti opus illud erat, &c.

Deinde subdit,

Hortipriscorum prouentus erãt populi.

Verùm, hic non domini, (quis enim contractior illo?)
Sed populi prouentus erat: notísque diebus
Venaleis olerum fasceis portabat in vrbem:
Indè domum ceruice leuis, grauis ære redibat,
Vix vnquam vrbani comitatus merce macelli.
Cæpa rubens, sectíque famem domat area porri:
Quæque trahunt acri vultus nasturtia morsu.

Quomodo ex agris in oppida venerint horti.

Hactenus Maro, de prisco, & rustico vsu hortorum: qui in oppidis antè habitare non nouerant, quàm gulæ delitiæ, & ventris prodigia, Epicuro duce, ex agris, eò, vt diximus, cõmigrare illos impulissent. Nã, vsqueadeò paulatim illecebrosa inualuit voluptas, vt, absque vlla Orphei lyra, vlla Amphionis testudine, arbores, fructus, olera, flores, & rustica alia solatia, (vt Prolego-

mena

mena in Medicum Hortum noſtrum abundè teſtantur) intra muros, etiã à remotiſſimis agris, montibus, & ſyluis, deduxerit, fecerítque, vt nequam in domo cenſeretur materfamilias, cui indiligens, & neglectus eſſet hortus. Verũenimuerò, reciſa longæ narrationis præfatione, tempeſtiuum eſt, vt inſtituti noſtri fores aperiamus, & hortorum ſtrúcturam, cultum, auxilia, ac ſecreta, fœliciter aggrediamur, & cuíque dilucidè ac breuiter explicemus.

Paraſceue ad ſeriam hortorum narrationẽ.

Quæ vtilitas expectanda ab hortis. Adhæc, quis vſus, finis, ac ſcopus eſſe debeat culturæ illorum.
CAPVT II.

ILLE vtiliſſimum, ac iucundiſſimum hortum eſt habiturus, qui, & colere ſciet, & poterit, ac volet. Neque enim ſcire, aut velle cuiquam ſatis fuerit, ſine ſumptibus quos exigunt opera: nec rurſus faciendi, aut impendendi voluntas profuerit, abſque arte, & ſcientia. Quia, caput eſt in omni negocio, nouiſſe quid agendum ſit: quemadmodum, ex Varroniano Tremellio, appoſitè tradit Columella. Qui, hæc tria, ad manũ habuerit, & hortum ſeriò ſibi conſtruere voluerit, duo illi rurſus ſpectanda erunt: vtilitas nimirum, & voluptas: vtilitas, fructum habet comitem: voluptas verò, delectationem, &, vt ſcribit Varro, iucunditatem. Erit itaque hortus conſtruendus & colendus, imprimis, ad vſum vitæ neceſſarium, deindè, ad ſanitatem, ac vireis, cùm corporis, tum animi, à morbis reficiendas, vt adnotauit

Qualẽ exigat dominũ & colonũ hortus non vulgaris.

Vtilitas & voluptas hortos bene cultos comitantur.

Quis finis, ac scopus, culturæ hortensium.

Palladius, &, sæculis aliquot ante eum, Florentinus, scholæ Græcorum geoponicorum doctor eximius: postremò ad delectationem ex aspectu, & iucunditatem ex odoris fragrantia: omniúmque maximè, vt & domino, & colono, dapibus, mensas exornet inemptis. Quæ omnia, & multò plura, Virgilius, longè post Varronem, & sæculis aliquot antè Columellam & Palladium, in suo hortulo, elegantissimè hoc Iambico significauit:

Horti cultissimi laudes, fructus, & vsus.

Hortus salubreis præbet corpori cibos:
Variósque cultus sæpè cultori refert,
Olus suaue, multiplex herbæ genus:
Vuas nitenteis, atque fœtus arborum.
Non desit hortis & voluptas maxima,
Multísque commixta modis iucunditas.
Flores nitescunt discolore gramine,
Pingúntque terras gemmeis honoribus:
Opaca præbent arbores vmbracula,
Prohibéntque densis feruidum Solem comis:
Aues canoros garrulæ fundunt sonos,
Et semper aures cantibus mulcent suis.
Oblectat hortus, auocat, pascit, tenet:
Animóque mœsto demit languores graueis.
Membris vigorem reddit, visus capit:
Refert labori pleniorem gratiam:
Tribuit colenti multiforme gaudium.

Mira, et inexplicabilis horti commoditas.

Hæc sunt, quæ docta, & melliflua Maronis musa, de fructu, vsu, & laudibus horti cecinit. Qui vnus, si fieri potest, in propinquo esse debet, vt dictorum commodorū particeps fiat dominus, & frequenter ad illum veniat, séque frequentiùs vēturum denunciet: non enim temerè dici solet, frontem

Cur horti propinqui esse debeāt.

frontem domini plus prodesse, quàm occipitiũ. Nam sub hoc metu, & olitoré, & operas omneis, in officio continebit. Vt interim non omittam, quòd eius vestigium, hortum, vt posteà dicemus, summè impinguabit, ac multò lætiorem, fœcundiorémque reddet.

Modus, & secretum, ædificandæ viuæ sepis, ac validæ, quæ futura sit horti tutißimum & perenne munimentum. CAP. III.

QVONIAM extremæ demẽtiæ censetur esse, hortum habere ad vnguem excultum, probè consitum, & curiosè institutum, sed qui dies, ac noctes pateat, tam incursibus, quàm iniuriis deprædantium hominum, & deuastantium quadrupedum atque alitum: idcircò de illius munitione, & sepimento, omnium primùm hîc scribã. Quibus copia suppetit, hortos parietibus cingunt, ac vestiunt. Alij, macerias luto, & lapide circà illos erigunt. Plerique, tenuis fortunæ homines, paleato vtuntur fimo, & limo: aut saxa in ordinem congesta illis coagmentant. Sunt, qui fossis, & aggeribus circumdent: quod summè vitandum est, nam horti humores ita subducuntur, nisi fortè locus palustris fuerit. Rustica turba, & plebeia, in syluis recisa spineta, vimineta, & arundineta, pro munimento illis adaptat. Quod Virgiliũ adnotauisse, paulò antè docebamus, his verbis:

Hortũ deberé diligẽter claudi, & muniri.

Variæ hortorum munitiones, & sepimenta.

Virgilius in Moreto.

Hortus erat iunctus casulæ, quem vimina pauca,
Et, calamo redimita leui, munibat arundo.

Verumenimuerò, sepes, ad hunc modum institu-

ta, fatigabili labore quotannis ferè est reparanda: appositísque adminiculis, subindè religanda, & instauranda. Quæ, si firmis, viuísque radicibus niteretur, colonum, magno tædio, impensâ, & sudore leuaret. Nam, præterquàm, quòd labi, aut euerti nesciret, nisi radicitus effodiatur, etiam, ne fulmine quidem, nec aquis, nec ferro, nec ventis, aut procellis (vti iam dicta munimenta) imò, verò, ne igni, qui cuncta solet edomare, aboleri quiret.

Viuæ sepis, ac validæ, facultas, & cõmoditas.

Huius rationem, & structuram, Democritus, in suis Georgicis græcis, longè ante Columellam, & Palladium, facilè, & ingeniosè ostendit. Opportuno tempore (inquit) colligito rubi vastissimi, quem caninum vocāt, necnō, paliuri semina maturissima: ad hæc oxyacāthæ fructus, &, cum erui farina, vel alterius leguminis, ex aqua, ad mellis crassamentum, omnia macerato: iísque miscellaneis, puteales, vel nauticos funes, aut alios vetustate detritos, ac iam ferè putrescentes oblinito, & ita inducito, vt, intra illorum fibras, & capillamenta, recepta semina seruari possint, vsque ad verni temporis initia. Quo aduentante, & blandiente, vbi sepes futura erit, duos sulcos, à se, duobus, tribúsve pedibus separatos, sesquipedali altitudine institue: & prædictos funes, cū impressis seminibus, leui terrâ, ibi adobrue, &, si opus fuerit, identidem irriga. Ita fiet, vt intrà mensem, plus minus, tenella sepes surgat, ac procedat. Quæ adminiculis adiuuanda erit: quibus, inter se, per vacua sulcorum spatia, enata coniungentur spineta, futura, horti, vel agri, validissimum munimentum, &, aduersus externas iniurias, tutissimum propu-

Erigēdæ viuæ sepis ratio, ex Democrito.

Pro paliuro, quo caremus, albispini semina poteris supponere.

Ingeniosum muniendi horti secretum.

propugnaculum. Columella, virgeam, & ligneam ſepem, ſpatio, quod ſulcis interiacet, erigendam præcipit: quam ſuperſcēdant vtriuſque ſulci ſentes, & habeant, priuſquam roborentur, in quo ſeſe recipiant, & conquieſcant. Alij, vt Diophanes, inter Græcos geoponicos celebris, &, cum illo, plerique alij, viuam ſepem, hunc in modum, erigunt. Virgas rubi craſſiores in ſegmēta, & particulas proſcindunt, eáſque, ſcrobibus, palmari altitudine apertis, ſedulò obruunt, ac quotidiè, donec germen erumpat, & frondere conſpiciantur, foſſione, ac rigatione, ſi tempus inuitet, nutriunt, ac refocillant: & ita, ſepem validam, tutam, ac perennem conſtruunt, & ædificant. *Viuæ ſepis ædificandæ alia ratio.*

De hortorum ſitu, aqua, & terra. Cap. IIII.

HORTI ab area, ſtabulis, & fœnario, longè ſiti eſſe debēt, ſi quidem id fieri poteſt. Nam, palearum puluerem, ceu inimicū, ægrè patiuntur, ac ſuſtinent: imò, verò, ne paleas ipſas, quòd olera lædant: quemadmodum ſcripſit Florentinus Græcus, in ſuis georgicæ doctrinæ præceptis, & inſtitutionibus. Nam, hærendo, folia perforant, quæ perforata, ſtatim aduruntur. Proſunt tamen radicibus, perindè atque ſtercus, ſed ramulis, & foliis, nocentiſſimæ iudicantur: adhæc, arborū fœtibus, qui lignoſi non ſunt, omniúmque maximè vitibus, & inter lignoſos, amygdalis: vt alibi ſcribemus. Horti poſitio optima, & laudabilis erit, ſi leniter inclinata, planicies, curſum fluentis aquæ, per diſcreta ſpatia, exceperit. *Paleæ & earum puluis ſunt hortis inimiciſſimæ.* *Horti, quænam poſitio optima, & laudabilis.*

In quam rem, si defuerit fons, eius loco, aut imprimendus erit puteus, aut, si id nequeas, cisterna, vt vocant, superiori parte construetur: vt illinc aquas, conferente pluuiâ, hortus, per æstiuos ardores, excipiat. Quòd, si his omnibus facultatibus carueris, hortum, tribus, vel quatuor pedibus altiùs fodies, ad similitudinem pastini, vt loquitur Palladius: nam, ita cultus, siccitates negliget. In quo, id quoque obseruabis, vt, quem humoris natura non adiuuat, per partes diuidas: & hyeme ad Meridiem, æstate verò ad Septentrionem, spatia colenda conuertas. Iam, quòd ad hortensem terram attinet, salsa, cane peius, & angue, vitari debet, perindè atque amara, si Virgilium audire velis.

Secretum, pro hortis siticulosis.

Salsa etenim tellus (inquit) et quæ perhibetur amara,
Frugibus infœlix: ea nec mansuescit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina seruat:
Multáque degenerant, succos oblita priores.

Salsa terra, & amara, vitanda.

Optima itaque hortis ea censetur esse terra, quæ neque æstate valdè resiccatur, neque argillosa est, neque arenosa, & aspera, neque hiatibus per æstus obnoxia, vt scripsit Didymus in suis agriculturæ Commentariis græcis. Nam, quæ æstate resiccari solet, sata omnia, & implantata perdit, aut eadem tenuia, & imbecilla parit: argillosa, nimiùm est tenax: arenosa, & aspera, contrà: idcircò neque nutrire, neque aquã admittere solet. Terram, itaque, hortis accommodam deprehendes, si aqua lotam, ac dissolutam, limum multum habere videbis. In quo, si superauerit aquositas, ineptam, ac infœcundam iudicato. Si manu, ac digitis

Quænam terra sit hortis optima.

Terræ hortensis probatio.

tis contrectando, valde glutinosam, aut tenacem repereris, ac si esset cera, prorsus inutilem censeto. Oportebit autem, ante omnia, elapidatum esse horti solum, vt Plinio placet, adhæc, quammnimè rimosum: ne Sol penetrans, plantarum radices exurat. Eligetur, itaque, optimum, ac generosum solum, cui semina committas: vel ob id, quòd nutricē, quàm matrem, sæpenumerò conueniat, partui indulgentiorem esse. Cæterùm, illud nec dissimulãdum duxi, nec prætereundum, quòd hortensis terra, quæ fluminibus, aut perpetuis aquis circundatur, non semper est laudabilis: nam, sata, & plantata quædam, aquâ facilè senescunt, fructúsque (siue herbacei fuerint illi, siue arborei) insipidos, ac humidulos plerunque gignunt. Erit, itaque, terra illa temperatæ vbertatis, & culturæ facilis, quæ nec madida est valdè, nec sitiens: ad hæc, quàm recenter effossam alites quærunt, & maximè corui, fossoris vestigia comitantes. Si improba fuerit, quidam emendari dixerunt, si super tenuem, pinguis iniiciatur, aut gracili aridulæ-ve, humida, ac præpinguis misceatur. Sed hæc operæ extrema est dementia. Quid enim potest sperare, qui talem colit terram? Iuuabitur itaque optimo stercore: de quo nobis nunc demum dicendum.

Quænã terra laudabilis, & generosa dici debeat.

De *hortensium stercore, & stercoratione.* Cap. V.

NON defuerunt apud priscos, qui stercorationem hortorum, ædibus plerunque vicinorum, penitus damnauerint, quòd ea, non mo-

Stercoratio à nonnullis priscorum damnata.

dò aërem inficiat, ſed etiam, hortenſia quæuis inſuauiora, & corruptibilia reddat. Et, hac in re, maximè laudant Heſiodum, qui, in ruſtico opere, ſciens omiſerit agrorum ſtercorationem, & hinc, ſalubritati locorum potiùs conſuluerit, quàm fertilitati agrorum: ſat, ſupérque eſſe arbitratus, ex lupinorum, fabarũ, piſorum, cicerum, & aliorum foliis, caulibus, & ſiliquis, tempeſtiuè ſubuerſis, agrum pingueſcere, non, verò, putri, ac peſtilenti materiâ imbui: quæ, in ſata, quibus quotidie veſcimur, plerunque tranſire ſolet, noxâ irreparabili. Huius opinionem, quia, nec veteres, nec recentiores agricolæ ſequuntur, aptam ſtercorationem vbique commendantes, idcircò, de illius naturâ, & vſu, hîc pauca ſcribere conſtitui: omniúmque primùm monere, quòd proba terra, multo ſtercore non indiget: arida, & tenuis, copioſiſſimo: àrida tantùm, (inquit Marò) ne ſaturare fimo pingui pudeat ſola. Quæ verò media eſt, mediocri lętatur. Addo, quòd, ſicuti ſtercus bonum, terram bonam, meliorem, lætiorémque reddit, (vndè Latinis lætamen dictum) & malam, ac vitioſam, ſummè iuuat, ac emẽdat: ita, prauum, modo cõtrario, deteriorem facit. Prætereà, terra non ſtercorata, alget: plurimùm, verò, ſtercorata, aduritur. Vndè, ſatius eſt, id ſæpè facere, vt tradit Columella, quàm ſupra modum. Oportet, autem, plantantem hortulanum, ſtercus ad radices ſtatim non iniicere, ſed primùm, tenuem terram illis immittere, deinde ſtercus, quod rurſus terra tegendum erit. Ita, enim, neque comburentur plantæ, neque ſtercoraria caliditas ilicò exhalabit.

Antiqua agrorum ſtercoratio.

Stercoranda terræ modus.

Quomodo iniiciendum ſtercus.

bit. Quod ad præstantiam fimorũ, & stercorum attinet, Græcorum geoponici, quibus subscribunt Latinorum plerique, columbinum præstare aiunt, quòd sit multâ caliditate præditum, ex quo, rarius proiiciendum cẽsent, & veluti semen spargendum, vt terram possit fermentare, & non aceruatim ponendum, vt solet pecorum stercus, quemadmodum scribit M. Varro. Est etiam volucrum laudatissimum, ob acrimoniam, præterquàm palustrium, & natantium, propter superfluam, & excrementitiam humiditatem. Quanquam & hoc postremum aliis remistum vtile esse potest, vt ex Quintiliorum Græcis georgicis testatus est idem Varro. Secũda laus, asinino debetur, quòd natura fertilissimũ sit, ac minimùm herbarum procreet, omnibúsque plantis summoperè prosit, & olera suauissima ac dulcissima reddat. Tertio loco habetur caprinũ, acerrimum existẽs: quod ouillum sequitur, pinguius tamen: post hoc, verò, bubulũ: deindè suillum illis multò præstantius, nisi ob multam caliditatem, sata perureret, illísque olidum nescio quid conciliaret. Vilissimum omnium, & deterrimum, ex Græcorum sententia, est equorũ, & mulorũ, si solùm per se iniiciatur: acrioribus, tamẽ, vtiliter remiscetur. Verumenimuerò, illud, præ omnibus, & olitoribus & colonis summè est obseruandum, ne annuo stercore, si fieri potest, vtantur: nam præterquàm quòd nullius est vtilitatis, bestiolas etiã quamplurimas gignit: triennale valde bonum existimatur: longiori enim, tempore quicquid habuit fœtidi ac mali vaporauit: & si quid du-

Stercorum præstantia. *Columbinum.* *Volucrum.* *Asininum.* *Caprinum.* *Ouillum.* *Bubulum.* *Suillum.* *Equinum.* *Recens stercus hortis inutile.*

Oleribus stercus optimum cinis tenuissimus

rum inerat, remolliuit ætas. Vtut fuerit, stercus omnium optimum, herbis, ac oleribus censetur esse cinis tenuissimus, naturâ calidus. Nam, pulices hortenses, vermes, erucas, limaces, ac animalcula alia, stirpes depopulantia, occidit, vel abigit. Prædictorum, tamen, inopiâ, in vsum venire poterunt reliqua, ligonibus sæpenumerò transmutata, & confusa. Sed hîc te nolim ignorare, aquosum hortum, maiorem stercoris copiam desiderare, siccum verò minorem. Quòd, si nullum stercoris genus suppeteret, sabulosis locis cretam iniicere optimũ erit: cretosis verò, ac nimium densis, sabulum. Atque ita, hortensia non solùm læta excitabuntur, sed etiam pulcherrima euadent, quemadmodum adnotauit Columella, Romanorum hortorum cultor diligentiss., & doctissimus. Sit hoc Plinij postremũ: Quocunque tempore, hortum, vel agrum stercorare libuerit, valdè curandum est, vt ab occasu æquinoctiali spiret ventus, sitque Luna decrescens ac sicca. Nam, obseruatione tali, mirũ in modum augetur vbertas: sicuti, post Græcos, adnotauerunt Latinæ rusticationis doctores.

Quid agendum in stercoris penuria.

Quænam obseruanda in stercorãdo horto.

De *hortensium satione, & seminibus*. CAP. VI.

Horto multùm conferre iter commodum.

ANtequàm de hortensiũ satione aliquid scribã, iuuat præmonere, multùm conferre horto, iter olitori serenti, vel plantanti, aut quiduis aliud facienti, opportunum, & præsentiæ domini accommodum. Qui libentiùs eò commeabit, & acta aut agenda obseruabit, si non reformidet vexa-

vexationem,erítque veſtigium illius ſtercoris loco, quemadmodum ſcripſit M. Cato,rerum agri priſcus interpres & ad vnguẽ factus. His poſitis ad rem venio.Non ſum neſcius quoſdam præcepiſſe,hortum,vel agrum non eſſe diſſeminãdum, niſi cùm terra pluuiis permaduerit. Quæ ſi tempeſtiuè,& opportunè deſcendant,non improbo. Si, quod nonnunquam euenit, tardè labantur, quantumuis ſitienti horto,vel agro ſemen committi poterit,ex Columellæ ſentẽtia. Quæ res in quibuſdam prouinciis, vbi cœli ſtatus talis eſt, vſurpari ſolet. Nam,quod ſicco ſolo ingeſtũ eſt, perindè,ac ſi eſſet domi repoſitum, non corrumpitur. Atque,vbi venit imber multorum dierum ſementis vno die ſurgit. Verũ enim verò,ab auibus,& formicis,interim periclitatur: niſi ante ſationem,ei ſuccurratur,illis auxiliis, quæ proximo capite exponemus. Vt vt fuerit, dabitur opera vt hortus,vel ager,qui vere conſeri debet, ſub finem autumni,ante gelicidia paſtinetur. Et,qui autumno,oleribus,aut herbis veſtiẽdus erit,æſtatis initio conuertatur:vt hybernis frigoribus,vel æſtiuis Solibus,(de magnis hortis loquor) gleba ſoluatur : ex Maronis præcepto,hunc in modum ſcribentis,

Quando ſeminandus hortus.

Hortenſis philoſophia pulcherrima.

–glebáſque iacenteis
Puluerulenta coquat maturis Solibus æſtas.

Ad hæc,vt prauarum herbarum radices necentur.Cúmque ſationis appetet tempus,quod vnicuique regioni ſuum eſt,ac proprium,runcandus erit,ac prorſum exherbãdus hortus: dein,quo dictum eſt modo,ſtercorandus. His peractis,in a-

Quænam agenda ante ſationem hortenſium.

reas digeretur: quæ ita informandæ erunt, autore Columellâ, vt runcantiũ manus, ad dimidiam latitudinis partem facilè peruenire possint: ne, dum herbas inutiles illæ persequuntur, semina pedibus interim proculcet olitor. Verùm, summè adnitendum erit, vt sationi serenitas, & temporis clementia succedat. Nam, fauente cœlo, tepẽtibus locis, & à Sole illustratis, citissimè prorumpunt ac pullulant semina: quibus ætas etiam nõnihil conferre solet. Quapropter, videndum erit, vt scribit M. Varro, ne vetusta, exucta, mista, rugosa, emaciata, languida, aut adulterina, vel abortiua fuerint semina: quin potiùs vegeta, plena, recentia, ac succulenta. Quæ, dum proiicientur, vel serentur, boreales dies, ac valde frigidi, vitabuntur. Nam in his, terram veluti horridulam, & occlusam, semina ægrè recipere, ac fouere manifestũ est: diebus serenis, ac temperatè calidis, contrà. Quod Virgilium, georgicæ disciplinæ doctorem eximium, sic præcepisse audies:

Tẽporis clementia sationi opportuna.

Frigidis tẽporibus nec arandũ, nec serendum.

Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat autor,
Tellurem Borea rigidam spirante mouere:
Rura gelu tum claudit hyems: nec semina iacta
Concretam patitur radicem affigere terræ.

Satorum defensio.

Si verò timor fuerit ne frigoribus, pruinis, ardoribúsue perurantur, offendantúrue, paleis contegi poterunt: quibus transuersæ virgæ imponentur, & virgis arundines, aut sarmenta, ne à ventis rapiãtur, vel ab auibus deprædẽtur, ex Columellæ præcepto. Sunt apud Græcos rerum agri scriptores, qui sementem, augescente Lunâ, à quarta scilicet vsque ad plenam, facere consulant, dum

illa

illa sub terra est. Alij securiorem viam excogitantes, sationem præcocem non probant: quare in duo, & tria, & quatuor tempora, illam partiuntur: futuri temporis incertitudinem, hoc modo vitare satagentes: & rusticanum Columellæ adagium, in memoriam reuocantes, Serere ne dubites. adhæc Virgilij illud, *Satio quādoque partienda.*

Et dubitant homines serere, atque impendere curam!

quod vnum, ad cerealiū sationem potius detorquerem, quàm hortensium. Oportebit, itaque, eum, qui seriam sationem, & plantationem instituit, videre, vt proba sint semina, terra apta, stercus bonum, & aqua prompta. Nam semina, quæ indè generabuntur, similia efficient: terra apta, sibi credita, optimè seruabit, ac fœcundabit: stercus succulentiorem reddet terram, adhæc laxiorem, vt aquam facilius admittere possit, quæ radicibus impertiatur: aqua, verò, quasi ex vbere, omnia alet, ac fouebit. *Superiorum compēdium breue.*

Auxilia, & secreta pro hortensibus seminibus, tam ante sationem, quàm post: ne ab aliqua, cùm interna, tum externa afficiantur iniuria. CAP. VII.

FRVSTRA sudabit hortēsis colonus, & quiuis alius, si sata à bestiolis lædantur, vel ab alitibus depopulentur, aut aliâ quâuis iniuria afficiantur, siue intus illa contingat, siue foris fiat. Quod vt vitare possit, opportunè ad sequentia auxilia, & secreta, animum conuertet. Si semina terræ mādanda, succo semperuiui paulò ante sationem madefacta fuerint, ab auibus, formicis, *Secreta pulcherrima p seruādis in terra seminibus absq; vlla noxa.*

agreſtibus, muribus, & aliis hortorum prædonibus, non ſolùm illæſa ſeruabuntur, ſed, quæ indè naſcentur, etiam præſtantiora euadent, de Africani experimento, vt in Græcis rerum agri Commentariis adnotatum, & à Latinis agriculturæ autoribus repetitũ obſeruaui. Quod veriſſimum eſſe, tametſi docuit experientia, tamen, quia herbę huius larga vbique non poteſt eſſe copia, eius loco, fuligine, quæ ſupra focos inhæret, ſatis omnibus incolumitatem tueri etiam licebit, ſi collecta pridie quàm ſatio fiat, ſeminibus remiſceatur: vel aqua macerationis eius ſemina ipſa conſpergantur, vt totâ nocte ſuccum trahant, & ebibant, quemadmodum ſcripſit Columella. Eadem à malis omnibus, & hortenſibus incommodis tuta ſeruari tradunt Græci geoponici, & poſt illos, Plinius & Palladius, ſi equæ, aut aſinæ caluaria, ſed nõ virginis, intra hortum ponatur: vel in eius medio, affixa palo erigatur. Nam, quæcunque ſpectabit, ſua præſentia fœcundabit, & illæſa cuſtodiet. Addit Plinius eſſe allium in aruis, alum nuncupatum, quod, aduerſus improbitatem alitum ſemina eruentium, ac depopulantium, coctũ (ne poſſit renaſci) vtiliter obiicitur: Hoc quæ deuorauere aues, ſtupentes manu capiuntur. Africanus ad eam rem modicum frumentum vel hordeum vino incoctum, aut infuſum, veratro admiſcet, ac foris per arearum horti ambitum diſſeminat, ſata quæuis ab auium iniuria hoc modo vindicans. Sed eas mortuas, vel inebriatas, arundini ex pedibus ſuſpendi iubet. Nec omittit cancrorum fluuiatilium decoctum, quo ſi

Vt ſata ſeruentur incolumia.

Auxilium aduerſus mõſtra hortenſia.

Secretum ne ſemina ab alitibus depopulētur.

Res mira de cancrorũ decocto.

quo ſi ſemina conſperſeris, ab alitibus (res mira) nunquam aggredientur: imò verò, quæ ex his naſcentur, durabunt ſalua, & immunia ab omnibus beſtiolarum iniuriis. Sunt qui planta ſola decocti huius aſpergine, fœlici ſucceſſu, tantùm perfundant. Quæ res, mihi, & amicis, plus millies fuit probata, ſed certâ lunari periodo. Nonnulli contuſa cypariſſi folia, ſeminibus remiſcent, & ſubactæ, ac ſtercoratæ terræ committunt, & ita, ab omni corroſione inde naſcentia liberant. Alij, cerui, aut elephantis cornu ſiccum & conciſum, vel deraſum, aut elimatum, ſeminibus intermiſcent: vel aquâ madefactionis illorum, ſpargēda ſemina imbuunt. Virgilius, nitro, aquâ, diluto eadem irroranda, vel amurca tingenda conſulit.

Vt ſemina ab omni corroſione liberentur.

Seminũ medicamenta ex Virgil.

Semina (inquit) vidi equidē multos medicare ſerētes,
Et nitro prius, ac nigra perfundere amurca,
Grandior vt fœtus ſiliquis fallacibus eſſet:
Vt quamuis igni exiguo properata maderent.

Græcus Apuleius illa vino conſpergit, atque ita minùs ægrotatura exiſtimāt. Quæ etiam iuuabuntur aquâ, & amurcâ reſperſa. Sunt Græcæ agriculturæ doctores aliquot, à Columella, Plinio & Palladio probati, & laudati, qui, cucumeris ſylueſtris radices, totā diem, & noctem, aquâ macerāt, eámque ſeminibus, repetita aſpergine, ſuffundunt: & poſtridiè, pallio velata ſemina illa, terræ committunt: hinc arbitrantes, meliora euaſura, & à malis omnibus certò eripienda. Idem Apuleius lentem modicam dum ſeruntur, illis remiſcendā cenſet: nam, aduerſus ventorũ moleſtias natura reſiſtit. Vult prætereà, pro ſatorũ in-

Græcorum & Latinorum agricolarũ ſecretũ pro ſeminib⁹ pulcherrimum.

columitate, ante pastinationem, & fossionem, ranam Rubetam, Græcis Phrynon dictam, noctu, circa hortum, vel agrum deferri: posteà in fictili vase inclusam, medio horto, vel aruo adobrui: & appetente sationis tempore, effodi, ac procul abiici: ne ibi nascentia, amara, & insuauia euadant. Sed pulchrum erit huc proferre elegantissimos Columellæ versus, quibus medicamenta seminibus sanè quàm appositè præscribit.

Rubetæ ranæ secretum magnum.

Columellæ medicamẽta pro seminibus tuendis.

Profuit interdum (ait) medicantem semina, pingui
Palladia sine fruge salis, conspergere amurca:
Innatâ ve laris nigra satiare fauilla:
Profuit & plantis latices infundere amaros
Marrubij, multóque sedi contingere succo.

Ægyptiorum Græcorúmque agricolarum schola tradit, semina incorrosa, & à bestiolis illæsa permanere, quæ Luna semiplena terræ mandata fuerint. Hîc penè prætermieram physicum, pro seminibus & plantis Democriti experimentum, à Neapolitano Palladio diligenter adnotatũ. Paguros (inquit) seu marinos cancros, vel fluuiales, non pauciores quàm decẽ, in vas aliquod aquâ plenum missos, tegito: & sub dio exponito, vt diebus decem insolentur: posteà, semina, quę voles in terra illæsa permanere, aquâ illâ ad dies octo perfundito: ídque, octonis diebus peractis, vt vult Palladius, repetito, donec, quæ optaueris, solidè adolescant: experimẽtum miraberis. Nam, ex seminibus illis quæcunque nascentur, non solùm à se iumenta & pecora arcebunt, sed etiam bestiolas quasuis. De quibus paulò pòst scribemus,

Democriti physicum experimentum ne à iumentis aut pecore lædãtur sata.

mus, & ſparſim de aliis ſeminum auxiliis, vt ſe proferet occaſio, dicemus.

De *hortenſium ſarritione, runcatione, & rigatione: cum prognoſtico fertilitatis, vel ſterilitatis cuiuſque ſementis.* CAP. VIII.

PERACTA ritè ſemente, ſarritionis ſequens debet eſſe cura, de qua inter autores agriculturę non admodum conuenit. Nam quidam negant eam quicquam proficere, quòd hortenſium radices ſarculo detegantur, & plerunque ſuccidantur: atque ſi frigora inceſſerint, gelu prorſus enecentur. Ex quo ſatius eſſe putant runcatione & expurgatione tempeſtiuè vti. Pluribus tamen ſarriri placet: ſed neque eodem modo, neque iiſdem temporibus: pro incolarum conſuetudine, ſoli ingenio, & cœli ſtatu. Vtut fuerit, his locis in quibus ſarritio deſiderabitur, ea non antè aggredietur, quàm hortenſia proprias areolas veſtire occœperint, & grandiuſculum incremẽtum, pro cuiuſque natura ac modulo, ritè admiſerint. Sarritionem ſequetur runcatio: in qua diligẽter cauendum erit, ne germina, tenellós ve partus & floſculos iniurioſo tactu aut tranſitu lædamus, vel tractemus. Quare illam ſuſcipiemus aut antè, aut vbi defloruerint plantæ, vel vbi ſolidas radices egerint. Ad rigationem venio, quæ Solibus æſtiuis, & maximè circa exortum Caniculę, ſummoperè ſolet prodeſſe ac probari: hora, inquam, matutina ac veſpera, vt vult Plinius: cui ſubſcribit ratio, nimirum ne à Sole inferueſcat aqua, &

Controuerſia inter agriculturæ autores de ſarritione, & eius modo ac tempore.

De runcatione, & quid in ea obſeruandum.

Rigationis opportunũ tempus, & qualis debeat eſſe aqua.

radices adurat. Sed ne tum quidem nimiæ debēt esse rigationes, quoniā inebriatis radicibus nocent. Pro quibus haurienda non est aqua putei altissimi, ne nimia frigiditate & cruditate radices percellat. Quòd si alterius præsens non adfuerit facultas, horis aliquot antè hauriēda erit, & sub dio exponēda, vt tepescat. Verumenimuerò, salsæ omnes aquæ summoperè hìc sunt fugiendæ, præterquàm in raphano, beta, ruta, & cunila: quibus salsa aqua peculiaris medicina solet esse, (vt tradit Plinius) in salsis aquis: quæ alioqui & suauitati & fertilitati conferunt: cęteris dulcium aquarum rigua prosunt. Sed vtilissimè ex his, quæ suauissimę habentur. Minus vtiles esse solēt è stagnis haustæ, & quas elices inducunt, quoniam herbarum semina inuehunt: præcipuè tamen imbres plantas alunt, nam illis innascentes bestiolæ necantur. Rigationis modum stirpium ætas temperabit. Nouellæ enim plantæ minus sitiunt: & quæ assueuere, summè rigari desiderant, ídque leniter ex clepsydra, vt æqualiter bibant radices, & non immergantur: nam ita animam terræ exhalatione vanescentem retinent. Ergo non vniuersim ingurgitabuntur plantæ, sed quomodo sitient, ita stillabitur aqua, velut ex vbere alens & non inundans. Sed in re pueris & virgunculis notissima, versatū satis. Iam quòd attinet ad prognosticon fertilitatis aut sterilitatis seminis cuiusque, tam sati quàm seminandi, hac via procedes ex Zoroastris & veterum Ægyptiorum experimēto. Diebus viginti aut triginta ante Caniculæ exortum (qui in hac Gallica

Rigationis modus & formula.

Prognosticō fertilitatis, vel sterilitatis seminū quorūcunque.

cœli

cœli inclinatione, ferè contingit circa decimam ſeptimam diem Iulij) in quopiam loco diligenter ſubacto, de vnoquoque ſemine legitimo & recenti, probationis gratia, diuiſis ſpatiis ac ſignatis, paulùlum ſeres: & ſi aëris vrgebit incendium, opportunè rigabis: vt proiectũ in aridam commodiùs pullulet, & ante coſmicum dicti ſyderis exortũ, tempeſtiuè ſe prodat. Hoc peracto, ſedulus obſeruabis, exorto Procyone, quodnam è iactis ſeminibus incolume, vegetũ ac illæſum emerſerit, & durauerit: atque illud fertile ac fœcundum euaſurum prædices: reliquũ verò quod non prodiit, aut vietam, languidámque & flaccidam plantulã emiſit, inutile ac ſterile futurum tibi ſuadebis. Nam certo certius eſt, inſanum & æſtuans Caniculæ ſydus, per illa ſua canina incendia, κυνοκάυματα Græcis nuncupata, quædam ex ſatis lædere, alia verò minimè. Ex quo noxæ, vel beneficij indicium per annum futurum vnicuique ſementis generi, ſydus natura aridum ac feruens præſenti exitio vel ſalute nunciabit ac præmittet. Hortenſium morbos, ſterilitatem & peſtes alias tibi proponet cap. 2. lib. 3. ſequentis.

Mira ſyderis Caniculæ vis in ſata.

Canicula ſydus natura aridum ac feruens.

Auxilia & ſecreta aduerſus hortenſes vermes, pulices, erucas, blattas & limaces, tam olera quàm arbores & fructus vitiantes ac erodentes. CAP. IX.

NEMO eſt qui paſſim non videat (niſi fortaſſe talpa fuerit) hortẽſeis diuitias à variis beſtiolis & animalculis, tam ſub terra, quàm ſupra, variè infeſtari, & eam ob rem plerunque ægrota-

Hortenſia variis iniuriis obnoxia eſſe.

re, atque nisi auxiliares manus opportunè adfuerint, paulatim tabescendo mori. Nam tãta, támque inexpugnabili acie pestifer ille exitialiũ bestiolarum exercitus nonnunquam grassatur & irrumpit, vt nullis admotis machinis, nullo igni, nullo ferro, ab hortis & agris, in quibus semel castrametatus fuerit, abigi possit ac diuelli. Rem itaque olitoribus & colonis gratissimam facturum me cogitaui, si aduersus istam deploratam pestem, classicum (quod dicunt) canerem, & alexipharmaca aliquot, partim mihi, partim amicis meis nota, & à priscis explorata in medium proferrem. A verbis itaque ad rem venio. Hortẽsia à noxiis vermibus, erucis & aliis repurgari scribit Africanus inter Græcorum agricolas summus, si eorũ latibula, nidi & conceptacula succensis bubulis stercoribus, secundo vento, fumigentur. Plinius amurcam puram sine sale illis spargit. Et si plantarum radicibus, ob fimi malitiam, inhæserint, diligentissimè sarrit. A pulicibus non lædentur, si naturali auxilio, erucam herbam, vel rutam pluribus locis admiscueris. Quòd brassicæ imprimis conuenire certum est, solitæ de omnibus oleribus, à pulicibus summè infestari, cum raphano, quem ostendemus sequenti libro, gentilem ac affinem illi esse. Anatolius in suis Georgicis præceptionibus Græcis, censet nõnihil erui sementi eam in rem addendum. Quod raphanis & rapis prodesse, antiquo experimento constat. Iuuat etiam acre acetum, succo hyoscyami contemperatum, & bestiolis illis respersum. Adhæc aquæ aspergillum, vt tradit Græcus Pamphilus, in qua

Difficilis quandoque hortensium bestiolarum expugnatio.

Auxilia aduersus hortenses vermes.

Aduersus hortenses pulices remedia.

in qua gith, seu meläthium permaduerit. Verùm si ab aliis etiam animalculis semina lædi, aut vitiari noles, ante satione͂, sedi aut semperuiui succo, vt priùs adnotauimus, illa imbues. Quæ etiã incorrosa seruabis, si in testudinis operculo seminaueris, quemadmodum idem scripsit Anatolius. Non omittam ex Palladio, quòd infesta animalcula non generabunt olera, si in eiusdem testudinis corio, spargenda illorum semina siccaueris: vel mentam locis pluribus, maximè inter caules, conseueris Quòd ad erucas & campas attinet (quæ multis magnum & molestum negotium facessunt, deplorata hortorũ, & vinearum calamitate) nonnulli resperso ficulneo cinere illas persequuntur. Sunt qui in hortis scillam, vel, vt cum vulgo loquar, squillam areatim serãt, aut hinc inde suspendant. Alij fluuiatiles cãcros clauis, pluribus locis affigunt. Si verò obstinatè restiterint, & præscriptis ingeniis cedere nolint, hãc oppones machinam. Vrinam bubulam & amurcam æqualiter mista, igni, donec ferueant, admouebis, & vbi refrixerint, illorum imbre olera ac arbores cõsperges: quod Anatolij est experime͂tum. Plinius virgis sanguineis quæ his sunt obnoxia tangenda præcipit. Palladius fusticulos, vel, vt Ruellius legit, fasciculos alliaceos sine capitibus, per omne horti spatiũ comburit. Adhæc vespertilionum stercora, vt nidor è fumo pluribus locis excitetur. Quæ res præsentissimum habet miraculum. Easdem tradit polyhistor ille Plinius, ab oleribus arceri, si cicer vnà seratur & illis remisceatur: aut cancri ramis arborum à corni-

Seminum secreta à superioribus diuersa.

Varia aduersus erucas auxilia & secreta.

Auxilium factu & paratu facile contra erucas.

Et resoluta sinus, resoluto mœsta capillo,
Ter circum areolas, & sepem ducitur horti.
Quæ cùm lustrauit gradiens (mirabile visu)
Non aliter quàm decussa pluit arbore nimbus,
Voluitur ad terram distorto corpore campe.

Hactenus Columella de expiandis & abigendis erucis. Quod equidem præstigiũ referre puduisset, nisi à multis expertum fuisset: scripsissétque doctiss. medicus Ioan. Langius illud in Noricorum terris obseruatum & approbatũ fuisse. Plinius tradit non solùm hac arte erucas decidere, sed & vermiculos, scarabeósque, & noxia alia animalia. Quod à Metrodoro Sceptio in Cappadocia ob cantharidũ multitudinem inuentũ esse prodit. Sed cauendũ, inquit, ne id oriẽte Sole faciant mulieres, nam ita arescerent sementis, & florida horti amœnitas pessum iret, elanguente eius nitore & sensim tabescente: vsqueadeò virosa & pestilens vligo illa, visu, nedum attactu, perniciosa esse solet: præsertim si inquinatæ fuerint. Nostrates hortensium coloni, arte admodum facili easdem sic hodie passim expugnant. Vbi apricis locis illæ post pluuias incesserunt, matutinis horis frutices olerũ, aut ramos arborum succutere solent: sic enim dum adhuc nocturno torpent frigore, facilè decidunt, nec amplius ad superiora perreptant: præbéntque occidenti viam admodum pronam ac præsentem. Cæterùm, si cuiuscunque generis animalcula oleribus & arboribus nocentia perdere voles (quæ Democritus in suis Georgicis prasocurides, Palladius Latino aptóque vocabulo herbicidas, Ruellius

Summè notãda & excutienda.

Rusticorum in expugnãdis erucis artificium prómptum ac facile.

verò porricidas nuncupauit) Diophanem Grçcũ auſculta. Ventriculum veruecis (inquit) recenter mactati, & ſuis adhuc ſordibus excremẽtitiis pleni, diligenter tibi comparato: eúmque ſpatio illo, quo beſtiolis ſcatet hortus, terra leuiter adobruito. Peracto biduo, ibi blattas & animalcula alia gregatim congeſta reperies: quæ vel aliò deportabis, vel eo loco altiſſimè defodies, ne reſurgant: id cùm bis vel tertiò feceris, genus omne quod nocebat extingues, ac verè perdes. Ruſtici apud nos paleis intortis arborũ truncos armant, & crura coronãt. Qui verò ditiores ſunt, carpto bombace, lana, vel cãnabinis ſtupis idem moliũtur: quibus, ſumma arborum petentes erucæ implicantur, ac veluti obiectis laqueis & compedibus, vel profligantur, vel ſic à cœpta via actutum reuocantur. Quod ad limaces particulatim attinet, ſi vel amurcam recentem, vel ex caminis fuliginem illis reſperſeris, oleribus non minùs commodabis, quàm ſi inter illa cicer conſeueris, ad hortenſium multa portenta, vt ſuperiùs ſcripſimus, vtile. Alia ex præcedentibus auxilia requires. Et ſi viridem ac floridum hortum habere voles, illius ſulcos, areas, & puluinos fœno græco ex aqua trito diligenter rigabis: aut aſini caluariam, non virginis, vt anteà monuimuſ, in medio illius eriges. Iulius Fronto tradit, olera omnia ſummè iuuari, ſi iuxta illa, eruca herba, ſata plantatáve fuerit. Sed intoleranda fiet hortenſi colono iniuria, ſi anſerum ſtercus muria ſolutum, oleribus reſpergatur, quòd illis ſummè noceat: quẽadmodùm Democritus, Fronto & Damageron

Ruſtica erucarũ muſcipula.

Auxilia aduerſus limaces.

Vt hortus fiat florid⁹.

Quomodo olitori fiat iniuria.

in selectis Græcæ agriculturæ præceptionibus posteritatem admonuerunt.

Auxilia & secreta aduersus hortenses talpas, formicas, culices, muscas & ranas, tam olera quàm arbores & fructus euertentes, lædentes ac depopulantes. Cap. X.

QVIA talpæ in plerisque hortorum locis tumulando & fodiendo, proindéque terram seminibus onustam, vel plantis vestitam eruendo ac euertẽdo, olitoribus, iusta causa, molestæ solent esse, ac illis negocium quandoque inexpugnabile facere, idcirco auxiliares machinas aduersus excœcatam illarum aciem, ex rusticis Græcorum & Latinorum armariis, huc proferre & adferre non grauabor. Paxamus, vt hinc auspicer, nucem, aut vasculum quodpiam angustum & solidum perforari iubet: ibíque paleas & cedriam, vel (vt legit Palladius) ceram, quantum opus fuerit, cum sulphure includi: omnésque talparum aditus & spiramẽta illis diligenter obstrui, ne per ea fumus penetret. Ita tamen, vt vnum tantum os, & foramen relinquatur, quod amplum sit: in cuius ostiolo, dicta nux aut vasculum intus accensum, sic collocabitur, vt ab vna parte flatum possit accipere, qui cedriæ & sulphuris nidorem in talpæ tumulum diffundat. Eo artificio impletis fumo cuniculis, talpas omnes vel protinus fugere, vel enecari deprehendes. Sunt qui veratrum albũ aut cynocrambes corticem tusum, cribratúmque, & cũ polenta & ouis

Talpæ cur olitoribus molestæ.

Ingeniosa Græcorum machina ad talpas expugnandas.

Varia abigendarum aut necandarum talparum artificia.

miſtum, ac vino & lacte ſubactũ, in offas & paſtillos cogunt, ac eos talparum cauernis immittũt. Albertus, allio, cepa, vel porro talpina oſtiola claudit: putátque tetri odoris iaculatione talpas intus expirare, vel ſolum vertere. Plerique ad has abigendas feles in hortis educant, ac muſtelas cicurant, vt ſuo venatu peſtem hanc arceant, cuniculorum faucibus ac ſpiraculis admotę. Alij foramina earundem rubrica & ſucco cucumeris ſylueſtris implent ac ſaturant: vel captam vnam cum accenſo ſulphure in ollam proiiciunt, putantes eò conuenire alias omneis. Non deſunt qui illarum oſtiolis laqueos ſetaceos adhibent. Alia aduerſus talpas propugnacula reperies in medica noſtra Quadrupedũ Hiſtoria: quo loco de talpis medicè ſcribimus. Sunt qui Ricinum plantam, quæ vulgò Palma Chriſti nuncupatur, in hortis paſſim implantent, ad arcendam talparum iniuriam, quod facili paruóque labore explorabis. Ruſticis ſatis eſt virgam, aut foliaceum ſambuci ramũ defixiſſe. Plinius ſola amurca necat. Qui de formicis poſteritatis memoriæ hæc etiam mandauit. Sunt arborum peſtes (inquit) formicæ: quas plerique abigunt rubrica & pice liquida perunctis caudicibus: necnõ & piſce iuxta ſuſpenſo, quem Palladius poſt Græcos geoponicos coracinum, Ruellius graculum nominat: quod Plinius omiſit. Nam ita in locũ vnum congregantur, & facilè diſperduntur. Alij lupino cum oleo trito, arborum ac plantarum radices, vel (vt legũt nonnulli) caudices illinunt. Plurimi ſola amurca necãt. Palladius contra illarum

Talparum fuga & venatio.

Aduerſus formicas auxilia varia & propugnacula.

agmina

agmina hoc monstrat propugnaculum. Si formicæ, inquit, habent in horto foramina, cor noctuæ admoueto: si foris veniũt, omne horti spatium cinere, aut cretę candore vel oleo obsignato. Et paulò pòst: Formicas abiges si origanum & sulphur trita, ad illarum foramina resperseris: aut vacuas cochlearum testas cremaueris, & eo cinere myrmecias, formicariáve antra affatim saturaueris. In quo styracem omisit à Paxamo Græco, ex quo hæc transcripsit, additam. Paxami verba sic habent: Si captas formicas in medio horti vsseris, reliquas fugabis. Adhęc, si circa formicarias cauernulas cedriã obleueris, non egredientur, expellentúrque de suis sedibus, si cochlearum testacea operimenta cum styrace incenderis, vel contusa per formicarum agmen resperseris. Quod penitus perdetur, si succum cyrenaïcum oleo dissolutum affuderis. Addit præterea formicam nec plantas cõtingere, nec in arbores reptare, si lupinis amaris cum amurca tritis aut coctis, illarum cauliculos vel truncos sedulò obleueris. Idem præstabis, si albam lanam aut stupas, vel bombacem, vt de erucis paulò antè scripsimus, iisdem truncis cauliculísue circundederis: aut creta, vel rubrica, origanóue, assuetas illarum vias circunscripseris: nam sic plantas formicæ non attingunt, sed ne arborem quidem ita vestitam ascendunt. Quin & vas mellarium ita circũscriptum nequaquam ab illis contingi tradunt, etiam si operculo caruerit: licet mellis, dulciúmque escarum admodum sint cupidæ formicæ. Palladius rubrica, butyro & pice liquida mi-

Palladius mirus formicarum expugnator.

Formicarũ fuga.

Vt formica arborem nõ conscendat.

Formicæ dulciũ escarum appetentes.

ſta,arbores ac plantas inungit. Addo quòd ſi radici arboris vel plantæ vaccinum fel illinatur,ibi non accedent formicæ,vt ſcripſit Raſes medicus Arabs. Non deſunt ex Græcis qui arborum & vitium truncis denſam hæderam alligent:eóque machinamento ſtabulantes ſub eius vmbra formicas,veluti obſides retinent & mactant. Plerique taurino felle cum amurca & pice idem moliuntur.Sed Plinium repeto, qui ex Sabino Tyro in libro Cepuricôn ſeu hortenſium, quem Mœcenati dicauit,præſtātiſſimum aduerſus formicas remedium eſſe ait,limum marinum,aut cinerem obturandis illarum foraminibus.At omnium efficaciſſimè heliotropio herba necantur. Quidam aquā diluto latere crudo, eis inimicam putant. Alij alas veſpertilionis, ceu præſentiſſimum amuletum eis opponunt. Verùm de formicis hæc in præſentiarum abundè ſatis.Culices fugantur aceti & origani decocto, ſi reſpergas, queadmodum in ſuis Georgicis adnotauit Democritus.Adhæc rutæ madefactæ aſperſione: & ſulphuris, aut cumini, aut bubuli ſtercoris, aut bdellij ſuffitu,& conizæ decocto.Plinius galbano accenſo abigi tradit: & Palladius amurca recente, vel reſperſa ex caminis fuligine. Muſcas Berytius Græcus hoc flagello procul arcere docuit. Si veratrum (inquit) addito auripigmento cum lacte maceraueris,& illius rore ac imbre locum à muſcis obſeſſum reſperſeris,omnes vel fugabis,vel perimes. Quod etiā præſtabit alumen cum origano & lacte tritum: nam his miſcellaneis quæcunque illita fuerint,à muſcis non contingentur.

Autoris mira diligētia in conquirēdis auxiliis aduerſus formicas.

Quomodo abigantur culices.

Muſcarum fuga & flagellum.

tingentur. Prodest etiam laurus cum nigro veratro tusa, & in lacte, aut aqua mulsa macerata: eius enim aspergine, ceu quodam toxico necantur, aut nunquam rediturae, aliò confestim euolant. Aduersus ranas quae aestiuis noctibus colonis diurno labore fractis, imò verò magnatibus, delicatis & aulicis garrula coaxatione molestae solent esse, hoc Africani Graeci habeto auxilium & secretum. Ranae tacebunt (inquit) ac vociferari desinent, si lucernam accensam ante illas posueris, aut de arbore ita suspēderis, vt ab eius lumine, ac si Sol esset, illustrari possint. Res mihi & aliis multis plus millies experta. Hieronymus Cardanus tradit fel caprae sepultum ranas congregare. Quod hîc postremum erit.

Aspergillũ muscas abigens, vel perimens.

Auxilium aduersus ranarum garrulitatem.

Auxilia & secreta aduersus serpentes hortorum, & alia quaeuis reptilia, tam homines, quàm olera, arbores & fructus venenantia. Cap. XI.

FLORENTINVS rerum agri interpres apud Graecos summus & diligens, scribit, serpentes in hortis, aut alibi, nequaquam stabulaturos, si absynthium, aut artemisiam, abrotanúmve per ambitum plantaueris, vel in angulis commodè dispofueris. Qui si alicubi versari fuerint assueti, suffitu radicis lilij, aut cornu cerui, vel vngulae caprinae actutum abigi tradit. Palladius omni austeritate eosdem fugari, nocētésque spiritus, graueolentis fumi innocentia exagitari scribit. Democritus mori penitus affirmat, si querna folia super iniiciantur: aut si quis ieiunus in illorum os

Ne serpentes in hortis stabulētur.

Serpentes quomodo necentur.

expuerit. Apuleius arundine ſemel duntaxat percuſſos obſtupeſcere contendit: ſæpius verò, roborari. Taretinus Græcæ agricolationis peritus, eum à ſerpente affici poſſe negat, qui ſucco raphani oblitus fuerit, aut raphanum ipſum guſtauerit, vel ſecũ detulerit. Quod Athenæus & Galenus cum pleriſque aliis, malo medico ſeu citrio aſcribunt, & pulcherrima hiſtoria confirmant: quam libro tertio per occaſionem tibi proferemus ac proponemus. Sed ſerpenticîdam Florentinum rurſus audire moleſtum non erit. Serpentes, inquit, nunquam accedent vbi cerui adeps iacuerit: aut centaureæ radix, aut gagates lapis, aut aquilæ, vel miluij ſtercus: fugabitúrque omne reptile ſi nigellam, pyrethrum, galbanũ, cerui cornu, hyſſopum, ſulphur, peucedanũ & caprarum vngulas miſcueris, deinde triueris & acetum acerrimum fuderis: compoſitíſque horum miſcellaneorum ſphærulis, fumum ac vaporem excitaueris. Nam diffuſo per aërem rerum iſtarum nidore, reptile quoduis, ac ſi flagello ageretur, procul fugere vel expirare animaduertes. Quidam prodiderunt punicæ ramum, vt ſuo dicemus loco, venenata omnia, nedum ſerpentes, fugare. Quapropter ſtragulis conſultò imponi ſolet iis ædibus in quibus verſari ſolent ſerpentes, & venenoſa quæuis animalcula. Quorum agmina in vnum locum, ceu piſces in ſagenam aut verriculum, idem Florentinus cogebat, dolio à ſalſamẽtis inueterato, & circa hortum, agrũ, aut locum alium ſerpentibus ac venenatis beſtiolis obnoxium, defoſſo. Nam in id reptile omne confeſtim accede-

Mira raphani natura.

Vt locus quiuis ſit à ſerpente tutus

Rami punicæ vis magna.

Quomodo cogantur in vnũ ſerpentes.

accedebat, accedénſque vltrò illabebatur. Plinius de ſilere loquens hæc tradit, Serpentes & hunc fruticem refugiunt: baculúmque ruſtici ob id ex eo gerunt & circunferunt. Cæterùm, experimento certiſſimo probatum & cõfirmatum eſt, vſtis & accenſis coriis quæ veteramentorum ſunt, ſerpentes efficaciter fugari: neque eos modò qui in hortis, agris aut domibus oberrãt, ſed qui in hominum corpora ingrediuntur, dum per æſtatem alto ſomno oppreſſi, aperto ore in campeſtribus obdormiunt. Quod Marcus Gatinaria medicus celebris memorat accidiſſe cuidam homini ſuo tempore. Cui cùm fruſtra adhibita eſſent innumera medicamenta & præſidia alioquin efficaciſſima, de omnibus præſentiſſimum & mirabiliſſimum fuit veteramentorum fumus & nidor ex infundibulo hauſtus, & ore exceptus. Nam cũ primùm immanis fera (erat enim Vipera prægrãdis) fumi nidorem præſenſit, viſa eſt à circũſtantibus egredi per anum, magna omnium admiratione & incredibili ſtupore. Quod hîc ſcriptum & adnotatum volui, ceu ſecretum magnum & paratu facile, multíſque profuturũ. Solet etiam eam in rem lac decoqui, & eius fumus ac nidor ore aperto traiici. Nam vbi ſerpens illum ſenſerit, actutum per os egreditur, vt lacte fruatur, cuius eſt appetentiſſimus. Hîc non omittã, quòd ſerpentes ignem valde oderunt: non ſolùm quia oculos illorum hebetat, ſed quòd natura ignis veneno aduerſatur. Oderunt etiam validũ odorem iaculantia, qualia ſunt allia & cepæ. Amant ſabinam, hederam ac fœniculum: ſicuti bufones

Pulcherrima hiſtoria pro fugãdis ſerpẽtibus à corpore.

Quænã ſint ſerpentibus inimica & amica.

ſaluiam (vt in noſtris Memorabilium Centuriis oſtẽdimus) & viperæ erucam. Omniũ peſſimè & infenſiſſimè auerſantur ac oderunt fraxinum: adeò vt ne matutinas quidem occidentaléſve vmbras eius, quàm ſunt longiſſimæ, attingant, ſed procul fugiant. Quin experti prodimus, inquit Plinius, quòd ſi gyro ex fraxinea fronde claudãtur ignis & ſerpens, in ignem potiùs quàm fraxinum ſtatim fugiet ille: mira naturæ benignitate, quæ prius quàm ſerpentes prodeant, ſicuti florere fraxinum permittit, ita ante cõditos, folia nequaquam deponere ſinit. Virgilius omnis eruditionis parens, cedro vel galbano incenſis illos perſequitur & exagitat.

Notãda fraxini & ſerpentis antipathia.

Diſce (inquit) & odoratam ſtabulis incendere cedrũ,
Galbaneóſque agitare graues nidore chelydros.

Ferè hîc præterieram quòd filicis folia ſerpẽtem non recipiunt: vnde ſerpentigenis locis filicem ſeuiſſe, aut ſtrauiſſe multis vtile fuit. In his obliuiſcendum non eſt, quòd ſerpentes ſambuci flores ſummè refugiunt. Qui etiam tineas, blattas & erucas perimere tradũtur. Addo quòd ſi folia filicis comburantur, etiam ſolo nidore ſerpentes fugabunt, ac longè ſedes mutare cogent. Neſcio ſanè an hîc etiam adnotare debeam, quod apud Albertum legi, ariſtolochiam ſcilicet rotundam cum campeſtri rana, & ſcriptorij atramenti parte aliqua diligenter tritam, facere vt ſerpẽtes ceu mortui ilicò ſubſiſtant, ſi ex iis miſcellaneis aliquid ſcribatur, & corã illis proiiciatur. Sed iam tempeſtiuum eſt, vt ad remedia demorſorum à ſerpentibus veniamus, eáque prompta & paratu faci-

De filice & ariſtolochia contra ſerpentes.

Remedia aduerſus ſerpentis morſum.

facilia proponamus. Si itaque à serpente quispiam demorsus fuerit, nisi febricitet, bibat succũ è foliis fraxini, vino albo generoso exceptũ: si febricitet, solum succum hauriat, foliísque ipsis morsum tegat: miraculum à multis fœlici successu probatum & expertum demirabitur. Nec temerè, nam certam & abstrusam contra serpentes antipathiam habet fraxinus: sicuti paulò ante ex Plinio ostẽsum fuit, & nobis alibi adnotatũ.

Remedium præsentißimum & secretum, à quampluri-mis summa autoritate viris sæpenumerò expertum contra virulentos serpentium morsus, etiam si percussus absfuerit. Cap. XII.

Hoc loco mihi monendus est lector, me in hoc opusculo nostro, vt in reliquis hactenus à nobis publicæ vtilitati propositis candidè factum fuit, nihil omissurũ aut dissimulaturum quod reipublicæ & posteritati profuturum agnoscã. Hîc itaque sedulò proponam, quonam modo virulentos serpentium morsus, quiuis (etiam percussis absentibus) certo & tuto experimento, eóque factu & paratu sanè quàm facili, ex tẽpore sanare possit. Quod excellentissimum & singulare secretum præstantissimo medico & philosopho Andreæ Mathiolo æquè libenter acceptum fero, atque ille ingenuè profitetur se illud à quodam in agro Romano heremita accepisse. Sic itaque res habet. Cùm quis à serpente fuerit morsus, si præsens aderit, quæ mox dicentur in eo fiant. Si verò per nuncium id significa-

uerit,percontaberis ex eo, num medicamentum loco percuſſi velit haurire. Quod ſe facturum ſi reſpondet, iube ut dextrum pedem calceo denudatum ſolo ſiſtat. Tum demum cultello lineam circumducito totius pedis veſtigio. Quod vbi feceris,iube pedem auferri,& intra ſignatę lineæ ſpatium, cuſpide cultelli hæc verba inſcribito, CARO CARVZE, SANVM REDVCE, REPVTA SANVM, EMANVEL, PARACLETVS. Mox terram eodem gladio abradito,ita vt omnes literarum characteres aboleantur: Abraſum puluerem fictili paruo aqua pleno excipe,ibíque tantiſper dimitte donec terra ſubſidat. Poſtea nuncij interula aquam percolato, & cruce ſignatam illi bibendam prębeto. Mirandum ſanè quòd eadem hora ictus ſanabitur, qua nuncius potionem ſumpſerit: vt & mihi, qui hęc ſcribo,& viris fide & veritate eximiis, abſque vllo fuco & mendacio compertum, expertúmque fuit,& ob id à me hoc loco publicæ vtilitati candidè impertitum.

Auxilia & ſecreta aduerſus ſcorpiones, bufones, hortenſes mures, muſtelas, & grandiores beſtias, tam olera quàm fructus corrumpentes & vaſtantes.

CAPVT XIII.

Scorpionũ fuga & interitus.

QVOD ad ſcorpiones attinet,ſi locum in quo verſantur ſurculo aut ramulo veri heliotropij circunſcripſeris,negat Plinius illos hinc egredi poſſe. Si verò herba ipſa imponatur, aut reſpergatur,protinus emori tradit. Idẽ fieri aiunt

tactu

tactu radicis herbæ quam ſcorpioïdem dicunt: imò verò à ſcorpione minimè lædi, qui herbam geſtabit. Afri promittunt ad manipulum ocimi cum cancris decem marinis vel fluuialibus tritum, à proximo omnes cõuenire. Tradunt iidem quòd ſi à ſcorpione quiſpiam percuſſus aſino inſideat ſpectans ad eius caudam, pernicioſum ſeſſoris virus in aſinum tranſire. indicium erit, ſi deflauerit & pepederit aſinus. Sed hæc quia vanitatem olent, ad ſcorpionum fugam & exitium calamum conuertamus. Diophanes in ſuis de agricultura græcis Commentariis tradit, cum pleriſque aliis, raphanum ſcorpiis impoſitum, præſentem mortem illis adferre. Adhæc eum qui raphani ſucco manus diligenter obleuerit, citra periculum ſcorpios & venenata quæque poſſe tractare. Addit prætereà ſandaracham cum butyro vel adipe caprino ſuffitã, eoſdem & reptile omne abigere: inſuper ſcorpium vnum concrematum reliquos fugare. Quo loco non omittam ex Tarentino Græco, quòd qui ſideritim, vel ſcorpioïdem herbam tenuerit, ſcorpios innocenter tractare poterit. Plutarchus ex Zoroaſtre nucem auellanam lectulorum pedibus alligat, ne ſcorpius illos conſcendat. De ictorum remediis hæc à me in præſentiarum habebis. Si quis ſcorpium à quo fuit percuſſus, vel alium in oleo coquat, eóque plagam inungat, valdè iuuabitur. Idem continget, ſi pungentem ſuper locum interimat ac proterat: ſed periculoſus erit ictus, ſi quis eo die quo punctus fuit ocimum eſitauerit. Florentinus ſuccum fici recentis in plagam efficaciter

Mirũ ſi verum.

Memorabilia in ſcorpiones alexipharmaca.

Remedia eorũ qui à ſcorpio fuerint icti.

Pulchra & notatu digna. ſtillari tradit. Plinius aſſerit ſcorpij cinerē ex vino potum, ſi febris abſit, ſummo eſſe remedio: perinde atque vermium ignitorū puluiſculum, verminātibus hominibus, animalibus, ac alitibus & à rabido cane morſis pilos eiuſdē vſtos ac propinatos, vt ex eodem boue lora, quod dicunt, ſumantur: & venenata ſint ipſis venenis remedia. Bufones iiſdē rebus fugari & necari ſcribūt Græcæ & Latinę agriculturæ profeſſores, quibus ſerpētes. Quare pro auxiliis aduerſus illos, recurres ad XI. caput pręcedens. Mures iacta ſemina nullo modo perſequi tradit Apuleius, ſi bubulo felle macerata fuerint antè quàm ſpargantur. Necabuntur ſi foliis rhododaphnes illorū aditus clauſeris. Non deſunt ex Græcis qui ſylueſtris cucumeris, aut hyoſcyami, vel amygdalarum amararum & veratri nigri pares portiones cōtuſas polentæ immiſceant, ac oleo ſubigāt, agreſtiúmque murium aut domeſticorum cauernis & cuniculis apponant. Plinius abigi ſcribit cinere muſtelæ aut felis aqua diluto, & ſeminibus reſperſo. Verùm, quæ inde naſcentur, virus taliū animalium redolere valde periclitantur: ob id bubulo felle ſemina imbui & tingi, melius erit. Muſtellas vel occides, vel fugabis, vt adnotauit Africanus, ſi ſalem ammoniacum & frumentum, ſeu (vt alij legunt) fermentum commaceraueris: & ad locum vbi frequenter diſcurrunt, proieceris. Alij, captā vnam, cauda & teſticulis amputatis, viuam dimittunt: putántque eo ſpectaculo & mutilatione reliquas emigraturas: cuius rei facilis experiētia, fidem in poſterum firmam tibi faciet. De grādioribus

Auxilia aduerſus agreſtes mures, necnon domeſticos.

Auxilia aduerſus muſtellas, earundémq; expulſio & interitus.

dioribus beſtiis abigendis hæc paucis accipito. Nunquam ſata illæ contingent, ſi imbre veteris vrinæ in qua ſtercus caninũ maduerit, areæ hortorum ſpargantur. Idem futurum promittit Democritus, vt antea docuimus, ſi fluuiales cancros quamplurimos, vel marinos nõ pauciores quàm decem, fictili vaſculo cum aqua immiſſos tegas, & ſub dio ſtatuas, vt decem diebus à Sole vaporentur: poſteà quæcunque illæſa volueris eſſe, cùm ab aëre, tum ab animalibus, aqua illa diebus alternis debes perfundere, donec ſolidiùs adoleſcant. Sũt de priſco illo Africanæ primùm, deinde Græcæ agriculturę collegio, qui pæoniam aut perſonatam herbam vrenteis, vel per hortũ aut agrum circunferenteis, beſtias & infeſta quæuis animalia, occulto amuleto perſequuntur. Quæ ſi frondes paſtu malefico depaſcantur, Plinius in naturę hiſtoria primus & vltimus, prudenter cõſulit, folia fimo boum diluto aſpergenda eſſe, quoties imber interuenerit: quoniam ita abluitur virus medicaminis, mira quædam excogitante ſolertia humana. Verùm de his plura alibi ſcribenda nobis reſeruamus.

Ne grãdiores beſtiæ ſata lædãt vel contingant.

Africani & Græci agricolæ ſolertes.

Ne animalia frondes paſcant.

Auxilia & ſecreta aduerſus grandinem, fulmina ac tempeſtates, arborum, plantarúmque, flores & fructus, vti etiam Cereris & Bacchi dona, miſerè perdentes. Cap. XIIII.

Aduerſus ingruentem grandinem auxilia & ſecreta.

De grandine, quæ plerunque dilapidat hominúmque, boúmque labores, hæc paucis habeto. Si voles illi ingruenti occurrere, vituli ma-

rini pellem, vel hyenæ, aut crocodili, per horti vel agri ſpatia circunferes, & in eorum ingreſſu ſuſpendes: quemadmodum ſcripſit Philoſtratus in ſuis rerum ruſticarum græcis Commentariis. Alij grandinem inſtare animaduertentes, oblato ingenti ſpeculo imaginem nubis accipiũt: eóque remedio nubem, ſeu ſibi obiecta deſpiciat, vel (vt legit Palladius) diſpliceat, ſeu tanquam geminata alteri cedat, extemplo auertunt & amoliũtur. Plerique alij hac ſuperſtitione imbuũtur, vt plurium domorum clauibus de funiculo pendentibus, omne horti ſpatium in orbem cingant: exiſtimantes grandinem ſine damno hac arte aliò cum ſua nube migraturam. Sunt, eodem Philoſtrato autore, qui dextra manu teſtudinem paluſtrem ſupinam ferentes, hortum vel agrum perambulent: & reuerſi vnde exierant, eadem figura, illam humi ſtatuant, ac glebas curuaturæ dorſi eius obiiciãt, ne inuerti poſſit, ſed ſupina permaneat, nubémque grandine pregnantem recta intueatur. Quod quidam fieri præcipiũt hora diei, vel noctis ſexta. Non defuerunt apud priſcos qui eam in rem omne horti vel agri ſpatium alba vite cingerent: aut noctuam alis patentibus extenſam in agro, hortóve ſuffigerẽt. Quæ duo etiam ad fulmina grandinem plurimùm comitantia, incomparabilis ille rerum agri doctor Iunius Columella tranſtulit, ad hunc modum in ſuo horto loquens:

Mira teſtudinis antipathia cum nube grandinem parturiente.

Vtque Iouis magni prohiberet fulmina Tarchon,
Sæpè ſuas ſedes præcinxit vitibus albis.
Hinc Amythaonius docuit quæ plurima Chiron,

Auxilia aduerſus fulmen ex Columella.

Noctur-

Nocturnas crucibus volucres ſuſpendit: & altis
Culminibus vetuit feralia carmina flere.

Sed hoc loco auxilium quod noſtrates præſentiſſimum habent aduerſus tonitrua, fulmina, & nubes grandinem horrendam parturientes, ſilẽtio nō diſſimulabo. quodnam illud, inquies? nolarum & campanarum tinnitus, aut bombardarum aliorúmve pyrobolorum inſtrumentorum longè latéque reboantes crepitus, vt clamor eat cœlo: quemadmodum in noſtris aëriis Ephemeridibus, & populari Aſtrologia ſcripſimus. Verùm his plebeculę dimiſſis, Plinium in explicanda naturæ hiſtoria ad miraculũ vſque ſummum, ſi placet, auſcultemus: & ex illo diſcamus, nõ ſolùm hortos & agros, ſed etiam homines & animalia nequaquam à fulmine tangi, quæ tergore fluuialis equi, quem Hippopotamum nuncupãt, circunſepta fuerint. Quin & noxię non erunt tẽpeſtates, vt Archibius ad Antiochũ Syriæ regem ſcripſit, ſi obſerata fictili nouo rubeta, in medio horti vel agri defodiatur. Per cuius ambitũ plerique etiam laurum multam, eam in rem plantãt. Alij aquilæ pennas, aut vituli marini pellem in medio horti, vel per quatuor eius angulos ſuſpẽdunt. Nam hæc tria, arcana quadam & planè memorabili antipathia fulminibus obſiſtere, & ab his nullo modo attingi, aut afflari, poſteritatis memoriæ mandatum eſt: & multorum experimentis confirmatum. Vnde Tiberium Cæſarem lauro coronari ſolitum fuiſſe, & tentoria ex vitulorum marinorum pellibus operta, tonãte cœlo ſubiiſſe autor eſt Sueto. vt à fulmine, quod ſupra

Populare auxiliũ aduerſus tonitrua, fulmẽ & grandinem.

Vt horto vel agro noxiæ nõ ſint tẽpeſtates.

Laurum, aquilã & vitulum marinum à fulmine non contingi.

modum metuebat, tutus esset. Iste erit capitis huius colophon: Bulbus non sui corporis exiguitate fulminis impetum euadit, sed aduersam & fulminis ictum retorquentem naturam possidet: quam Græci antipathen vocāt, vt adnotauit Plinius, & nos alibi docuimus.

De rubigine, pruina, carbunculatione, & aliis cœlestibus iniuriis, quæ arborum, frugúmque, & vinearum flores ac fructus miserè perdunt & abolent.

CAPVT XV.

POSTREMVM caput hoc summum negotium mihi facit: neque aliam ob rem, quàm quòd cum cœlo & aëre, cominus & eminus hîc mihi agendum esse proponat, si de rebus in quibus versatur, seriò philosophari satagam. Quidquid itaque illud est quod hîc tractandum sese offert, ad Opusculum transferetur quod paratum habemus, De causis sterilitatis, & præsagiis inopiæ alimētorum, ac status anni cuiusuis prognosticis. Eam ob rem, paucis quæ sequuntur contentus eris. Si instanti aut suspectæ, vel quouis modo præuisæ pruinæ, carbunculationi, aut rubigini maturę obuiam ire voles paleas multas, si adsunt, aut horti, vel agri euulsas herbas, frutices, & spineta, pluribus locis combures: maximè qua parte ventus spirabit: ita enim impendens malum auerti scripsit Diophanes in suis rerum agri præceptis. Berytius in Græca geoponicôn schola celebris, vbi in aëre id iniuriæ congregari animaduertebat, bouis cornu sinistrum, cum bu-

Auxilia aduersus instantē rubiginem & pruinam.

bulo

bulo stercore ilico incendebat, & fumum multum per horti vel agri ambitum excitabat, ventóque opponebat. Apuleius fumum trium cancrorum vstorum cum bubulo, vel caprino stercore, aut paleis, auxilium præsentissimum esse scripsit. Quòd si anticipauerit rubigo, damnum hoc modo resarcies, vt tradit Berytius. Cucumerum syluestrium, aut colocynthidis radices vel folia contunde, & aqua macera: indéque à rubigine prehensa ante Solis exortum irrora ac resperge. Idem assequeris ficulneo, aut querno cinere, aqua infuso, & quo dictũ est modo, asperso. Proderit, eodem Apuleio teste, ramos lauri multos per hortum vel agrum defigere vel plantare: nam in illos, sicuti ille plurifariam obseruauit, rubiginis noxa omnis transit & abit. Quæ frequentissima solet esse in roscido tractu, conuallibúsque, ac locis perflatum nescientibus. Sed hîc eximium illum hortorũ magistrum Iunium Columellam de amolienda rubigine scribentem audire, nec graue nec molestum erit.

Auxilia aduersus rubiginẽ quæ anticipauit.

Noxã rubiginis in lauros trãsire.

Hinc mala rubigo (inquit) virides ne torreat herbas,
Sanguine lactentis catuli placatur & extis.
Hinc caput Arcadici nudum cute fertur aselli
Tyrrhenus fixisse Tages in limite ruris.

Columella de rubigine pellenda.

Hactenus de rubigine frugibus inimica. Aduersus carbunculum qui vitibus & floribus peculiaris esse solet, Plinius tres cancros viuos cremari iubet, vitibus aut arboribus appensos. Græci contra pruinam (quod antea omiseram) in horto vel agro fabas intus & extra per ambitum serũt. Hæc à me habebis in præsentiarum pro ritè in-

Auxilia aduersus carbunculũ & pruinã.

ſtituẽdo horto, & ab iniuriis tam externis quàm internis vindicando ac repurgando, vt læta ibi adoleſcant ſata quæuis & plantata. Quæ niſi à veteribus rerum agri ſcriptoribus, Afris, Græcis, & Latinis, ingẽti ſtudio, & indefeſſo labore quæſita, probata & obſeruata fuiſſe intellexiſſem, manum tabulæ huic, quod dicunt, nunquam admouiſſem: imò verò, niſi partem bonam cum amicis meis, rerum agri apprimè ſtudioſis, experiundo in rem contuliſſem, ne verbulum quidem hîc adnotare ſategiſſem.

Autoris mirus candor, & modeſtia rara.

ANTONII MIZALDI MONLVCIENSIS, MEDICI, De Hortorum cura, cultu, auxiliis & ſecretis,

LIBER SECVNDVS.

EXCVRSO vtcunque inſtituti mei primo curriculo, ſecundum nunc demũ fœliciter ingredior. In quo cultũ, auxilia, & curæ quæ debentur potioribus hortorũ oleribus, & ſelectarum plantarum fructibus, tam extra quàm intra terram educatis, eſculentíſque radicibus, nec non floribus, & odoratis herbis, breuiter

Autoris propoſitum & inſtitutum.

uiter ac dilucidè perstringere satagam, proferámque ex fœcundissimis Africanorum, Græcorum & Latinorum rei rusticæ professorum thesauris, nostrísque & amicorum quotidianis obseruationibus, hortensium secreta, vitæ humanæ vtilissima, & cuique iucundissima. Quod vt dictum ita factũ agnoscas, ab ea planta, eóque olere fundamenta mihi pono, quo in hortis, tam vrbanis quàm rusticis, nihil notius, frequentius, ac familiarius esse solet. A Lactuca, inquam, quæ priscis vsqueadeò placuit, & tanta, támque sedula cura exculta fuit, vt ab ea Lactucinos in Valeria familia Romæ appellari, nihil puduerit. Illa, illa est, re vera, qua Diuus Augustus, adnotante Plinio, in ancipiti ægritudine, prudentia Antonij Musæ medici præstantissimi, seruatus fuit, ex quo statuam collato ære iuxta signum Æsculapij, Suetonio teste, promeruit. Sed omisso lactucę encomio, ad rem, si placet, accedamus.

Breuitas perspicuitati iuncta, autori familiaris.

Augustus Imp. lactucâ in ægritudine seruatus.

HORTENSIA OLERA.

Lactucæ cultus, auxilia, cõmoditas, & secreta. Cap. I.

LACTVCA hortensis (de qua hîc potissimùm agimus) dicta est, quòd lactis copia exuberet. Amat solum subactum, pingue, humidum vel irriguum & stercoratũ, quarto aut quinto, vt vult Plinius, à satione die plurimùm erumpens, modò vetus & exuccum non fuerit eius semẽ, & solum infœcundum. Anno toto seri potest, si locum nacta fuerit qualem ei præscripsimus. In la-

Vnde dicta lactuca, & quonã gaudeat solo.

Quomodo lata fiat lactuca. titudinem sese diffundet, si vel rarior pangatur, vel cùm caulem faciet, eo leniter inciso, gleba aut testa prematur, quò minus in scapum erumpat. Nam eo pondusculo velut coërcita, cùm non possit in altum surgere, in latũ perreptare, effundíque cogitur. Autores sunt Florentinus Græcus in suis Georgicis, & post illum Columella: adhæc Plinius & Palladius. Illa eadem candida fiet, si fluminis, vel littoris arena frequẽter spargatur in medium, & collectis foliis alligetur. *Quomodo cãdida fiat lactuca, & tenera.* Quod Plinius dũtaxat illi ascribere videtur, quæ seminis est albi: cuius ea est natura, vt hyemem de omnibus maximè perferat. Si vitio loci, temporis aut seminis durescat, vulsa & denuò posita teneritudinem consequetur. Sessilem facies, quæ nec caulem promat, sed conuolutis foliis in globum extuberet, vel in orbem circumagatur (pomatam nostrates nuncupant) si translatæ radix, *Quomodo sessilis fiat lactuca, seu pomata.* vbi in palmi altitudinem adoleuerit, ablaqueata, bubulo fimo recenti oblinatur, & congestò aggere irrigetur: dúmque ad incrementum venerit erumpens germen, ferri acie præscindatur: & ei fictilis testa, nõ picata, imponatur, ne longitudinis sed latitudinis augmentum capessat: vt tradit idem Florentinus, rerum agri apud Græcos interpres ad vnguem factus. Suauiores habebis lactucas, si coërcitis caulibus, restibili pullulatu prodire compuleris. *Quomodo suauis fiat lactuca.* Coërcebis autem ac cohibebis, si cùm iam aliquod incrementum acceperint lactucæ, testulam, vt dictum est, aliúdue pondusculum adhibueris. Odoratas nasci idem pollicetur Florentinus, si illarum semen citrij se- *Quomodo odorata fiat lactuca.*

mini

mini imponatur, & ita terræ committatur. Quã rem etiam præstabit lactucarium semen diebus aliquot in aqua odorata pręmaceratum. Sed hoc loco mihi peropportunè in mẽtem venit, memorabile Aristoxeni Cyrenei commentum. Is, vt prodit Plinius, à patria desciscens philosophia, & helluonum voluptati subscribens, natas in hortis lactucas, vesperi vino mulso rigabat: eóque potu donec satis ebibissent, satiabat: vt postridie cùm illuxisset, placentas virides à terra missas se habere vẽditaret. Dignum Epicureo homine inuentum, nedum philosopho: quo omisso institutum sequamur. Tenerioris folij euadet lactuca, si radix, vt diximus, optimo fimo illinatur, & fluuiali aqua opportunè irrigetur: vel biduo antè quàm vellatur, eius coma illigetur. Si & forma & sapore multiplici varióque illam nasci cupiueris, Didymúmque Gręcum audire volueris, id facilè absolues, si caprini, vel ouilli stercoris baccã, seu pilulam aut sphærulam, subula subtiliter excauaueris, & in eam semen lactucæ, nasturtij, ocimi, erucæ, & radicis seu raphani, vt habet Palladius, immiseris: eámque baccam fimo inuolutam, terra optimè culta, breui scrobe demerseris, & substrato molli lætamine, leniter aqua rigaueris. Raphanus enim in radicem nitetur, cætera verò semina in summo prosilient, lactuca pariter emergente, & seruato singulorum sapore. Sunt qui duobus, tribúsue harum pecudum stercoribus contusis, antè dicta semina permiscent, & trito linteolo deligata obruunt, reliquam, vt suprà, adhibentes curam. Plerique La-

Philosophi helluonis pulchra historia.

Vt fiat lactuca tenerior.

Quomodo fiat lactuca sapore & forma multiplici.

Aliud artificium pulcherrimum.

tinorum geoponicorum rem eandem aliter assequuntur. Auulsæ lactucæ folia carpunt quæ radicibus iuncta sunt, & in eisdem gradibus surculo punctis, præter raphanum, vt est apud Palladium, vel apium, vt placet Ruellio, semina suprascripta deponunt, ac fimo linunt: faciúntque vt sic obruta iterum lactuca, inclusorum seminum caulibus ambiatur & collustretur. Inuentæ sunt lactucæ vsqueadeo in latitudinem luxuriãtes, vt ex his olitoria ostiola facta fuisse prodãt antiqui: adfirmátque Theophrastus, eas nonnullos vsurpasse in hortorum valuas. Si lactucam ad hybernos vsus habere voles, sic illam condientem Columellam auscultabis. Caules lactucæ ab imo depurgatos, eatenus qua tenera folia videntur, in alueolo salire conuenit: diémque vnum & noctem sinere, dum muriam remittãt: Deinde muria eluere oportet, & expressos in cratibus pandere, dum resiccescant: tum substernere anethum aridum & fœniculum: dein fasciculos lactucarũ vasis reponere, iúsque superfundere, quod sit aceti duarum partium, atque vnius muriæ: posteà arido spissaměto fœniculi sic comprimere, vt ius supernatet. Quod vt fiat, is qui huic officio præerit, sepenumero ius diffundere debebit, nec pati sitire salgama: sed extrinsecus munda spõgia vasa detergere, & aqua fontana quã recentissima perfrigerare. Hactenus Columella. Plinius lactucas seruari etiam in alienos menses, vel (vt legendum puto) hybernos, oxymelite repertum esse tradit. Erunt hæc pro lactucis in præsentiarũ satis. Quarum medica pręsidia qui scire volet, vt etiam aliarum

Lactucæ prodigiosæ latitudinis.

Lactucæ cõditura ad hybernos vsus.

Columellæ solertia & ingenium mirum.

rum

rum hortensium plantarum, & arborum ac fructuum, legat Alexikepum nostrum, hoc est auxiliarem & medicum Hortum: illic inueniet quod placuisse queat.

Brassicæ cultus, auxilia ac secreta. Cap. II.

TAMETSI Marcus Cato oleribus omnibus brassicam antepo suerit, & Plinius hortorum principatum eidem ascripserit, nhilominus de illa secundo loco hîc agemus: quam Latinorum plerique, ab insigni trunco & brachiatis virgis, caulem dixerunt. Huic ea inest natura, vt nullam cœli conditionem respuat: vnde toto anno terrę credi potest. Quam pinguem & bene subactam desiderat, non argillosam, glareosam aut arenosam: nisi fortasse perennis vnda succurrerit. Austro obuersa lætior euadit, Septentrioni, contrà: quanquam & sapore & robore ibidem vincit: éstque per gelicidia & pruinas gratior ac tenerior. Cliuis delectatur, & stercore gaudet, sarculatúque proficit, vt adnotat Palladius. Cùm sex erit foliorum, aut quinque, transferenda est: ita tamen vt radix liquido fimo priùs illinatur. Quod fiet die tepido, si hyems erit: si æstas, cùm Sol ad vesperam inclinabit. Gręcorum antiquissimi brassicam in tres tantùm species diuiserunt, crispam, quam selinoïdea nuncuparunt, à similitudine foliorum apij. Lean, latis foliis è caule exeuntibus, vnde cauloden quidam vocauerunt. Et eam quæ propriè crambe appellatur, foliis tenuioribus & simplicibus, densissimísque. Vastior

Brassica antiquis celebrata.

Quæ terra brassicis accommoda.

Quando transferenda brassica.

Tres brassicæ species.

Quomodo fiat vasta braßica.

euadet, si terra continenter operiatur. Marcus Varro Nestoris sapientissimi carmina quæ in Alexikepo, hoc est, auxiliari horto, scripta reliquerat, interpretatus, brassicam salsis locis seri iubet cùm trium foliorum fuerit, nitro aut salsa terra cribro excreta, & illi pruinæ vel niuis cadẽtis modo respersa: ita ad coquendum habiliorem tradens, virore seruato. Quod in Græcis Paxami Georgicis confirmatum reperio. Sunt qui cinere

Quomodo fiat braßica habilis ad coquendum virore seruato.

vtantur nitri loco: ob id quòd erucas, à quibus summè infestatur brassica, perimat. Tradit Columella illam in coctura celerius madescere, & viridem colorem absque nitro seruare, si radix tribus algæ tæniolis inuoluta pangatur. Plinius algam duntaxat pediculo subdit, dum transfertur: eámque in rem Apiciana vtitur coctura, oleo & sale macerata brassica priusquàm decoquatur: sed dum coquitur parum salis admittit, ob nitrosam & salsam substantiam. Cæterùm & sapore

Quomodo fiat braßica sapore & magnitudine insignis.

& magnitudine præcipuam reddes, si omnium primùm in pastinato seras, dein si terram fugientes cauliculos seces, & à terra proceritate luxuriosa attollentes se, exaggerando terram aliam, accumules, ita ne plus quàm cacumen emineat. Sæpius sarrita & stercorata melius conualescit, pleniorísque incrementi cauliculum facit & cymam. Toto anno secatur, quia toto, vt diximus, seri potest: semini tamẽ destinata, secari non debet. Cymosum eius cacumen acetariis summè probatur, subferuefactum & oleo ac sale suffusum. Plinius, incomparabilis ille rerum naturæ perscrutator, tradit, vasa in quibus aquæ feruent, indura-

induratis crustis intus obsessa, intantùm vt eas auellere non liceat, brassica in his decocta statim ac facilè abscedere. Tradit insuper Athenæus (vt brassicæ miracula aliquot paucis perstringamus) vineas in quibus nascuntur brassicæ, languidius vinũ creare: vsque adeò illis pernicialia sunt cum vitibus odia. Hinc nimirũ Theophrastus viuam vitem oleris huius odore fugari rectissimè admonuit. Et Plinius, vinum in dolio sapore huius & odore corrumpi, sed betę foliis demersis restitui. Quo argumento Androcydes, sapientia clarus, vt idem scribit Plinius, brassicã contra ebrietatem maximè pollere dixit. Ex quo factum puto, vt Ægyptij qui vini magnoperè sunt amantes, omnibus esculentis brassicam coctam, in cibatu præmittant, ad inhibẽdam vini noxam. Sanè hic non arbitror dissimulandum quòd brassica tantoperè à Catone celebrata, non admodum probatur à plerisque antiquorum: qui pulmentaria damnabant quæ egerent alio pulmentario. Id erat oleo parcere, inquit Plinius. Nam gari desiderium etiam in summa exprobratione erat. Hoc loco ingens & non vulgare naturæ miraculum mihi tacendũ non est, nempe hoc olus quo vitem fugari diximus, cyclamino & origano aduersum, perarescere, naturali & occulto odio, quo plantæ illæ brassicam nõ minùs prosequuntur, quàm vitem brassica, & contrà. Vnde rectè scripsisse mihi videtur Paxamus, ex Græcis geoponicis vnus, quòd si feruescenti & ebullienti brassicæ paululum vini quis guttatim instillauerit, nõ amplius coquetur illa, sed suis viribus de-

Crustæ quomodo absce-dant à vasis.

Brassicæ odia pernicialia cum vite & vino.

Brassica cõtra ebrietatem summè efficax.

Vinũ brassicæ cocturã impedire.

functa, mutato colore corrumpetur. Quibus ex rebus appositè colliges, eos qui vinũ multum bibere volunt, & potãdi certamine victores coronari cupiunt, crudam brassicam cibis anteponere debere, ne temulentia tententur. Quod se præsente factum fuisse à quodam docto & philosopho homine testatur Gulielmus Grataroļus medicus prȩstantissimus, in Opusculo de tuenda literatorum valetudine. Nam dum is in cõuiuio discumberet, probatis & acceptis inuitantium omnium poculis, perstrenuè potauit, quòd foliolum crudi caulis rubescentis præsumpsisset, ex quo vinum suas vires exerere minùs potuit. Sed philosophantem ea in re M. Catonem, hominum, vt scribit Plinius, summum in omni vsu, hîc audire pulchrũ erit. Si voles, inquit, in conuiuio multùm bibere, cœnaréque libenter, crudam brassicam ante cœnam esto quantum voles ex aceto: & item vbi cœnaueris, esto quinque foliola, reddent te quasi nihil ederis ac biberis: bibésque quantum voles: mirabili oleris huius cum vino antipathia, vt dictum est: & adnotauit Agrius apud M. Varronẽ. Addo ex Paxami græcis georgicis, quòd si brassica viti vicina fuerit, luxuriantes eius palmites potius repandi curuabuntur, quàm recti ad illam propiùs accedant, intestinæ discordiæ non immemores. Porrò, scitu indignum non est quod Athenæus commemorat, Athenis olim brassicam pro cibo parari solitam puerperis mulieribus, amuleti cuiusdam vice. Penè præterieram quod apud Suidam legi, nimirum crambem seu brassicam in suis conuiuiis

Brassica poculis certãtes coronare facit.

Brassica puerperarum cibus.

uiis priſcos adhibuiſſe, ſed recoctã, adeò vt nauſeam adferret, abirétque in hoc faſtidij prouerbium, δὶς κράμβη θάνατον. Fit ex cinere braſſicæ aqua diluto, ſal: nam habet nitroſam, vt diximus, ſubſtantiam, cuius beneficio, ſi modicè coquatur, aluum ſumpto iuſculo, vt in Horto noſtro medico ſcribimus, ſoluit. Hoc de multis ſit poſtremum, Semen braſſicę vetus in raphanum degenerat. Ex quo neſcio an factũ hîc fuerit, quòd antiqua Græcia braſſicam raphanum appellarit, & hunc cum illa confuderit. Autores ſunt cum Ariſtotele, Theophraſtus, Iulius Pollux, & alij. Hęc de braſſica ſatis crũt, vt aliis ſuũ demus locũ. *Braſsicam cum raphano confudit vetus Græcia.*

Apij cultus, auxilia & ſecreta. Cap. III.

APIVM hortenſe & ſatiuum, Græcis Selinon, vulgo Petroſelinum, & noſtratibus Perſilium dici conſueuit, perpetua virens fronde, & ex veteri ſemine (ſi Theophraſto credis) celeriter emergens. Nam è recenti, hortẽſium omnium tardiſſimè prouenit: nimirum quadrageſimò die à ſatu, & quinquageſimo, maiore ex parte, vt ſcribit Plinius. Sæpius parit, ſemélque ſatũ, pluribus annis reſtibili fertilitate erumpit. Locis tam frigidis quàm calidis, & terra quali volueris, vt tradit Palladius, gaudet: dum modò iugis adſit humor, cuius rigatu facilè animetur, vnde nullũ cœlum & ſolum reſpuit. Semine & planta, Columella autore, optimè ſeritur: & ſecũdum fonteis ac riuulos commodiſſimè ponitur. Si magnũ & folij latiſſimi illud habere volueris, & Floren- *Apium quo ſemine celeriter emergat.* *Quænam terra apio idonea.* *Quomodo fiat apium folij latiſsimi.*

tinum Græcum auſcultaueris, accipies ſeminis apij quantum tribus digitis ſummis prehēdi poteſt, & rariore linteolo includes: deinde fimo & terra, breui foſſa obrues: hoc faciens, magnum & latum tibi parabis. Nam ita omnium ſeminum germen, capitis vnius ſoliditate nectetur, vt ſcripſit Palladius, & ante eum Columella. Sed longè maximum naſcetur, vt tradit Florentinus, ſi radicibus circunfoſſis, paleas adieceris, ac rigaueris. Criſpum fiet ſi ſemen in pila ante ſationem paulum pulſaueris, exſpoliatúmque, vt vult Columella, terræ mandaueris. Aut, ſi ſuper naſcentis areas cylindrum, vel pondera aliqua volutaueris: aut iam natum pedibus proculcaueris. Florentino ſubſcribūt Iunius Columella, Plinius & Palladius. Qui apium mare & fœmina diſtingui volunt, vt mas foliis conſtet nigrioribus, & radice breuiori: Fœmina verò criſpioribus atque duris, caule craſſo, ſapore acri & feruido. Sed neutrum Chryſippus medicus, & Dionyſius apud Pliniū cibis admittendum cenſent (licet eiuſdem Plinij temporibus, vt hodie, per iura largis portionibus innataret, peculiarémque gratiam condimētis accerſeret) quoniam epulis feralibus dicatum ſit, & ob id nefaſtū habeatur. Vel, vt Plutarchus ſcribit, quòd apio ſepulchra coronentur. Vnde vetus illud prouerbium, Apio indiget: de eo qui profligata & deſperata ſit valetudine. Caule fœminini vermiculos innaſci tradunt: credúntque eos in ſexū vtroque ſterileſcere, qui ederint: adhæc, in puerperiis comitiales fieri qui ab eo cibo vbera hauſerint. Innocentiorem tamen eſſe marem

Quomodo maximum fiat apium

Quomodo criſpum fiat apium.

Apium mas & fœmina.

Cur apium olim cibus interdictū & nefaſtū habitum.

Comitiales quomodo faciat apium.

rem affirmant: eáque causa est, ne inter nefastos frutices damnetur. Hæc Plinius, fretus veterum sententia & testimoniis. Quibus ex rebus mirandum non arbitror, si recentiores medici ex Auicennę consilio epilepticis, apio interdicát: quòd illorum paroxysmos & accessiones irritet: adhęc, si Græci infantulorum nutricibus & grauidis, puerperísque apium in cibo prohibeát. Quanquam alia etiam subesse potest causa, nimirum quòd fœmininos fonticulos impediat, & lactis prouentũ extinguat, vescentésque ad libidinem promoueat. Sed in his versatum satis, & fortasse plus quàm oportuit: obliuiscebar enim hæc ferè ad verbum in nostro Alexikepo & medico horto translata esse. Finem itaque sum facturus huic de apio historiæ, vbi scripsero, coquos suis obsoniis acetũ, & cellarios vino graue odorem apio in faccis eximere: quemadmodum adnotauit Plinius vbique magnus.

Apio quinã abstinere debeant.

Betæ, Portulacæ, ac Eliti, cura, auxilia & secreta.
Cap. IIII.

BETA pauperum mensis familiaris, madidum solum & putre expetit. Quæ vbi foliorum quinque fuerit, æstate differri debet, si riguus est hortus, vt scribit Columella: si verò siccaneus, autumno, cum pluuiæ incesserint. Amat frequẽter effodi, & multo stercore satiari. Cui latitudo maior accersetur, vt affirmat Sotion in Græcorũ georgicis, si priusquam in caulem exierit, pondusculũ apponatur lapidis lati, aut testæ, vel rei

Betæ solum, & quando transferri debeat.

Quomodo fiat beta lata & ampla.

alterius. Nam eo onere coërcita, in foliorum amplitudinem se diffundet. Eadem cãdidior euadet, si fimo bubulo recenti, eius radices oblinantur. Quæ si in prunis tostæ fuerint, mãducati allij tetrum odorem ac virus extinguent, si superedantur, quemadmodum scripsit Græcus Menander. Est hoc mirum in betæ semine, quòd non totum eodem anno gignat: sed aliquid sequẽte, aliquid tertio: celeriúsq; proueniat vetere quàm recenti, sicuti rectè adnotauit Plinius. Nec omittendum quòd cùm à brassica vini sapor, vt anteà monuimus, in dolio corrũpatur, odore betæ, foliis demersis reparatur. Addam quòd si acetum subitò fieri voles, tusam betæ radicem in vinũ coniicito per horas treis, in acetũ degenerabit. Quod si in pristinum statum redire voles, brassicæ radicem indidisse satis erit.

Quomodo fiat beta cãdida.

Portulaca quò diligentius colitur, cò latius vagatur, & carnosiore folio constat. Vna est ex hortẽsibus quæ omniũ ferè iusculis innatat, & pauperũ ac diuitũ mensas oxelæo & sale excepta inchoat, imò verò hyeme primas dapes apud multos, cõdita illustrat. Fieri autẽ solet eius cõditura hunc in modum. Crassissimi quique cauliculi exemptis radicibus leguntur (nam graciles, faciliùs tabescunt madefacti) & aquâ ab arenulis emundantur, decutitúrq; sordes si quæ inhęsit: ac tantisper in vmbra siccantur, donec aliquantulum flaccescant: alioqui ob humoris copiam marcidi, aut rancidi euadunt. Posthæc acerbarum vuarum succo (omphaciũ vocant) imbuti, substrato viridis fœniculi spissamento, fictilibus vasis, aut

Portulaca pauperum ac diuitum mensis familiaris.

Portulacæ conditura optima, & facili methodo expressa.

doliolis cõponuntur, & sufficienti sale resperso, interiectóq; rursum fœniculo, vas portulaca impletur: & iterũ spissamento fœniculi contegitur, quod miscellaneam deprimat. His peractis ius quod est temperatum duabus partibus aceti, & vna omphacij infunditur: ita vt ad summũ fideliæ, aut vasis labrum perueniat. Ea postremò cõditura, penore siccissimo, & à Sole auerso diligẽter seruatur: ne situ loci mucorẽ contrahat. Quẽ etiam vitabis si portulaca nõ enatet, sed suo iusculo semper sit immersa. Dum vsus exiget, aqua tepida, aut vino exemptum salgama eluetur, & superfuso oleo apponetur mensæ, ad excitãdam conuiuarum appetentiam, & restinguendũ ventriculi, vel iecoris æstum, si quis aderit.

Conditura loco humido reposita mucorem contrahunt & vitiantur.

Blitum duorũ est generum, rubrum seu nigrũ, & album: rubro caulis & folia rubescunt, vt coccineo colore infecta videantur, etsi temporis tractu purpurescant, ac tandem nigrescant: ex quo etiam blitum nigrum quibusdam dicitur. Album betaceis constat frondibus & foliis, absque vlla acrimonia fatuis. Vtrunque ex eorum est genere quę in horto celerrimè proueniũt, vt tradit Plinius. Seritur solo qualicunque, sed culto: quod sẽmel enatum fuerit, ipsum se per multa secula seminis deiectione reparare solet: adeò vt si abolere velis, vix possis. Vnde semel satum, pluribus annis restibili fertilitate prouenit, nec runcari, nec sarculari flagitans, quemadmodum scripsit Palladius. Sed hîc non arbitror tacendum, quòd prisci betam cum blito confuderunt: ex quo eam Martialis fatuam, seu insipidam hoc

Bliti rubri & nigri descriptio.

Blitum semel satum, vix aboleri potest.

diſticho appellauit:

Vt ſapiant fatuæ fabrorum prandia betæ,
O quàm ſæpè petet vina, pipérque coquus!

Nam re vera ſapore eſt nitroſo, & non fatuo aut inſipido, vt blitum.

Aſparagorum hortenſium cura, auxilia & ſecreta.
Caput V.

Aſparagi ſolum & ſatio.

ASPARAGVS altilis & ſatiuus, gaudet ſolo pingui, humido & ſubacto. Seritur, vt Didymus tradit in ſuis Græcis georgicis, verno tempore, foſſulis trium digitorum, in quibus bina, ternáve grana, ſemipedis ſpatio diſcreta, ponuntur. Quæ nullo cultu vexari debent anno primo: ſola rũcatione, herbarúmque extirpatione contenta. Sed de aſparagorum ſatione & generatione ſatiùs fuerit audire conſentientes præceptiones M. Catonis, Columellæ, Plinij, ac Palladij.

Vera aſparagorum ſatio antiquis probata.

Semen, inquiunt, quantum tres digiti prehendere poſſunt, pingui & ſtercorata terra, ſingulis ſcrobiculis ad lineã directis, imprimatur & leuiter obruatur. Poſt quadrageſimum diem radiculæ ſic inter ſe implicabuntur, vt in vnitatem coiiſſe videantur: ſpongias priſci olitores nuncuparunt. Si ſicca fuerint loca quibus dicta ſemina cõmittere ſatagis, fimo macerata imis ſulcorum partibus ita erunt diſponenda, ac ſi in alueolis manerent. Contrario fiet modo in vliginoſis: nã in ſummo porcæ dorſo collocanda erunt, ne nimio lædantur humore: qui ſuo tranſitu tantùm rigare debet, & non mora inebriare. Sic conſita ſemina, anno primo aſparagum dabunt: quem infringi oportebit. Si enim ab imo tentes euellere,

De locis quibus cõmittenda ſunt aſparagorũ ſemina.

lere, tenellis adhuc, inualidísque existentibus radiculis, tota spongiola sequetur. Quæ per biennium in suo seminario stercore & assidua runcatione nutrienda est. Reliquis annis non erit decerpendus asparagus, sed radicitùs vellendus: vt suæ germinationis oculos aperiat. Nam nisi ita fiat, stirpes præfractæ, spongiarum oculos augebunt, & quasi excæcabunt, nec patientur asparagum emittere. Illum seruabis de quo sumpturus es semina: posteà scopas eius & scorpiones incẽdes: deinde circa hyemem spongiis cinerem, ac stercus adiicies, quod M. Cato ouillum esse deberé scribit. Est & alter serendi modus per spongias, quas post biẽnium in apricum & bene stercoratum locum transferri conuenit. Fiunt sulci pedali mensura inter se distãtes, non ampliùs dodrantalis altitudinis: in quibus spongiolæ ita deprimũtur, vt facilè superposita terra germinent. Vere autem priusquam emergere cœperint, bicorni ferramento (quod capreolum vocant) terra commouenda erit, vt stylus faciliùs emicet, & relaxata humo radix plenioris fiat crassitudinis. Idem M. Cato sarriri ac runcari iubet, sed ita ne sarriendo vexentur radices, aut runcando: alioqui infirmæ conculcantur. Cæterùm, per hyemẽ teneris stramẽtis asparagorum syluula operienda erit, ne rigore peruratur. Quæ vere nouo aperietur, & stercore saturabitur, ac exhilarabitur. Didymus in Græcorũ geoponicis tradit, & post illum Plinius, asparagos plurimos nasci tusis agrestium arietum cornibus, vel in particulas sectis, aut derasis, & sulcatim defossis, necnon cre-

Quomodo ritè tractari debeant asparagi.

Quomodo serendi asparagi per spõgias.

Quomodo runcandi et sarriendi asparagi.

Quomodo absq; semine nascãtur asparagi.

brò irrigatis. Quod licet Dioſcoridi non placeat, veriſſimum nihilominus eſſe, experiundo fateberis. Non deſunt qui longè mirabilius tradant, nimirum quòd integra arietum cornua, nō contuſa, nec in particulas ſecta, ſi perforētur & pangantur, aſparagos producent. Quos ſi tibi in animo fuerit toto anno edules inuenire, vbi fructū legeris, vt idē ſcribit Didymus, radices quę ſummo ceſpite vagantur, circunfodiens aperies. Sic enim tractata plantula, nihil cunctabitur nouos cauliculos & aſparagos proferre: qui aqua & iure pingui leuiter decocti, ſaléque & oleo, aut butyro conſperſi, addito aceti momento, ſumma cum voluptate manducabuntur. Sed hoc loco diſſimulandum non arbitror, quòd modicam coctionem poſtulant aſparagi: nam diutius percocti, in tabem abeunt. Ex quo Imperator Druſus, celerem rei ſucceſſum demonſtrare volens, dicere ſolebat, citius fieri quàm aſparagi coquantur. His piſciculos in cōuiuiis circundare moris fuit veteribus, vt teſtatur Iuuenalis in hunc ſcribens modum,

Quomodo toto anno edules inueniantur aſparagi.

Aſparagos modicam coctionem poſtulare.

Quæ fertur domino ſquilla, & quibus vndique ſepta
Aſparagis?

Ad condituram venio. Cauliculi ſale conſperſi & in alueis compoſiti, biduo ſub vmbra ſinūtur deſudare: deinde ſuo iure proluuntur, modò ſatis humoris remiſerint: ſi minus, muria lauantur, & impoſito pondere exprimuntur. Poſtea in vaſe, aceti partes duas & vnam muriæ continente, demerguntur: indito fœniculi aridi ſpiſſamento, vt & cauliculi deprimi poſſint, & ius vſque in ſummum

Aſparagorū conditura, & repoſitio in hyemem.

ſummum fideliæ labrum peruenire. Hîc non omittam quòd Græci herbarum & fruticum germina ante florem erumpentia, aſparagos, nomine largè ſumpto, nuncuparunt: quaſi ex incultis virgultis natos: hinc Martialis illud,

Mollis in æquorea quæ creuit ſpina Rauenna,
Non erit incultis gratior aſparagis.

Sed nos de hortenſi aſparago, vt de plantis reliquis, hîc ſcribimus.

Rutæ hortenſis cura, auxilia, & ſecreta. Cap. VI.

Et ſi planta hæc ad eſculenta olera parum attinere videatur, ſcribam nihilominus de illa, vel ob id quòd nulli ſint hodie horti tam vrbani, quàm agreſtes, qui eius fruticem perpetuò virētem, ac grauiter olentem non agnoſcant. Itaque de illius cura & cultu hunc in modum præcipit Columella. Rutam autumno ſemine ſatam diſferre oportet Martio menſe in apricum, & cinerem aggerare, runcaríque donec conualeſcat, ne herbis ſuffocetur. Quod ſuæ Italiæ, non ſeptentrionali noſtræ Galliæ ſcriptū voluit. Vt vt fuerit, ſata ſemel velata manu runcari debet: quam niſi contexeris, pernicioſa naſcentur vlcuſcula, quemadmodum poſt Dioſcoridem Plinius adnotauit. ſi tamen per ignorantiam nuda manu runcaueris, & prurigo atque tumor inceſſerit, oleo ſubinde perunges. Id quod de florente ſylueſtri & montana ruta multi intelligendū cenſent. Loca deſiderat altiora, vnde humor elabatur, vt tradit Palladius. Cuius ſemina ſi ponas adhuc

Cura & cultus rutæ hortenſis.

Rutæ periculoſa rūcatio.

Quomodo serenda ruta.

clausa folliculis, manu debebis singulatim affigere: si iam minuta sunt & exclusa, sparsim iactabis, ac rastro obducta operies. Caules eius qui ex seminibus inclusis emergent, fortiores erunt, sed serò nascentur. Planta hæc humorem odit ac fimum, solo cinere contenta, éstque hyemis impatiens: quapropter apricis locis & siccaneis seri debet, cupítq; per frigora cinere contegi, vt naturali eius calore gelicidiis resistat. Si salsis aquis irroretur, lætior prosiliet, vt scripsit Theophrastus: sed ferro tãgenda non est, nisi perniciem illi accersere voles. Seritur non solùm semine, vt diximus, sed etiam surculo, & seipsa. Nam incuruato rami eius cacumine, cùm terram attigerit, statim radicatur. Tota planta translata, plerunque moritur: & ramuli cum aliqua parte corticis reuulsi verno tempore, pro plantis solent consurgere. Annis pluribus frutex iste innoxius perdurat, nisi mulier quæ in menstruis est, illum contigerit, aut excoluerit: nam paulatim arescit, sicuti adnotauit Florentinus, rei rusticæ apud Græcos consultissimus, & post illum Latinæ agriculturæ doctores diligentissimi, Columella, Plinius, & Palladius. Sunt qui pertusæ fabæ, aut perforato bulbo, eius ramulos pangunt, atq; ita adobruũt, alieno vigore, succo & odore seruandos ac enutriendos. Alij maledictis inter serendum prosequũtur, maximè in terra soluti lateris: quod cum Plinio prodesse affirmat Palladius. Sed meliùs & fertiliùs, iisdem autoribus, furtiua prouenit: ac sub fici arboris vmbra libentiùs acquiescit. Eámque ob rem Theophrastus optimã rutam ac probatissi-

Rutæ amicissimus cinis: sed ferro tangi nõ vult.

Ruta menstruatæ mulieris contactum valde refugit.

Ruta in faba aut bulbo seritur, vt grauceolentiam deponat.

Vbi nã optima nascatur ruta.

batissimam putauit, quæ ficulneo cortici defixa, terra obruitur. Quod Plutarchus in Symposiacis agnouit, hũc in modum scribens: Ruta quæ sub ficu prosilit, aut illi adnascitur, suauior habetur & sapore melior. A quo non longè recessit Dioscorides, eam cibis commendans, quæ propè arborem fici crescit, & quamcunque aliam ferculis abdicans. Hinc illa nimirum rutæ cum fico sympathia & amicitia à Plinio celebrata: & eiusdem rursum cum cicuta mirabilis antipathia: probabili argumento, quòd rutam colligentes, cicutæ succo manus armant, ne perniciosis vlceribus, vt paulò antè monuimus, ab ea infestentur. Mustela cum serpente dimicatura in murium venatu, vt idem tradit Plinius, rutam, ceu alexipharmacõ quodpiam, priùs edit. Ex quo rutam fascinationis amuletum esse, appositissimè scripsit Aristoteles: falsóque putauit Pythagoras, oculis nocere, vel ob id quòd scalptores & pictores, oculorum caussa, in cibo illa fœliciter vtantur, vt docuit Plinius: non omittens, serpentes huius nidore abigi, & procul ab illa stabulari. Hæc postrema sint. Feles ab auiariis arceri tradũtur, pullis gallinaceorum succo rutæ perfusis: aut illa, vt multis placet, vndequaque armatis. Quod facili experiẽtia probabis: perinde atque id quod Democritus prodit, nimirum culices abigi, & ne accedant impediri, si rutæ virentis ramo, eius decoctum per domum sparseris. quod multi etiam ad pulices detorquẽt: vnde tritum illud, Cocta facit ruta de pulicibus loca tuta. Sed & illud memorabile est, quod scribit Arnoldus Villanouanus:

Rutæ cum fico summa amicitia.

Rutæ cum cicuta odiũ & inimicitia: adhæc cum serpẽte.

Rutam oculis nequaquã nocere.

Quomodo feles ab auiariis arceantur.

Quomodo culices & pulices abigantur.

Ruta, vel chelidonia albo aceto pauco: aut vino, vel rosacea aqua excepta & calefacta, vapidum fumum exhalat, qui si vase vitreo superposito guttatim colligatur, vtilis est ad oculorum morbos. Sed de his fusius in nostro Alexikepo.

Oxalidis ac spinaceorum cura, auxilia & secreta. Cap. VII.

Oxalis duplex, & vnde dicta.

Oxalis, ozella Gallis dicta, ab acido succo nomen habet: vnde apud multos acetosa etiã dici solet. Duorum est generum, maior nimirum & minor. Semẽ vtrique idem, præterquam quòd maius maiori, minus verò minori inest. Rumex satiuus Latinis, & Lapathon (nomine à Græcis mutuato) appellari solet. Licet multa sint lapathorum genera & differentiæ, de quibus hoc loco agere non constitui. Tam viuax est oxalis vt semel sata nunquam vitietur in terra, maximè iuxta aquas. Huic caulis est subteres humiliter fruticans, & folia habens in cacumine acuta, sed minùs quàm oxylapathum. Semen rubrum in mucronem acuminatur, & foliaceo vestitur inuolucro. Planta hæc iuribus affatim innatare, & in acetariis singularem gratiã habere solet. Quin & carnibus intingendis iucundum succi viridis accremẽtum subministrat: nec aliud in obsoniis maiorem sibi vendicat autoritatem. Omnes ferè quòd gratum acorem palato repræsentet plãnta ea, acetosam, vt diximus, nuncuparunt: quo per æstatem nihil iucundius, & diuitũ ac pauperum mensis frequentius esse consueuit, ad promouendam

Viuax oxalis & eius descriptio ac pictura pulcherrima.

Oxalis vsus & commoditates.

Oxalis omnium mẽsis familiaris.

uendam appetentiam. Spinacea veteribus incognita fuisse demirandum est, cùm & pauperum & diuitum mensas adeò onerent, vt etiam verna ieiunia saturent. Non sum nescius quosdam illa Chrysolachanon dixisse: alios Seutlomalachon, (quasi dicas maluaceam betam) alios verò atriplicis Hispaniensis nomine donasse: quàm verè & rectè, iudicent eruditi. Spinacea Latinis dicta puto, quòd tam glabræ & mollis herbæ semen in spinas occalescat: quę nomenclatura postmodum in recentiorem Græciam venit. Planta hæc vernalibus ieiuniis est aptissima: ideóque per Ichthyophagiam seu quadragesimam frequens esse solet. Nullum solum respuit, quocunque loco lætissimè proueniens. Seritur nobis Februario mense & Martio: exítque septem diebus à satu: folio primùm triangulo & molli, mox intubaceo, & plerunque qua hæret pediculo, laciniato: inerti sapore, exigua radice, tenuibus capillamentis fibrata, caule cubitali & nonnũquam altiore, intus cauo, floribus in vertice rotundis & racematim coëuntibus ac semine spinulis horridulo, necnon minacibus aculeis armato. In huius genere fœmina quidem floret, sed semine sterilescit. Olus hoc purgatum & elotum, abiectis radicum capillamentis citra aquam elixari postulat: nam magnam vim humoris inter coquendũ effundit: aspernatúrque ius alienũ, proprio contentum: aliter si coquas, natiuum & genitalem illius succum perdis, ac temerè inebrias. Abacto lentore post elixationem, quibusdam ligneo gladio, aut aliter, percutitur & subinde versatur:

Spinacea veteribus incognita.

Spinacea vnde nuncupata.

Spinaceorũ cura, cultus, satio, & historia.

Spinaceorũ præparatio & conditura.

posteà in manuales globos & sphærulas herbaceas (expressa penitus sanie) redigitur, & patinis in oleo optimo vel butyro frigitur, addito omphacio & piperis tusi momẽto, vt magis palatũ titillet. Sed hîc olitorem, non coquum agimus.

Summè notanda delicatulis.

RADICES ESCVLENTÆ.

Porri cura, auxilia & secreta. Cap. VIII.

Porri satio & locus.

RADICES hortorum esculentas descripturus, porrum imprimis expediam: quod seri debet loco læto, & maximè campestri, vt scripsit Palladius: adhæc area plana, altè pastinata, diu subacta, & ritè stercorata. Huius genera duo signauit antiquitas: capitatum, quod in caput, vt cepa, extuberat: & sectiuum, longum ac rectum: cui frondens coma solo tenus amputari solet, vnde nomen. Postremum qui comparare volet, post duos menses quàm satum est illud in sua area secare debet. Durabit autem, Columella autore, diutiùs, multóque melius euadet, si transferatur: & quoties secabitur, aqua iuuetur ac stercore. Verùm vsus docuit, sicuti ille idem scribit, vt translatum, eodem more quo capitatum, modicis spatiis, hoc est, inter quaternos digitos, depangatur, & vbi conualuerit, desecetur. Rigari autem & stercorari, ac sarriri toties debet, quoties demetitur: éstque sarculandus sæpenumerò locus vbi alitur, adhæc herbis extricandus. Si capitatum facere voles, antequam translatum deponas, diligenter tibi erit obseruãdum,

Genera duo porrorum.

Sectiuũ porrum quomodo fiat, & excolatur.

Capitatum porrũ quomodo fiat.

vt radiculas omneis amputes,& fibrarum parteis summas detondeas: deinde testulas, vel conchas, quasi sedes singulis subiectas, supponas, & ita obruas, vt fiant latioris incrementi capita: quo statu Sotion Græcus rigari prohibet. Palladius post Plinium, vbi porrũ digiti crassitudinem est adeptum, præcisis foliis à media parte, & truncatis radiculis, ne delumbatæ alant & distrahant, tum demum transfert, ac fimo liquido oblitum, quaternis vel quinis digitis separat: atque vbi radices egerit, modicè comprehensum, sarculo alleuat: vt suspensum à terra, quod spatij vacuum subter inuenerit, capitis vastitate cogatur implere. Et, vt paucis rem istam cõcludam, si sectiuum voles habere, spissiùs seres: si capitatũ, rariùs: assiduáq; sarritione exhilarabis, ac liquido stercore saturabis. Fiet autem incrementũ multò maius, vt post Columellam scripsit Palladius, imò verò ante vtrunque Græcus Sotion, si raris linteolis, aut detritis panniculis, complura grana immiseris, deinde stercore ac terra obrueris, statímque rigaueris. Totus enim seminum vnitus aceruus, in magnum ac prodigiosum porrũ euadet. Quod etiam in aliis plantarum seminibus experiri poteris. Res eadem continget, si porraceo capiti semen rapi, absque ferro immittas, & ita pangas: nam sic multùm fertur increscere, de Græcorum & Palladij sententia. Non desunt, qui dum transfertur, eius capiti, ligneo stylo vel arundine, aut aliter citra ferrum puncto & aperto, cucurbitæ semen, loco rapi, intrudant. Alij semina, quanta capi possunt tribus digitis, fimo oblita & præ-

Modus alter vt fiat porrum capitatum.

Quomodo fiat magnũ & prodigiosum porrum.

Modi varij vt porrum excrescat in caput.

tenui calamo clausa, terræ committunt. Quæ res superioribus planè consentit. Laudat, probátque idem Sotion Græcus, statim atque satum fuerit porrum, puluinos arearum eius, & sulcos pedibus proculcari: triduúmque, ac si negligeretur, minimè rigari: quarto verò die, aquæ aspergine iuuari. nam ita perbellè adolescere tradit. Cæterùm, si inter serendum aut plantandum, arenam terræ miscueris, plenissimum habebis ac vberrimum. Addit ille idem Sotion, quòd qui cuminũ prægustauerit, fœdum porri odorem nunquam expirabit, etiam si larga manu porrum manducauerit: nam eius esu, grauis halitus extinguitur. Vnum hîc restat, ex Petro Crescentio cognoscẽdum, nimirum quòd semen porri in vinum proiectum, efficit ne vinum acescat: imò verò vt acetum in vinum redeat, hoc est, acorem omnem exuat. Facilis est experiẽtia, quæ his finem faciet, vbi monuero porrum duodeuigesimo die à satu plerunque prodire, & bimatum duntaxat perferre: ab eo tempore, sementescere ac emori.

Porri cultura ex Sotione Græco.

Porri commansi odor quomodo vitetur.

Semen porri efficere ne vinum acescat.

Allij cura, auxilia, & secreta. Cap. IX.

ALLIVM inter ruris pulmẽtaria celebratum, terra gaudet maximè alba, fossa & subacta sine stercore. Cuius cohærentium spicatum diuortia liratim seri debent, arearum puluinis impacta, quominus aquis infestentur. Liras autem similes porcis facies, quas in agris rustici concinnant, vt vitent vliginem: sed multò minores esse debent. In quarum dorso nuclei palmari spatio distan-

distantes,non altè depangentur, nec castellatim, vt multi faciũt, grumulis imponentur. Qui cùm ternas fibras,seu folia tria emiserint,sarriri debẽt: nam grandescunt, quo sæpius id factum fuerit, maiúsque incrementum accipiunt.Plinius semine etiam prouenire scribit,sed tardè.Primo enim anno porri crassitudine caput efficitur: sequenti diuiditur:tertio consummatur:pulchriúsque tale existimant quidam.Si vastum & capitatum facere voles,antequàm vllum emittat cauliculum, viridem omnem eius comam intorquebis,ac humi prosternes. Palladius, scapũ,vbi prodire cœperit,in terram depressum obruit:atque ita cauet ne in frondem luxuriet:deinde proculcat,vt succus ad spicas reuertatur, & vastum caput faciat. Quod vnum etiam Plinius prior adnotauit. Sotion in rusticis Græcorum obseruationibus, adhæc Palladius & aliquot alij tradunt, quòd si allia terræ committantur, & ex eadem eruantur, Luna sub horizonte latẽte, virus odoris exuent, & mandentium halitum nullo modo vitiabunt. Quod paulò aliter Plinius interpretatur:tradens allia in eam rem seri debere, cùm Luna sub terra fuerit:& colligi, dum Soli coniungitur. Pollicetur ille idem Græcus Sotion, allia dulcescere, si in plantando oliuarum nuclei illis commisceantur & conserantur:aut fractæ leniter spicæ,terræ tradantur:vel in pangendo,olearum fraces adhibeantur.Prodit & Didymus adnotante Ruellio, vel potius Sotion,vt meus habet Grȩcus codex, tædium halitus à manducatis alliis conciliatum, aboleri,si cruda faba illis superedatur. Alij, betæ

Quãdo sarriendum allium.

Semine allia tardè prouenire.

Quomodo fiat vastum & capitatum allium.

Quomodo allia virus odoris deponant.

Quomodo dulcescant allia.

Quomodo tædium à manducatis alliis conciliatum citò aboleatur.

radicem in prunis tostam supermanducasse, satis súpérque esse putant: eo siquidem remedio virus mentiri & tegi, Menāder è Græcis apud Plinium pollicetur. Nostrates apio viridi fastidium illud deponũt. Antiquorum plerique promittunt, allia diutissimè duratura, & vsui meliora futura, si vel paleis condãtur, aut fumo suspensa exponantur. Sunt qui illorũ capita aqua salsa tepida paulisper intingant, siccent, & ita recondant. Sed hoc & illo modo, in satu plerunque sterilia euadunt. Aliis satis est super prunas siccasse, ne germinent. Plinius saporis austerioris illa esse tradit, quæ plures habuerint nucleos: additque nullam odoris fœditatem coctis inesse, perinde etiam atque cepis. Nec omittit pręsuméda esse allia albũ elleborum effossuris, nisi periclitari velint. Est allium syluestre, quod ophioscorodon Græci nuncupant in aruis sponte nascens, quo pecudum lac, quæ comam eius depastæ fuerint, allia subolet: Quid, inquam, lac? imò verò casei qui ex eo coaluerint, odoris grauitatem illam pręse ferunt, rura allium agreste & serpentinum vocant. Quod decoctum, ne renasci possit, aduersus improbitatem alitum semina depascentium, tutò proiici libro superiore admonuimus, scribentes à Plinio alum appellari. Sed mirabile quippiam occurrit hoc loco non tacendum: nimirum quòd mustelæ & sciuri tentato allio dentibus, vix audent in posterum mordere, cicuréśque hoc modo fiunt. Est & illud memorabilius & multò mirabilius quod Volaterranus prodit, suo tempore inuentum fuisse rusticum ore aperto in agris per mes-

Quomodo allia diutissimè seruentur.

Allia saporis austerioris.

Lac allia redolens cũ suis caseis.

Mirabilis historia, & summè notanda.

ses

ses & fœnisecia dormiẽtem: qui cùm serpentem per hiantes fauces imprudenter admisisset, se se statim commanducatis alliis, ceu præsenti amuleto, curauit. Virus tamen ac mortem, vxori (res mira) in coitu stillauit ac trãsfudit. Sed hoc etiam in allio memorabile est, quòd si cum salsugine coquatur, curculiones leguminum efficaciter interimit, modò horreorum parietes & pauimenta his miscellaneis imbuantur. Hîc etiam mihi silentio dissimulanda non est celebris illa magnetis & allij discordia, quam Græci antipathiam nuncupãt, sicuti alibi docuimus, ostendimúsque tantùm inter has res surdas & sensu carentes odium inesse, vt magnes ferrum negligat, nedum alliciat, si allio confricetur: quemadmodum Plutarchus adnotauit, & post illum Claudius Ptolemæus. Quæ res, cũ sæpenumerò & mihi, & amicis meis aliter probata & explorata fuisset, eò me duxit, vt facilè crediderim viros illos eximios, & in primis Ptolemæũ, nequaquam de communi opinione id dixisse, quin potius de suo Ægyptiaco allio rem eam intellexisse. Quod Dioscorides paruum esse scripsit, adhæc dulci, singularíque capite ad purpuram vergente. Non desunt qui id ophioscorodo tribuant, quod Antonius Microphonius Biturix, amicus noster, qui rerum experimenta diligenter persequitur, se probauisse nuper ad me scripsit. Illud postremum esto, allia arborũ ramis appẽsa, accedentes ad fructuum deprædationem auiculas longè arcere solent, vt in Græcorũ georgicis à Democrito adnotatum legi.

Allij cũ magnete celebris discordia.

Summè notanda & animaduertenda.

Ceparum cura, auxilia, & secreta. Cap. X.

Cepæ cur uniones vocentur.

CEPAS corpus habere pluribus cartilagineis tunicis compactum, & reuolutum, nemo est qui ignoret. Veteres rustici, vt testatur Columella, vniones nuncuparunt: quia vno & singulari constant capite, multis, vt allium, bulbis nequaquam coagmentato. Quod nomen apud nostrates Gallos, velut triuiale hactenus vsurpatur.

Quæ terra seredis cepis accõmoda.

Terram desiderant pinguem, vt scribit Palladius, vehementer subactam, irriguam & stercoratam, necnon rubram, vt Sotioni Græco geoponico placet. Quæ prius proscindi debet, vt hyemis frigoribus & gelicidiis putrescat, sicuti tradit Columella: deinde stercorari, & mox bidentibus æqualiter perfodi, ac in areas disponi, omnibus herbis euulsis, & earum radicibus deletis. Quo

Quo tẽpore, & quomodo seri debeant cepæ.

facto, Martio mense, placido & sereno die, austro vel euro flante, semina ritè spargentur: satureia illis intermista, vt vult Plinius, quoniam sic melius proueniunt. Sotion Græcus admonet eum qui cepas plantaturus est, caudas & extremitates, fibrásque omneis, & comam omnem auferre de-

Quomodo magnæ & capitatæ euadant cepæ.

bere, vt magnæ & capitatæ euadant. Alij folia tantùm radice tenus vellunt: nam ita succum ad inferiora transmittunt. Sed rariùs hoc modo poni debent, Palladio autore: & runcari ac sarculari, si nõ sæpius, saltem quater, vt tradit Plinius. Qui

Quomodo tenuis & acrior fiat cepa, & contrà.

etiam præcipit ter solum fodi debere, antequam serantur. Si Luna minuente seris, tenues & acriores habebis: si crescente, robustas & saporis humecti, domito accremento. Cæterùm, illud nec

ignoran-

ignorandum, nec prætereundum censeo, quòd in omni ceparum genere, oblonga acrior esse solet quàm rotunda; & rufa, quàm candida: ad hæc sicca, quàm viridis, & cruda quàm cocta: necnon recens, quàm sale condîta, aut elixa. Lōgè autem maiores habebis, si cùm translationi locus est, deponantur in terra viginti diebus antè subacta, & tantisper resiccata, dum omnis humor exhauriatur, ex sententia Sotionis Græci. Qui idem fieri etiam pollicetur, si detractis tunicis, nuda ceparum capita terræ committantur. Sunt qui affirment illarū semina ab auibus nequaquam attingi, ex quo negant terra obrui debere. Quod Ruellius malè ex Palladio collegisse videtur: nā anetho id ascribit, & non cepis. Quarū semina, si ritè voles excipere, & opportunè legere, cùm virentes illæ caulem agere cœperint, humilibus cāteriolis, vt docet Columella, stylorum rigorem conseruabis, scapósque leuibus adminiculis in modum iugatarum vitium præfulcies: alioquin thalli ventis agitati prosternentur, deturbatísq; scaporum cacuminibus, totum semen excutietur. Quod non antè legendum est, quàm nigrum colorem præ se ferat: sicuti post Græcos, & Columellā tradidit Palladius. Incorruptę autem diu vigebunt cepæ, vt adnotauit idem Sotion, si in calidam aquam, vel, vt Plinio placet, salsam & tepidam immergantur, deinde insolentur donec penitus siccescant, hordeaceísque paleis recondantur, ac ita reponantur, vt nulla ex parte sese contingant. Nostrates fumo & foculo expositas suspendunt, ac idem assequuntur. Quod priscis,

Quomodo maxima & amplißima fiat cepa.

Semina ceparū ab auibus non attingi: & quando legēda sint.

Quomodo incorruptæ seruentur cepæ.

Quomodo ceparum caput in portētoſam magnitudinem extuberet.

vt multa alia, acceptum ferre debent. Si cepas ad portentoſam magnitudinem in caput extuberare voles, ſemen illarum ſeminibus cucurbitæ includes, & cum fimo optimo terræ diligéter ſubactæ committes. In eandem magnitudinem etiã luxuriabunt, ſi effoſſa in circuitu terra, illorum capitula, attollendo, erexeris: ita tamen ne eradicentur, vt in porro ſcripſimus. Idem etiam obtinebis, ſi caput cepæ perforaueris, & in illud cucurbitulæ ſemen immiſeris, ac terræ vtrũque remiſeris. Sed hoc loco non putaui omittendum, quòd ſi ceparũ ſemina opportunè ſeminaueris, in caput quidẽ creſcẽt, ſed minùs ſeminis reddẽt. Si verò capitula ſeueris, inareſcẽt cepeta, vel vt aliis placet, capita, & in caulẽ rotũdabũtur. His addo, quòd ſolo erutæ & humi iacẽtes cepæ, aut laquearibus appẽſę, diutius in aëre viuũt: imò verò, ſi Ariſtoteli credimus, ſolſtitio, vt pulegiũ, & alia pleraq;, ibidẽ florent: quaſi ancipitis ſint vitę, modò ex terra, modò ex aëre nutrimentũ capeſſentes. Sed facilè extra terrã germinant, & humoris illectu geſtiunt: verùm acto coliculo flacceſcũt. Quibus Plinius nuces aduerſari, & cepaceum ſaporem lenire ſcripſit. Audio multos iuxta coronarias herbas, cepas & allia ſerere, ad excitandam conciliandámque odoris ſuauitatem: ídque ex Plinij & veterum conſilio non vſquequaque aſpernando. Verumenimuerò, hoc loco valdè admirandum occurrit, quòd cepa ſola olerum omnium, vt tradit Plutarchus, Lunæ damna non ſentit: habétque augendi & minuendi vires illi contrarias. Nam reuireſcit & regerminat decedente

Cepas diu in aëre viuere, & ibidẽ quandoque florere.

Nuces aduerſari cepis, & cur iuxta coronarias herbas ſerãtur.

dente ac ſeneſcente Luna: inareſcit verò ac marceſcit eadem adoleſcente. Ex quo Peluſiotæ Ægyptij ſacerdotes cepas religioſè cibis abdicabãt. Cùm ergo fruges, herbæ, arbores & animalia ſyderis huius damna & incrementa ſentiant, ſola cepa viciſſitudines nouit aduerſas. Huius condituram ad hyemẽ ſic parabat Columella. Cepam, vel aſcaloniam (quibus communia ſunt omnia) quæ non fructificauit, nec ſoboles habuit adhærentes, eligebat, & in ſole priùs ſiccatam, deinde in vmbra refrigeratam, ſubſtrato thymo vel cunila, in fidelia componebat: & infuſo iure, quod erat aceti partium trium, & vnius murię, faſciculum cunilæ ſuperponebat, ita vt cepa deprimeretur. Quæ cùm ius ebiberat, ſimili miſtura vas replebat, & loco idoneo, vſui ſeruandum reponebat. Hoc, licet puerile, non omittam, quia à Cardano viro docto adnotatum. Literæ ſucco ceparum deductæ & formatæ planè inuiſibiles ſunt: quæ tum demum ſe prodent, cùm papyrus aut res alia inſcripta, excalfacta fuerit & igni admota.

Cepa olerũ ſola, Lunæ viciſſitudines nouit aduerſas.

Ceparũ cõditura ad hyemem.

Radicis ſeu raphani cura, auxilia, & ſecreta.
Caput XI.

SATIVVS raphanus, altilíſve radix, notior eſt quàm vt hîc à me explicari debeat: nam plerique omnes, cùm diuites, tum pauperes, vrbani & agreſtes, dum cibi faſtidio vrgentur, edendi appetentiam ea radice excitant: illam in taleolas vel orbiculos digerentes, & aqua ac ſale imbuentes.

Raphanũ lapſam appetentiã erigere, & eius vſus.

Raphani cultus & terra.

Cuius talis debet esse cura, Columella autore, vt terra stercorata & subacta eius semen obruatur: atque vbi incrementum aliquod radix admiserit, subinde exaggeranda est terra. Nam si nudetur, ac Soli & aëri exponatur radix, dura fiet & fungosa, vt tradit Plinius, qui terram solutã & humidam illi præscribit. Palladius tophum ac glaream reformidare dicit, & cœli statu nebuloso gaudere: prætereà quòd seri debet spatiis grandibus & altè fossis post nouam pluuiam, nisi fortè humidus ac rigationi aptus fuerit locus. Quod satum est, statim debet operiri leui sarculo, nec est ingerendum aut iniiciendum lætamen (quanquam aliter Columella) sed paleę, vt posteà dicemus. Vulgus Gallicum Rauen, & Reforum aut Raphum nuncupare solet. Sæuiente hyeme rarior est apud nos huius cultura: nam frigorum est impatientissimus raphanus, qui violatus gelicidiis aut flaccescit, aut emoritur. Plinius tamen frigore adeò gaudere scribit, vt quandoque visus sit in Germania raphanus qui infantium puerorum magnitudinem æquauerit. Aristomachus hyeme folia detrahi iubet, eáque ne lacunæ stagnent accumulare: nam ita in æstatem grandescet radix. Vt vt fuerit, certum est frigoribus crescere ac dulcescere, vti rapa, siquidem durare possit: frigus enim incrementum in radices non folia conuertit: & si illas tum lignescere apud multos, Theophrastus prodit. Raphanus iucundior esse solet, ac palato gratior detractis foliis antè quàm decaulescat planta, vt Plinius adnotauit. Folium autem quò leuius erit, eò suauiorem & mitio-

Quomodo & quando seri debeat raphanus.

Raphani Gallica nomina.

Frigoris impatientissim⁹ raphanus.

Frigore raphanũ dulcescere.

mitiorem præbebit radicem: quæ salsugine amaritudinem, si quæ insit, prorsus exuet. Ex quo salsis ali scripsit Plinius, talibúsque aquis irrigari præcepit. Ægyptij nitro conspergunt, vt sit suauitate commẽdabilior radix: quæ cortice & cartilagine constat: adhæc sapore in multis acuto, sed tamen grato: cuius pars cùm extra terram emersit, dura fit, vt diximus, & fungosa, nisi circumobruatur. Fœminini generis esse existimantur raphani qui minus sunt acres, & folia habent leuiora ac iucundè virentia, vt scripsit Palladius. Si dulces habere cupis, ex Florentini consilio, semina mulso, vel passarum vuarum succo, aut saccharata aqua biduò præmacerare debes, & siccata terræ committere. Si maiores fieri peroptas, sublatis foliis omnibus solo caule tenui dimisso, terra sæpè operies, vt idem admonet Palladius. Quod similiter fieri pollicetur Plinius, si palo adacto fiat cauernula quæ palea insternatur sex digitorum altitudine, deinde semen raphani fimo & terra leuiter in illa contegatur: nam ad scrobis magnitudinem excrescet. Verumenimuerò quia ab agrestibus pulicibus infestantur plurimùm raphani, ne illis noceant, remedium est, autore Theophrasto, eruum interserere. Ne verò nascantur, nulla suo sæculo reperta fuisse auxilia arbitratur: quæ nos libro primo ex antiquis plurima attulimus. Cæterùm hîc prætereũdum non duxi, quòd raphanis amaritudo inest pro corticis crassitudine, vt tradit Plinius: qui etiam dentibus nocere scribit, quòd illos atterant. Sed hoc loco in mentem mihi venit secretum multo argento

Raphanum salsis aquis gaudere, & illis amaritudinem exuere.

Quomodo fiant dulces raphani.

Quomodo fiãt maiores raphani.

Raphanum ab agrestibus pulicibus infestari, cum apto remedio.

Raphanum dentibus nocere, & corrupta vina emendare.

œnopolis comparandum, quod gratis ac libenter illis impertiam. Si raphani particulæ filo traiectæ, vt eximi possint, dolio vini immergantur, fœtorem omnem ac graueolentiam (si quę insit) adhæc acorem in se recipient ac contrahent. Sed ne ibi tabescant & vitium trahãt, confestim eximere oportebit: & si opus fuerit, recẽtes immittere. Quod monuisse, multis profuturum mihi polliceor: tametsi ad nostrum vinorum Enchiridion & secreta id transferri poterat. Est sanè miraculum summè admirabile, quòd raphano pernicialia sint cum vitibus odia, à Plinio, Galeno, Atheneęo, & Palladio diligenter adnotata: eáque adeò infensa (vt in brassica ostendimus) quòd si iuxtà serantur, ad sensum diffugere videantur, occulta nescio qua naturarum discordia: imò verò si permutatis scrobibus pangantur, nullo modo comprehendant. Ex quo Androcides medicinam cõtra ebrietatem esse dixit raphanũ, quem vetus Græcia apertè cum brassica confudit, sicuti in historia brassicæ ostẽdimus. Vnde mirum esse non debet, si inuicem communia habeant multa. Fuit sanè apud priscos in tãto honore raphanus, vt Moschion Græcus de eius laudibus vnum scripserit volumen. In quo illum cæteris cibis in Græcia vsqueadeò prælatum fuisse tradit, vt Delphis in templo Apollinis ex auro dicaretur, beta ex argento, & rapum ex plumbo. Quod quatuor versiculis Eobanus Hessus doctè, vt omnia, adnotauit, de raphano ad hũc scribens modum.

Pulchra & notatu digna.

Raphano esse odium perniciale cum vite.

Raphanum in summo honore fuisse apud priscos.

Fabula narratur sacros ab Apolline Delphos,

Omni-

Omnibus hunc aliis præposuisse cibis.
Ex auro vt raphanum sacrarent, pondere betam
Argenti, plumbum rapa fuisse putant.

Sed ne obsecro omittamus quòd ebora perbellè expolire fertur, & salis cumulos in aqueã salsuginem transmutare & redigere, si illis consepeliatur. Festinans ad finem penè omiseram (quod initiò dictum oportuerat) raphanum transplantatione acrimoniam deponere, & summam gratiam in cortice habere, modò recẽs fuerit & non inueteratus: idcircò multi exemplo parum imitabili, illum edendo temerè à corpore deradunt. Cęterùm, ne quid dissimulem quod vel legerim, vel audiuerim, vel obseruauerim, non tacebo quòd ex raphano acetum sic fieri posse ostendit Petrus Crescentius in suo de Agricultura opere. Radices raphani, inquit, siccato & in puluerem redigito, deinde in vas quod vinum habeat infundito, misceto, ac dies aliquot quiescere sinito, tũ demum eximito, & acetum tibi comparabis raphanatũ, ad renum calculos atterendos & deturbãdos, aliáque multa summoperè vtile. Sed hæc extra olitorium institutum nostrum, quò sit, vt alia persequar.

Raphanum ebora polire, & salem eliquare.

Acetum raphanatum nephreticis calculosis summè vtile.

HERBACEI FRVCTVS ESCVLENTI.

Cucurbitarum cultus, auxilia, & secreta. Cap. XII.

De internis fœtibus hortorum, nimirum radicibus, hactenus sit scriptum: nunc demum

agendum de his qui ſupra terram iacẽt, vel haud ita procul, & cartilagineo generi aſcribuntur. In quorum cenſu quia cucurbitæ primas ſibi vendicant, idcirco de illis primo loco dicemus: quas nemo non videt aut in longum prorogari, aut in breue craſſamentum, collo prominulo, cogi, vel in orbem intumeſcere. Priores ſuum nomen retinent, poſtremæ citruli aut turcicæ cucurbitæ dici ſolent: erumpúntque omnes plurimùm poſt ſextũ, ſeptimúmve diem à ſatu: reptãtibus flagellis & capreolis dum adoleſcunt, ceu cirrhis quibuſdam & capillamentis, altè ſcandunt, naturâ ſublimitatis auidâ, ſed abſque adminiculis ſtare nequeunt, leui vmbra cameras, teſtudines ac pergulas opacantes, dependente ex tenui pediculo fructu ponderis plerunque enormis. Amant ſolum pingue, humidum, ſtercoratum & ſolutum, vt ſcribit Palladius. Quibus ſi copia aquæ adfuerit, minorem curam deſiderãt: nam humore plurimùm iuuantur: licet reperiantur, quæ ſine multa rigatione conualeſcant, & hinc iucũdioris guſtus fructum præbeant. Si ſicco fuerint commiſſæ ſolo, fictilia aquæ plena iuxtà ponenda erunt: inditis faſciis, quæ perpetim humorem ſtillent. Quod auxilium maximè proderit per æſtus & ſquallores. Seminis parum habent longiores & tenuiores, atque ob id cibis gratiores eſſe ſolent, & eſculentæ merci, cucurbitarióve foro aptiores. Quas ſi tibi comparare voles, ex Columellæ, Plinij & Palladij conſilio, hac via procedes. Semina de collo cucurbitæ ſumpta, recto cacumine ſeres, ſtercorabis ac rigabis. Si vaſtioris incrementi

Cucurbitarum differẽtiæ, & natura.

Cucurbitæ ſublimitatis auidæ.

Quænã terra cucurbitis apta, & quòd humore iuuẽtur.

Quomodo fiant longæ cucurbitæ: adhæc vaſtæ & craſſæ.

menti optas, de medio ventre extractum semen, inuerso cacumine telluri depone. Tales, vbi inaruerint, cadorum vices supplebunt ad vina, olea aut grana condēda: quòd aluo capaciore plus cęteris intumeant. Quare peregrè proficiscentes, illis carne, semine, & chartilagineis membranulis priùs exinanitis, vrceorum loco vti solent: vinū vel aquam infundentes, quibus se ab excruciante siti, & itineris molestia, opportunè vindicēt, collapsasque ex fatigatione vires actutum reparent. Si latas & amplas habere tibi cordi fuerit, semina quæ in fundo latitant, inuersis cacuminibus terræ mandabis. Quæ si à pulicibus infestentur, curabis origani ramulos iuxtà pangendo. Nam vel insidentes enecabunt, vel nouos creari non patientur, sicuti Græca Quintilliorum testantur Georgica. Ex quibus etiam quæ sequūtur tibi libenter deprompsimus. Nascetur absque vllo semine cucurbita, vti etiam cucumis, si spargēdum semen, triduum antè, sesamino oleo, vel sabino, vt legit Palladius, maceretur: aut herbę succo imbuatur, quæ culex vulgo, & culix Plinio, Græcis verò (quantum coniectare licet) conyza nuncupatur. Idem fiet, si vitium more, sarmentum primum aut virgultum ita defodiatur, vt solum eius caput exertum promineat: quod vbi adoleuerit, repetendum erit, & tertiò, si opus fuerit, faciendum. Danda tamen erit opera, vt quæ adnascentur propagines, super terram extantes resēcētur: seruato duntaxat eo sarmento & virgulto quod postremum fuit. Ita curatæ cucurbitæ, cum cucumeribus, fructus absque intestinis semini-

Cadi viatorij ex cucurbitis.

Quomodo latæ & amplæ fiāt cucurbitæ: & à pulicibus liberentur.

Quomodo nascatur cucurbita absque vllo semine, & itē cucumis.

bus creabũt, ſolis cartilaginibus cõtẽtæ. Quòd ſi huius, & illius, præmaturos ac præcoces fructus habere voles, ex eorundem Quintilliorum doctrina, ineunte vere terram cribro excretam, fictilibus aut cophinis inutilibus impones, miſtóque ſtercore, modicum præbebis humorem: deinde calidis diebus & inſolatis, vel imbrem leuem ſpargẽtibus, ſub dio ſtatues, & Solis occaſu ad tectum referes: ídque tandiu facies dum frigora, tempeſtates & gelicidia diſcutiẽtur. Poſteà cùm primùm opportunitas vocabit, totos cophinos & fictilia labro tenus in terram ſubactam & excultam demittes, ac reliquam diligentiã impendes: & ita cucurbitæ ac cucumeris præcocem fructum habebis. Res eadem faciliùs & minore cùm temporis, tum laboris, impendio fiet, ſi luxuriantes cucurbitarum, vel cucumerum viticulas putaueris: nam ſic fœtus ſuos celeriùs edent.

Quomodo fiat præcox cucurbita, & item cucumis.

Artificioſa inuentio.

Si formas varias & characteres diuerſos in cucurbita vel cucumere repræſentari deſideras, florem vel primum vtriuſque rudimentum, vti erit in ſua vite, in effigiato, vt voles, intus fictili aut cõceptaculo alio claudes ac deligabis. Nam qualem vultum impreſſa figura præſtabit, talem cucurbita vel cucumis præſeferet. Tam enim nouæ formæ vtrunque eſt auidum, vt vaſis cui indideris, æmula facie imaginem repræſentet: quemadmodum in Quintilliorum Georgicis adnotatum reperi. Quod Gargilio Martiali cur aſcribat Palladius, non video. Itaque qua cogentur forma cucurbita & cucumis, eadem creſcent: vt ſcribit Hippocr. noſter in lib. de ſeminis genitalis natu-

Quomodo formæ variæ & characteres cucurbitæ aut cumeri imprimantur.

ra:plerúque ſub draconis intorti imagine,vt tradit Plinius. Si longas & anguſtas tibi fieri contẽdis, nuper editos in lucem cucurbitinos partus cum viticularum capitibus fiſtulæ aut arundini inſere,cui priùs omnes nodos perforaueris,ibi in prodigioſam longitudinem procedere animaduertes. Nam quòd latitudini per teretem fiſtulæ anguſtiam demetur, paria faciendo, longitudine penſabitur:adeò vt libertate penſili conceſſa,Plinio viſa ſit cucurbita nouem pedum longitudinem coæquaſſe. Nec ignorandũ quòd quæ poſteà naſcentur ex iſtarum ſemine, longitudinem eandem abſque vllo mangonio & artificio retinebunt. Similes omnino efficies,ſi in patens vaſculum,aquam quinque vel ſex digitorum interuallo,pendẽtibus cucurbitis ſubieceris. Nam ante poſterum diem ad aquam, veluti adrepentes, deſcendiſſe,& ſeſe in tantum extendiſſe obſeruabis. Deſtitutis verò ſua aqua vaſis, decuruabuntur,ac inflectentur:vſqueadeò humore gaudent, & ſiccitates refugiũt. Secus de oleo ſentiendum: nam illud tam infenſè oderunt,vt ſcribit Plinius, quòd ſi loco aquæ illis ſubiiciatur, aut apponatur, in contrariam partem vergant. Si minùs id poſſunt, ſeſe intorquent, & velut indignatæ, in modum hami recuruant:quod nocte vna deprehenditur. Cæterùm,ſummè cauendum eſt,ſicuti Columella, poſt Florentinum Græcum,admonet,ne ad cucurbitariũ,cucumerariúmve, mulier accedat,vel quam minimè admittatur:nam contactu eius langueſcunt virentium incrementa. Quæ ſi in menſtruis fuerit,viſu quoq; ſuo tenel-

Quomodo fiant longæ & anguſtæ cucurbitæ.

Cucurbita longa pedes nouem.

Modus alius comparãdi lõgas & anguſtas cucurbitas.

Oleũ cucurbitis ſummè inimicum.

Mulieres ad cucurbitaria accedere non debere, nec item ad cucumeraria.

los fœtus necabit: aut insuaues, vel tabidos reddet. Seminibus destinatæ cucurbitæ, ad hyemem vsque in sua vite pẽdere debent, vt tradit Pallad. ex qua sublatæ, vel Sole, vel fumo siccabuntur: alioquin semina marcore putri confecta vitiabũtur. Diu recentes durabunt & cucurbitę & cucumeres, si in albi vini fecem non peruersam, picatis doliis demergantur & operiantur. In muria itidem incolumes perennant. Sed illis vita, vigórque longo tempore permanebit, vt Quintilliorum Georgica fidem faciunt, si in cadis paucum acetũ continentibus, ita sublimes pendeãt, vt acetum nullo modo contingant. Verùm, oppicanda erunt vasa quæ huic negocio destinabũtur, ne foras acetum vaporet, natura alioquin penetrabile, ob partium tenuitatem. Hoc itaque artificio recentes cucurbitas hyems tota opportunè tibi ministrabit. Quas si voles, etiam seruabis, si dum tenerescunt incideris, & feruefactam aquam affuderis, totámque noctem, sub dio perfrigeraueris, & posteà in acri muria cõposueris, sic in alios prouentus egregiè custodies. Hoc loco mihi in mentem sanè quàm opportunè venit, quod Athenæus refert: demiratos conuiuas suos, quòd Ianuario mense virides cucurbitæ in escam oblatæ fuissent, peculiaris succi non immemores, & natiuum saporem retinẽtes. Quod olitorum studio, qui artem hanc percallebant, referendum omnino putabant. Erant autem, vt scribit, à salgamariis qui hortenses condituras profitentur, asseruatæ. Quem modum longè ante Athenæum, Nicander & alij plerique docuerunt,

Quomodo diu recentes durabũt cucurbitæ & cucumeres.

Oppicanda esse vasa acetum continentia.

Pulchra historia de hyemalibus Athenæi cucurbitis.

runt, iubentes cucurbitas in aëre priùs ſiccatas, & funiculo transfixas, fumo appendi, vt refertas iis ollas, per hyemem ocioſa ſeruitia ſorberent. Hodie per hybernos menſeis omnes, laquearibus & tabulatis ędium appenſæ, virides & cibis non ingratæ, à noſtratibus vbique cuſtodiuntur, maximè quæ citruli nuncupantur, vulgaribus longè duriores, & proinde corruptionis labem tam facilè & repentè nec agnoſcentes, nec ſentientes. Purgatorias facies & deiectorias, vt alia pleraq;, ſi illarum ſemen noctem ac diem, cum rhabarbaro, agarico, ſcammonia, colocynthide aut aliis purgantibus medicamentis ſimplicibus, præmaceraueris, deinde, qua dictum eſt formula, ſeminaueris. Et cùm inſipida ſit cucurbita, quo voles ſapore & odore illam facilè imbuere potes, ſi ſemina antequàm terræ committantur, in eo præmaceres: hunc enim, vbi adoleuerit, ad vnguem referet: non dico cruda, ſed etiam cocta: perinde atque cucumis. Fiet idem prorſus abſque vlla arte, ſi dum coquitur, quem volueris ſaporem, colorem, aut odorem iniicias. Nam & cucurbita & cucumis ex eorum ſunt genere, quæ Græci ápoia vocant, hoc eſt, qualitatis omnis expertia. Latini inſipida & fatua nuncupant, quemadmodum in beta adnotauimus. Hîc ferè omiſeram, quòd cucurbitæ vni fructuum omnium qui extra terram ſunt, cortex maturitate in lignum tranſit: pręterea, quòd cucurbita in oſſium humanorum cineribus plantata, & oleo rigata, nono die fructum profert, vt autor eſt Hermes. Qui, quia vana multa tradit, idcirco rerum plurimarum fidem

Quomodo ſeruětur hodie apud nos cucurbitæ.

Quomodo fiăt purgatoriæ cucurbitæ & fructus alij.

Cucurbita & itẽ cucumis quomodo ſaporẽ & odorẽ quemuis ſuſcipiant.

mihi suspectam relinquit: adde quòd incertum facit experientia certum.

Cucumerum cura, auxilia, & secreta. Cap. XIII.

ANTEQVAM hîc de cucumeribus qui cartilaginei sunt generis aliquid scribam, pauca præfabor. Proximo capite secreta multa cucurbitis & cucumeribus communia, in medium attuli, Aphros & Græcos geoponicos sequutus. Qui, quantùm equidem sentio, cucurbitas cum cucumeribus quadam naturæ cognatione confuderunt, vti etiam Plinius. Hinc Euthydemus Atheniensis, libro quem de oleribus condidit, cucurbitam vocauit Indicũ cucumerem. Et Menodorus Erasistrati sectator duplicem eam fecit. Vnam Indicam, quæ (vt loquitur) cucumis est: & alteram, quæ vulgaris est cucurbita. Sic Hellespontij cucurbitas longas, cucumeres vocarunt: rotundas verò, cucurbitas. Addo, quòd ventrosum illud instrumentum, quo corporibus affixo, vel spiritu, vel leni scarificatu sanguis elici solet, Græci medici sicyan & sicyn à cucumere, Latini verò diminuta voce à cucurbita, cucurbitulam dixerunt: vulgus ventosam nominat, aptius fortasse ventrosam. Ex his liquidò cõstat, rerum nomina & proprietates plerunque ab autoribus confundi. Quapropter mirari desines, si multa cucurbitis & cucumeribus ex cognatione, priscos sequuti, communia fecerimus: quæ hîc non sumus scripturi, formidantes tędium ex iteratione gignere. His positis, ad rem venio. Cucumeres,

Antiquos cucurbitas cum cucumeribus cõfudisse.

Pulchra & notatu digna.

Quomodo seminandi

res, Palladio autore, sulcis rarè factis seminandi sunt: altitudine sesquipedali, latitudine verò pedum trium. Sed inter sulcos spatiũ pedum octo relinquendum est, vt liberè possint euagari. Sarculo & runcatione non indigent, quòd herbis plurimùm iuuentur. Serpunt sarmentis, ac vitilibus prælongis, vitis modo, sese in ramos diffundunt: quos ob caulis infirmitatem humi dispergunt, nisi adminiculum propiùs obiiciatur, cui caduci incumbant. Die sexto vel septimo post satum emicant, quibus si copia aquæ adfuerit, minorem curam desiderant: nam humore plurimùm iuuantur, perinde atque cucurbitæ, sicuti nunc nuper scripsimus: hyemem tamen & frigora summè perhorrent. Quorum semina si biduo ante sationem, lacte ouillo, vt vult Palladius, vel mulso, vt Plinius, aut aqua mellita, vel saccharata præmacerentur, dulces reddent cucumeres, adhæc teneros, candidos, & iucundissimos, cum sapore, tum aspectu, vt adnotauit Columella, & ante eum Florentinus Græcus: necnon, post vtrunque, Plinius ac Palladius: quibus omnibus subscribit experientia. Præcoces & præmaturos, imò verò anno toto qui volet habere, precedens cucurbitarum caput consulat: & quod ibi fuit omissum de fictilibus & cophinis, vasísque aliis, præsenti admonitione resarciat: nimirum, quòd rotulæ illis subiici possunt, vt minore labore pésiles ipsorum horti, cùm opus fuerit, foras producantur, & rursus intra tecta reducãtur. Possunt etiam specularibus vestiri, vt spirantibus ventis, & vigente frigido cœli statu, Soli absque iniuria

& tractãdi cucumeres.

Infirma & caduca cucumerũ natura.

Quomodo fiant dulces cucumeres & iucundissimi.

Quomodo præcoces, & præmaturi fiant.

Pulchrum artificium.

exponi queant. Hac ratione, toto ferè anno Tiberio Cæsari cucumis præbebatur, mira voluptate illi expetitus: quemadmodum post Columellam, posteritatis memorię mandauit Plinius, quem nullo non die ei contigisse scribit. Sed leuiore negotio ac labore, id etiam cõfici apud Ægyptiæ gentis Dolum Mendesium, autor est Columella. Aprico, inquit, & stercoroso loco, alternis ordinibus ferulas, alternis verò rubos consita habere oportet: & confecto æquinoctio paululum infra terram secare: lignéoque stylo laxatis, vel rubi, vel ferulæ, medullis, stercus immittere: atque ita semina cucumeris inserere, quæ scilicet incremento suo, rubis & ferulis coëant. Nam ita non sua, sed quasi materna radice alẽtur: nascentúrque fructus, qui inter frigora etiam vigeant. Rem eandem tradit Plinius, admonẽs Columellam suum hîc commentum prodidisse: & si autorem producat. Sed Plinium ipsum audire præstabit: Columella, inquit, suum tradit commẽtum, vt toto anno contingãt cucumeres: fruticem rubi quàm vastissimum in apricum locum iubet transferre & recidere, duûm digitorũ relicta stirpe circa vernum ęquinoctium, ita in medulla rubi, semine cucumeris insito, terra minuta, fimóq; circũaggeratas resistere frigori radices. Vt vt fuerit, Plinio cum Columella hac in re malè conuenire vides. Nam ille circa æquinoctium vernum id fieri iubet: hic verò circa autumnale, vt interpretatus est, & ex Columella transcripsit Palladius: sed in his distingue solum & cœlum. Si longos & teneros habere desideras, adhęc sine semine, &

Alia via & modus accelerandorũ cucumerũ.

Summè aduertẽda, & obseruãda.

ne,& qua volueris effigie formatos, necnon recentes tota hyeme, ad præcedens caput recurre. Vnum tamen ibi omiſſum hîc non tacebo, nempe quòd priſci ſalgamarij cucurbitas & cucumeres ſale, aceto, fœniculo & ſampſucho cõdire ſolebant. Sunt qui virides ſeruari dicunt, trito ſinapi cum aceto. Plinius in ſcrobe, opaco loco arena ſubſtrato illos componit, fœnóque ſicco & terra operit. Athenæus plenilunio in hortis maximè gliſcere, & manifeſtum incremẽtum capeſſere tradit: necnon more echinorum marinorum impleri: quod aquei humoris ſummum eſt argumentum. Athenæo ſuffragatur Plinius, addítque quoties cœlum tonat, velut timore perterritos conuerti & tabeſcere. Sed memorabile illud eſt, quòd à mulis cucumeres ſummoperè expetuntur, mira oleris huius voluptate illecti, cuius odorem vel eminus ſentiunt. Quare munienda ſunt cucumeraria, ne illi erumpentes ea depopulẽtur, ac proterãt. Memorabilius & illud, quòd in Græcis Quintilliorum georgicis legi, & à multis non infœliciter probatum audiui: quid illud, inquies? Si febricitanti infanti qui adhuc lacte nutritur, paris longitudinis cucumeres dormienti apponantur, & quaſi condormiſcãt, ſtatim ſanabitur: nam febrilis calor omnis in illos tranſibit. Penè omiſeram quòd ſi parum aquoſos habere libuerit cucumeres, vbi ſcrobem foderis in quem illos depoſiturus es, dimidium altitudinis eius, paleis aut ſarmẽtis implere debes, & terra aggeſta, abſque irrigatione reliquum abſoluere. Megarenſes eteſiis ventis ſpirãtibus, cucurbitis, cucumeribus

Quomodo olim cõdiebantur cucumeres.

Cucumeres lunari d[e]fluuio ſubiici.

Munienda cucumeraria aduerſus mulos.

Notãda pro febricitantibus infantulis.

Quomodo parãdi ſint cucumeres parum aquoſi.

& peponibus puluerem ſarculo concitabant, vt fructus molliores & ſine rigatione dulciores fierent. Si radices agreſtis cucumeris tuſas, aut rhabarbarum, agaricum, cnicum, vel quid ſimile in potabili aqua per triduum maceraueris, & diebus quinque plãtulas cucumerarias huius liquoris hauſtu ſatiaueris, ventris purgationem ab his ſollicitabis. Quæ validior erit, ſi dum radices ſua fundunt germina, circunfoſſis & ablaqueatis tenuibus fibris, ellebori aut alterius purgantis medicamẽti ſimplicis portionem adieceris. Hoc poſtremũ eſto: Matron ſuis carminibus, vt eſt apud Plinium, cucumerem terræ filium nominauit: & Heraclides Tarentinus, hedygeon, quaſi terræ ſuauitatem.

Quomodo fiãt purgatorij cucumeres.

Cucumis terræ filius & ſuauitas.

Peponum, Melonum, ac Melopeponum cura, auxilia, & ſecreta. Cap. XIIII.

PAVCA de peponibus & aliis hîc ſcribã, quòd cucumerum generi, priſcis rei ruſticæ doctoribus Græcis & Latinis contribuantur, & proinde multa illis affinia agnoſcant. Ex quo cucumeres in pepones, & melopepones degeneraſſe viſum eſt. Qui duo poſtremi figura tãtùm & quantitate inter ſe diſſident. Nam cùm magnitudine exceſſere, pepones vocantur: dum verò rotundi, formam & effigiem mali referunt, facta ex pepone & malo nomẽclatura, melopepones ſunt vocati. Vnde Palladius totum hoc genus, melones à malorũ figura, ac ſi dicas pomeos aut cotoneos nuncupauit. Qui pendêre non ſolent, vt ſcripſit Plinius, ſed humi rotundari: maturitatem præ ſe ferentes

Pepones cucumerũ generi olim aſcripti.

Forma peponum, melopeponum, & melonũ.

ferentes, cùm pediculus à corpore ſecernitur, & ſuauis odor ab vmbilico nares ferit. Omnes rariùs ſunt ſerendi, ita vt ſemina inter ſe pedibus duobus diſtent, locis ſubactis, & areis diligenter paſtinatis: libertate enim gaudēt, qua vltrò citróque vagari poſſint: herbis prætereà impenſè iuuantur, vt cucumeres: quare ſarculatione ac runcatione parum indigent. Vite prælonga ſerpunt, flagellis hinc inde reptantibus: ſúntq; fructu cartilagineo (de peponibus loquor) orbiculatim ſtriato, prominulis puluinorum toris, ſtrigis, in vertice & vmbilico coëūtibus, ac ibidē ſtellatim decuſſatis: adhæc cute ſunt aſpera, & velut lentiginibus occupata, ſed carne intus ſuaui, & ſeminibus in vtero liratim digeſtis: Quæ ſi mulſo, vel lacte per triduum macerentur, & exſiccata, ſolo credātur, longè maiorem ſuauitatem contrahēt pepones qui inde naſcentur, ac palato gratiores erunt. Odorati fiēt, ſi ſemina diebus multis inter roſæ folia deponantur, & mixtim cum illis plantentur: aut roſacea aqua vel alio odorato liquore imbuantur, & vt dictum eſt, terrę committantur. Autor eſt Florentinus in ſuis de agricultura Græcis præceptionibus, & poſt illum Palladius. Hîc non eſt omittendū, quòd à felibus pepones, vt etiam melones, ſummè expetuntur & auidè, quare à peponariis & melonariis ſunt arcēdi. Reliqua ex cucurbitarū & cucumerum ſecretis erūt petenda: cū quibus multa, vt præmonuimus, cōmunia agnoſcunt fructus iſti. Quare ſi pręcoces, ſi amplos, ſi effigiatos, ſi abſque vllo ſemine tibi comparare cupis, præcedēs cucurbitarum caput,

Quomodo ſerēdi pepones.

Pulchra peponum deſcriptio & hiſtoria.

Quomodo ſuauiſſimi fiant pepones.

Quomodo odorati fiāt pepones, à quibus arcendi feles.

Autori moleſta repetitio.

si videtur, consule. Penè præterieram quòd melonis aut peponis frustulum ollæ iniectum celerem carnium cocturam iuuare fertur: non secus quàm vrticæ vel sinapis semen, aut fici surculus, vt suis dicemus locis.

Cinaræ seu hortensis cardui cura, auxilia, & secreta. Cap. XV.

Quomodo carduus ex agris in hortos trāsiuerit.

CINARAM esse è carduorum genere, nemo nescit herbarius. Ex quo altilis & hortensis carduus etiam dici solet. Nam cultus mangonio, domita feritate in hortis mansueuit, ac in his habitare didicit: nescio qua gulæ audacia, quę terræ portenta in ganeam & luxū vertit, à quadrupedibus plerunque neglecta: vsqueadeò ventris & Veneris desideriis obsonantur homines. Est itaq; cinara, seu altilis carduus, plāta nemini hodie nō cognita: quæ compactilibus spicis squammatim coagmentatis constat. In quibus orbiculata, aut pyramidalis facies exterior virescit, interior verò niueo cādore nitescit. Tota structili nucleorum serie, pineam nucem videtur exprimere: vnde & strobilus plerisq; dicitur. Nulli sunt hodie horti, qui hac plāta longè & latè non pubescant ac syluescant: adeò vt opipara nulla sit mensa absque echinato hoc cibo, modò anni tempus illū concedat. Vulgus Gallorū alticocalum nuncupat, ab articulo Arabū al, & cocalos, qui Hippocrati, Galeno teste, nucleus est pineæ nucis: cuius imaginem refert cinara, vt paulò antè diximus. Terram stercoratam & solutā diligit: quamuis in pingui

Cinaræ pulcherrima descriptio.

Vnde cinara nobis alticocalus dicatur.

ſolo melius poſſit prouenire, vt tradit Palladius. Qui etiam præcipit ſemina cinaræ creſcente Luna in paratis areis, ſpatio ſemipedis diſcreta, non altè imprimi: ſed tribus digitis comprehenſa, donec ad primos articulos terra procedat, demergi ac leuiter obrui, rigaríque frequenter, ſi æſtus interueniat. Nam ita teneriorem fructũ ac pleniorem educabũt, vt Varroni Gręco viſum eſt. Cùm verò plantæ adoleuerint, herbis aſſiduè liberari ac expurgari debebunt: multóque cinere, ſi Columellam audire volumus, ſtercorari. Nam id genus ſtercoris, huic oleri aptiſſimum eſſe tradit: à quo cinaram dictam fuiſſe, multis placet. Cauendum autem erit, ne ſemina inuerſa pangantur: ſic enim debiles, incuruas ac pumilas creabunt cinaras, vt Palladius aſſerit. Qui ex Afrorum & Gręcorum placitis etiam tradit, nullis ſpinis illas horreſcere, quæ ſeminũ cacumina ante ſationem fracta, vel lapidis attritu retuſa habuerint. Quod etiam multi affirmant contingere, ſi in lactucæ radicem decorticatam & delibratam, tenuéſque in particulas conciſam, ſingula ſemina, ſingulis indita particulis obruantur, & quo dictũ eſt modo, plantentur. Suaues & odoratas habebis, ſi ſemina in odorato liquore aliquo, aut ſucco triduum præmaceraueris, & ſiccata terrę commiſeris: nam ſaporem eum referent, cuius humorem combiberint. Vnde laurum redolebũt, ſi illa cum lauri foliis maceraueris, aut in lauream baccam intruſeris, & ita plantaueris. Simile erit experimentum in reliquis. Dulces prouenient, ſi ſemina in lacte, melle, aut aqua ſaccharata, vel vino a-

Terra cinaræ apta, & quomodo ſeri debeat.

Cinaram cinere gaudere, à quo nomen habere fertur.

Quomodo fiat cinara nullis horreſcens ſpinis.

Quomodo fiant odoratæ cinaræ.

Quomodo fiant cinaræ dulces.

romatite maduerint, & ſiccata tellurem intrauerint. Nonnulli ſub autumni finem, vel hyeme ineunte coliculos & folia humo obruunt, vt candorem aſciſcant, & amaritudinem exuãt, ſintque inter hybernos cibos gratiores: noſtrates (niſi fallor) cardas ſolent appellare. Cæterùm, hoc loco tacendum non exiſtimo, quòd ſingulis annis ſtolones à codice ſunt euellendi: ne matres fatigentur, & ſoboles per alia ſpacia diſtribuantur.

Summa & indicibilis cinaræ fœcunditas.

Tanta enim eſt huius plantæ fœcunditas, vt propagines colibus auulſas & humi depactas, comprehendere narrent, ſæpeq; anno eodem & colem & echinum producere. Græcæ agriculturæ magiſtri, mucrone falcis diducta terra, cum aliqua parte radicis illos eruunt, ac ſolo bene ſubacto, & vetere fimo ſaturato committunt: iugitérque, vbi æſtus fuerit, irrigant: donec plantaria ſolida ſibi iecerint fundamenta. Ex horum ſylua

Quomodo ſeruãda & parãda cinaræ ſemina.

quotquot ad ſemina ſeruare voluerimus, pullis omnibus liberabimus, vt loquitur Palladius, ac teſta, aut cortice ſupertegemus. Nam ſemina vel Sole vel imbribus vitiari ſolent, ſuóque effœta ingenio perire. Quæ ſi vel exucta Solibus, vel imbrium aſpergine rancida ſolo credantur, ſuo cardueta decoquent olitori. Qui hîc mihi monendus eſt, cinaræ radices à muribus ſummè expeti: quarum voluptate ſemel illecti, turmatim, vel è longinquo accurrunt: ſicuti in ſuis agriculturæ ſelectis præceptionibus adnotauit Varro Græcus: ſed non abſque auxilio & remedio. Tradit enim inſultantem illorum aciem, lana radicibus obuoluta arceri, aut ſtercore ſuillo, vel cine-

Radices cinaræ à muribus valde expeti, & quomodo ab illis arceantur.

re

re ficulneo eiſdem appoſito. Sunt etiam talpæ illis mirum in modum infenſæ ac inimicæ: adeò vt crebrò illarum defoſſu & cuniculatione, cardueta ac cinareta ruinā irreparabilem ſenſerint. Prodeſt eam in rem mediis carduetis catos frequentes habere ac educare, aut muſtellas ibidem manſuefacere. Sunt qui in ſolido & ſicco ſolo cinaras pangant, ne terra ab hiſce infeſtis animalibus facilè perforetur. Auxilia qui volet alia, ſeſe conferat ad ea quæ primo libro ſcripſimus. Hîc omiſſum nolim, quòd cinaræ folia qui ederint, quidquid lingua attigerint (etiam horis aliquot poſt) illis amarum cenſebitur. Qua ex re inſignes vires ad multa, non ſecus quàm carduus benedictus, habere fertur cinara, tam in foliis, quàm fructu & ſemine: in quam rem conſule Alexikepũ, hoc eſt, medicũ & auxiliarem Hortum noſtrum. Poſtremũ id eſto. Cinaræ folia lectulis reſperſa, vel eorum lignis attrita, cimices procul abigunt, vel enecāt. Res & factu & paratu facilis, ac grata admodum quamplurimis, qui huiuſcemodi olida & moleſta animalcula ferre non poſſunt.

Talpæ carduetis infenſæ, quomodo expugnentur.

FLORES AC PLANTÆ hortorum odoratæ, & contrà.

Roſarum cura, auxilia, & ſecreta, Cap. XVI.

De odoratis floribus nunc demum agendum: in quorum albo quia roſæ floris ac odoris raro priuilegio nobilitātur, & aſpectu perquam iucundo ac vario hortorum ornamenta cenſen-

Roſæ hortorum ornamenta.

tur, idcirco de illis primo loco dicendũ mihi proposui. Rosarum multa habentur genera, in quibus frequentissimæ nobis sunt, albicantes, puniceæ, & quæ ex albo rufescunt, vulgò incarnatæ nuncupatæ. Præstantissimæ sunt, quæ puniceo colore rubent: proxima laus iis quæ in rufum cãdicant. Vilissimæ omnium iudicantur albicantes. In quarum tamen genere odoratissimas excipimus, quæ moschatæ & Damascenæ dici solent, diuitum hortis hodie familiares. Seri nolunt cuiuscunque sint generis, pinguibus aut argillosis locis, nec item riguis, contentæ raris: propriéque ruderatum amant agrum, vt scribit Plinius, volúntque virgulto pangi, scrobibus breuissimis, aut sulco, vt tradit Pallad. Quãquam semine etiã prouenire possunt, sed tardissimè. Quod vnum nequaquam esse putabis medium in rosa flosculum coloris aurei, sed quòd baccæ nutriunt in breuissimi pyri similitudinem tornatæ: quas per æstatẽ seminibus turgentes, quis non videt? quis, nisi fortassè alter fuerit Tyresias, non obseruat, coralli modo per autumnũ horrentia spinis rosaria variè illustrare? Fodi debẽt altiùs roseta quàm fruges, & leuiùs quàm vites: ídq; annis omnibus, non omissa interputatione: quæ Martio mense aggredienda est, pro cœli & soli conditione: hoc enim modo excultum rosetum, longo perennabit tempore. Quod si antiquatum fuerit, eadem etiam anni tempestate circunfodietur, aridáque superfluitas omnis præcidetur: & quæ rara erũt, ducta virgarum propagine reparabuntur, ex Palladij consilio. Plinius vstione ac recisione, rosaria

Locus & ager rosis cõmodus.

Quid semẽ in rosa.

Quomodo tractari debeãt rosaria

Rosaria optimè prouenire vstione, recisione, et trãslatione.

ria

ria quæque summè proficere scribit, adhæc trãslatione, ocyssiméque prouenire tradit surculis quaternûm digitorum longitudine, & ampliore. Sũt qui integras plantas cum suis radicibus trãsferant. Alij palmares taleolas cum iisdem radicibus, sobolis modo, cubitali interuallo deponũt, & crebris irrigationibus ac stercore iuuant: necnon ad maiorem odoris fragrantiam, intertextas rosis coronas iis simul adobruunt. Quòd si plantarum indigus fueris, & volueris à paucis virgultis copiosa gigni rosaria, ex Plinij & Palladij sententia, gemmanteis surculos quaternûm, vt diximus, digitorum, paulóve longiores, cum suis sarmentulis excidere debebis, & in modum propaginis sternere, ac stercoratu rigationibúsque tueri. Vbi annum attigerint, pedis spatio inter se disiunctos trãsferes, & luxuriantem materiam omnem excludes, ac crebris defossionibus exhilarabis. Vita rosę non recisæ, nec adustæ, ad quinquẽnium durat, alioquin iuuenescit: ad cuius fragrãtiam & iucunditatem, cœlum plurimùm conferre creditur. Vnde serenis diebus collecta, odoratior esse solet: adhæc quæ nascitur in siccis, ruderatis & gracilibus locis. Si odoratissimam facere voles, ex Græci Didymi consilio, hinc-inde allia conseres: nam quæ ex frigiditate languescunt, calore exacui solent: Si præcocem, duobus palmis in gyrum effodies, & calida aqua manè ac vesperi irrigabis. Sed id non antè aggrediendũ multi arbitrantur, quàm germinare calix inceperit: quem eo artificio nonnulli euocare solent. Si mensibus omnibus rosam tibi comparaturus es, autore eo-

Quomodo ex paucis virgultis copiosa fiant rosaria.

Rosæ vita quinquennium.

Quomodo odorata & præcox fiat rosa.

Quomodo mensibus omnibus rosa cõparetur.

dem Didymo, mensibus omnibus plantare, stercorare, & rigare debes. Verùm id locum habere non potest in borealibus nostris regionibus: secus in calidis & temperatis. Præcoces rosas aliter tibi parabis, si cophinis aut fictilibus plantaueris, & eadem cura tractaueris, quà præcoces cucurbitas ac cucumeres, vt suo diximus loco. Cæterùm, nondũ patefactas seruabis, vt scribit Pallad. si in fissam viridem cannã calices immiseris, eámque leniter papyro, aut cortice circùm ligaueris, & eo tempore excideris quo virides rosas habere volueris. Alij rudi olla conditas, & bene munitas sub dio obruunt, & sic custodiunt. Vita & vigor iisdem permanebit, si amurca ita immergantur, vt humor extet. Quidam ex Didymi præscripto, hordeum, dum adhuc in herba est, cum suis radicibus euulsum, in fictile non picatum demittunt: ibíque rosas priusquam dehiscant, diligenter operiunt: viridésque quandiu volunt, ac si essent in rosario parente, custodiunt. Plerique virentem hordei segetem pauimento sternunt, & rosas in ea condunt. Florentinus inter Græcos geoponicos vbique admirabilis, tradit rosam in mali corticem posse inoculari, & malorum tempore sese proferre. Quæ res in aliis arboribus suũ etiam locum fortasse agnoscet: perinde atque in veterano brassicæ caule & ilice, in quem si rosa inseratur, viridis euadet, sed inodora, vt scribit Albertus. Quæ res facilem viam præbet experiẽti, cum his quæ de punicea rosa circunferuntur, nimirũ quòd candida fiet, si sulphuris fumo imbuatur, dum in folia dehiscens cœperit euolui.

Rosa præcox.

Quomodo virides seruentur rosæ ac recentes.

Modi varij seruandarũ rosarum.

Quomodo fiat rosa serotina, aut viridis.

Quomodo ex punicea rosa fiat cãdida.

Sed de rosis hæc satis: quarum frutex rectè & appositè Cupidini dicatur: quem tota facie videtur repræsentare, quemadmodum scripsit Philostratus. Nam rosa semper recens ac iuuenis apparet in suo rosario, necnon blanda, vt Cupido: aureis præterea comatur capillis, vt ille: spinas pro iaculis gestans, pro facibus fulgorem, & pro alis folia. Addo, quòd sicuti rosam absque vulnere paucissimi assequuntur, ita Cupidine absque corporis, vel animi, aut fortunarum vulnere & iactura, paucissimi potiuntur, nimirũ quos æquus amauit Iupiter. Sed hæc extra hortensem philosophiam: ad quam potiùs refero, quòd flores tam rosacei quàm alij, in Sole, aut clibano, sublato pane adhuc calente, siccati, colorem, odorem ac vires magis retinent, quàm in vmbra expositi, modò metam moræ non excedant. Idem de foliis & radicibus odoratis existimare licebit.

Rosæ ad Cupidinẽ collatio perpulchra.

Quomodo optimè seruẽtur flores

Lilij cura, auxilia, & secreta. Cap. XVII.

LILIVM rosis nobilitate proximum esse scripsit Plinius, medióque earum prouentu incipere: cui florum excelsitas de omnibus maior inest, interdum cubitorum trium: sed languida semper ceruice, & non sufficiente capitis oneri. Flos eius emaculato candore, & eximio odore, calathi effigiẽ præsefert: foliis ab angustia in latitudinem paulatim sese laxantibus, extrinsecus striatis, resupinis per ambitum labris, & emicantibus ex fundo calathi luteis staminibus, tenui filo crocatis. A quibusdam ob nobilitatem flos re-

Liliũ flores omnes excelsitate superat.

gius nuncupatur, & Iunonis rosa: nam ex eius lacte natus fertur, vt hoc terrasticho doctè expressit Conrardus Gesnerus.

Dum puer Alcides diuæ vagus vbera suxit
Iunonis, dulci pressa sopore fuit:
Ambrosiúmque alto lac distillauit olympo
In terras, fusum lilia pulchra dedit.

Fœcunditas mira & penè inexplicabilis est in lilio: nam vna radix bulbos sæpenumero quinquaginta emittit. Quos Palladius circa veris initia ponendos, & cùm opportunum & tempestiuum fuerit, exactè sarriendos præcipit: ídque summa diligentia, ne oculos circa radicem nascẽtes, minorésque bulbos sauciemus. Qui à matre subducti, atq; in alios ordines digesti, noua lilieta formare solent. Purpurea lilia monstrificis, vt Plinius loquitur, hominum ingeniis, sic fiũt. Iulio mense scapi arescentes colliguntur, & in fumo lilia suspenduntur: dein nudantibus se nodulis in fęce nigri vini, vel Græci, mẽse Martio macerantur vt colorem imbibant: atque ita in scrobiculis serũtur, heminis fęcis circunfusis. Quod inuentum non Plinio, sed Anatolio Græcorum geoponico eximio ascribendũ censeo. Cuius verba è Græco in Latinũ conuersa hunc habent sensum: Si lilia facere velis purpurea, dũ florẽt, cauliculos eorũ decẽ, aut duodecim, cũ scapis in fasces vel scopas colligato, & in fumo suspẽdito, vt radiculas bulborum similitudine inibi iaciant & remittant. Cúmq; plãtandi tempus appetiuerit, in fęce nigri vini macerato, donec colorẽ purpureum contraxerint, & eo intinctu affatim saturati fue-

Quomodo fiant purpurea lilia.

Multa sibi Plinius ascribit, quæ sunt antiquorum.

ti fuerint. Mox ſcrobiculis fęce largiùs affuſa depone,& purpureos liliorum flores habebis. Eoſdem rubros fieri affirmat Florentinus Græcus, ſi inter cortices aut micas cinnabaris infundantur: hac tamen obſeruatione, vt bulbi nullo modo vulnerentur. Qui ſi alium quemuis colorem ebiberint, par erit cũ lilia referre. Mirúmque eſt ita tingi aliquid, vt naſcatur infectum. Priſcis illis Græcorum & Latinorum obſeruationibus ſuffragatur Hieronymus Cardanus, tradens nodos plantæ lilij camino ſuſpẽſos abſque foliis,& inde ſiccatos, ſi fęce rubentis vini obruantur, & in fimo cum eadem fęce ſepeliantur, flores edere purpureos. Eſt ſanè lilio tanta viuacitas, vt ſurculi eius ſuſpenſi,etiam radicem mittant. Cæterùm viridia ac recentia toto anno durabunt lilia, ſi cùm patentia nondum dehiſcunt, & clauſa ſilent, fictilibus nouis non picatis decerpta imponantur,ac operculo diligenter muniantur. Dum verò in vſum depromere voles,ad Solem profeeres,cuius calorificum ac vitalem teporem ſimulatque ſenſerint,ſtatim expandẽtur ac dilatabuntur:quod ſecretũ Anatolius poſteritati ſcriptum voluit. Nec omiſit,quòd viciſſim & variis tẽporibus flores pariẽt lilia, ſi bulbos eorum ita ſeueris,vt ex iis aliquot duodecim digitorum altitudine obruantur: alij octo tantùm, alij quatuor duntaxat. Nam ita diuerſis diebus ac temporibus ſuos dabunt flores. Quod etiam de aliis floribus fieri poſſe,ille idem pollicetur.

Quomodo fiant rubra lilia.

Quomodo fiant liliorũ flores purpurei.

Quomodo viridia & recentia ſeruentur lilia anno toto.

Quomodo lilia viciſſim & diuerſis tẽporibus flores producent.

Violarum cura, auxilia, & secreta.
Caput XVIII.

Violis honor fuit summus apud antiquos post rosam & lilium. Quarum genus omne hodie in hortis ac fenestris frequẽtissimum vbique visitur, in figlinis aut ligneis vasis, à mulierculis studiosè excultum. Flores cùm varietate coloris, tum suauitate odoris, tantam cum oculis & naribus ineunt gratiam, vt in coronamenta, cum cæteris, omnium maximè veniant. Itaque altiles violas hîc paucis perstringemus: quas qui facturus erit, ex Columellæ consilio terram stercoratam & repastinatã, minimùm altè pedem, in puluinos redigat, atque ita plãtas hornotinas factis scrobiculis pedalibus, circa ver in illis disponat. Semen duobus temporibus in areis seri potest, vere & autumno: sed postremũ nobis ineptum habetur, qui cœlum tenemus frigidum. Colitur viola eo modo quo cætera olera: runcatur, sarritur, & dum tempus inuitat rigatur. Quę nigra est versicolor spectatur. Quòd sic in Rustico pulchrè expressit Politianus:

Violis maximam inesse gratiam in colore & odore.

Violarum cultura & satio.

Non omnis fert omnia tellus.

Nigra viola multicolor.

Nigráque non vno viola est contenta colore:
Albet enim, rubet, & pallorem ducit amantûm.

Omnes cubitali altitudine prosiliunt, floribus quadrifoliis, vt ẽst apud Plinium: nec vnius coloris, sed multorum: nam alij purpurei sunt, alij niuei, & alij lutei. Albæ vita trimatu peragitur: ab eo senectam sentiens plerunque degenerat. Gallis genera omnia innotescũt, partim violetæ nomine, partim garyophylli odore. In quorũ censu non

ſu non modò prædictæ continentur violæ, albæ, inquam, cœruleæ, pallidę, variegatæ & luteæ, ſed etiam purpureæ, quas Martias nuncupamus, ver plerunque nobis aperientes, odoris ſuauiſſimi, & coloris ſanè quàm iucũdi. Si omnes omnium colores vnam violarum plantulam referre cupis, ſingularum ſemina confuſa, in tenuem cãnulam, aut detritum linteolum include, & terræ optimè ſubactæ ac ſtercoratæ, vt fieri ſolet, expone. Experimento id mihi ſæpenumerò probatum fuit ſumma cum voluptate, & pari admiratione. Sed hîc tacendum non eſt, quòd ſpectatiſſimus violarum flos, niſi quotãnis ſitum loci mutare condiſcat, in humilem ac degenerem floſculum, minúſque odoratum deficere ſolet. Poterunt toto anno florere violæ, ſi dum ad ſemen feſtinant capuli eis truncentur.

Viola martia.

Quomodo vna violarum planta omnium colores referat.

Ocimi & Amaranti cura, auxilia, & ſecreta. *Caput* XIX.

HORTORVM plantas alias odoratas & coronarias, tã edules quàm non edules cũ fruticibus pergo deſcribere. In quibus primùm ſeſe offert hortenſe ocimũ (nam aliud eſt pabulare ocimum & ſegetarium) quod vſqueadeò notum eſt, vt perraræ vbique ſint ædium feneſtræ quæ illo longè latéque non redoleant. Huius tria viſuntur genera: vnum foliis amaranto maioribus: alterum, foliis & ramulis multò minoribus: tertium minutis & anguſtis: quod ab odoris fragrãtia & ſuauitate Italis baſilico gentile nuncupari

Ocimũ duplex.

Ocimi hortenſis genera tria.

Ocimũ vnde dicatur garyophyllatũ, ozimũ & basilicũ.

vulgò solet: & à Serapione garyophyllatum ab insigni odore. Vnde etiam ozimum rectè dici ac scribi posse contẽdunt multi, vt sit ab ὄζω, quod est redoleo. Recentiores Græci qui de re herbaria scripserunt, Psellum sequuti, Basilicum id est regium appellant, quod nomen apud nos passim vsurpatur. Sic fortasse dictũ quòd in solis regum hortis aleretur olim: vel quòd regibus ob odoris præstantiam dignum esset.

Quomodo serendum et tractandum ocimum.

Teporem hæc planta desiderat: cuius semen vbi obrutum erit, pauicula vel cylindro, aut aliter, sedulò inculcari debet. Nam si ei terrã suspẽsam relinquis, ad corruptionẽ inuitas, vt scripsit Columella. Satorũ omniũ celerrimè prouenit: putántque maturius erũpere si inter initia feruenti aqua fuerit conspersum.

Ocimum aqua feruenti & aceto gaudere.

Quidam aceto perfundi iubent, si hyeme inclinãte seratur: nam illius imbre rigatum, citiùs nasci creditur. Plinius ei tantùm aquã meridianam dandam præcipit: cùm cæteris oleribus horæ rigandi sint matutina atq; vespera, vt libro primo admonuimus. Vbi ad palmi altitudinem venerit, rectè præciditur: licet ferro cum ruta, mentha & cunila, tangi diligenter vetuerit Sabinus Tyro, libro Cepuricon, seu hortẽsium, quem Mecœnati dicauit.

Ocimũ ferro tangi recusat.

Sub canis exortum ac si morbum sentiret, aut astrobolian expallescere deprehẽditur. De quo rem miram narrat apud Palladium Gargilius Martialis (qui à Seruio in Georgicis Virgilianis librum de re hortensi scripsisse traditur) nimirum quòd modò purpureos flores, modò albos, modò roseos parit. Sed maiore admiratione dignum arbitror quod scribit Plutarchus, succinum

num solos ocimi surculos à se abigere, cùm leuissima quæque, & quisquilias omnes, attritu excalfactum, repentè moueat, & ad se pelliciat. Est & prodigio non minore dignum quod Theophrastus prodidit, ocimũ lętiùs prouenire, si cum maledictis ac probris seratur. Quod etiam Plinius affirmat, & fortasse Persius hoc senariolo testatum voluit,

Ocimi surculos succinum abigere, reliquos trahere.

Res mira et notanda.

Cùm bene discincto cantauerit ocima vernæ.

Refert ille idem Plinius Chrysippum medicum grauiter ocimum increpuisse, & ob id hominibus fugiendum præcepisse, quòd capræ illud aspernentur. Quæ cùm cæteris pabulis omnibus auidissimè vescantur, ab hoc vno etiam famelicæ diligenter abstinent. Quod & à Sotione geoponico Græco adnotatum fuisse inuenio. Qui etiam vltra hæc asserit, insanos fieri qui ocimo vtuntur: addítque eum qui mãducauerit, si eo die à scorpione feriatur, seruari non posse. In quem & Chrysippum pugnare videtur Plinius, scribẽs capras libenter ocimum esse, nec cuiquam mentem motam qui illud manducauerit: quin & terrestrium scorpionum ictibus ex vino & pauco aceto sumptum salubriter mederi. Dioscorides ex Afrorum placitis aliud videtur proferre: nimirum eos qui ocimum ederint, si à scorpione feriantur, nullo conflictari dolore. Has controuersias nonnulli componere satagentes, omnia ad tertium ocimi genus referenda censent: & ad incompositum, profusúmq; illius vsum & esum. Vt vt fuerit, experiundo veritas elucescet, alio-

Capras ocimum etiam in fame aspernari.

Sotionis & Chrysippi sententia à Plinio impugnata.

Ocimũ scorpionibus aduersari.

quin obſcura. Quam tamen arbitror te in dubio malle relinquere, quàm periculum temerè ſubire. Autor eſt ille idem Sotion, commanſum ocimum & in Sole poſitum, ſcorpiones gignere: vel vt legunt Dioſcorides & Plinius, vermiculos aut vermes, qui fortaſſe in ſcorpiones tandem tranſeunt. Quod ſanè mirum eſt, cùm dixerimus illud ſcorpionibus aduerſari. Subdit idem Sotion fœminis ocimũ tanta antipathia pugnare, vt ſi pultario aut patinæ inſcia muliere integrũ ocimum cum radice ſupponatur, futurum vt cibo nunquam manus admoueat priuſquam ſubductum ſit: ex quo miſodulon vocari credit. Diodorus in Empyricis pediculos creare tradit, ſi quis eo largiùs vtatur, ob excrementitiam humoris ſuperfluitatem quo imbuitur. Quinetiam volũt nonnulli, vt ſcribit Plinius, ad huius manipulũ cum decem cancris marinis vel fluuiatilibus tritum, ſcorpiones à proximo omnes conuenire. Cæterùm, Galenus non cẽſet eos audiendos, qui promittunt ocimi trituram fictili nouo inditam & operculo veſtitam, intra paucos dies ſcorpiones gignere, maximè ſi olla ad Solem quotidie incaleſcat. Sit pro capitis huius colophone quod apud Theophraſtum legi, nimirũ ocimum quandoque degenerare in ſerpillum, aut ſiſymbrium, vt vult Palladius: præſertim ſi loco ſatum fuerit Soli expoſito, aut tranſplantatũ. Quæ res etiam vetuſtate illi ſolet contingere. Hieronymus Cardanus ſcribit, ocimum prima Luna tritum, & in nouam ollam inditum, ſub plenilunio ab altero capite flores emittere: quòd ſi duplicato tempore ſub

Ocimum quomodo ſcorpiones gignat.

Ocimum fœminis aduerſari, & pediculos creare.

Ocimũ ſcorpiones congregare.

Ocimi degeneratio.

Mira ſiquidem vera

re ſub terra defodiatur, ſtriſiones generabit, neſcio an ſcorpiones ſcriptum oportuit.

Amarantus pedali altitudine creſcit, caule ferulaceo & ſubrubēte, foliis ocimo longioribus, ſpica purpurea veriùs quàm flore, prorſus inodora, ſed qua nihil aſpectu gratius ac iucundius dari poſſit. Nam Tyrias purpuras ſuo rutilāti & flammeo nitore vincit: adhæc coccum quoduis, ſiue ſaturatum fuerit, ſiue dilutum. Ex quo Gallis Paſſeuelutum vulgò nuncupari ſolet, quia cum holoſerico coccineo, quod Carmeſinum dicunt, de coloris præſtantia certare videtur. Itali Fiorvelutto appellant. Spica purpurea Plinio veriùs dicitur quàm flos, ſolo colore commendabilis, abſque vllo, vt monuimus, odore. Gaudet decerpi, & quo frequētius legitur, hoc lætiùs renaſcitur: mirúmque illud eſt, cùm defecere cuncti flores, madefactus aqua reuiuiſcit, & hybernas coronas pulcherrimè nectit. Qua ratione in fictilibus ſeri ſolet à virgūculis, nomine Amaranti donatus, quòd non marceſcat: ita Græcam nomenclaturam vſurpante Latio. Puellæ, furni tepore ſiccatum illū ad coronarios hyemis vſus recōdere non cunctantur. Philoſtratus ex Amaranto ſepulturas coronari ſolitas affirmat: ídque Theſſalos inſtituiſſe primos ad tumulum Achillis. Sed hæc de Amarāto ſatis, qui licet ad odoratas hortorū plantas non attineat, his nihilominus illum aſcribendum duxi, ob floris præſtantiam coronamentis ſanè quàm aptam & vbique receptam.

Pulchra deſcriptio & pictura amaranti.

Amaranti mira venuſtas.

Vnde dictus amarantus, & eius vſus.

Saluiæ, Rorismarini, Satureiæ, Hyssopi, & Fœniculi, cura, & auxilia. Cap. XX.

TAM nota est hortensis Saluia, vt nulli prorsus hodie reperiātur horti in quibus illa passim non spectetur. Frutex est oblongus, surculosus, quadrangulares habens & candidas virgas, folia longiuscula, scabra, hirsuta, albicātia, & vehementer odorata, sed vtcunque virosa: purpureo in spica flore, qui aquilini rostri falcatā speciem præ se fert. Ea quæ folio est leuiore, contractiore & minùs squalente, nobis Franca saluia, & saluia minor nuncupatur. Quæ verò solidiore constat & scabriore, adhæc latiore ac si cultum senserit, vulgaris saulgia dicitur, & saluia maior. Seritur in hortis semine & surculo: cuius fruticem olitores lixiuij cinere muniunt, testantes lætiorem sic prouenire. Apricum amat locum, quanquam frigora non abhorret. Vnde hybernis temporibus & viuere & iucundè virere percipitur, etiam si minimè operta fuerit. Qua tempestate, olerum premente penuria, iuribus passim innatat.

Saluiæ historia & pictura.

Quomodo seratur & colatur saluia, frigorū patientißima.

Libanotis, quam officinæ & rura Roremmarinum appellant, & qua coronas vbique nectimus, folium fert tenue in exilibus virgis, crebrū, oblongum, & gracile, pinnatum, herbaceum infrà, canum verò suprà: hoc est, intus candicans, & extrà viride ac striatum: flore cœruleo, cui odor suauis inest, resinam aut thus vtcunque spirans, vnde illi nomen libanotis. Frutex est topiarius, & idem, vt diximus, coronarius: quo Narbonensis

Rorismarini historia & pictura.

Rorismarini vsus.

ſis Prouinciæ tractus adeò ſcatet, vt ibi lignum aliud ferè non vtatur. Apud nos areas hortorum topiario opere eleganter conueſtit: ita vt nullum non animal ſuffragante olitoris mangonio confingat. Democritus in ſuis Georgicis Græcis ſerendũ præcepit viuiradice & ramis auulſis: ſic vt in terram depacti humentur. Planta hæc nullum ſolum reſpuit, quæ tam iucundum ac gratum iaculatur odorem, vt quos animus defecerit, illico recreare poſſit. *Quomodo ſerẽdus roſmarinus.*

Satureia, Gallis ſarrieta & thymbra dicta, in aſperis gracilibúſque locis naſcitur. Frutex eſt pedali altitudine, ſurculoſis vtrinque coliculis ſtipatus: odore, ſaporéque gratiſſimo: & floſculis per interualla ex purpura candicantibus, quibus valdè oblectantur apes. Paulus duo genera fecit, ſylueſtre ad eadẽ quæ thymus pollẽs: & ſatiuum quod viribus ignauius eſt, ſed vſui cibario & gratius & aptius: quapropter in hortis frequens eſſe ſolet ad condienda obſonia: illud medicinis commodius, hoc cibis vtilius. Non ſum neſcius Columellam ſentire thymbram à ſatureia nonnihil diſcrepare, noſtratémque cunilam cum ſatureia confundere, vel pro ea potiùs vſurpare. Quod viderint eruditi: nam noſtrum hîc non eſt iſtas componere lites. *Satureiæ deſcriptio.* *Satureiæ genera duo.* *Satureia & cunila Columellæ eadem.*

Hyſſopus planta eſt fruticoſa, altitudine pedali, folio cunilæ, floribus purpureis thyrſos ſpicæ veſtientibus. Quæ Gallis vel hoc nomine nota eſſe ſolet, quòd in vſum condimentarium veniat, & recentibus fabis dum elixantur, aut friguntur, iucundè remiſceri ſoleat. Locum deſiderat neque *Hyſſopi hiſtoria & vſus.*

Gelu ac niues hyssopū sustinere. pinguem, neque stercoratum, sed apricum. Seritur semine & plantulis, quæ vbi prehenderunt, viuaciores esse solent, quàm vt hyemem ac niues reformident.

Fœniculi pictura elegans. Fœniculum hodie omnibus hortis valde innotescit: ferulacei generis est, in eam altitudinem plerūque assurgens, vt hominis proceritatem exsuperet. Caule constat geniculato, fungosa intus medulla, & leui exterius cortice. Estque planta tota odorata, muscarium gerens in summo rotūdum, amplum, luteum & in orbem radiatim circinatum, in quo semen nudum dependet absque *Quis locus fœniculo aptus, & cur à serpētibus sit nobilitatum.* cuticula aut folliculis. Locum amat apricum & modicè saxosum. Radix ei candida, odorata & esculenta. Plantam hāc serpentes nobilitauerūt: nam gustatu eius senectam exuere traduntur, & oculorum aciem succo reficere, aperto ac inciso caudice. Vnde intellectum est, vt scribit Plinius, oculorum quoque caliginem præcipuè eo releuari. Nostrates folia fœniculi virentia panibus *Fœniculi vsus non spernendus.* & placentis quandoque substernunt in clibano, ad odoris & incrustationis gratiā. Adhæc pisces iis infarciunt, præsertim marinos, ad conciliādam saporis suauitatem, & fallendam marinæ auræ graueolentiam, delicatulis palatis plerūque molestam. Fœniculum, vt autor est Cōrardus Gesnerus, dulce est futurum si terrâ circa radicem effossâ fimum bubulum ei iniiciatur.

Lauandulæ,

Lauandulæ, Menthæ, Thymi, & Solsequij, cura & auxilia. Cap. XXI.

LAVANDVLA, quæ & pseudonardus dicitur, duorum generũ apud nos esse solet, Vnũ altiùs adolescens & maiorem odorem spirans: quod quia non minùs placet quàm nardus, idcirco apud nos spicæ nomen sibi arrogauit, ex quo aspicum vulgò nuncupatur. Alterum tum amplitudine, tum odore est minus, quod quia balneis & hominum lauacris expetitur, elotáque omnia, si permisceatur, odoris suauitate commendat, lauanda & lauãdula nominari solet. Illud mas, hoc fœmina multis esse creditur. Frutex est vbique nascens, folio crasso, carnoso & angusto, cui color languidus ad candidum vergens, frequentibus spicis in aristas sparsim purpurascentibus, & alicubi albicantibus illustratus. Gaudet apricis & petrosis locis, tanta suauitatis fragrantia præstãs, vt omnes flores quibus remiscetur, odoris iucũditate prouocet. Qua dote vestibus inseritur, & scriniis commendatur. Vterque frutex perpetua coma canescit: cuius spicata cacumina, & tõsiles vertices manipulatim in scopas & muscaria concinnatos vendere solent rustici ad varios odorũ vsus, vbi Solem aliquandiu sustinuerint. Hodie bigis & clitellis asinariis per æstatem Lutetiæ venales vicatim proclamantur, & passim comportantur. Narbonensis Prouincia vtroque genere est fœlix, tam campis, quàm montibus. Falluntur insigniter qui pro nardo Celtica vsurpant lauandulã: nam longè alia est plãta, vt alibi scribemus.

Lauandula vnde dicatur, & eius pictura.

Loca lauandulæ accommoda: vbi de eius odore.

Lauandulæ spicata muscaria, & eorum vsus.

Lauandula alia est à nardo Celtica.

Menthæ pictura & descriptio. Mentha nomẽ in Gallia retinet, & à plerisque Romana cognominatur, præsertim quæ est hortensis: cauliculos gerit lentè punicanteis & odoratos, flagellis lanugine pubescentibus, folio sisymbrij, sed longiore & molli, æstate herbaceo, hyeme subflauo, & vbique odorato: cui purpureus flos circa cauliculorum fastigia spicatur. *Menthæ satio & vsus.* Iuxta fontes rectè ponitur, cuius si fortè semina defecerint, licet de noualibus syluestre menthastrum colligere, & inuersis cacuminibus deponere: nam ita feritaté exuet, ac edomabitur. Planta hæc semel sata pluribus annis restibili fertilitate durat, grato mensis odore cùm in iuscúlis, tum acetariis & plerisque condimentis. Hanc ferro non expedit tangere, vt alibi docuimus. *Menthæ locus aptus.* Apricũ locum amat, sed non valde pinguem, nec stercoratum: seritúrque planta, vel radicibus, æstate virens, hyeme verò flauescens. Galenus duplicem fecit: vnam hedyosmũ, ac si odoratam mẽtham dicas. *Mẽtha duplex.* Alteram inodoram, quam calamintham, alij menthastrum appellant. Hæc fera est & syluestris, illa mitis & satiua: quæ cultus mangonio humorem sibi asciscit, ex quo Venerem stimulare traditur: quod est omnium commune quæ semicocto humore ac spirituoso & flatuoso participant. *Cur mẽtha belli tẽpore nec edi, nec seri debeat.* Quæ res problematicum hoc Aristotelis adagium soluet, cur mẽtha belli tempore nec edi, nec seri debeat. Hoc enim cibo largè vescentes in libidinem ruunt, quæ corpus & vires frangit, ac animos eneruat. Rectè itaque Dioscoridi mentha Veneris auiditates cõcire traditur. Quæ res antiquos mouit, vt flagrante bello militibus

mentham

menthã interdixerit. Vſu enim Veneris fortiſſimi quiq́ue, ceu effœminati ac molles, facilè torpeſcunt. De menthaſtro, ſeu ſylueſtri mẽtha, quam nonnulli ſylueſtre pulegiũ vocant, hîc nihil ſcribam, niſi quòd foliis eius manducatis & impoſitis, Plinius elephãtiam ſanari affirmat. Quod magni Pompeij ætate fortuito cuiuſdam experimẽto facie illita, compertum fuiſſe ſcribit. Sed id ad noſtrum Alexikepum pertinet. *Menthaſtri vires in elephantiam.*

Thymus & ſi magis conuenire videatur curãtibus aluearia quàm hortos, nihilominus de illo hîc ſcripturi ſumus, quòd cõdimentorum & coronarum cauſa, etiam in hortis ſtudioſè colatur. Duo ſunt eius genera. Vnum candidum lignoſa radice in collibus naſcens, quòd præſtantiſſimũ eſt. Alterum tam ſpecie, quàm flore nigrũ, quod Aëtius cibis damnauit: nam intus receptum facilè computreſcit, & bilioſos humores creat. Qui triuialis eſt, ſurculoſus frutex & dodrantalis eſſe ſpectatur, odore ſuauiſſimo, multis foliis iíſque immortalibus comatus: floſculos gerens ex purpura candicantes, & capitella complicatarũ formicarum ſpecie. Vulgus Gallorum Thym nũcupat: plerique maioranam Anglicam. Gracili ſolo & petroſo lętius prouenit: vnde neq; pinguem, neque ſtercoratum, ſed apricũ deſiderat locum. Semine & planta proſilit, imò verò & flore ſato naſcitur, vt perhibet Theophraſtus. Apiarij eo largè floreſcente prouentum mellis vberrimum certo ſperant augurio. Nam flores apibus amiciſſimos creat, qui colorem & odorem melli addunt. Hinc Virgil. *Thymi duo genera.* *Hortenſis thymi pictura.* *Locus thymo accõmodus: adhæc eius ſatio.* *Thymus apibus gratiſſimus.*

–redoléntque thymo fragrantia mella.

Hic non omittendum, ex eodem Theophraſto, quòd deſtruitur perítque flos thymi, ſi imber inceſſerit.

Hortẽſe ſolſequium nõ eſſe heliotropium.

Solſequium, officinis Calẽdula, & vulgo Solſia nũcupatum, falsò à multis heliotropium eſſe exiſtimatur, ſiue maius illud fuerit, ſiue minus. Non quòd Solem nõ ſequatur, vt mox dicemus, ſed quòd pictura ei planè repugnet. Noſtratibus itaque Solſia nominatur, quaſi ſolſequiam dicas. Fruticoſa eſt planta, cauliculo dodrantali, folio longiuſculo, flore ſpecioſo, crocato & odoris non ingrati: ex quo in coronamenta paſſim venire ſolet. Naſcitur potiſſimùm in cultis: adhibetúrque & condimentis & acetariis. Semen haud dubiè ſcorpionem imitatur, maximè quâ continetur in vagina. Vnde ſcorpioïdem quidam eſſe putarũt, ſed ineptè, meo iudicio, cum notæ ſcorpioïdis illi non ſubſcribant. Calendula apud herbarios dicitur, quòd ſingulis ferè mẽſium calendis florere, vel (vt aliis placet) fruticare deprehendatur. Ruſticorum horologium quibuſdam nũcupari ſolet, quòd matutinas meridianas, ac veſpertinas horas de circũactu illis indicet. Alij Solis ſpõſam dixerunt, & ſolarem herbã, quòd eius flores Solẽ ab ortu per meridiem in occaſum ſequantur, & notabili conuerſione comitentur: ita vt quacũque cœli parte ſedem teneat ille, in eam conuerſi flores ſpectent: eóque, etiam nubilo aëre, dirigantur: ac ſi ſpiritu eius recrearentur, vigerent & agerentur: tantus ſyderis amor eſt: noctu eius deſiderio, quaſi mœrentes, contrahuntur, & meri–

Solſequij pictura pulchra.

Cur ſolſequiũ calendula dicatur, & ruſticorum horologium.

Mirus ſolſequij amor erga Solem.

meridie ſeſe vndique explicant, ac ſi ſpõſum obuiis vlnis amplecti ſatagerent. Sed de his abũdè ſcriptum in noſtris Naturæ Arcanis, & alibi.

Vettonicæ coronariæ, & Sampſuchi ſeu Maioranæ cura, auxilia, & ſecreta. Cap. XXII.

VETTONICAM coronariã (quæ inter flores ſuperiùs erat deſcribenda) Gallorum vulgus à floris figura, ocellum ſeu oilhettũ: vel ab odore, garyophylleam, nominare ſolet. Hæc tantam cum mulierculis iniuit gratiam, ſui odoris iucũditate, & coloris præſtantia, vt perpaucæ reperiãtur apud nos, quæ in ſuis hortis, aut fictilibus vaſis, feneſtratim illam, cura admodũ diligenti, non foueant. Florem omnium ſpecioſiſſimum profert, caryophyllorum odoratu, ſed lõgè ſuauiſſimo. Quorum alius cocco rutilat, alius ſaturata nitet purpura, alius niueo blanditur colore, alius verò vermiculato & vario applaudit aſpectu. Omnibus teres, longiuſculúſque calix conceditur, orbiculo ſuperiore denticulatus, à quo folia prodeunt lentè fimbriata, in quibuſdã frequentiore coma ſtipata, in aliis rariore, ſed profundioribus inciſuris crenata. Quæ cùm fuerint prorſus explicata, radiatum orbem circinant per extrema ſerratum, geminis vtrinque emicantibus ſtamineis apiculis. Non deſunt qui ſibi perſuadeant, olitores radicibus caryophyllum adegiſſe, vel factis ſtylo foraminibus inſeruiſſe, quò iucundum odorem illum flores alliciant, & caryophyllorum ſuauitatem naribus expirent. Sic ex flore

Vettonica mulierculis gratiſſima.

Pulcherrima vettonicæ deſcriptio.

Quomodo conciliatus odor vettonicæ.

minùs odoro, quàm odoratiſſimus prodiit, humano artificio nouitatis ſemper ſtudioſo. Apud nos ſemine rariùs ſeritur: quin olitores ineunte vere & autumno, ſobolē à radice copioſā eruūt, & patulis fictilibus, aut cadis, ligneíſve ſitulis pāgunt in terra, putri fimo ſaturata. Et cum hyemis gelicidia premunt, ſub tecto locis à frigoribus tutis recondunt. Cùm verò ſerenat cœlum, feruidúſque Sol illuceſcit, in apertum reuocant: & ſub dio illic apricari ſinunt. Si inceſſerit pluuia, aliquantiſper madeſcere permittunt, & cœleſtem imbrem haurire. Sed mirum eſt, quòd tam celebris flos, támque iucundus, à veteribus ſilentio inuolutus fuerit: qui pulchritudine, varietate, amplitudine & odore, roſa inferior non videtur: imò verò cum ea de principatu certat, illi nec colore cedens purpureo, candido, vermiculato, nec etiam odore, niſi quòd à longinquo plus olet recens roſa: cui decerptæ longiſſima mora dies eſſe ſolet: vettonicæ in quatriduum, & ampliùs, vita vigórque perſeuerat. Folia inſunt nonnullis quaterna, quiná ve, aliis roſæ modo numeroſa. Prodigij ſimile eſt quod hîc referam. Si ad calendas Octobris, vettonicæ, violarum & ſimilium plantulas cum radicibus, in vinaceis quibus cortices ſint exempti ſepelieris, aut in fimo equino identidem reparato, flores pulcherrimos tibi edent ſub brumam atque ita in fragis, melonibus, & aliis experiri poteris. Sed à frigore externo ſeruari debent: plurimùm verò ſic cum fœtibus ſuis emoriūtur. Autor Hieronymus Cardanus. Hinc ſanè admirari

Quomodo & quando ſeratur vettonica.

Vettonica priſcis incognita, quæ ne roſis quidem cedit.

Quomodo vettonica hyeme efflorebit.

rari desino, quod solebam adolescens, dum vettonicã in vinariis cellis & subterraneis locis, fruticare per hyemem, & fauente loci tepore flores parere obseruabam. Olitores in hortis multo tegmine paleato illam munire solent, ac circũuestire, vt ab iniuria gelantis, ningentis, aut grandinãtis cœli asseratur. Nam apricis plurimùm gaudet, ac Solis illustratione summè exhilaratur. Est admiratione dignum, quòd hæc planta vno anno florem parit candidum, altero purpureum, tertio colorum varietate promiscuum. Et quod multò mirabilius dici possit, vidimus ramũ eundem, niueum, purpureum, ac vermiculatum florem expromere. Quod cultus studio, aut soli cõmutantis vbertate, fieri solet. Quanquam multos id assecutos vidi, defixis in ouillam aut caprinam baccam, vel cannulam fragilem, detritúmve linteolũ, diuersis vettonicæ seminibus arte compositis, & terra ac stercore diligenter opertis. Nã semina illa in vnam coalescunt radicem, quæ ramos florum varietate illustres emittit. Hoc loco non arbitror prætereundũ quòd vettonicæ flos, vnguibus detractis, acetum iucũdo sapore commendat, modò in Sole vitreis vasis maceretur.

Quomodo hyeme seruanda vettonica.

Quomodo colẽda vettonica, quæ vno ramo flores diuersos emittat.

Acetum ex vettonica.

Sampsuchus seu amaracus vulgò maiorana dici solet, nomine à Latinis mutuato: fortasse quòd maiore cura ac diligentia seratur, colatúrque, quàm cæteræ plantæ. Vel quòd odoris maiore aliis gratia commendetur, & perpetua vireat coma. Seritur vtroque genere, nimirum semine & ramo: éstque magnoperè viuax planta, & cultura nonnunquam arborescens. Diocles medicus

Cur sampsuchus maiorana dicatur: & vnde.

& Sicula gens amaracum appellauerunt, quod Ægyptus & Syria sampsuchum. Video sanè inter vtrumque à Poëtis & Oratoribus, Dioscoride item & Plinio, nullum, nisi appellationis nomine, discrimen positum fuisse: licet in contraria sint sententia Claudius Galenus & Paulus Ægineta, multíque recentiorum medicorum, qui longè aliter de amaraco sentiunt. Sed doctorum testimonio constat, hos & eorum sequaceis, amaracum pro parthenio vsurpasse: quod & leucãthen & amaracum appellari tradit Plinius. Sed lapsus is multò est euidentior, quàm vt refelli desideret: siquidem sampsuchus iucundo placet odore, illorum verò amaracus siue parthenium magnoperè viroso fastiditur. Vnde mulieres in vuluæ strangulatu illud salubriter odorari solent: ex quo matricariæ nomen ei indiderunt. Hîc nõ licet omittere, quòd mures radicibus maioranæ valdè insidiantur, ceu medicamentũ & auxilium ab his deposcentes.

Cõtrouersia de sampsucho & amaraco.

Priscos medicos cũ parthenio confudisse amaracum.

Bellij seu Bellidis, & Phlogij, hoc est Violæ flammeæ & inodoræ, adhæc Iridis, cura, auxilia, & secreta. Caput XXIII.

ET si duæ plantulæ sequentes, & earumdem flores in censu odoratorum ritè adnumerari non possint, scribam nihilominus de illis, vel ob id quòd in coronamenta veniant, & hortorum areas mira elegantia vestiant. Itaque Bellis seu Bellius trium generum esse conspicitur. Primum in hortis seritur, de quo hîc potissimùm agemus. Reli-

Tria esse genera bellidu.

Reliqua in pratis & campeſtribus naſcuntur: de quibus nihil à me expectabis,qui hortẽſia & non campeſtria tracto.Venio ad rem. Bellius hortenſis herbula eſt foliis longiuſculis ſolo procũbentibus,in cacumine ſubrotundis & ad rotæ modũ radiantibus,craſſiuſculis, per ambitum minutim ſerratis,è quorum medio cauliculi prodeunt villoſi ac flexibiles,flores anno ferè toto geſtantes in cacuminibus verſicolores ac inodoros, qui barbulis multis circinantur.Ex quibus alij puniceï ſpectantur, alij emaculato candore placent,à quo Gallis margaritæ nomen adipiſcuntur: alij verò mixtis coloribus applaudunt. Bellides omnes noſtratibus Borboniis Paſquetæ appellãtur, quòd circa Paſcha(vt opinor) oriri incipiant, vel quòd oculos grato colore paſcant.

Pictura bellidu pulchra & elegans hiſtoria.

Bellidũ colores varij.

Autoris mirum ingenium.

Phlogion (quibuſdam Trinitatis herba dictũ) violæ inodoræ genus illud eſſe mihi videtur, quod Gallicũ vulgus Penſeam vocat,folio mercurialis herbæ per ambitum crenato, cauliculo triangulo intus cauo,leniter ſtriato, & ex interuallis geniculatim foliato, prodeuntibus ex alarum ſinu pediculis longis, in quorum capitellis emicant violę figura purpurearũ ſeu martiarum, tribus floſculis ſumma parte latis, atráq; purpura ſaturatis,& duobus infernè luteis ac anguſtis, lineolis quinque rutilo ignis fulgore radiantibus exaratis:à quibus phlogij ſeu flammulæ nomen illis, vt reor inditum fuit. Vere ſtatim poſt purpuream violam ſe prodit plantę huius floſculus, éſtque coronis aptus, odore, vt diximus, nullo, ſed colore vbique commendato: qui plurimùm

Violæ inodoræ deſcriptio.

Pulchra & notatu digna.

Violæ inodoræ flos tõgæus.

durat,nam in autumnum prorogatur: imò verò tepidioribus locis vbi cœlum arridet clementiùs etiã hyeme ſpectari ſolet. Venio ad tertiam plantam,flore pulchram & radice odoratam.

Iris pictura & vnde glaiutum dicatur.

IRIS cuiq; notiſſima eſt,foliis cõſtans gladioli,ſed maioribus,pinguioribus & latioribus. Vnde quibuſdã Galliæ partibus glaiutũ,ac ſi diceres gladiolũ,nuncupari ſolet: quòd folium in gladij ſpeciem mucronatum habeat. Caule nititur recto & ſemipedali ex cuius faſtigiis ſingulis inter ſe paribus, flores exeũt labiorum mutuo inflexu recurui,& coloris varij: nimirum candiduli, pallentis,lutei, purpurei & cœrulei. A qua varietate cœleſtem arcum exprimente, nomen cœleſtis lilij apud herbularios ſibi adoptauit:ac ſi rudiméta quædam arcus cœleſtis verſicolore linearum diſcurſu,in ſui calathi cõcauo, ob oculos ſpectãtiũ ponere ſatageret. Rura alicubi flammam vocant: propter eaſdem,vt arbitror,cauſas,quas ſuprà in phlogio, ſeu flammea viola protulimus: quæ mihi ſpecimen videtur eſſe naturę irin effingere condiſcẽtis. Radices fundit geniculatas,ſolidas & ſummè odoratas: quas ſub veris exitum terra erutas, plerique in orbiculatas taleolas diſſecant,& ſiccatas in vmbra,filóq; tranſſutas penſiles recondunt: aut lixiuio macerant ad exhauriendam & abſorbendam ſucci vim,quo tinearũ iniuriis ſunt opportunę,dein ſiccatas includunt: nam teredines nõ ſiccæ modò, verùm & in terra virides celerrimè ſentiunt. Pleriq; ita curatas armariis imponunt, vt odore perquàm iucundo veſtes & lineam ſupellectilem commendent.

Hortenſis iridis colores, & vnde cœleſte lilium dicatur.

Iris flamma quibuſdam dicta.

Pulchra & notanda de radicibus iridis.

Radices iridis armariis & rebus illorum odorem cõciliare.

Abſinthij

Absinthij, & Abrotoni cura, auxilia, & secreta, Cap. XXIIII.

SICVT in hoc mundi theatro rerum omnium parens illa, iucundis tristia, & dulcibus amara remiſcet, ita ego in hac hortenſium hiſtoria, ſuauibus inſuauia miſcebo, & gratis ingrata: nimirum abſinthij & abrotoni plantas, quę tam odore, quàm ſapore iniucundo, nulli placent. Abſinthij genera tria eſſe conſtat, vnum vulgare, Gallis Aluina vocatum, ac ſi diceres aloïna, ab inſigni amarore aloes, quem præ ſe fert. Noſtrates Borbonij Fortũ, à forti & vehementi odore ac ſapore nuncupant. Huic Ponticum Galeno maximè ſimile eſſe traditur, à Ponto nomen habens, vbi pecora illo pingueſcere, & ob id ſine felle inueniri autor eſt Plinius. Veteres huius folia paruulis dabant in fico, vt amaritudinem fallerent: aut illitis melle vaſculi labris, eorum decoctum propinarent: quod Lucretius his verſibus eleganter expreſſit, *Abſinthij genera tria, & vnde aluina ſeu fortũ dicantur.* *Notanda de abſinthij exhibitione*

Ac veluti pueris abſinthia tetra medentes
Cùm dare conantur, priùs oras pocula circum
Intingunt mellis dulci flauóque liquore.

Alterum genus Seriphium vocant ſeu marinum, cuius ſemine medici vermibus & lumbricis corporis necem moliuntur: & ob id, ſemen contra lumbricos nuncupant. Gallicum vulgus barbotinam, & mortem vermium: quas appellationes officinæ egregiè norunt. Tertium Santonicum dicitur gentili regionis vocabulo: quod vt reliquis minus eſt, ita amarore multò mitius. Ho- *Semẽ cõtra lũbricos & barbotina.*

die in plurimis hortorum areis paſſim ſeri ſolet: imò verò de coma acetariis remiſceri, ſummo vẽtriculi & hepatis commodo ac beneficio.

Abrotoni genera duo.

Abrotonum duorum generum eſſe conſpicitur, vnum mas, alterum fœmina: vtrique amaritudo abſinthij ineſt. Fœmina Dioſcoridi quadã arboris ſpecie fruticat, & ob id multis Cypreſſus appellatur, foliis circa ramulos minutim conciſis candicans, & auri fulgore corymbis in faſtigio rutilans, cui odor cum quadam grauitate ſubiucundus adeſſe ſolet, & ſapor amarus. Mas foliis conſtat non vſqueadeò albicãtibus, éſtque illius frutex ſurculoſior. Galli Latinos imitati vtrunq; abronũ, duabus literis extritis nuncupant: adhæc cuſtodem veſtiarium, quòd armariis ſparſum veſtes à tineis vindicet. Alſioſum eſt admodũ tam hoc quàm illud: quare frigus multùm reformidat, Soléque nimio læditur, ſuo ſe cacumine propagans. Theophraſtus radice vel auulſo ramulo, potiùs quàm ſeminio, germinare prodidit. Sed mirari licet cùm calida dote ſit præditum, cur frigus tantopere horreat, & æſtum non ferat. Idem Theophraſtus rationem in infirmitate collocat: nam viribus tam contra frigus, quàm contra æſtum, longè eſt impar.

Abrotonũ veſtes à tineis vindicare.

Abrotonum nec frigus nec æſtum ferre.

Fragariæ, Frambœſij, & Groſſularij vel Groſellarij, cura, auxilia, & ſecreta. Cap. XXV.

Hiſtoria & deſcriptio fragariæ pulcherrima.

DVM fœtus hortenſes qui ſupra terram extãt percurrebamus, fragaria deſcribenda erat: quia verò tunc nobis, neſcio quo fato, excidit memo-

memoriâ,hoc loco reſtituẽda venit. Herbula eſt fraga gerẽs(vnde nomẽ habet) & foliis tribus cõſtans,quę humi ſine caule ſpargũtur,multis à radice lanuginoſis pediculis exeuntibus,quorũ alij flore cãdido coronantur, alij trigemino, vt diximus, comantur folio per ambitũ ſerrato atq; venoſo: qui fructũ gerũt exiguis moris haud abſimilẽ,calloſum,tenerum,rubentẽ(dum maturuit) & ex albo nonnunquã pallentẽ, ac guſtu & odore ſuauiſſimũ, Gallorum vulgo Freſa nuncupatum. Spõtè naſcitur in opacis,quaſi aliarum plãtarum vmbra gaudeat, & in hortis cultura tam grandis euadit, vt mora quæ in rubo naſcuntur ſuo globulo æquare cernatur: hinc morum terreſtre Virgilianus Seruius fortaſſe appellauit.Sũt ex fragis quæ diligentia & cura coloni è rubris in candida degenerarunt.

Fructus fragariæ pictura elegans.

Vnde magnus euadit fragariæ fructus.

Frambœſia quibuſdam Idæus rubus eſſe putatur.Frutex eſt pumilus & humilis, ſpinis prorſus viduus, cui morum rubens appendet (vbi maturuit) Gallis Frambœſia appellatum, quod germano ſapore, palato mirum in modum placet & applaudit. Vnde,cùm vinum generoſum à ſapore laudare volumus, olere frambœſiam aut fragum vernaculo ſermone noſtro dicimus.

Pulchra & notatu digna.

Groſſularius vel Groſellarius, quantum mihi licet coniectare, veteribus ſilentio fuit obuolutus: quanquam non defuerunt qui Rhamnum eſſe dixerint, alij oxyacantham, ſed temerè. Frutex eſt aculeatus,folio apij ferè,acinis candidis & in maturitate dulcibus, qui frequens hodie in hortis eſſe ſolet: cuius bacca non ingrata diſpli-

Groſſularij pictura pulchra.

De grossularij bacca notatu digna. cet acerbitate, magnâmque init cum palato gratiam: quare diuitum ac pauperum iuribus innatare solet, & in dulciarios panes ac farcimina passim transire: vere præsertim dum vuæ acerbæ locum supplet, quo nomine grauidis summè expetitur. *Vnde grossularij & grossulæ nomen.* Vulgus Gallicum, Grossularium vel grosellarium, & eius fructum Grosellam seu grossulam nominat, quòd grossulorum fici quandam præ se ferat imaginē. Bacca maturitate in cibum dulcescit, ac nonnullorum mensis inter postremos cibos apponi solet.

Est in hortis alter frutex nullis planè spinis *Grosellæ rubræ pulcherrima descriptio.* horridus, folio vitis pusillæ & iuuenis, rubentem vuulam ferens sapore subacido, cuius acini racematim congesti pendent, fastidium cibi discutientes, & more punici mali abeuntem appetentiam reuocantes. Nostratibus grossula seu grosella rubra, vel transmarina vulgò dici solet. Sunt qui putent à Mauritanis Riben appellari. Frutex iste in vsum topiarium venit, sepítq; eleganter hortorum puluinos & areas.

*

ANTONII MIZALDI MONLVCIENSIS, MEDICI, De Hortorum cura, cultu, auxiliis, & secretis,

LIBER TERTIVS.

AMQVE *alios vocor ad cultus, aliúmve laborem*
Hortorum: neque enim simplex genus, vnáve stirpis
Hortensis soboles, ratio ac tantùm vna colendi.

Proximo libro hortensia olera, edules item radices, & herbaceos fructus, cum odoratis plantis & floribus, pro nostræ Mineruę captu & modulo vtcunque expediuimus. Superest vt simili methodo & diligétia frugiferas hortorum arbores, vitæ humanæ accommodas, earúmdémque fructus hoc libro persequamur: siue molli tunica vestiantur illi, quos Græci geoponici oporas, Latini poma nuncuparunt: siue dura & forinsecus lignosa, quos itidem illi acrodrya, nostri verò nuces appellare solent. Opus sanè varium & impeditum, sed legi tamen & cognosci dignissimum: si minus scribentis ope, saltem sui contemplatione & indicibili voluptate, quæ comitem habet

Epilogus superioris libri, cum parasceue ad frugiferarũ arborum historiam.

Latinis quid poma & nuces.

vtilitatem pari commoditati iunctam. Vt itaque tabulæ (quod dicunt) manum admoueam, omnium primùm de cura, studio, & auxiliis quæ arboribus in genere congruunt, pro mea tenuitate scribam: hinc mihi gradum facturus ad ea quæ seorsum & particulatim vnicuiq; arbori debentur, & propria sunt.

Autoris scopus & institutũ in hoc libro.

Hortensium arborum præcepta quædam & auxilia generalia. Cap. I.

QVISQVIS ille fuit qui scripsit hyemes serenas agricolis optãdas esse, næ pro arboribus tam hortensibus & fructiferis, quàm aliis, vota non fecit, quemadmodũ tradit Plinius: nam communia arborum vota esse solent, niues diuturnas sedere. Causa, nõ solùm quia animam terræ vanescentem exhalatione, includunt & comprimunt, retróq; agunt in radices: sed etiam quòd liquorem sensim præbent purum ac lenissimum, quando aquarum cœlestium spuma esse dicuntur niues. Ergo humor ex his non vniuersim ingurgitãs diluénsque, sed quomodo sititur stillans, velut ex vbere alit omnia, nequaquã inundans. Sunt itaq; niues & tẽpestiua frigora arboribus & frugibus summè vtilia, sicuti (Deo opitulante) ostẽsuri sumus in nostro Opusculo de signis, causis, & præsagiis caritatis & sterilitatis annonæ. Niues itaque tam arborum quàm frugum firmitati plurimùm conferunt, nam sic optimè germinãt. Quòd ad aquas attinet, opportunæ sunt quæ germinationem præcedunt: tum demum

Arborũ vota cõmunia

Quas commoditates adferãt niues & frigora arboribus.

Quando aquæ vtiles arboribus.

demum cùm educant poma arbores: nec protinus, ſed iam valido fœtu. Quæ fructus ſuos diutius continent, longioréſque deſiderant cibos, his ſerotinæ aquæ vtiles eſſe ſolent. Cæterùm, generis cuiuſque arboribus diuerſo modo deſiderantur, aliis alio tempore maturantibus: quapropter iiſdem imbribus quaſdam lædi videas, alias iuuari, etiam in eodem genere. Sicut in pyris alio die hyberna quærunt pluuias, alio verò præcocia. Sunt qui nocturnos imbreis diurnis præferant, quòd eos Sol ſtatim non diripiat. Sed quomodo radicibus arborum admittenda ſit aqua, & ibidem retinenda, audiendus eſt Virgilius.

Aquas arboribus diuerſo modo deſiderari.

Aut lapidem bibulum (inquit) aut ſqualenteis infode
conchas:
Inter enim labentur aquæ, tenuíſque ſubibit
Halitus, atque animos tollent ſata.

Vt arbores aquam admittant, ex Virgilio.

Si diutius humidi blandiuntur auſtri, defatiſcentes fiunt arbores, ac magis etiam in flore. Si cùm defloruere protinus ſequantur imbres, in totum poma depereunt, adeò vt amygdalæ & pyri, ſi omnino nubilum fuit cœlum, auſtrinúſve flatus, ſuos amittant fructus, eodem Plinio autore. Qui etiam admonet arborem poſt collectos fructus purgari debere, amputata omni ſuperfluitate, & ablatis truncorum propaginibus, vt leuior ſit, adhæc habitior: & ſi nouella eſt, rectior. Quæ ſi delicatior erit, blandè tractari debet: nam rudi contactu facilè obtorpeſcit. Iam quod ad poſitionem & ſationem attinet, raris interuallis ponendæ ſunt arbores ac plantandæ: vt cùm creue-

Imbres arborib⁹ cùm defloruere inimici.

Arbores à ſuperfluitatibus purgari debere.

rint, ſpatium habeant, quo ramos extendant. Nam ſi ſpiſſè poſueris, vt loquitur Columella, nec infrà ſerere quid poteris, nec ipſæ fructuoſæ erunt, niſi interuulſeris. Dum tranſferre volueris, antè quàm id aggrediaris, ſedulò tibi notandum erit quibus ventis expoſitę erant, vt ſimili ſitu illas componas & implantes. Quod dum facis, in imũ vſque ſcrobẽ, ſarmentorum faſciculos craſſitudine brachij debes demittere, ita vt ſupra terrã paululum extent. Nam æſtate paruo labore aquã radicibus per illos ſubminiſtrare poteris. Sed optimũ erit annum antè quàm plãtare voles, ſcrobem fodere, vt terra Sole & pluuiis opportunè maceretur, & quod poſitum eſt citò comprehendat. Quòd ſi eodem anno & ſcrobem facere, & arbores ſerere voles: minimùm antè menſes duos ſcrobem fodies, poſteà ſtramentis incenſis, vt vult Columella, calefacies. Quem ſi latiorem patentiorémque feceris, lætiores, vberioréſque fructus percipies. Scrobem verò clibano ſimilem aperies: cuius imum ſummo patẽtius ſit, vt laxiùs radices vagentur, ac minus frigoris hyeme, minúſque æſtate calidi vaporis per os anguſtum penetret. Generatim autem ſic arbuſculas & arbores diſpones, ne imbecilla à valentiore prematur: quia nec viribus nec magnitudine par eſſe poteſt, imparíque temporis ſpatio adoleſcit. Addam ex M. Varrone quòd arbores ex ordine plantari debent, vt eas ex omnibus partibus Sol & Luna coquant. Porrò ſummè cauendum eſt, ne poſt rigidas tempeſtates, & violentas cœli iniurias, arbores ferro vulneres, vel

De arborũ tranſlatione.

Secreta pro arborum trãſpoſitione & plantatione.

Forma ſcrobibus ad trãſferẽdas arbores: & de illarum diſpoſitione.

Notanda & aduertẽda.

vel amputes : præsertim quæ fructiferæ sunt. Quod pulchrè his versibus expressit Iouianus Pontanus.

Nā memini(inquit)cùm nullæ arteis,non arma,doliq;
Vim cœli aduersam ferrent.periere comanteis
Syluæ,ac obriguere gelu nemora omnia,cuncti
Horti dum furiit Scythicis aquilonibus aer,
Et caua consuetos tenuerunt flumina cursus:
Quod quando(auertat deus ipse)rigentibus euris
Contigerit,neu tu gladio,neu cæde securi
Arenteis hortos: sed calce,sed imbre madenti
Affer opem. hoc fac sæpè hyeme,hoc fac vere tepenti:
Crede mihi non te fallet labor: inde repentè
Pullulat ab radice aut summo stipite læta
Arbos,diffundens gemmas,& germine frondens.

Secretū pulcherrimum pro arboribus gelu tactis.

Cauendum prætereà ne vna arbor, alterius stillicidium quatiente vento excipiat: præsertim si diuersi fuerint generis. Adhæc ne æstate radices cōtra Solem nudentur, aut ab eo feriantur: & ne hominis manu cacumina duriter tractentur, aut à pecoribus,capris maximè,prærodantur:nam in posterum capere incrementum nequeunt, maximè si tenellæ fuerint. Sed de translatione hîc paucis agendū nobis restat ex Columella & Plinio. Arbusculæ omnes,priusquam transferantur, rubricâ sunt notandæ : vt cùm ponentur, easdem cœli parteis aspiciant, quas in suo seminario videbant : alioquin frigore, vel calore laborabunt ab his partibus quas præter consuetudinem sub alio tractu expositas habuerint. Erit ergo plaga cœli in translatis similis retinenda,vt priùs adnotauimus, ne aquiloniæ partes meridianis oppo-

Rerū arborearū præcepta pulcherrima.

Trāslatæ arbores suum propriū seruare debēt.

ſitæ Solibus findantur: aut algeant meridianæ, aquilonibus obuerſæ: quemadmodum ſcripſit M. Cato, & poſt illum Virgil. Latinæ agriculturæ doctor elegantiſſimus, his verſibus:

Quinetiam cœli regionem in cortice ſignant:
Vt quo quæque modo ſteterit, qua parte calores
Auſtrinos tulerit, quæ terga obuerterit axi,
Reſtituant. adeò in teneris conſueſcere multum eſt.

Plerique arborem nec minorem bima, nec maiorem trima transferri præcipiunt; cenſentque non negligendum ne radices mora inareſcant: néve à ſeptentrionibus, aut ab ea parte cœli vſq; ad exortum brumalem, vento flante effodiantur arbores: aut iis ventis radices exponantur: nam ita emoriuntur, ignaris cauſæ agricolis. Proderit etiam, quàm plurimum terræ in qua vixerint arbores, radicibus cohærere, ac totas ceſpite circunligari. ob id Cato in corbibus transferri iubet. Rigari debebunt quoties cœleſtis imbris negabitur profuſio, & ingens æſtus perſeuerabit: nam ita maioris incrementi fructus dabunt, ac vegetiores, lætioréſque euadent. Amant nonnullæ circunfodi, & ablaqueari: quod ſi non præſtetur, aut ſterileſcunt, aut à ſua natura degenerant. Sunt quæ tam ſiccis quàm humidis locis muſco infeſtentur: quem niſi ferramento deraſeris & abſtraxeris, nec fructum nec lætam frondem emittent: debent itaque diligenter emuſcari, niſi quid aliud peculiare præpedierit. De morbis & laboribus arborum ſcribendum aliquid ſupereſt.

Radicũ in arboribus ſumma ratio habẽda.

Arborum rigatio.

Arborũ ablaqueatio.

Arborum emuſcatio.

Arbo-

Arborum ac ſtirpium hortenſium morbi, labores & impedimenta aliquot. Cap. II.

LABORANT, impediuntur & ægrotant arbores, vt ſtirpes aliæ, modis multis. Quædã in ipſa ſeminum proiectione: aliæ in pullulatu & germinatione: multæ in flore: nonnullæ in geſtatione, partu & educatione, vel aliter, vt poſteà dicemus. Idq́ue vel à ſyderatione, carbũculatione, rubigine, pruina, nebula, grandine, imbre, frigore, flatu, coloni imperitia, ſoli vitio, æſtu, vulnere, eroſione, cruditate, obeſitate, tabe, repletione, peſte, vermiculatione, atrophia, ſiccitate, fornicatione, & aliis. Sunt itaque arborum ac plãtarum, ſiue domeſticæ illæ fuerint, ſiue agreſtes, iniuriæ diuerſæ, morbi multiplices, ac incommoda varia. Quorum primas tenent ſyderatio, carbunculatio & rubigo: de quibus in fine libri primi nonnulla ſcripſimus, fuſiùs de his philoſophaturi in noſtro opuſculo De cauſis & ſignis ſterilitatis annonæ. Vermiculantur inter ſtirpes aliæ magis, aliæ minùs, quod aues caui & marcidi corticis ſono experiuntur. Sunt quæ vermiculis omnis generis infeſtantur, vt puerorum & adultorum corpora: ex quibus plerunque contingit atrophia, tabes & mors. Laborant nonnullæ plethora ſeu plenitudine: quæ ſæpenumero comitem habet cruditatẽ ob redundãtis humoris copiam. Nonnunquam etiam fame, ob eiuſdem inopiam & paucitatem: adhæc obeſitate, vti nimio adipe animalia, ob immodici alimenti luxuriantem prouentum: & interdum tabe ac marcore,

Variis modis arbores ac ſtirpes laborare.

Iniuriæ arborũ diuerſæ.

Arborũ vermiculatio.

Plenitudo, fames, obeſitas & tabes arborum.

ob eiusdem parsimoniam, defectum vel prauitatem: aut cùm macie corticis ex ægritudine astringente se, vitalia arborum plus iusto comprimuntur. Aliis contingunt vulnera, contusiones, fracturæ, luxationes, partium debilitates: quæ societate nominum, cum hominum morbis & miseriis quoque conueniunt. Hinc trunca dicimus arborum & herbarum corpora, & germinum oculos exustos, & multa alia sorte simili. Sunt etiam quæ clauum patiuntur, seu fungum, à superassato, aut addensato & lapidescente succo: quales sunt in hominum & animalium corporibus tophi ac nodi. Scabies arborum omnium communis est affectus: quæ lentis roribus & nebulis post exortas Vergilias gigni solet. Particularis quarundam est impetigo. Verùm vt in hominibus neruorum extrema cruciatus sæpè obsident, ita & in arboribus: aut enim in pedes, hoc est radices, vis morbi erumpit, aut in articulos, hoc est, cacuminum digitos, qui longissimè à toto corpore exeunt. Priuati generum morbi sunt pestis, ceu lues quædam: quæ sicuti inter certa & peculiaria duntaxat animalia nonnunquam grassatur, ita inter certas & priuatas arbores plerũque locum habet. Vnde modò pyri, modò pomi, modò cerasi, nunc nuces, aliàs pruni, quandoque persici, aut amygdali de aliis arboribus solæ laborare, sterilescere, ægrotare, aut vexari & languere obseruantur. Est & articulatio illis perinde atque vitibus, morbus grauis ac perniciosus, vi tempestatũ germinibus ablatis, & in supinum, vt scribit Theophrastus, excisis: vel culturæ seu colen-

Arborũ vulnera, debilitates & alia.

Arborũ claui & fungi.

Arborũ scabies & impetigo.

Pulchra.

Arborũ pestis & lues.

Arborũ articulatio, ceu articularis morbus.

colẽdi imperitia læsis. Quæ omnes iniuriæ in articulis sentiuntur, ex quo articularis morbi, seu articulationis nomen. Ægrotant & plerunq; languent colentium culpa, quando ictu iniurioso à colono verberantur, aut intempestiuè cædũtur, vel ineptè defrondantur: adhæc quando olitor aut arator imprudens radices laxat, corpúsve desquãmat: vt interim ab hebetiore ferro cõtusionem, ac parum apti instrumenti vsum, ipsiúsque coloni imperitam audaciam hîc reticeam, quibus causis æstum ac frigora difficiliùs tolerant: nam iniuria omnis extrinsecus adueniens, in vlcus facilè penetrat. Pessimũ est inter omnia, cùm deflorescentem arborem percussit grando: aut imber inuasit, vel validus vẽtus perflauit, aut frigida nebula vel pruina descẽdit. Quæ postrema omnium perniciosissima esse solet: quoniam lapsa semel & admissa, obstinatè hæret, vt alibi docuimus. Debilitas in multis sterilitatem adfert, sed non necem, vt si quis cacumen aut germen auferat: sic enim sterilescunt stirpes, licet non emoriantur. Aliquando fructus tantùm laborant, salua & incolumi arbore: maximè si necessariis & opportunis temporibus, imbres, tepores, vel salutares afflatus defuerint, aut intempestiua frigora, ardorésve negotium fecerint: nam ita decidunt fructus, vel emaciantur, aut flaccescunt, vel deteriores fiunt. Est & aranea cõmune arborum vitium & malum, quando tenellum fœtum veluti telæ quædam inuoluunt & absumunt. Sunt culicum genera aliquibus molesta, qui nasci videntur ex dulci humore corticibus subdito. Eru-

Arborũ iniuria à colono.

Arborũ labores ac impedimenta à cœlo & aëre.

Arborũ debilitas.

Arborũ vitiũ aranea.

Arborum mala & iniuriæ à bestiolis.

cas, vermes, pulices agrestes, formicas, cantharides, limaces & bestiolas alias hîc prudēs omitto: Quarum ea est natura, vt detonsam, corrosam, caluam & depastam arborem aut plantam turpi facie, quēadmodū scripsit Theophrastus, & moribundæ simili relinquant. Quæ lues ab humido & lento tepore gigni maximè solet. Pix, oleum, & adeps, nouellis arboribus ac plātis inimica esse censentur: éstq; cortex in orbē detractus omnibus mors, excepto subere & andrachne: nisi corpus arboris simul lædatur; aut profundè incidatur. Similem rationem in multis habet decacuminatio, quæ aut mortem, aut tabem conciliat. Similem quoque quorūdam animalium erosio, delinctus ac depastio: nam oleā si lambat capra, sterilescere autor est M. Varro, vt suo loco dicemus. Sunt quæ hac iniuria moriuntur, aliæ deteriores tantùm fiūt. His addo quòd arborum pleræque fissa stirpe, aut trunco sæpenumerò laborant, & quandoque intereunt, exceptis malo, fico & punica. Radicibus amputatis, omnibus & arboribus & plantis mors instat certissima. Cæterùm densitate & alimenti rapina, vt loquitur Plinius, nonnunquam etiam ægrotant, ac tādem deficiunt. Sic vinciens & præstringens hedera necat, nec prodest viscum, cytisus, & quod Græci halimon vocant. Lędunt quędam & vicissim læduntur vicinia & succi mistura, vt laurus & raphanus vitem. Hoc de omnibus postremum sit, Nitrum, alumē, calida aqua, marina item, & fabę ac earum putamina, nec non alia multa, libris superioribus scripta, & tum demum scribenda, arboribus

Arboribus inimica & mortifera.

Decacuminatio, erosio ac depastio.

Radicum amputatio omnibus arborib⁹ mors esse solet.

Notanda de extremis arborum exitus.

boribus ac herbis vltima plerunque solent esse exitia. Superest vt iam dictis arborum morbis, laboribus ac impedimentis, certa remedia, auxilia & præsidia, si non omni, saltem bona ex parte proferamus, ab antiquis scripta & obseruata, nobis verò ac amicis nostris cognita, & in multis probata. *Autoris summa diligentia & iuuādi propria voluntas.*

Hortensium arborum ægrotantium, aut aliter laborantium, remedia quædam, & secreta vniuersalia.
Caput III.

DIDYMVS in Græcis agriculturæ Pandectis tradit, quòd si ægra fuerit arbor quæuis, illius radicibus affundi debet amurca aquæ remista æqualiter. Plinius summum præsidium esse dicit, fęcem vini, aut aquam lupini decocti circunfundere, vel lupinum ipsum circa radices serere. *Remedium arboris ægrotantis.* Si emaciata fuerit & languida, habitior fiet, si radices circumfossas, & item truncum, vetere vrina humana, eáque virili, vel pecorum lotio imbueris: *Arbor emaciata & lāguida quomodo curetur.* Illæsam, & à vitiis arborariis immunem habebis arborem quamuis, si bubulo, taurinóve felle, radices illius perfuderis, aut fabarum, vel aliorum leguminum paleis circumpositis, aceribúsve frumenti respersis, easdem radices vestiueris, & regesta terra adiuueris. *Vt arbor stet illæsa.* Si Caniculæ æstu fatigatur arbor, & ob id syderari periclitatur, trium fontium singulos sextarios post Solis occasum radicibus iube influere, sed ita ne remedium Luna deprehendat. *Contra Caniculæ æstū & syderationem.* Vel herbam symphoniacam (quæ Apuleio eadem est cum Apollinari

& hyoſcyamo) circa truncum arboris, coronæ modo, intorque. Vel ex ea iuxta imum caudicem cubile facito. Si fuerit ſyderata arbor, & veluti ta be ægrotans, vnguento delibutam quaſi reuiuiſcere obſeruabis, vt ſcripſit Græcus Democritus in ſuis rei ruſticæ Commētariis. In quibus etiam admonet, arborem ab alitibus non impeti, quæ alliorum faſciculum ſuſpēſum habuerit: aut falce putatoria allio perlita, expurgata fuerit. Si florum largo prouentu luxuriando nullū ferat fructum, querno vel fagineo palo radicum foramini impacto, & terra occultato, velut inita fœcundabitur. Proderunt & fabaceæ paleæ, trunco ad radices circumiectæ quemadmodum ſcripſit Zoroaſtres in ſuis de Agricultura præceptionibus Græcis, in quibus ſuperſtitioſa neſcio quæ pro eadem re adfert, ridenda potius quàm docenda. Columella arborem terebrare præcipit, & in foramen viridem oleaſtri taleam demitti: nam ita arbor velut inita fœcundo ſemine fertilior euadet. M. Cato amurcam æquis partibus cum aqua remiſcendam cenſet, deinde arbori circumfundendam. Quæ ſi maxima erit, commiſti amphora vna ſatis erit: ſi minor, pro ratione fundēdum erit. Si arbores etiam feraces fuerint, hac miſcellanea meliores quoq; fient. Africanus inter Græcos geoponicos celebris, portulacā & tithymalum probè contuſa & miſta, arborum truncis illinebat, vt fœcundiores adoleſcerent: híſque columbinum fimum nonnunquam addebat. Quæ ſi, veluti ægrotantes, fructum defluum habebāt, nec retinere poterant, Sotion Græcorum hortulanus

Remedium ſyderatæ arboris.

Ne aues arborem impetant.

Præſidia arboris infrugiferæ.

Remedia alia arborū parum frugiferarum.

Auxilia arborum habentiū fructus defluos

lanus diligens & peritus, Lolium quod zizaniorum nomine venit, cũ radicibus euulſum in coronæ figuram efformabat & arboris trunco circundabat, vel marinos cancros paguros nuncupatos eidem circunligabat, aut plumbea corona amplexabatur. Præterea, radicem ablaqueabat, eámque perforabat, & cuneum ex corno immittebat, terra circumaggeſta. Quidam nudatas radices aliquot craſſiores ac maiores findũt, & fiſſuræ ſilicis fragmentum immittunt, deinde ligãt & accumulata terra rurſus adobruunt. Palladius rubrica aut amurca inſulſa, aquæ remiſta arborẽ illinit. Vel cancrum fluuialem cum rutæ ramo, aut lupinorum faſciculum eidem ſuſpendit. Hæ ſunt antiquorum obſeruationes, quæ defluos arborum fructus continere poſſunt. Quibus ſi flores etiam decidere percipiantur, aut folia, hũc in modum auxiliaberis ex Quintilliorum Grę cis georgicis. Circunfoſſis radicibus, palearum fabacearum aqua temperatarũ & maceratarum menſuram magnam magnæ arbori, paruam verò paruæ circumpones, & ita defluuio laborantem curabis. Si à vermibus infeſtabitur arbor, de Florẽtini conſilio ſic illam defendes: Lemniam terram quam ſigillatam vocant, & origanum cum aqua tere, eáque miſcellanea radices illine, aut ſcillam in circuitu plãta. Si verò piceos paxillos circa arborem defixeris, tabeſcent vermes ac decident. A quibus etiam ſuillum ſtercus vino dilutum illæſam ſeruabit, ſicuti ſcripſit in ſuis Græcis georgicis Didymus, modò illud circa arborem frequẽter iniiciatur. Quod etiam præſtare poteſt, co-

Remedia eam in rem alia.

Arbor quæ deciduos habet flores, vel folia.

Arbor quæ à vermibus infeſtatur.

Ne vermes producat arbor.

lumbinum stercus, nudatis radicibus circũpositum. Adhæc taurinum fel, iisdem frequenter ingestum: nam ita neque citò senescet arbor, neque vermes facilè producet. Palladius fęces veteris vini per triduũ affundit. Auxilia aduersus arboreas formicas, erucas, muscas, & bestiolas alias, larga & liberali manu tibi protulimus libro primo, quem vbi voles, & quoties opus erit, consulere poteris. Superest, vt reliqua suo ordine particulatim expediam.

Multa ex primo libro huc proferenda.

Arboris mali, eiúsque pomi, cura, auxilia, & secreta.
Caput IIII.

MALVS arbor, lippis, quod dicũt, & tonsoribus, cognita, pingue ac lætum solum desiderat: & cui humorem non tam rigatio, quàm natura suppeditet, vt scribit Palladius. Quòd si arenosum, vel argillosum fuerit, rigationibus iuuabitur. Potest etiã in macro & arido solo prouenire, sed ex eo poma dabit vermiculosa & caduca, in frigido itidem & humecto, si cœli tepor adfuerit. Stercus ouillum non tantùm exigit, sed & libenter assumit, etiam si pulueres cineris misceantur. Aptissima est ei putatio, vt arida & malè nata tollantur, cùm illi vita sit alioquin breuissima: sed vt citò cadit, ita velociter crescit: quæ quò annosior fuerit, eò deteriorem, minorémq; ac vermiculosiorem fructum feret. Siccitatibus vespere rigari appetit quotidie, vnde quòd potu indigeat hæc arbor, hinc illius fœtus poma dici putat Marcus Terentius Varro in suis de Agricultura

Malus quale solum desideret.

Poma vermiculosa.

Putatio malis aptissima.

Rigatio æstate malis vtilis.

cultura præceptionibus & Commentariis. Tentatur quandoq; syderatione & vredine, his præsertim locis quæ à venti flatu silent: sed omnium maximè vermiculationé sentit, hoc est vermium erosionem. A quibus immunis erit, si, vt præcedenti capite scribebamus, scilla circũposita fuerit. Quos si hæreditarios habuerit, felle bubulo, vel suillo stercore misto humanæ vrinæ, & radicibus affuso extinguentur, sicuti ante Palladium Anatolius Græcus in suis rusticæ disciplinæ præceptis diligẽter adnotauit. Nec temerè, mea sententia, nam hæc arbor mirũ in modum lotio recreatur, cuius rigatu crebrò iuuari certum est. Si verò negotiũ exhibere perrexerint, cortex æreo clauo, vel scalpro, vt Palladius legit, fodicandus erit atque vellicandus, donec mucrone vermes tacti radantur & deturbentur: sed vlceratum locum bubulo stercore obducere licebit. Porrò, si generosissimæ quæque malorum plantulæ, taurino felle radicibus admoto, ita scrobibus imponantur, vt cacumen tantùm super terram extet, à vermibus immunes prorsus erũt, cùm fructibus qui inde nascentur, eodem Anatolio autore. Qui etiam morbos quosuis ægrotãtis mali curat stercore asinino aqua macerato, & sex diebus, occiduo Sole, ad radices irrigato, ídque frequenter, & per interualla, donec germen erumpat. Si fructum multum eam parere cupis, & sobolem numerosam proferre, sectum plumbei tubi seu canalis os patulum, sic vt circulum ducat, caudici altitudine pedis à terra circunducito, & cùm mala cœperint adolescere, vel arbor ipsa florescere,

Syderatione & vredine tentatur malus.

Remedia aduersus vermiculationem.

Pulchra machina pro abigendis vermibus ab arbore mali.

Remedia ægrotãtis mali.

Vt malus sobolem proferat numerosam.

torquem illum & circulum eximito, ídque quotannis facito, vt fœcunditatem arbor recipiat. Cæterùm, quia pomiferis arboribus, vti etiam aliis, frequenter vsu euenire solet, vt degrauatæ fœtuum pondere, laborare videantur, adeò vt nonnunquam rumpantur incuruati rami (sicuti hoc disticho adnotauit Ouidius,

Ne pomiferarum arbor rũpatur pondere grauata.

Aspice curuatos pomorum pondere ramos,
Vt sua, quod peperit, vix ferat arbor onus.)

furcis suppositis oneri impares fulciendæ erunt. Quod in nucis historia non prætermisit idem Ouidius:

Pomáque læsissent matrem (inquit) nisi subdita ramo
Longa laboranti furca tulisset opem.

Vt malum aut pomum aliud imaginem quãuis referat.

Africanus Græcus in suis georgicis scriptum reliquit modum, quo vel humanam, vel animalis, aut rei alterius, imaginem induet malum in sua adhuc arbore pendens, vel pomum aliud quoduis. Gypso (inquit) aut figulari luto quamcunque voles insculptam imaginem tege: & in duas parteis apto instrumẽto, ea industria seca, vt iterum illæ ritè coniungi possint ac committi. Deinde in figlina excoque: cúmque malum ad dimidium peculiaris incrementi peruenerit, hisce formulis include, validísq; vinculis firmiter obstringe, ne fictiles typi diuellantur auctu obuoluti mali. Quod vbi capacitatem illorum expleuerit, tales animalium figuras repræsentabit, quorum & habitum & imaginem ibidem mentiri visum tibi fuit. Quæ res in effigiandis malis non solùm locum habebit, sed etiam in pyris, cotoneis, persicis, citriis, punicis, aurantiis, limoniis & reliquis pomorum

pomorum generibus. Quod hîc semel dictũ velim, ne dum per varias pomorum classes spatiabor, illud identidem molestè repetere cogar. Verũenimuerò oportet vasi & fictilibus typis perspirationem aliquam relinquere, hoc est foramínula imprimere, quibus aërẽ admittant & emittant, alioquin putrefactioni facilis parabitur via, licet multi aliter sentiant. Si dulcia mala fieri desideras, stercus caprinum vrina humana dissolutum cum veteris vini fęce radicibus infunde. Si imputria habere voles, felle viridis lacertæ inungatur caudex: erit & hoc aduersus formicas remedium præstantissimum. Si caduca fuerint mala, fissæ radici lapis impactus illa retinebit. Quæ si ramos spissiùs onerabunt, vt disrumpi periclitentur, interlègenda erunt, quæ vitiosa videbuntur: vt generosa copiosiore alimento gaudentia, maiori incremento luxurient, vitiosis alimoniã ampliùs non surripientibus: aut furcis adiuuanda erit arbor, vt anteà diximus. Quæ si imbres metuet, Solis exortum spectare debebit, Plinio autore, vt eos Sol statim diripiat ac resiccet.

Autori molesta vbique repetitio.

Vt dulcia fiant mala, adhæc imputria.

Vt mala nõ sint caduca, & onere nó rumpatur arbor.

Si tibi sit curæ grandeis educere fœtus,
Et patulas implere manus: age, decute ramis
Crescentem sobolem, è multis vt pauca supersint
Poma, sed & maiora loco, & magis auspice nota.
Vberiore etenim succo lætabitur hæres
Fraterni lactis, vacua dominator in aula.

Vt grandes fœtus producat arbor mali.

Quod vnum deinceps ad reliqua pomorum & nucum genera, prudenter etiam accommodare tibi licebit, vt à crebris repetitionibus, quas semper habui molestas, opportunè me liberes. Si ru-

bra poma nasci desideras, arbor vrinæ humanæ rigatu satietur, quemadmodum scripsit Berytius in suis de rebus agri præceptis. Non desunt qui rosas puniceo colore rubenteis sub arbore mali vndique serant, & ita rubra mala fieri promittāt. Alij palos in terram defigunt, hísque pomiferos ramos citra vulnus incuruatos alligant: & iuxta illos vasa vel scrobiculos factos aqua implent: satagentes vt meridie solaris radius in aquam illabens calidum vaporem euocet, qui refractu in fructus resiliēs, ex calore rubrum colorem eis cōciliet. Qui re vera absque vllo mangonio & artificio his partibus maximè solet inesse, quæ Phœbum recta intuentur & meliore diei parte illum excipiunt. Nonnullis sanguineus color peculiaris inest, tracta origine ex mori insitu. De malorum nomenclatura, omnibus ferè nationibus varia, varióque insitionum adulterio, hîc nihil à me expectabis. Omnia seminis nigrore maturitatem fatentur: súntque legenda circa autumnale æquinoctium: pro cœli, soli, & arboris cuiusque natura: nec ante x v. Lunam, vt scribit Plinius: ídque cauta manu, ne contusione, aut vulnere aliquo lædātur: separatis cadiuis, putrescentibus ac verminculosis, à præstantibus & generosis. Seruabuntur optimè tabulatis extra fumum & graueolentiam in loco frigido & septentrionalibus fenestris aperto: quæ sereno die patenteis lucem accipere debent, exclusis austris: nam aquilonibus multò nocentiores fructibus esse solent: à quibus poma quæque rugis deturpari certū est. Seruātur præterea in frigido & arido loco supra paleas,

Vt rubra fiant mala.

Pulchra & notatu digna.

Quando matura dici debeāt mala: & quo tempore decerpenda.

Quomodo seruāda & reponenda mala.

Loca apta seruandis malis.

paleas, vt scribit M. Varro. Ideo qui oporothecas faciunt, ad aquilonem vt fenestras habeant & aëre perflentur summè curare debent. Plinius foliis ficulneis singula, præterquam cadiua & vitiata conuolui iubet: cistísque vitilibus condi, vel creta figlinarum illini. Apuleius Græcus in suis geoponicôn præceptis, adhæc Columella, Plinius, Palladius, & alij rei agrariæ doctores, eam in rem multa posteritatis memoriæ diligenter mandauerunt. Ex quorum Commentariis sequentia tibi libentissimè selegimus. In olla fictili cera interius inducta, & bene operta, multi innocenter poma custodiunt. Sũt qui creta aut figulina terra singula incrustent, siccent, ac ita reponant. Seruantur etiam integra, vegeta & longo tempore incolumia, substratis nucum foliis non caducis: quibus & odori & colori perquàm bellè consulitur. Quod melius cedet si foliis ipsis conuoluãtur, & foliatis nucum frondibus tegantur. Multi arculas singulis pomis assignant. Alij in tabulis supposita palea disponunt, & stramentis superiori parte operiunt: ac ita componunt vt limites peruij spiritum æqualem accipiant. Palladius in locis obscuris, vbi ventus non sit, stramentis priùs in crate subiectis, cumulatim secreta disponit, & cumulos frequenti diuisione separat. Custodiuntur etiam vitigineis foliis singillatim obuoluta, & luto vel argilla candida illita, ac Soli quoad crustam duret, commissa: talia enim permanent, qualia concluduntur. Aliter canistris vel vimineis cistis componuntur, & mundo tomento vestiuntur. Sunt qui solos pediculos figlina

Modi varij custodiẽdorum & reponendorũ malorum.

Modus facilis & popularis.

Ingeniosus modus & paratu facilis.

Pulchrũ inuentum.

terra muniant. Plerique in puteo vel cisterna fictilia vasa mergunt: quibus diligenter picatis & clausis, mala committuntur. Nonnulli pediculis feruenti pice demersis, supra tabulatum ex ordine disponunt. Hyberna seminibus, præsertim hordei, vt vuæ conduntur. Seruātur etiam optimè hoc modo: Accipe vas fictile non picatum & in fundo perforatum, quod ad fauces vsque in- columibus & generosis pomis manu collectis exple, & pyxacantha, vel myachāta, vt Græci habēt codices, aut re quauis alia, vasis spiracula diligenter obtura, & in qua volueris arbore suspende, ac per totam hyemem ibi esse permitte: talia inuenientur, qualia fuerunt cōdita. Quod experientia certa fatetur se didicisse Apuleius Græcus: tradens ea etiam durare musti doliis immersa, clausa & à fęce seruata. Quo etiam modo vinum ipsum, viníque suauitatem miraculo quodam conseruant. Sed id ad mala cydonia propriè attinere, vt pleraque alia hîc scripta, suo dicemus loco. Condūtur & ollis fictilibus in vini dolium demersis, ita vt ei innatent, & dolium oblinatur.

Vt mala talia inueniā tur, qualia fuerūt condita & reposita.

Mala à vino seruata, & vinum seruantia.

Non putrescent si herba virentis satyrij illita fuerint cacumina. Palladius Neapolitanus rotunda mala quæ orbiculata dicuntur, sine cura toto anno seruari posse ait. Plerique scobem populi, vel abietis inter poma diffundunt: quæ sic ponenda esse constat, vt flosculi sursum, & pediculi deorsum spectent: nec ante vsum necessarium attingantur. Sed illud in totum præcipiendum duxi, nullum esse pomi genus, quod non possit melle seruari. Itaque cùm sit hæc res interdum ægrotātibus

Vt mala nō putrescant, & incolumia diu custodiantur.

Pomi genus omne optime seruari melle.

tibus salutaris, censeo vel pauca poma in melle custodiri, sed separata generatim: nam si commisceas, alterum genus ab altero corrumpetur. Sūt alia custodiendi secreta, quæ in cydoniis seu cotoneis malis exprimentur, adhæc in pyris, & omnium maximè in punicis, citriis & aliis. Quod tātisper dum expectas, ex Plutarcho admonere superuacaneum esse non putaui, mala gestantibus dorsuariis iumentis tam grauia esse (etiam si pauca portent) vt oneri, viribus alioquin non impari, succumbant, ac sudando deficiant: solo odore, vt Latinus putat Apuleius, adeò illa offendente, vt animo linquantur. Quod ad cydonia summè odorata an potiùs referendum sit, faciat experiētia fidem. Remedium præsentissimum est oblatus panis: quem si vorarint, vt scribit Plinius, sese protinus recolligunt. Vitabitur id periculi si aliquot prius edenda, vel conspicienda odorandáque illis exhibeantur. Ex acerbis & syluestribus malis præstantissimum omphacium prælo vel trusatilibus molis exprimi potest: adhæc acetum in hunc modum. Per triduum mala in cumulo seruantur, deinde mittuntur in cadum, cui fontana aut pluuialis aqua miscetur: ac opertum vas per triginta dies sinitur, & subinde quantum fuerit aceti sublatū ad vsus, tātùm redditur aquæ ad reparationem. Vinū quoque factitare sic solent multi ex generosis & domesticis malis, quod citream vulgò nuncupant. Eadem prælo, vel trusatilibus molis, tortiuum ius exprimitur: deinde rursus secundarium, fracibus & retrimentis in aqua maceratis, ita vt pomea lora dici possit: non

Iumēta dorsuaria portādis malis sudare & succūbere.

Quomodo ex malis fiat omphacium & acetum.

Quomodo fiat vinum ex generosis malis.

Notãda diligenter & obseruãda. parui momenti ad restinguendam sitim rusticorum per messes & fœnisecia. Quod mirum esse non debet: nam pomis, pyrísque inest vini proprietas, quemadmodum scripsit Plinius, similitérque ægris medentes cauent: ac vino & aquá coquuntur, atque pulmentarij vicem implent. Priusquam hinc abeam, alienũ à nostro instituto non erit memorare, quòd multi sequenti experimento deprehendunt, an aquis vinum fuerit in- *An vino insit aqua experimentũ pulchrũ.* fuscatum, vt Plautino vtar vocabulo. Malum in vas iniiciũt, aut pyrum syluestre, & si quidem supernatauerit, vinum esse purum significat: si verò mergatur, aquam habere. Sed hoc ad nostra vinorum secreta transferendum erat.

Arboris Pyri, eiúsque pomi, cura, auxilia, & secreta. Cap. V.

Quibus locis gaudeat pyrus. PYRVS frigidis, humidis ac vberibus locis summè gaudet, quemadmodum scribit Diophanes, rei agrariæ apud Græcos doctor insignis. Gaudet etiam planis, in quibus lætior educatur. Palladius tale solũ ei destinat, quale vinetis conuenit: nimirum lætum & non impeditum. Pro- *Quibus modis proueniat pyrus.* uenit hæc arbor semine, plãta, & insitione. Quod tamen interest, sicuti post Plinium idem adnotat Palladius. Nam si quis pyrorum semen spargat, nasci quidem necesse est, natura originem suam refouente: cuius æternitati nulla tarditas potest adferre fastidium. Sed homini, cui, Hippocrate teste, vita breuis esse solet, hoc expectare lõgum est: cùm & serò ita veniant fructus, & à generis

ſui nobilitate decedant. Quæ ſua planta ſeritur arbor, dulcedinem ac teneritatem retinet, diu tamen ſeruata non durat. Quæ inſitione comparatur, moram ætatis ſuſtinet. Crebris foſſionibus, & humore frequenti pyrum gaudere, autor eſt Palladius: nam ita vegetior euadit, ac meliùs proficit: vſqueadeò, vt tempore quo florere conſueuit nihil de prolato flore depereat, ſi eam tunc foſſor adiuuerit. Primos fructus, Plinio autore, facilè perdit, ſi cùm defloruerit, vel in florem defatiſcit, protinus ſequantur imbres, aut nubilum fiat, auſtrinúmve cœlum. Iuuabis plurimùm ſi interiecto anno qualelibet lætamen ei adiungas. Sed bubulum ſpiſſa & grauia poma, vt loquitur Palladius, creare ſolet. Sũt qui cinerem miſceant, hinc exiſtimantes pyris argutiores ſapores contrahi. Non duxi omittẽdum, quòd pyro vita breuior eſſe ſolet, quàm pyraſtro: quæ pyrus fieri recuſat, & ſi ex vitiata pyro bene naſcatur, vt tradit Theophraſtus. Si ſterilis fuerit pyrus & languida, fœcundabitur eo artificio quod ſuperius expreſſimus. Plerique vbi adoleuerit arbuſcula, altè ſolent ablaqueare, ex Columellæ præcepto, & iuxta radicem trũcum findere, ac fiſſuræ cuneum tædæ pineæ, aut ex fago vel quercu, vt vult Palladius, adigere, atque ita obruere. Si lapidoſos fructus emittit, iubet Quintilliorum agricultura arborem ad imas vſque radices detegi, & quicquid lapidoſum inuenietur, ſecerni ac excludi: altera terra cribro excreta, alterius loco ſuffuſa, & addito ſtercore repoſita. Quod ſummè proderit, ſi rigare nõ ceſſaueris. Si dulciora & copioſiora pyra

Pyrus ſata quid diſtet ab inſita.

Sũmè notãda pro florẽte & deflorẽte pyro.

De ſtercore pyris apto.

Remedium ſterilis pyri.

Ne lapidoſos fructus pariat pyrus.

Vt pyrus copiosum & dulcẽ ferat fructum.

arborem tibi exhibere voles, trunco proximè radicem terebrato, cuneum ex fago, vel quercu, vt longè antè Palladium ſcripſit Græcus Diophanes, defiges, aut vini fęcem nudatis radicibus inſtillabis. Si dum floret ægrotabit, curabis fęce vini veteris affuſa radicibus ablaqueatis, per triduum, regeſta tum demum terra. Si à vermibus infeſtentur arbor & fructus, radicibus felle bubulo, vel taurino, frequenter imbutis & peruṅctis, morietur omnes, ac in poſterum gigni prohibebuntur. Sunt alia arboris huius auxilia & ſecreta, ex præcedentibus capitibus, & ſequẽtibus eruenda, ne ſim repetendo moleſtus. Moro inſita, rubicũda pyra feret, vt Tarentinus tradit. Modum effigiandi pyri in quas volueris formas, requires ex præcedenti capite & ſequentibus. Sed de parente arbore ſatis: ſupereſt vt eius ſobolem aggrediamur: quæ hodie apud nos vſqueadeò creuit, & tot inſitionum adulteratis coniugiis tam fœcunda ac multiplex euaſit, vt ſingillatim perſequi, ſanè quàm difficile putem. Quò fit, vt ad pyrorum condituram, repoſitionem & cuſtodiam me conferre cogar. Legenda ſunt pyra eo modo quo mala, eáque methodo, nimirum die ſereno, & blanda manu ne vulnerentur, caducis & vitiatis, à ſanis & integris ſecluſis, decreſcente Luna, & vegeto Solis calore. Quod vbi factum erit, in picato vaſe diligenter includẽtur: cuius os deorſum reclinabitur, atque breui ſcrobe eo loco obruetur circa quem perennis aqua decurret. Hoc Palladij eſt conſilium & præceptũ. Democritus optimè ſeruari affirmat, ſi

Remedium ægrotantis pyri in flore aut à vermibus infeſtatæ.

Pyra quomodo fiant rubicunda & effigiata

Quando & quomodo legeda ac cuſtodienda pyra.

ſi illitis pice ſurculis vel pediculis ſuſpendantur. Alij ſapa, vel paſſo, aut dulci vino merſa, vaſis plenis cuſtodiunt. Sunt qui inter ſcobes obruant. Plèrique ſiccatis frondibus iuglandis inuoluta reponũt. Nonnulli in vinaceis diſcreta, ne ſe contingant, ſepeliunt. Ruſtici inter paleas aut frumenta ſeruant. Alij ſtatim lecta cum tenacibus ſuis, vt loquitur Palladius, picatis vrceis condũt, & oribus vaſculorum gypſo vel pice clauſis, ſub diuo obruta, ſabulóve tegunt. Seruantur omniũ optimè, vt reliqui fructus, melle: modò non ſe contingant. Fit vinum è pyris, perinde atque ex malis, quod noſtrates pyraceum nuncupant. Cuius modum require ex præcedenti capite, & alia pleraque huic pyrorum hiſtoriæ valde affinia & conſentanea.

Varij modi reponendorum pyrorũ

Notãda pro cuſtodiendis pyris.

Vinum pyraceum.

Arboris Cotoneæ ſeu Cydoniæ, ac eius pomi cura, auxilia, & ſecreta. Caput VI.

ARBOREM hanc à M. Catone Cotoneam appellatam fuiſſe tradunt, ac ſi diceres Catoneam, cùm à Græcis longè antè Cydonia vocaretur, à Cydone Cretæ oppido, vnde primùm aduecta fuit. Amat locum frigidũ & humectum, vt tradit Palladius. Quæ ſi in tepido ſtatuatur, rigatione opus habet. Sunt qui ſcribãt illam ſtatum mediocris ſitus inter naturam frigoris & caloris libenter ferre, & in locis tam planis, quàm decliuibus facilè educari, quanquam inclinata & deuexa magis deſiderat. Dum ponitur, ſi minor eſt, ſtercore iuuari debet: ſi maior, cinere vel cre-

Cotonea arbor vnde dicta.

Locus arbori cotoneæ aptus.

tæ puluere, ſemel toto anno radicibus immiſſo. Rigãda eſt, Paxamo autore, quoties cœleſtis negatur infuſio. Nam ſic poma ſua citò matura & maiora dabit. Licebit etiam idoneis temporibus illam circũfodere, aliàs ſterileſcet, aut ingenium mutabit. Sic verò in ſuo cotoneto diſponetur, ne altera, quatiente vento, ſtillicidium alterius tangat, & combibat. Pomi illius figura ſimpliciter exprimi nequit, quoniam cotoneorum alia inciſuris criſpantur, colore ad aurum vergente: ex quo Græcis chryſomela, & Virgilio aurea mala, vt multis placet, dicta ſunt. Alia cãdidiora videntur, odoris præſtantiſſimi. Alia ſtruthea nuncupantur, ſerotino prouentu maiora, & neſcio quid odoratius reliquis vibrãtia. Habentur præterea ſylueſtria, parua & in ſepibus plurimũ naſcentia. Quotquot ſunt, tenui lanugine omnia pubeſcunt, & fragranti odore caput feriunt. Democritus in ſuis Georgicis græcis promittit cotonea cuiuſque animantis effigiem repræſentatura, ſi in formatis fictilibus, aut inſculptis vaſculis adoleſcant, ea methodo quam in malorũ hiſtoria præſcripſimus. Si ægra fuerit arbor cotoneorum, amurca æqualiter aquæ remiſta, radicibus affundatur. Aut calx viua cum creta & aqua temperetur, arboríſque trũco illinatur. Si ſterilis fuerit, infœcunda, vermiculoſa, lapidoſa, aut aliter laborans, recurre ad ea quæ ſuperiùs tam generali, quàm particulari pręcepto ſcripſimus. Nã pudet toties eandem, quod dicũt, incudem tundere. Ad condituram itaq; & repoſitionem, cuſtodiámque cotoneorum venio. Quam ex priſcis

Stercus & rigatio cotoneæ, ad hæc foßio.

Cotoneorũ figuræ variæ.

Quomodo effigiata fiant cotonea

Remedium pro ægra aut ſterili arbore cotonei, vel aliter laborãte.

Autori moleſta repetitio.

ſcis Græcorum geoponicis,& Latinis rei ruſticæ doctoribus, M.Varrone, Columella,Plinio,Palladio & aliis excerptam ſic habe,& auſculta. Imprimis cotonea quàm maturiſſima & integerrima,ſine macula, ſereno cœlo,ac decreſcente Luna colligere debes : & in lagena noua,quæ ſit patentiſſimi oris, deterſa qua caneſcunt lanugine, laxè ac leniter componere,ne collidi poſſint.Deinde cùm ad fauces vſque fuerint compoſita, vimineis ſurculis aut circulis ſic erunt arctanda, vt modicè premantur,ne cùm humore fuerint imbuta, ſuſtollantur. Tum quàm optimo & liquidiſſimo melle vas vſque ad ſummum ita replebitur,vt pomum quoduis ibi ſubmerſum videatur. Sed ſummoperè tibi cauendum erit,ne immaturum illud & crudum reponas, alioquin ita indureſcet,vt vſui eſſe non poſſit. Audio nonnullos cotonea oſſeo aut ligneo cultro (quod ferrum metuant)aperire priuſquàm melli ſeruáda committát,adhæc ſemina eximere, à quibus pomum vitiari putant.Res ridenda potiùs quàm audienda. Nã ea mellis eſt natura, vt vitia coërceat,nec ſerpere patiatur. Qua ex cauſa etiam exanimum corpus hominis per annos plures innoxium ſeruat. Hæc ratio non ſolùm cotonea cuſtodit, ſed etiam liquorem mellei & cotonei ſaporis exhibet, qui ſine noxa poteſt interdum dari febricitantibus,& melomeli nuncupatur. Democritus lecta cotonea doliis muſti ad fęcem vſque mergebat, atq; ita claudebat, vinum hinc odoratius reddi promittens. Alij in nouam ollam dolio vini innatãtem illa recondunt, & dolium oblinũt.

Quomodo legenda & ſeruãda cotonea.

Pulchra & notatu digna.

Admonitio non aſpernanda.

Mel putredini reſiſtere, & vitia quæque coercere.

Varij modi cuſtodiẽdorũ cotoneorum.

Sunt qui foliis fici obuoluta custodiãt. Plerique stupis, tomentóve mundo vestita, in cistis concinnant & disponunt. Multi in scobe, vel milio, hordeo, aut auena, longo tempore incorrupta seruant. Sed in ea domo nec sunt condenda, nec reponenda vbi reliqui fructus fugaces, vel alij quique tenelli custodiri solent. Nam illos suo acerrimo odore vitiant ac labefactant, omniúmq; maximè vuas in vicino situ iacentes. M. Cato in loco frigido & arido supra paleas rectè seruari putat, quemadmodũ de malis diximus, quorum custodia cũ cotoneis annuit & conspirat in multis. Non desunt qui fici, aut nucis foliis inuoluta seruent. Alij creta figulina illinunt, siccatáque in Sole, suspendunt, & dum vsus postulauerit, cretam diluunt. Plerique arculis ligneis separatim includunt, & in tabulato, siccissimo ac frigidissimo loco, vbi neque fumus, neque teter sit odor collocãt, ita vt flosculi sursum, pediculi verò deorsum spectent, nec alterum ab altero corrumpatur: deinde scobe populnea, vel abiegna interposita, luto paleato opercula munita superponunt, ne introire possit spiritus. Hæc ex antiquorum penu deprompta fusiùs persequi voluimus, quòd aliorum pomorum custodiis maxima ex parte accommodari possint. Sed penè hîc præterieram cydonitem, seu cydoniatum, quod fieri solet decoctis cotoneis ex saccharo simpliciter, vel additis caryophyllis & cinnamomo, deinde expressis & asseruatis. Fit etiã vinum ex his tusis, & torculari, vel molis trusatilibus expressum, cui nonnihil mellis addi debet, alioquin celeriter acore vitiatur.

Summè notanda & obseruãda.

Alij modi seruandorũ cotoneorũ

Quomodo fiat cydoniatum.

Vinum cydoniatum.

Arboris Pruni ac eius pomi cura, auxilia, & secreta. Cap. VII.

PRVNVS læto & humido ſolo gaudet, optiméque adoleſcit tepido cœlo: cùm tamen & frigidum poſſit ſuſtinere, quemadmodum ſcripſit Palladius. Si in locis glareoſis & lapidoſis iuuetur lætamine, caduca pruna & vermiculoſa nō gignet. Seri poteſt oſſiculo in putri & ſubacto ſolo, modò duobus palmis altè obruatur. Ponitur etiam planta ſumpta ex caudice, radicibus fimo oblitis. Iuuatur frequenti humore, & aſſidua foſſione. Sed quæ Damaſcena vocatur, ſicca terra & aëre calido lætatur, vt ſcribit Pamphilus Græcus in ſuis georgicis. Si lãguida fuerit & minùs ferax, amurca æqualiter cum aqua temperata radicibus infundi debet. Vel bubulum lotium ſolum, aut humanũ, ídque vetus, miſtum æquis partibus cum aqua. Vel cineres è furno, maximè ſarmentorũ, vt ex Græcorũ geoponicis teſtatum voluit Palladius. Eadem arbor ſi à vermibus aut formicis infeſtatur, rubrica & pice liquida illini debet. Quod modeſtiùs tentandum erit, ne idem efficiat remedium, quod venenum. Alia auxilia ex ſuperioribus tibi petenda, hîc mihi ſunt tacẽda, vt reliquis ex ordine ſuum concedam locum. Ab arbore itaque, ad fructum deſcendo, quem abſque oſſiculis tibi comparabis, ſi tenellam arborem ad binos pedes reciſam vſque ad radicem findas, abraſáque & excauata ſcalpro vtriuſque partis medulla, confeſtim ſeiunctas parteis vinculo conſtringas, ſuperiorémque partem ac diui-

Quo ſolo gaudeat prunus, et quomodo poma vermiculoſa non gignat.

Quomodo ſerenda pruna.

Remedium languidæ pruni, & minus feracis.

Remedium contra vermes & formicas prunũ infeſtãtes.

Vt naſcantur pruna ſine oßiculis.

ſuras laterum fimo, vel argilla, cerâve obducas, ac charta madida munias: elapſo anno obfirmata cicatrice omnia coaluiſſe perſpicies. Hanc deinde arborē ſurculis qui fructū non tulerūt inſeres, & ſine oſſiculis poma proferet, ſiue illa fuerint pruna, ſiue ceraſia, perſica, meſpila, palmulæ, lapidoſâve corna. Prunorū differentiæ apud nos eſſe ſolēt innumeræ, & ferè inexplicabiles. Nā ex his alia reperiuntur herbaceo colore perfuſa: alia rubro, ſemirubro, eburneo, luteo, purpureo, nigro, cœruleo, ac variegato. Quædā præterea vidētur magna, quędā parua, & quędā mediocria. Dulcia nōnulla, alia acida, vinoſa, dura, mollia, rotūda, ouata, & oblonga. Quæ omnia poſt Catonē cœpiſſe ſcribit Plinius. Habētur & nucibus inſita, quę faciē, & ſuccū adoptionis repræſentant, ab vtroq; parente nuci_pruna appellata. Prima omniū laus Damaſcenis tradi ſolet, à Damaſco Syriæ monte, vt ſcribit Galenus, oriundis & cognominatis. Seruantur optimè, vt tradit Pamphilus Græcus, cadis vino dulci, vel nouo expletis, modò in his fluitarint, & vaſa diligenter operta fuerint. Secūdas parteis ſibi vendicant, quæ pruni_dactyla vocantur, à digiti longitudine, vt puto dicta: ouata pomi ſpecie, & carne ſuaui, necnō inſitionis māgonio nuſquā non naſcētia. Quæ ex omni genere ſeruari debent, ea integra & ſine vitio aut vermiculo, die ſerena legenda ſunt, & in picata fidelia reponenda defruto aut paſſo plena, vt pomū omne demergatur: cui operculum diligenter gypſatum ſuperaddetur. Siccantur etiam in Sole per crates, ſicciore loco diſpoſita, vt ſcribit Palladius.

Prunorum differentia varia.

Nucipruna inſitione cōparata.

Quomodo optimè ſeruētur pruna, & quibus laus tribuatur.

Quæ ſeruari debēt pruna, quomodo legenda & reponēda.

dius. Sunt qui in aqua marina, vel feruente muria, recenter lecta demergant, & inde sublata, aut in furno tepido, aut in Sole resiccant.

Arboris Cerasi, ac eius pomi, cura, auxilia, & secreta. Cap. VIII.

CERASVS frigidis & humidis locis delectatur, vt tradit Florentinus in suis Græcorum georgicôn placitis. Cui astipulatur Palladius, scribens eam frigidum cœli statum amare, & solum positionis humectæ. Plinius, septentrione, & frigidis aquosisque montibus gaudere testatur, adhæc scrobes altas amare, & spatia largiora, necnô assiduas fossiones. Vúltque ramos illius putres, marcescentes ac siccos amputari: adhæc quos densiùs arctatos protulerit, nimirum vt rarescat. In qua sententia etiam Palladius totus esse videtur, adfirmans præter hæc cerasum tanta esse ad comprehendendum facilitate, vt virgulta (nedum sparsa ossicula) in vitibus pro adminiculis posita, in arborem prosiliisse viderit: non omittens trunco ac nouellis ramis illius lanuginem quandoque innasci, quæ si obstinatè adhæserit, totum corpus arboris putrefacit, quare debet sedulò deradi priusquam inseratur trunco, alioquin officiet. Porrò fimum vsque adeò horret odítque, vt admoto eo degenerare palam conspiciatur. Valde autem proficit ac iuuatur, si sui ipsius putamina falce concisa circum radices sepeliantur, ibíque marcescant: quemadmodum adnotat And. Matthiolus commentariis suis do-

Quibus locis, quó ve cœli statu gaudeat cerasus.

Quomodo tractâda arbor cerasi.

Cerasò sũma facilitas ad comprehendendũ.

Cerasum fimo nõ gaudere, & quomodo stercorãda.

ctissimis in Dioscoridem. Sanè nulla est arborum quæ suam sobolem & propagationem magis adaugeat. Nam eius humore & saliua, seu fœcundo quodam spermate, grauida facta terra, in campis, montibus & syluis adeò numerosas plātas concipit, procreat & parit, vt nihil numerosius, frequentius atque admirabilius occurrat. Speciosissimos satiuarum omnium fructus profert diuersorum generum, quò fit vt diuersa quoque sortiantur nomina: quæ hîc explicare non admodū laboro, contentus docere, quòd Francis Cerasij nomen fructus ille proprium sibi fecit, qui mediocri arbore nascitur (interdum pumila, quasi frutice, chamæcerasum rectè dixeris) pediculo breui, rotundulo pomo, pulcherrimè & iucundissimè inter virentia folia (carbunculi modo) rubente, dum maturuit: cui caro multa, mollis & succosa inest, ossiculum in meditullio claudens. Solet vsus eius maximè placere grato acore, vnde morosa ægrotantium palata mirè recreat, & prægnantium malaciis, antequam maturescat, summè expetitur. Quòd ad gradus maturationis attinet, primùm virent cerasia, mox albescunt, inde pellucido rubore illustrantur. Sunt quæ ab vno latere rubent, altero albent. Quædam etiam nigricant. Alia maculis quibusdam interspersis distinguuntur. Vnde rectè Ouidius:

Nulla arborum suā sobolē tā propagat, quā Cerasus.

Quid Cerasus Francis propriè appelletur, & eius pictura

Cerasi fructus morosis palatis gratissimus.

Gradus maturationis cerasiorum.

Quæque sibi vario distinguit poma colore,
Audiat hæc cerasus, stipes inanis erit.

Florentinus rusticæ disciplinæ apud Græcos doctor insignis, tradit arborem cerasij fructum bo-

num & dulcem nunquam exhibituram, nisi fuerit alteri arbori insita. Quæ si humore nimio cōcepto putrescere obseruabitur, ex Palladij consilio, foramen in trunco excauari debet, quo ille possit educi. *Remedium putrescentis cerasi.* Si formicas patitur, succum portulacæ licebit affundere, cum aceti parte media mistum, aut fęcibus vini truncum florentis arboris illinere. Præcoces fructus dabit, si ante florum exortum, calx viua radicibus circumponatur, aut aqua calida sæpiùs infundatur, sed posteà paruo temporis tractu inarescit. *Quomodo fiant præcocia cerasa.* Optimum est huius arboris poma interuelli, vt quæ relinquentur turgescant. Si quis, vt Florentinus tradit, Ceraso nigram vitem inserat, verno tempore vuas proferet. Si exossata habere cupis cerasia, hoc est ossiculis carentia, ex Gargilij Martialis sententia, vt Palladius adnotauit, teneram adhuc arborem ad binos pedes recides, & vsque ad radicem findes, abrasaque ferro partis vtriusque medulla, illicò seiunctas partes vinculo perstringes, & summitatem ac diuisuras laterū fimo oblines: post annum ducta cicatrice dum diuortia coalescent: eidem arbori surculos qui adhuc fructum non tulerūt inseres, & hinc sine ossibus poma recipies. *Quomodo fiant cerasia osiculis carentia.* Sed melius erit audire loquentem ea de re Democritum, rei agrariæ apud Græcos consultissimum. Si tenellum (inquit) cerasi caudicem radice tenus scindas, nō vulnerata parte ima, medullámque ferramento ad eam rem apto eruas: deinde lacrymam cyrenaïcam infundas aqua dilutam, donec sapæ contistētiam referat, & humente charta dictum caudicem, non neglecto admi- *Vt Cerasia prodeant enucleata, ex Democrito.*

niculo,liges ac fulcias,ne lacryma effluere possit, ac rursum octauo die eadem lacryma perfundas, vt germina excitet: hoc faciens enucleatum fructum habebis, non dicam cerasi, sed alterius arboris pomum officulatum ferentis. Secreta alia & auxilia sunt de superioribus eruenda. Hîc non omittam quòd cerasus lauro conuenienter inseritur,sicuti in nostro Insitionum opusculo docebimus. Nam hinc quandam odoris gratiam sibi conciliat fructus,qui inter redolentia ac viridissima lauri folia speciosissimus spectatur, & à vermibus minus infestatur. Quod ad condituram & custodiam attinet, ratio à Florentino Græco sic est tradita. Cerasia ante Solis exortũ arbore sua decerpta mittuntur in vas cuius fundo substrata sit satureia,iterúmque alternis sternitur satureia, deinde cerasia, vsquedum vas oppletum fuerit: cui nonnihil aceti dulcis, vel, vt placet Ruellio, acidi mellis aliquantum dulcescentis, superfunditur,vase diligenter operculato. Seruãtur etiam interpositis arũdinum foliis alternatim, vt nunc dictum est,in cado digestis. Multi æstuãte & candenti Sole,vsque ad rugas siccant: vel blando & temperato ignis aut clibani calore,eóque modo optimè seruant, ad sanorum & ægrotantium vsum.

Cerasum lauro cõuenienter inseri.

Cerasiorum conditura & custodia.

Modi alÿ custodiẽdorum cerasiorum.

Arboris Mori,ac eius pomi,cura,auxilia,& secreta. Caput IX.

MORVS amat loca calida & sabulosa,Palladio autore,fossionibúsque & stercore plurimùm

rimùm delectatur, non in profundum, sed ad radicum vsque superficiem, vt Berytius Græcus geoponicus tradit. Assiduo humore non admodum gaudet, cui putria, arida & superflua, post triennium sunt putanda. Semine prouenit si lecta granula deponantur, sed rigari continuò desiderant. Seritur meliùs taleis & cacuminibus sesquipedalibus, vtraque parte læuigatis, & fimo oblitis. Plantę eius trāslatæ scrobes altiores desiderant, & interualla maiora, ne altera vmbris alterius prematur. Vitibus summè est amica, vrbanarum omnium nouissima, & serotino germinatu florescens, nec nisi exacto frigore: ob id dicta arborum sapientissima, vt Plinius scribit: licet nomen fatuæ & stolidæ à Græcis adepta fuisse videatur. Folia eius vrina madefacta pilum coriis detrahūt, illísque aluntur vermiculi qui mirabili naturæ artificio & spectaculo sanequàm iucundo, sericum vellus nobis conficiunt. Sed hîc Mori Plinianum miraculum nobis tacendū non est. Morus, inquit, laurus & hedera mutuo attritu ignē facilè concipiunt: quod exploratorū vsus in castris, pastorúmque industria reperit. Quoniā ad excutiendum ignem non semper lapidis occasio est, teritur lignum ligno, & arido fomite excipitur scintilla, sed nihil hedera præstantius quæ teratur lauro, laurúmque terat. hactenus Plinius. Nonnulli scripserunt arborem Mori feraciorem & proceriorem fieri, si forato prorsus trunco, cunei inserantur terebinthi hinc, inde lentisci. Eadem, vt Berytius tradit, si populo albæ inseratur, vel inoculetur, candida

Quomodo tractanda & curāda arbor Mori.

Quomodo ritè prouenia: morus.

Morus vitibus summè amica.

Pulchra & notatu valde digna.

Mori lignū attritu ignē concipere.

Quomodo fiat feracior morus, & candidos ferat fructus.

mora proferet. Quæ Italia tam copiosa habet, quàm nos nigra, pomo cartilagineo constantia. Quod vnum exortu candidum est, dum pubescit, rubrum, vbi maturuit adeò nigrum, vt manus sanguineo tingat colore, qui moris acerbis optimè eluitur. De repositione & diuturnitate, Berytius hæc posteritatis memoriæ mandauit. Mora in vitreo vase diligenter condita plurimo tempore durant, proprio ipsorum iusculo & vino demersa, ac diligenter operta, modò non fuerint nimium matura, vieta, & flaccida, seu languida.

Quomodo reponenda & seruanda mora.

Arboris Persicæ ac eius pomi cura, auxilia, & secreta. Cap. X.

PERSICIS scatent Gallica rura, & maximè vineta. Proueniunt locis qualibuscunque: sed frondibus, pomis, & durabilitate præcellunt, si calidum cœlum, arenosúmque solum, necnon aridum sortiantur, quemadmodum scripsit Palladius, & ante illum Plinius. Frigidis locis & maximè ventosis, nisi obiectu aliquo defendantur, citò interit hæc arbor: quæ plurimùm lætatur suorum foliorum stercoratione, & opportuna ablaqueatione. Ossa in pastinatis areis sunt ponenda, binis à se pedibus separata, vt cùm ibi plãtæ creuerint, commodè transferri possint. Nec debent altiùs duobus aut tribus digitis obrui, cacumine deorsum verso. Dum tenera erunt germina, sæpè herbis circunfossa liberari cupiunt, transferríque post bimatum scrobe breui. Sed à se non longè statuen-

Quibus locis proueniat Persica malus.

Frigida loca & ventosa persicis exosa.

Quomodo ponenda persicorum ossa.

Quãdo & quomodo transferenda persica arbor.

ſtatuendæ erunt arbuſculæ, vt à calore Solis ſe inuicem excuſent ac defendát. Quæ ſi irrigentur poma ferent maiora: nam aſſiduo potu hæc arbor inebriari deſiderat, maximè per æſtatem: nec alia eſt quæ coloniam frequenter mutare libentiùs ſuſtineat. Habitu multò lętior euadet, vt Florentinus in ſuis teſtatus eſt Georgicis, ſi ſimulátque poma perſica ederimus, illorum oſſa ponamus & conſeramus, carnis parte aliqua in eis relicta. Verùm, cùm arbor hæc celerem ſentiat ſenectam, pruno aut amygdalo amaræ inſerendam eſſe præcipiunt Græci. Quæ ſi languida videbitur, veteris vini fęces aquæ miſtas oportebit infundere: & frequenti aggeſtione cumulare, veſpertinóque humore iuuare, ac obiectis vmbraculis defendere, ſi ardore Solis ſiccata contabeſcat. In quam rem etiam proderit ſerpentis ſpolium appendere. Si vermibus infeſtatur, cinere amurcæ miſto extinguentur: vel bouis vrina cum aceti tertia parte confuſa. Si à pruinis periclitatur, ſtercus illi ingeratur: vel vini fęces cum aqua permiſtæ: vel, quod magis prodeſt, aqua in qua faba fuerit incocta. Contra vitia omnia proficit ſpartum alligatũ, vel ſuſpenſa ramis ſpartea. Poma perſica ſine oſſibus tibi comparabis, vt in ſuis Georgicis tradit Africanus, ſi in perforatum infernè truncum, exciſa medulla, ſalicis vel corni palum adegeris. Vt perſica admirandæ magnitudinis tibi compares, amygdalas item ac nuces & ſimilia, accipies tres vel quatuor nucleos ex illis, quos ita coaptabis vt corpus vnum conſtituere videantur. Hos iunctos, & ſi opus fuerit, colliga-

Vt lætior euadat mal. Perſica.

Remediũ lãguidæ & tabeſcentis perſicæ.

Ne à vermibus infeſtetur, aut à pruinis periclitetur.

Vt perſica ſine oſſibus producãtur

Modus ingenioſus vt fiãt perſica eximiæ magnitudinis.

tos, in vas aliquod terra ſtercorata plenum immittes plantabis ac ſepelies: ſed ita vt vas illud foramen habeat in operculo per quod nucleorũ germen exire cogatur. Sic fiet vt nuclei illi in vnã coaleſcant arborẽ, quæ ſuo tẽpore fructus eximiæ magnitudinis ac pulchritudinis edet ac proferet. Sũt qui nucleos nõ in vas, ſed fiſtulam aut tubulũ terra ſaturum mittant. Si id multò leuius & facilius tibi comparare voles, diligenter interlegenda erunt perſica illa quæ parua & languida apparebunt, nimiáque vbertate matrem onerabunt: vt arboris ſuccus ad reliquorum nutrimẽta conuertatur. Sic enim ſaliuæ copia in pauciores fœtus ſe conferens, illos altili ſaginabit incremento, ac maiores reddet. Si rugoſa naſcantur perſica aut putrida, iubet Palladius circa imum truncum corticem recidi: & cùm inde modicus effluxerit humor, argilla vel paleato luto plagam contegi. Si caduca & deflua fuerint perſica, nudatis radicibus, cunei lentiſci vel terebinthi adigantur: aut arbori terebratæ in medio, palus ſalicis imprimatur. Si inſcripta & figurata naſci cupis, ex Democriti conſilio id aſſequêris, ſi exciſa aut deraſa carne pomi, os triduo in aqua madeſcat: & aperto ſenſim ligno, nucleus excluſus æneo ſtylo cortice tenus, quibus placebit literis aut figuris non profundè exaretur: deinde in ſuũ alucolum remittatur, & commiſſis carinulis, fimo, charta, aut foliis inuoluatur, & ſeratur, rigetúrque ſi opus erit: quidquid enim in eo nucleo ſcripſeris, aut figuraueris, enatum inde pomum illud repræſentabit. Quòd ſi voles rubrum habere,

Via alia & modus facilior.

Ne ſint rugoſa perſica aut putria.

Ne caduca & deflua ſint perſica.

Quomodo inſcripta et figurata naſcantur perſica.

Vt rubra naſcantur perſica.

bere, idipſum, eodem affirmãte Democrito, obtinebis, roſis purpureis ſub arbore conſitis. Vel ſi in oſſium internos ſinus, poſt ſeptem dies, quando patefieri incipiunt (nam totidem diebus obruta oſſa ſponte fatiſcũt) cinnabarim vel minium infundas: & ſtrictim obligata oſſa illa, vt cohæreant ſimul cum ſuis nucleis, adhibita omni cura ſepelias: ſic rubra intus & in cute ſua dabunt arbores perſica. Si alium quemuis infuderis colorem, ſaporem aut odorem, in ſimilem nata progenies degenerabit. Hîc penè præteribam perſicorum genera: quæ tria vulgo obſeruari ſolent. Vnum populare, cuique notum: quod ſub æſtatis finem conſueuit matureſcere, citiùs, tardiùs, pro cœli & ſoli natura. Alterum ex re duracinum dicitur, quòd caro oſſi tam pertinaciter hæreat, vt auelli nequeat: Preſſum vulgus nũcupat, quia interiori ligno caro, ceu agglutinata apprimitur. In quo etiam genere inueniũtur, quæ ſanguinea pulpa, & ſucco manus inficiant: adhæc, quæ cotoneorum more, intus & extra valde flaueſcant. Tertium genus præcox & anteperſicum appellatur, olim Armeniacum, initio æſtatis matureſcens, & cætera perſica longè præueniens: ex quo nomen habet: dicíque ſolet à noſtratibus Abricocum. Alia ſunt genera olitorio mangonio, & inſitionis adulterio prognata, quæ hîc prudens omitto. Popularibus primi generis, Plinij ſeculo nihil fuit fugacius, nam longiſſima decerptis erat bidui mora, & ob id cogebant ſe venundari, vt ſcribit. Duracina, Palladio autore, muria & oxymelite condita, vel aceto mulſo, optimè ſeruan-

Notanda quia pulchra.

Perſicorum genera tria.

Perſica ſanguinea & flaua.

Præcocia, anteperſica & armeniaca.

Popularib⁹ perſicis nihil fugacius

Quomodo cuſtodienda perſica.

tur. Eadem detractis ossibus, prunorum more, in Sole vel clibano siccantur. Sæpè etiam ossibus exemptis, melle condiuntur, sapore grato ac iucundo. Seruantur præterea si vmbilicus eorum, gutta picis calentis oppleatur, & ita sapæ innatare cogatur, vase diligenter clauso. Quæ omnia etiam præcocibus, & aliis carne duriore & minùs aquea constantibus, qualia sunt Parisiensibus Corbelliana, facilè accommodari poterunt: iis præterea quæ loco sicco & lapidoso nascuntur.

Aduertēda quia pulchra.

Corbelliana persica.

Arborum Mespili & Sorbi, pomique earundem, cura, auxilia, & secreta. Cap. XI.

MESPILVS Gallis nunc Meslierus, nunc Neslierus vulgò dici solet. Cuius duo obseruantur genera. Vnum, quod rarioribus spinis horret, in dumetis, nemoribus, & viuis sepibus, quasi syluestre nascens. Huic pomum paruum inesse solet, & per initia tam acerbum, vt vix edendo esse possit, nisi hyemis frigoribus mollescat. Alterum grandiore pomo sese profert, ita vt magnitudine mala sæpenumero peræquet, absque vllis spinis: quòd crebro insitu & cultu in hortis habitasse, & feritatem deposuisse dubium non est. Locis calidis gaudet, sed tamen irriguis, vt tradit Palladius. Frigidis etiam prouenit, sabulone pingui, aut glareosa terra cui arena permista sit, vel argilla cum saxis. Putari amat, necnon circunfodi, & parco humore inter siccitates refocillari. Nostrates ligno huius ad vena-

Mespilorum genera duo.

Vnde magnitudo in mespilis.

Quibus locis gaudeat mespilus.

venabula & aurigarum flagella vti plurimùm solent. Vermibus in senecta crebrò infestatur mespili àrbor, qui prægrandes, & quàm cęteris arboribus diuersi cernuntur: purgandi æreo stylo, vt Palladius admonet, atque amurca, vel humana vrina vetere, aut viua calce perfundendi, sed parciùs, propter arboris noxam. In quam rem plurimùm etiam proderit decocti lupini aqua. Si labuntur poma, frustum de eius radice præcisum, in media trũci parte figatur. Si molestæ sunt formicæ, rubrica cum aceto & cinere temperata necabuntur. Arbori huic pomum rotundum esse solet, ac viride dum pubescit, fuluũ verò ac molle dum maturuit, fundo in latitudinem resimo & barbatulo, coronæ modo, quod Politianus in Rustico sic expressit, *Regúmque altas imitata coronas, Mespila.* Inest illorum pomo astringens ingenium. Galenus communi vocabulo tricoccum, quasi triossum, aut trigranum ab aliquibus appellatum dicit: quoniam tria intus grana, siue lignea ossicula, seminis loco plurimùm continet. Quod ad custodiam attinet, in parẽte arbore diu durare possunt mespila, vel in vrceolis picatis, vt habet Palladius, aut in ordinem suspensa. Vel, vt quidam volunt, posca aut sapa condita. Die serena legi debent circa meridiem, & paleis obrui discreta, ne vicissim contactus ea vitiet. Si cum pediculis semimatura legãtur, & salsa aqua per dies quinque macerentur, posteà sapæ infundãtur vt enatent, perbellè seruabũtur. Quod facere si nequeas, etiam melle, si minus matura collegeris, rectè custodies. Per gelicidia acerbitate domita,

Quomodo à vermibus expurgãda sit mespilus.

Ne labãtur poma mespili, & molestæ sint formicæ.

Pulchra descriptio fructus mespili.

Quomodo custodienda mespila.

Notatu digna quia pulchra.

in passo vel mulso à plerisque decoquuntur, addito cinnamomi momento. Sed cùm hîc hortulanum agam non Apicium, isthæc cocis curanda relinquo.

Quænam loca Sorbus apta.

SORBVS, Gallis Cormierus, vel Sorbierus dici solet. Amat loca humida, montana, & frigidis proxima, vt scribit Palladius. Quod ex Theophrasto translatum esse videtur, qui sorbum viuacem esse prodit solo alsioso & humecto: vnde paulatim sterilescere tradunt, si ad feruentia loca deuenerit. Nascitur semine, radice & auulsione.

Notãda pro educatione Sorborum.

Quæ si trãsferẽda est, robustior esse debet. Scrobem altiorem desiderat, & spatia longiora: vt (quod illi maximè prodest) à vẽtis frequentibus agitata grandescat, quemadmodum tradit Palladius.

Quomodo à vermibus liberetur sorbus.

Vermibus rufis & pilosis summè est obnoxia per senectam, qui medullæ interna sectantes, arborem ad interitum tabémque perducunt. A quibus libera euadet, si aliquot ex iis sine arboris iniuria detracti, vicino concrementur incendio, nam ita vel fugere, vel perire credũtur.

Vt ferax & fœcũda fiat sorbus.

Si minus ferax fuerit arbor, tedæ cuneus radicibus inserẽdus est. Vel circa partem vltimam fossa facta, cumulo ingesti cineris adæquanda. Ante trimatum non censetur esse fœcũda: cuius fructus cùm largè proueniunt, vuæ modo farcti, congestíque visuntur, ex vno petiolo faui speciem præbentes.

Pomorũ sorbi differentiæ quatuor

Hos vermiculus etiamnũ crudos, acerbissimósq; exest, vt scribit Plinius: qui pomorũ sorbi differentias quatuor statuit, vni rotunditatem mali ascribens: alteri turbinationem pyri: tertio oualem formam: quartum torminale nuncupat, remedio

medio tantùm probabile. Seruantur hoc modo: Lecta duriora ac posita, vbi mitescere cœperint, fictilibus vrceolis vsque ad plenum clauduntur, gypso desuper tectis: posteà scrobe bipedanea loco sicco & aprico merguntur, ore peruerso, vt loquitur Palladius, & terra spissiùs calcata. M. Cato in sapa diu posse seruari tradit. Cui subscribit M. Varro, addens in arido vbicunque posita, facilè per se durare. Quæ etiam dissecta, nonnulli in Sole, vt pyra siccant, seruántq; vasculis in hyemem. Cùm vti volunt, aqua feruente macerant, ac ita reuirescere cogunt, sapore sanequàm iucundo. Alij integra cum ramis dolio picato suspendunt, illitis pice omnium surculis, exclusáque aura quacunque operculo ac gypso, dolia ab aqua & humiditate procul esse satagũt. Quidã, vt tradit Columella, in defruto illa commodè seruant, addito spissamento aridi fœniculi, quo deprimantur, ita vt ius supernatet: deinde picato operculo vas claudunt, & gypso illinunt, ne quis possit intrare aut abire spiritus. Fit ex maturis sorbis, sicut ex malis & pyris vinum apud multos: adhæc, omphacium & acetum ex immaturis.

Quomodo seruanda sorba.

Alij modi custodiẽ sorborum.

Pulchra & notatu digna pro sorbor ũ repositione.

Vinum, omphaciũ, & acetum ex sorbis.

Arboris Nucis, seu Iuglandis, eiúsque fructus, cura, auxilia, & secreta. Cap. XII.

Nvx, siue Iuglans, arbor est pueris ac senibus notissima, quę locis siccis & frigidis gaudet, necnon lapidosis, quemadmodum post Plinium scripsit Palladius. Columella agrum calidum, durum & siccum desiderare tradit. Potest tamen &

Quibus locis gaudeat nux.

Quomodo serẽda nux, & ante sationem præparanda.

locis temperatis iuuante humore educari. Serenda est nucibus suis eo modo quo amygdalus, sed priùs siccari debẽt in Sole, vt exhauriatur humoris noxium virus. Idem Columella præcipit eas macerandas esse in aqua mulsa, nec nimis dulci ante depositionem: nam ita iucundioris saporis fructum cùm adoleuerit arbor præbebit: ac interim melius & celerius nascetur. quod de Auellana multi intelligẽdum censent. Palladius admonet nuces eas transuersas ponendas esse, vt latus ac commissura terræ infixa sepeliatur, & cacumẽ ad Aquilonis partem vergat. Columella ternas in trigonum statuit, sed ita vt pars acutior sit infrà (quia inde radices mittit) & nux à nuce minimè palmo absit, ancépsq; ad Fauonium spectet. Vt vt fuerit, lapis vel testa subter apponi debet, vt radicem nõ simpliciter, sed repercussu dispergat. Hęc de iuglãdibus obscurè tradita, ad amygdalas cum Plinio libenter detorquerem: & si iuglandes nuces commissuris iacentibus porrectas optimè seri præcipit. Quarum arbor quò sæpius transferetur, eò lætior euadet. Quod fieri expedit, dum bima est in locis frigidis: in calidis verò, dum trima. Cuius radiculæ resecari non debent, vt fieri solet in aliis arboribus, quin pòtius bubulo fimo tingi, vel quod melius erit, cinere in scrobibus respergi, ne stercoris calore aduratur arbuscula. Nulla est arborum (post cerasum) quæ vel facilius, vel melius proueniat. Cuius rei testẽ proferemus Ouidium, apud quem nux querula hunc in modum loquitur:

Notãda pro nucum positione & plãtatione.

Quomodo & quando transferenda nux.

Nucem de omnibus arboribus citò ac facilè prouenire.

Sponte mea facilis contempto nascor in agro:
Pársque loci qua sto, publica penè via est.

Scrobibus altis admodum delectatur, vúltque interualla magna, quia stillicidiis foliorum suorum, proximis vel sui generis arboribus nocet. Ita enim frondis proiectu diffunditur, vt per ipsam non defluát imbres, sæuáque stilla est, quemadmodum scribit Plinius. Apud quem etiam lego vmbram arboris huius, satis quibusque non nutricem esse, sed nouercam, vnde quæcunque attigit haud dubiè venenat. Arbor hæc inferiore sui parte fertilior esse solet, neque cariem, neque vetustatem sentiens. Idque de multis singulare habet, quòd se frangi sonitu prænunciat, ita vt præsentire homines possint. Quod in Antandro contigisse tradit Plinius, omneitq; è balneis terrefactos aufugisse. Sed mirabilis esse solet illius cum quercu antipathia: tam enim pertinaci odio dissident, vt iuxta nucem iuglandē depacta quercus moriatur, imò verò altera in alterius scrobe posita elanguescit: & si nucem in quercum senio mutari nonnulli tradiderint. Damageron in suis Georgicis græcis scribit, nucem meliorem fieri, meliúsque adolescere, si vrina pueri impuberis, vel nondum Venerem experti, diebus quinque præmaceretur, antequàm terræ committatur, & ita plantetur. Quod etiam in amygdalis commēdatur, vt sequenti capite scribemus. Si caudici, vel radicibus cinerem iugiter affuderis, corticis teneritudinem & nuclei fragiliorem carnem, fructuúmque densitatem procurabis. Eadem lætior euadet, ac citò adolescet, si cupeum clauum,

Nucis arboris stillicidia nocere, adhæc vmbrā.

Mira de nuce arbore, & notanda.

Nucis & querc⁹ summa antipathia.

Quomodo nux optimè adolescat.

Quomodo cortex nucis fiat fragilis.

aut ligneum palum ad medullam vſque transfixeris. Nodoſam duritiem exuet, ac nuces facilè friabiles dabit, ſi truncum terebro per medullam traieceris, atque foramini parem vlmi cuneum adegeris. Si fructum amittit, & defluum habet, verbaſci radicem, vel coccineum pannum detritum, & ſterquilinio acceptum, amuleti vice ſuſpende, aut illiga. Hæc Damageron. Ad Palladium redeo. Si ſenectæ vitio, inquit, excauetur iuglandis arbor, longus canalis à ſummo trunco ad imum excudi debet: ſic enim Solis & venti beneficio difflantur ac dureſcunt quę in marcorem tranſibant. Arcebitur autem hiantis cauernæ vitium, frequenti arboris ablaqueatione. Si prædurum & lignoſum fructum gignat, cortex in orbem vulnerandus erit, vt noxij humoris vitium deducatur. Alij radicum ſumma præcidunt. Plerique terebratæ radici buxeum cuneum imponunt, aut cupreum, ferreúmve clauum. Africanus pollicetur in ſuis georgicis, iuglandes ſine putaminibus nuces edituras, quas Tarentinas nuncupant, ſi fractis vtrinque carinis, integer nucleus illæſa prorſus carne, lana aut vitigineis foliis recentibus obuoluatur, quò minùs à formicis enucleatus arrodatur, dein terræ mandetur. Africano ſubſcribunt Florentinus Græcus, & Palladius Latinus, promittítq; ille, amygdalis idem euenturũ, ſi trunco & radicibus aſſiduè cinis circumfundatur: imò verò & reliquis fructuum generibus, quæ teſtam forinſecus habent, ſi iuxta præcedentem modum eorum arbores plantentur. Quod nuciferæ arbori quæ ætatem tulit, ſi voles

Quomodo nodoſam duritiem exuat nux, & fructum nõ perdat.

Ne vitio ſenectæ excauetur nux & interbiet.

Ne lignoſum fructũ nux progignat.

Quomodo gignantur nuces abſq; putaminibus.

Notanda quia valdè pulchra.

les accommodare, lixiuio per annum continuum ter in menſe rigabis. Cæterùm quia arbor hæc ſata quæuis, vt diximus, ſua vmbra & præſentia lædit, atque hortis ob id inutilis eſſe cenſetur, (hanc niſi in extremo margine fundus alat) idcircò cuperēt plerique rationem inire, qua vel areſceret, vel annoſa & grandis facilè extirparetur. His Democritus hunc in modum ſatisfacit. Ieiunus (inquit) lentis grana aliquot mande ſeorſum: quæ dum adhuc in ore verſas, pubeſcentis flore iuglandis ramum quem volueris demorde, arbor paulatim diſtabeſcet. Id ſi non placet, flagrans igni clauus (vel lentis granũ, vt legit Ruellius) radicibus imprimatur. Aut in traiectam terebro arborem, puerile lotium, vel cuneus myrteus immittatur: præſertim dum floret. Aut radici ablaqueatæ dictamnus, faba, vel pannus menſtruo muliebri imbutus, admoueatur: nam ita arbor tabida ariditate conficietur. Sunt qui in terebratam medullam viuum argentum iniiciant. De extirpatione quarumcũque arborum, quando huc incidimus, hæc apud Plinium reperi. Syluæ extirpandæ rationem Democritus prodidit, lupini flore in ſucco cicutæ vno die macerato, & radicibus ablaqueatis reſperſo. Sunt qui ſub diebus Caniculæ illas ad medullam perforēt, & petroleum cum ſulphure iniiciant. Ferè hîc prætericram quod à multis traditum & obſeruatum audio, nimirum nucem arborem crebra vapulatione emendari & fœcundari: vel fidem faciente hoc populari diſticho,

Quomodo nucifera arbori quæ ætatem tulit, ſuccurratur

Quomodo facilè extirpanda ſit & perdenda nux annoſa

De extirpatione quarumcunque arborum.

Nux vapulando, vt mulier & aſinus, emẽdatur.

Nux, asinus, mulier, simili sunt lege ligata,
Hæc tria nil rectè faciunt si verbera cessent.

Prognosticō fertilitatis vel sterilitatis à nuce.

His vtcunque positis non prætermittam pulcherrimum fertilitatis, vel sterilitatis præsagium & prognosticon, quod ex nucis arbore Virgilius posteritatem latere noluit, licet multi amygdalæ ascribant:

Contemplator item (inquit) cùm se nux plurima sylvis
Induet in florem, & ramos curuabit olenteis:
Si superant fructus, pariter frumenta sequentur,
Magnáque cum magno veniet tritura calore.
At si luxuria foliorum exuberat vmbra,
Ne quicquam pingueis paleæ teret area culmos.

Hîc dissimulandum non arbitror, quòd Iuglandis cortex lanis tingendis, & rufandis capillis, Plinio autore, adhibetur. Quinetiam digitos & manus suo attritu infuscare solet. Quod nux querula sic apud Ouidium testatur,

Nostra notat fusco digitos iniuria succo,
Cortice contactas inficiente manus.

Fructus nucis pulcherrima descriptio & pictura.

Sed omissa arbore, ad eius fructum, si placet, veniamus, quem duplici munimento & inuolucro tegi, nullus est qui non videat, puluinato primùm calice, herbaceóque cortice: mox ligneo putamine, compactili carinarum loculo, & tenui tunica intus armato, quot modis fœtus in parente solet esse, vt scribit Plinius. Quæ causa nuptiis religiosas fecit nuces: olim à Regibus è Perside translatas, & ob id regias ac persicas nominatas, vt autor est ille idem Plinius. Hîc non

Cur nuptiis religiosæ sint nuces.

nõ tacebo, quòd à capitis grauedine, quam foliorum odore in cerebrum penetrante, nux inducit: necnon à grauitate vmbræ, karyon Græcis dici solet: quibus kara, Attico idiomate, caput significatur. Sic à Latinis ob easdem causas, à nocendo nux (vt opinor) nomen habuit. Cæterùm iuglandẽ nuncupari volunt, ac si diceres Iouis glãdem, interlisis literis. Quo nomine primo mundi æuo ita appellatam fuisse plures tradunt. Quippe cùm homines diu glandibus victitassent, inuenta tandem arbore quæ nuces ferebat, degustato nucleorum eius sapore, dulcedine illorum mirum in modum illecti, nuces, Iouis glandes ob præstantiam & excellentiam appellauerunt. Ad pensum redeo. Nucibus cortex sponte exutus maturitatis indicium præbet, ac tempestiuitatem fatetur. ex quo tunc excuti debent. Seruantur optimè vel paleis obrutæ, vel arena, vel foliis suis aridis, vel arca ex ligno suo facta, si in ea claudantur, vel si cepis remisceantur. Quibus hanc contubernalis hospitij vicissitudinem rependũt, vt eis acredinẽ tollant, & proinde suauiores redtãt, quemadmodum Palladius adnotauit. Apud quem Gargilius Martialis (cuius meminit Seruius in Georg. Virgil. vt anteà monuimus) asserit se expertum nuces post annum virides inueniri, si liberæ putaminibus suis melle demergantur: addítque, ipsum mel ita medicabile fieri, vt ex eo concinnata potio faucibus & arteriis medeatur. Sed hæc sequenri narrationi medicæ erant contexenda. Istud pro coronide erit. Si in aquæ situlam virenteis iuglandium cortices tusos immise-

Notãda de nominibus nucis & eorũdem etymo.

Vnde nuces Iuglandes vocatæ.

Quãdo nuces maturæ iudicandæ.

Quomodo optimè seruentur nuces.

Quomodo nuces post annũ virides inueniãtur.

Terrestres lũbrici à cortibus iu-

glandis excitantur. ris, & aqua illa terrã perfuderis, videbis lumbricorum ingentem copiam emergere. Quod piscatoribus ſcriptum ſit.

Arboris Amygdali, eiúſque nucis, cura, auxilia, & ſecreta. Caput XIII.

Locus aptus amygdalis. AMYGDALVS agrum durum, ſiccum & calculoſum amat, adhæc cœlum calidiſſimum. Quæ quia maturè florere conſueuit, pręcocíque partu, pro cœli & ſoli natura germinare, idcirco Palladius ita ſtatuendam præcepit, vt meridiem, ſi fieri poteſt, ſemper ſpectet. Plantatur, Florētino autore, à nuce, viuiradice, & auulſione, vel ſtolone. Nuces quæ ſeri debent, pridie liquido fimo macerantur. Sũt qui hydromelite, aut aqua mulſa madefaciant, & noctem vnam ibi eſſe ſinant, vt mellis mordacitas germen non extinguat, & iucundioris ſaporis arbor fructum præbeat, cùm adoleuerit: meliúſque & celeriùs frondeat. quod de amaris amygdalis multi intelligendũ cenſent. Vt vt fuerit, amygdali nux in terram recta figi debet, ea parte quæ acuminata eſt, ita vt lignoſior pars ſurſum vergat. Sed quæ pangentur amygdala, noua ſunt eligenda, ac vegeta & recentia. Quibus ſi ſiccitas interceſſerit, terna ſuccurremus rigatione in menſe, herbíſque naſcentibus & nocentibus, circunfodiendo, emergentem arbuſculam ſæpenumero liberabimus. Terra ſeminarij Palladio adnotante, lætamen admiſtum habere debet, ſpatiis inter arbores XX pedum diſtantibus. Adoleſcentes arbuſculæ & nouellæ diligenter à

Quomodo plantanda amygdalus.

Notãda & aduertenda

Noua amygdala pangenda, & quomodo illis ſuccurrendum.

ter à pecore ſunt ſeruandæ, quia ſi ab illis roduntur, amareſcunt. Dum floret arbor, circũfodi non debet, quia inde flos excutitur: cuius ea eſt natura, vt in ſenio fœcundior ſit, quàm iuuenta. Hoc loco minimè prætereundum duxi, quòd amygdalus ſola minùs ferax cenſetur: aſſociata, fructũ dat celeriùs. Equinum fimum, eiúſque vaporem ſummè odit: maximè circa germinationẽ & flores: Hinc nimirum plures amygdalinas arbores ſterileſcere & ſicceſcere obſeruatum eſt. Theophraſtus tradit, & poſt eũ Plinius, ex amaris dulces fieri amygdalas, ſi ſtipite circũfoſſo, & ab ima parte perforato, defluens vndique pituita detergeatur. Quod Africanus in ſuis Georgicis græcis etiam monuiſſe videtur, hunc in modum ſcribens. Ex amaris dulces fient amygdalæ, ſi circunfoſſo ſtipite quatuor digitis à radice cauernula imprimatur, per quam lacryma quotannis effluat, donec dulceſcat fructus. Idem fiet ſi circa radices ablaqueatas, vrina & ſuillum ſtercus largius infundantur, deinde terra exaggeretur, & ſępius id repetatur: aut truncus medius terebretur, & cuneus ligni, melle oblitus imprimatur, vt habet Pallad. Quin teneram & dulcem, ex dura & amara efficies, eodem Africano autore, ſi radicibus ante florẽ circunfoſſis, aqua calida frequẽter ingeratur. Quod Gargilio Martiali, ſuo more, parum prudenter aſcribit Pallad. Fructum facillimè amittit, nedum florem, ſi auſtrinum fiat cœlum atque nubilum. Cæterùm, ex ſterili fructiferam reddes, vt ſcripſit Democritus in ſuis de re agraria commentariolis, ſi radices hyeme nuda-

Amygdalinæ arbuſculæ à pecore defendẽdæ.

Quomodo ex amaris dulces fiant amygdalæ.

Quomodo fiant teneræ & dulces amygdalæ ex duris & amaris.

Quomodo ex ſterili

fiat fructifera amygdalus.

ueris: vel in perforatam arborem, vt vult Columella, lapidem adegeris. Quòd si perseuerauerit folia ferre, fructum verò nullũ dare, partem trunci iuxta terram forato, vel potius radicem, vt legit Palladius, & pinguis tedæ cuneũ in foramen transfigito, humanáque vrina affusa obruito: aut silicẽ sic insere, vt libro tegente claudatur. Theophrastus copiosiorem fructum dare promittit, si ferreus palus arbori adigatur, impressóque foramini querneus inseratur paxillus: quo modo in arborem animaduertitur, ac si iniuria lasciuiret.

Vt fructum copiosum ferat amygdalus.

Remedium aduersus pruinam.

Vbi à pruina metus erit, Gargilius Martialis hoc remedio subueniri ait. Antequã floreat amygdalus radices nudentur, & albi lapides minutissimi arenis remisti congerantur: atque vbi iam tempus videbitur vt debeat germinare, effossi submoueantur. Porrò, inscripta nascentur amygdala, vt Democritus in suis adnotauit Geoponicis, & Palladius cõfirmauit, si aperta testa sanus tollatur nucleus ac integer, & in eo quod libuerit scribatur: inuolutúsque papyro, & luto intectus, necnõ suillo stercore diligenter circũlitus obruatur. Itaque de arbore & eius secretis hactenus.

Quomodo inscripta nascãtur amygdala.

Pulcherrima pictura amygdalarum.

Cuius nuculas, quas & amygdala & amygdalas nuncupauimus, gemino operimento tegi nullus est qui nõ videat: puluinati primùm calicis, mox lignei putaminis multos scarificatus sustinẽtis, & in rimulas varias dehiscentis, cui solidus subest nucleus. Maturitatem fatentur omnes, vt tradit Florentinus, cũ spoliatæ fuerint corticibus. Quæ si muria lauentur, candidæ fient, ac longo tempore incolumes perseuerabunt: sed ante repositionem

Quando maturæ amygdalæ, & quomodo cõseruãdæ.

tionem debent in Sole ſiccari. Si collectæ difficulter corium exuant, paleis obrutæ illud facilè relaxabunt ac deponent. Si illas ad magnitudinem mirandam prodire deſideras, Perſicorum caput conſule. Quod ad longæuam attinet cuſtodiam, abſque vlla hominis cura, vllóve externo auxilio, diu ſeruari poſſunt, modò locum nactæ fuerint idoneum & opportunum, qui auſtris minimè pateat, & ſitũ ac marcorem nõ admittat.

Arboris Punicæ, ac eius pomi, cura, auxilia, & ſecreta. Cap. XIIII.

NVNC demum agendum mihi reſtat de arboribus quarum fœtus admiramur, palpamus, & guſtamus, ſed parentes ignoramus, non videmus, & deſideramus. De Punicis, inquam, Aurantiis, Citriis, Limonibus, Ficu & Olea. Quæ tametſi in ſeptentrionalibus hortis noſtris & agris non naſcantur, nec foueantur, de his nihilominus hîc ſcribere non detrectabo, vt labor noſter, opera & ſtudium, omnibus ex æquo proſit. Sanè huiuſmodi arbores climati noſtro cum ſuis fructibus vſqueadeo ſunt implacabiles & infenſæ, vt nullis blãditiis, nullis officiis, nullis obſequiis apud nos habitare velint, etiam ſi mitioribus locis hoſpitia illis deſignemus & offeramus: tantus eſt patriæ & natalium amor. Sed miſſa longiore præfandi mora, ad rem venio. Arbor Punica noſtratibus Granata vulgò dici ſolet. à granorum ſeu acinorum multitudine. Cuius pomum vnà cum arbore nobilitauit Carthago:

Mirus autoris cãdor & modeſtia.

Quo cœlo & solo gaudeat Punica. indéque nomen sibi adoptauit. Calido aëre gaudet, & in locis minimè aquosis plãtatur, testimonio Florentini Græci, cui Palladius post Plinium suffragatur: addítque solum macilentum ac cretosum amare, sed in pingui quoq; prouenire. *Quomodo serenda Punica.* Seritur plantis de matrum radice auulsis. Sed meliùs procedet, si ponẽdus ramulus de gẽmata assumatur matre, & scilla radicibus immittatur: *Ne findãtur Punicæ mala.* nam ita lætior ac fœcundior fiet. Si tres lapilli in radice constituantur, prouidebunt ne poma findantur, quemadmodum scripsit Palladius. Rigatum & purgationem desiderat: soláque hæc arbor, cum vite & ficu, caudice fisso non emoritur, *Flos Punicæ qualis.* breui alioquin viuens spatio. Flos illi puniceus esse solet, oblongus & calathi effigiem repræsentans, aspectu sanequàm iucũdo: balaustium vulgus nũcupat. Quanquam non sum nescius Dioscoridem satiuæ punicæ florem cytinum appellare, syluestris verò balaustium: cui Plinius non subscribit. Perdit facilè ante maturitatem fructũ, *Ne florẽ & fructũ amittat Punica.* roribúsque nimiis & pruinis florem: qua de causa ramos eius inflectunt coloni, ne subrecti humorem infestum excipiant & contineant. Prolem sursum versus procreat, quæ corio & membrana tegitur, farctis intus numerosis acinorum granis, vnde Granati nomen. Qua voce vtuntur *Punicũ malũ vnde Granatũ appelletur.* antiquorum plerique cum Columella. Scio non deesse qui pomum hoc ita nuncupatum velint à Granata regione Hispaniæ, quòd inibi numerosa proueniant punica. Quæ triplici specie à Dio- *Punicorum species.* scoride distinguuntur: in dulcia, acida, & vinosa seu mista. In quibus & fructus, & acinorum magnitu-

gnitudine, adhæc liquoris copia præcellũt vinolenta. Plinius ſpecies quinq; fecit, dulcia ſcilicet, acria, miſta, acida, & vinoſa. Acida fieri credũtur, ſi aſſiduè rigentur, nam ſiccitas in his & ſuauitatem præſtat & copiam: cuius tamen nimietati, vt Palladiano vtar verbo, aliquid debet humoris opponi. Si ex acidis dulcia facere voles, ſtercore ſuillo & humano, vrináque vetere radices irrigabis, Columella autore. Quin & nos, ait, etiam exiguum admodum Laſer Cyrenaicum vino diluimus, & ita cacumina arboris ſumma obleuimus: ea res emendauit acorem malorum, & apyrenum, dulcémque fructum fecit. Paxamus Græcæ agriculturæ profeſſor peritiſſimus, eam in rem arboris radices circunfodi iubet, ſuillúmque ſtercus ſublini, deinde terra ſuperingeſta, humano lotio rigari. Sed de hoc, inquit, in alio noſtro Georgico opere perfectiùs à nobis dictum reperies. Georgicum opus illud deſiderari intelligo, vt alia antiquorum pleraque, magna rei literariæ iactura. Rurſum ex acidis dulces facies, ſi ablaqueatis radicibus tedæ clauum infigas. Sunt qui algam marinam radicibus obruant, & ei aſininum ſtercus cum porcino remiſceant. Ne punica in ſua rumpantur arbore, remedio ſunt lapides tres ad radicem collocati, dum ſeritur arbor: quæ ſi iam ſata eſt, ſcilla ſecundum radices plantanda venit. Aliter cùm matura fuerint punica, antequam rumpantur, petioli quibus dependent ſunt intorquendi. Quæ res etiam præſtat vt anno toto viridia ſeruari poſſint in arbore, quemadmodum ex Columella Plinius

Quomodo punica fiãt acida.

Quomodo ex acidis dulcia euadant.

Modus Paxami pulcherrimus.

Alius modus.

Ne findãtur punica in arbore.

Quomodo punica ſeruabũtur viridia in arbore.

& Palladius adnotarunt: vel potiùs ex Florentini & Africani Græcis Georgicis, & ij & ille transcripserunt. Sed præter iam dicta, idem Africanus in excauatos scrobes, dum pangitur arbor punica, cochleas iniicit, si quidem reperiri possint: vel scillæ bulbos vnà mittit, cœca quadam naturarum discordia. Tradunt in miram magnitudinem punica mala protuberare, si olla fictilis circa arborem obruatur, vel ita aptetur, vt ramus cum flore in illa claudatur, ad palum, ne resiliat, illigatus, ipsáque olla contra aquarum incursus operta muniatur: nam suo tempore poma eiusdem magnitudinis qua fuerit, opportunè reddet: imò verò ad illius rei figuram efformata, quam ollæ aut vasculo impresseris, quemadmodum tradit Gargilius Martialis apud Palladium. Qui etiam promittit Punicorum multitudinem, si tithymali & portulacæ succus æqualiter mistus, trũco arboris, antequam germinet, illinatur. Quod Democriti georgicis acceptũ ferre debebat Palladius, non Gargilio Martiali. Si florem non continet arbor punica, veterem vrinam cum aquæ mensura pari temperabis, & per annum radicibus ter infundes, vni punicæ amphora ingesta sufficiet. Sunt qui algam radicibus iungant, vel florentis arboris trũcum, plumbeo circulo concludant: aut anguis corio circundent, vel bis in mense irrigent. Si vermibus laborãt tam poma quàm arbor, radices felle bubulo sunt tingẽdæ, & cõtinuò morientur. Si clauo æneo, vt alibi scripsimus, illos purgaueris, nõ facilè renascentur. Quibus etiam appositè obuiabis

Quomodo in mirã magnitudinem crescant punica.

Quomodo comparetur punicorum multitudo.

Quomodo florem cõtinebit arbor punica.

Quomodo à vermib⁹ defendãtur punica arbor & eius poma.

uiabis aſini vrina ſuillo ſtercori admiſta & radicibus affuſa, vt tradit Palladius. Cæterùm, in ſua arbore viridia longo tempore permanebunt punica, vt ſcripſit Florẽtinus, ſi petiolos, vel potius ramulos, dum in vigore ſunt poma, ſemel atque iterum contorſeris, & cucurbitas aridas ac rapa ſingulis circundederis, ne humectentur, aut ab auibus arrodantur. Si infœcunda fuerit punica arbor, fructuoſam reddes cinere & lixiuio circa truncum frequenter infuſo. Si ægrotabit & languida erit, curabitur, recreabitúrque vbi caudicẽ iuxta radices, algis è mari proiectis contexeris, & aſſiduè rigaueris. Candidi fient punicorum acini, ſi argillæ & cretæ miſcueris quartam gypſi partem: & toto triennio hoc genus terræ radicibus inſperſeris, de Gargilij Martialis conſilio. Didymus in ſuis Georgicis teſtatum reliquit, punica rubicunda fieri, ſi cinis cum lixiuio circa arboris truncum crebrò immittatur, aut glandium cinere radices ſaturentur. Sine acinis naſci promittit Africanus ſi dempta medulla, vt in vite, ſurculus adobruatur, & dum cõprehenderit, quod emergit amputetur. Sed hoc loco prętereundum non arbitror, quòd ramis punicæ geſtatis, venenatæ beſtiæ procul arcẽtur: quapropter in ſtragulis & locis ſerpentibus obnoxiis illos ſecuritatis ergo deponendos cenſent priſci rei agrariæ doctores, & interpretes, ſicuti libro primo admonuimus. Punica arbor myrti coniugio apprimè lætatur, vt tradit Democritus, & ob id myrto inſita fertilior euadit. Vtriuſque radices & ſi aliquanto diſtent interuallo, nihilominus mutuo complexu

Vt punica diu ſeruentur viridia in arbore.

Remedium infœcundæ, lãguidæ & ægrotantis punicæ.

Vt candidi fiant punicorum acini.

Vt fiant rubicunda punica, & abſque acinis.

Punicæ ramos venenata arcere

Punica cum myrto ſumma amicitia.

exhilarantur. Quid amplius? Africanus in suis de agricultura Commentariis docet, quomodo punico decerpto ex sua arbore, dicere possis quot grana intus contineat. Pomũ vnum, inquit, prius aperi, & quot acinos habeat dinumera, ac tibi in singulis tot esse persuade, etiã si magnitudo variet, modò ex eadem arbore legantur. Nam sola differentia erit non circa numerum, sed magnitudinem aut paruitatem acinorum. His vtcunque pro arbore & eius pomis expeditis, ad conditu-ram, repositionem, & tutam custodiam commodùm venio. Berytius in suis de agricultura præceptionibus græcis tradit, punica ad hybernos vsus reseruanda, leni manu decerpi oportere, ne tactu asperiore vitientur, aut vulnus sentiãt (quę duo putrilaginis originem adferre solent) deinde pediculis in coctam & liquidam picem demersis, refrigerata, ex ordine suspendi debere. Sunt qui tota in picem mergant, & vbi refrixerint, suspendant. Alij arentibus flocculis singillatim inuoluta, funiculis obstringũt, ne tumescẽtia dehiscant in rimas: posteà gypso vndequaque illinũt & vestiunt, eóque modo munita ac loricata, in parente arbore hærere patiuntur: sed maioribus ramis alligari debent, vt immota maneãt, & ventorum vim sustineant. Palladius, & ante illũ Columella, ex Græcorum placitis, atque adeò vnius Berytij, tradit diu seruari posse punica, si integra vt diximus, collecta, & lino spartóve colligata, in aqua marina, vel feruente muria, tandiu demergantur, vt liquorem combibant, & madescant: siue, vt legit Columella, tantisper demittantur dum

Pulchrũ inuentum de dinumeratione acinorum Granati.

Quomodo punica ad hybernos vsus seruari debeant.

Vt longo tẽpore seruentur punica.

dum decolorẽtur, deinde Sole triduum reſiccentur, ſed ita vt nocte ſub dio non maneant: poſteà loco frigido ſuſpenduntur: cùm volueris vti, aqua dulci macerabis. Sunt qui in ſcobe querna prius aceto ſuffuſa ordinatim obruant. Alij argilla, vel figulari creta induũt, & ſiccata, loco frigido ſuſpendunt, atque cùm vſus exegerit, in aquam demittunt, & cretam reſoluunt. Plerique attactu illa inuicem ſeparant, & paleis diligenter operiunt. Columella pediculos pomorum ſicuti ſunt in arbore contorquet, ne pluuiis rumpãtur, & hiantia diſpereant: deinde ad maiores ramos alligat, vt immota maneant: mox ſparteis reſtibus arborem cludit, ne à coruis aut cornicibus, aliiſve auibus, eius ſoboles laceretur. Sed ad Berytium de punicorum cuſtodia ſcribentẽ redeo. Is ſingulis fictilibus ollulis punica ſingula ex arbore pendentia collocat, & diligenter operta ita munit ac ſtabilit, vt neque ad ramos aut truncos offendant, vel mutuo colliſu ſeſe atterãt & confringant. Cui Columella ad vnguem ſubſcripſiſſe mihi videtur his verbis: Nonnulli vaſcula fictilia dependentibus malis aptant, & illita luto paleato arboribus hærere patiuntur. Alij fœno vel culmo ſingula inuoluunt, & inſuper luto paleato craſſè linunt, atque ita maioribus ramis alligant, ne, vt dictum eſt, vento commoueantur. Sed hęc omnia ſereno cœlo adminiſtrari debent abſque rore: quæ tamen aut facienda non ſunt, quòd lædantur arbuſculæ, aut certè non continuis annis vſurpanda, præſertim cùm liceat detracta mala ex arbore, modis multis innoxia cũ-

Varij & pulchri modi custodiẽdorum puni corum.

Ne rumpãtur, aut interhient punica.

Pulchra & notatu digna pro ſeruandis punicis.

ſtodire, ſicuti antea oſtendimus, & nunc demùm etiam oſtenſuri ſumus. Palladius docet optimè ſeruari, ſi ſeriola obruatur ſub dio quæ habeat arenas ad medium vſque, & cum ſuis ramulis lecta mala imprimãtur ſingula cannis ſingulis, vel ſambuci virgulis, & ita in dictis arenis ſeparata figantur, vt quatuor digitis emineant ab arena. Hoc idem paulò aliter & apertiùs Columella ſic eſt proſecutus: Sub tecto, inquit, foſſulæ fiũt tripedaneæ loco ſicciſſimo, eóque dum aliquãtum terræ minutæ repoſitum eſt, infiguntur ſambuci ramuli: deinde ſereno cœlo granata leguntur cũ ſuis pediculis, & ſambuco inſeruntur. Quoniam ſambucus tam apertam & laxam medullam habet, vt facilè malorum pediculos recipiat. Sed cauere oportebit, ne minùs quatuor digitis à terra abſint, & ne ſe contingant poma. Tunc factæ ſcrobi operculũ imponetur, & paleato luto circumlinetur, ac ea humo quæ fuerat egeſta operietur. Sunt qui in calidam aquã intincta, & ſtatim exempta diutiſſimè incolumia ſeruant. Alij in ſiccam arenam diſtincta & ſecreta deponunt, aut in frumentario aceruo ad vmbram, donec rugoſa fiant, diligenter condunt. Plerique, vt Palladius adnotat, in ſeriola cui ad mediũ aqua mittatur, punica ſic ſuſpendunt, ne humorem tangant, quæ poſteà diligenter clauditur, ne ventus irrumpat. Alij in dolio hordei pleno ita collocãt ne ſe inuicem contingant, illúdque deſuper operiunt. Nõ deſunt qui illa cum ramulis arbori detrahant, & creta figulari perlita, vbi diligẽter maturuerunt, in Sole deſiccãt: deinde ſi quà rimam

Modi alij cuſtodiẽdorum punicorum.

Artificium pulchrum & ingenioſum.

Inuẽtiones miræ pro ſeruandis punicis.

Viæ aliæ cuſtodiendorũ punicorum.

creta fecit, luto linunt, & rurſum aſſiccata frigido loco ſuſpendunt, quemadmodum ſcribit Columella. Qui hanc rationem poſtremam cuſtodiendorum granatorum à Gręcis geoponicis tacitè mutuatam, ſic nobis proponit. In vrceo fictili nouo (inquit) ſcobem populneam, vel iligneam ſubſternere oportet, ac ita diſponere vt ſcobs inter ſe calcari poſſit. Deinde facto primo tabulato, rurſus ſcobem ſubſternere, & ſimiliter mala diſponere, donec vrceus impleatur. Qui cùm fuerit oppletus, licebit operculum imponere, & craſſo luto diligẽter oblinire. Omne autem pomum quod in vetuſtatem reponitur, cum pediculis ſuis legẽdum eſt: &, ſi abſque arboris noxa fieri poſſit, etiam cum ramulis, nam ea res plurimùm ad perennitatem confert. Hactenus de punicorum repoſitione & cuſtodia, in qua demonſtranda & recenſenda, ſi tibi prolixior ſum viſus, factum id puta, quòd hæc ratio multa habeat communia cum reliquis pomorum generibus. Cęterùm, hîc non omittam quòd ex punicis ſeu granatis vinum medicatum fieri ſolet tali arte ac methodo. Acini maturi diligenter ex ſuis membranis ſecluſi, prælo committuntur ac exprimuntur: mox vinum ſaccis ad id accommodatis percolatur, & in vaſculis reponitur quouſque fęx reſidat, deinde clarum cuſtoditur affuſo deſuper oleo ne corrumpatur, vel aceſcat. Sunt qui abſque oleo illud in cadis aſſeruent, ſed per æſtatem facilè aceſcit. Modi alij ſunt requirendi à conſultiſſimis agriculturæ & medicinæ profeſſoribus, nam, vt dixit Poëta, *Non omnia poſſumus*

Notatu digna quia pulchra.

Quomodo legendum pomũ quod vetuſtatem ferre debeat

Quomodo fiat vinum medicatum ex punicis.

Oleum ab acore vina tuetur.

omnes. Illud interim non dissimulabo quod apud Hieronymum Cardanum legi: nimirũ corticem punici mali ferrum in chalybem mutare: sed modum subticuit.

Arborum citriæ, Aurantiæ, & Limoniæ, earumdémque pomi, cura, auxilia, & secreta. Cap. XV.

Arbor citri cur Medica & Persica dicatur.

CITRIA arbor, quia apud Medos & in Perside nata ac educata fuit, idcircò & Medica & Persica Theophrasto, & Assyria Plinio vocari solet. Hanc gentes plurimæ ob remedij præstantiam, frustra olim sudarunt ad se transferre fictilibus in vasis, dato per cauernulas radicibus spiramento. Plinij æuo in Italia non vigebat: primúsque Neapolitanus Palladius cultu & diligẽtia è Medis in Latium transtulisse ac propagauisse dicitur. Quem solers imitata posteritas, meridionali Galliæ & Hispaniæ ceu per manus tandẽ cõmunicauit. Amat terrã rarioris naturæ, quemadmodum idem scribit Palladius, adhæc cœlum calidum & humorem continuum.

Palladius arborem citri primus in Latium transtulit.

Quo solo & cœlo gaudeat malus citria.

Pulchra arboris citri descriptio.

Ipsa ingens arbos (inquit Virgilius) faciémque simillima lauro:
Et si non alium latè iactaret odorem,
Laurus erat: folia haud vllis labentia ventis:
Flos apprima tenax.

Et Iouianus Pontanus,

Ipsa quidem lauro foliísque, & cortice, & ipso
Stipite tum similis, tum frondescente iuuenta:
At cono inferior, ramísque valentibus impar:
Nam florum longè candore, & odoribus antêit.

Hæc arborũ omnium sola ab austro opem sentit,

tit, & ab aquilone læditur, autore Florentino in ſuis de agricultura Græcis Rudimentis. Si quis in regione frigida illã nutrire & cicurare volet, loco ad meridianam partem conuerſo debet diſponere, & hybernis menſibus ſtramine, aut tegetibus operire, & maximè cucurbitarum ſarmẽtis: nam ſympathia quadam illam à frigore illęſam ſeruare dicuntur, vt idem ſcripſit Florẽtinus. Hinc factum videas, vt multi non ineptè prope citriam cucurbitas vbique ſerãt, nam ab his iuuari creditur. Vbi æſtas refulſerit, nuda arbor aëri tuto eſt reddenda ac exponẽda. Gaudet aſſidua foſſione, ex qua maiora proueniunt poma. Stirps ea ſuapte natura tenerior, ſi paucã glaciem experiatur, ſyderata contabeſcit. Quare diuites in concameratis fornicibus ad Solem ſpectantibus, illã prope parietes collocãt, copioſóque humore rigãt. Dum æſtas aduentarit, apertis fornicibus, vt dictum eſt, Sole illuſtrari ſinunt, & eius tepore vitalíque ſpiraculo foueri ac recreari. Appetente rurſum hyeme ſub fornices reducunt. Seritur ſemine, talea, ramulo, & claua, vt in ſuis Georgicis græcis tradit Anatolius. Si ſemine vel granis ſerere ſatagis, hunc in modum de Palladij conſilio incedere tibi licebit. Imprimis terrã ad duos pedes fodies, cinerémq; miſcebis ac in breues areas digeres, vt vtrinq; per canales aqua diſcurrat. In dictis areis palmarem ſcrobiculũ manibus aperies, & tria grana verſo deorſum cacumine, iũcta cõſtitues, ac obruta quotidiano imbre reſperges, vt rigatione animata melius adoleſcant. Acreis medullas in dulceis mutabunt, ſi per triduũ mul-

Cucurbitas citriam ſeruare ac iuuare.

Arbor Citria frigoris impatiens.

Quomodo ſemine ſerẽda ſit arbor citri.

Quomodo acres medullas mutẽt in dulces citria

ſa maceraueris, citiúſq; procedent, ſi aquę tepētis beneficio vtaris, vel ouillo lacte, quod pręſtat. Seruntur etiam fictilibus, dato radicibus ſpiramēto per cauernas. Natis germinibus proxima herba ſemper runcanda eſt, & planta trima trāsferenda. Quæ plurimū iuuari creditur circūſitę cucurbitę flagellis: nā naturali & occulta quadā vi, illam, vt diximus, à frigorū iniuria vindicāt. Ex quo combuſtæ cucurbitarū vites, citri radicibus vtiliſſimū præbent cinerē. Si arborem increſcēs fructus degrauat, poma multa detrahere cōueniet, ita enim alenda, vegetiore proficient incremento. Calidis locis partum nunquā alternat, ſed perpetua fertilitate pomificat, aliis pubeſcentibus, aliis adultis, aliis maturitate caducis. Vnde ſic gradatim illius ſuccedunt poma, vt maturis ſe ſubſtituāt acerba, acerborúmq; ætatē florentia conſequātur: orbē quendam continuæ fœcunditatis ſibi miniſtrāte natura, quæ hanc fœturam non interpellat, ſicuti præclarè adnotauit Plinius. Soli flores qui velut eiectā in medio colum gerunt, fœcūdi credūtur: qui verò ea carēt, ſterileſcūt, infertiléſq; labūtur. Porrò, hîc mihi diſſimulādum non eſt, quòd hæc arbor aliis annecti recuſat. Cuius pomū citrium vulgò nuncupatū, effigie rugis caperata, oblōga, & interdū rotunda, aureo colore ſuppallido illuſtratur, comite gratiſſimo odore, & acidulo ſapore. Non mādebatur Theophraſti ætate, ſed ne Plutarchi quidem auorū memoria, vt Athenæus ſcriptū reliquit. Parthorū proceres huius grana dūtaxat incoquere ſolebāt eſculētis, cōmendādi halitus gratia. Quod pleriq; ad folia detorquent

Remedium arboris quæ à ſuo degrauatur fructu.

Mira arboris citri pomificatio & fœcunditas.

Pulchra deſcriptio & pictura citri pomi.

Summè notanda & aduertenda quia pulchra.

non minùs odorata quàm pomum ipsum. idcirco vestibus vtrunque peraptè interseri solet, vt eas suaui odore perfundat, & ab offensis vindicet: vnde Homerus & Neuius vestes citrosas cognominarũt. Si pubescens pomum, fictili vel vitro claudatur, per incrementa non solùm formã vasis contrahet, sed tanta magnitudine, quanta fuerit vas, extuberabit. Quod si effigiatum fuerit, formæ & imaginis speciem inclusum pomũ præse feret: sed vasi oportet perspirationem relinquere, vt anteà monuimus, hoc est, foraminula addere, quibus aërem admittat, ex Florentini cõsilio. Est alia via & ratio effigiandi pomi à nobis superius tradita, quãdo malorum historiam percurrebamus. Cæterùm, si rubra citri poma voles efficere, surculum moro inserito, & rubrum pomum dabit. Medium pomi dulce fiet, vt tradit Palladius, si truncus obliquo foramine ab imo terebretur, vt altera parte non exeat: sic humor effluere permittetur donec poma formẽtur: mox foramen luto replendum erit. Idem fieri affirmãt si semina priusquàm ponantur, ouillo lacte, aut mellita vel saccharata aqua maduerint, aut in recenti ficu dies aliquot sepulta fuerint, aut in aqua decoctionis ficuum quadragesimalium emaduerint. Sed pulchrum erit his de rebus audire Iouianum Pontanum, de Citriorum & Limoniorũ mutando sapore hunc in modum scribentem:

Quò non ars penetrat? palmes cædatur, & ipse
Crassior: in palmúmque cauetur, & vndique labris
In gyrum ductis, nec pollice crassiùs, illuc
Infer mella liquata, & grandi contege saxo,

Quomodo citrium pomum nascatur effigiatum.

Quomodo rubra fiãt citria, & medium illorũ dulce.

Aliud vt citria fiant dulcia.

Ingeniosa, pulchra & notatu digna.

Quod Solem auertat: postquam arida suxerit arbos
Inclusum humorem, & sitiens noua pocula gliscit.
Mella cauo immersans flauentibus imbue riuis.
Vel vacuam solers thymbræo nectare cellam
Distende, ac latices humano è corpore fusos
Mollibus irrora radicibus: interea ne
Neglige frondosum toto de stipite germen
Vellere: non deerit fœlix fortuna labori.

Iouiani Pōtani laus.

Hactenus Iouianus Pontanus, poëta, orator, & philosophus ad vnguem factus. Qui citriorum historiam in suis Hesperidum hortis omnibus partibus docto ac eleganti carmine absolutam reddidit. Hunc si videbitur, leges & consules. Venio ad citriorum condituram & repositionem ab antiquis acceptam. Itaq; si aptè voles citria colligere & optimè seruare, nocte cum suis foliatis ramulis, latēte Luna carpere debes, & secreta disponere: autor G. Martialis. Sotion inter Græcos geop. celebris, promittit citria nullo modo putrescere, quæ aceruis hordei aut milij obruta fuerint. Alij singula singulis fictilibus claudunt, & opaco loco ordinata custodiunt. Plerique in minutis straminibus seruant: vel paleis, aut scobe lignea. Idem Sotion iubet pomum citrij subacto gypso studiosè lini, vt toto anni curriculo inoffensa integritate, & omni vitio illæsum custodiatur. Sed ne, quæso, obliuiscaris, quòd calido pani si superponātur citria putrilaginem celeriùs cōcipient, & in corruptionem promptiùs agentur.

Quomodo optimè colligēda & seruāda citria.

Modi alij valde notandi.

Hæc de citriis: de Aurantiis nunc paucis dicēdum: quorum arbor citriæ plātam magnitudine æquat, & foliis ab ea parum, aut nihil refragatur.

AVRANTIA poma cùm auri colore pelluceãt, ab auro nomen meritò accepisse mihi videntur, ex quo aurea mala dici possunt. Quæ ex viridi in luteum languescunt, citreola & citrula nominãt. Quæ verò ouata specie turbinantur, si luteo nitent colore, citrangula, & priuatim citrea appellant. Si herbaceo colore virent, limonia dicunt. Si prægrandia sunt melonum modo & orbiculata, ouatáque facie turgent, ponceria & citromala vocitant. Quæ omnia specierum vernacula nomina, à citrio deflexa videntur. Cum quo cõmunia ferè omnia habere creduntur, tam auxilia quàm secreta. Quæ res me mouet vt de illis in pręsentiarũ nihil ampliùs scribam. Trãseo itaque ad Limonia, quorũ cura, cultus & auxilia cum citriis conueniunt. Súntque in triplici differentia.

Vnde dicta Aurantia poma.

Citreola, citrãgula, limonia, ponceria, & citromala.

LIMONIA.

—altera fœtu
Exiguo, succos gustu meditantur acerbos:
Altera sunt fructu maiore, & rorida succo
Vberiore, sed oblongo tamen vtraque ductu:
Tertia prægrandi turgent ouata volemo,
Ac citrij referunt sinuosa ab imagine formam,
Sed gustu ingrato, quémque ora offensa recusent.
Est idem cunctis cultúsque, & cura, & iniquum
Cœlum indignantur, frigúsque, æstúmque recusant.

Tres limoniorum differentiæ.

Qui plura volet, consulat librum secundũ Horti Hesperidum Iouiani Pontani: illic reperiet quo sibi abundè satisfactum dicat. Hîc finem eram facturus, nisi mihi in mentem opportunè venisset, quòd succo limoniorum bis aut ter colato, si integras margaritas lauabis & immerges, Solíque expones, in quinque aut sex diebus ita colliqua-

Notanda de succo limoniorũ margaritas colliquante.

bis, vt mellis consistentiam referant. Ex ea materia poteris formare quicquid tibi visum fuerit, & paucis diebus diues fieri. Autor Hieron. Cardanus: cui ingenteis debentur gratiæ, si vera sunt quæ tradit. Hîc non omittam quod apud Leuinum Lemnium medicum doctiss. scriptū & adnotatum legi: nimirum limoniis tam acidum succum inesse, & vsqueadeo exedentis naturæ, vt si ei per horas aliquot aureum numisma inseras, acciso imminutóque pondere illud eximi deprehendes: nam penetrabile frigus adurit. Quanquā alia subest caussa, quæ, vt aliis describendis suus detur locus, hîc nobis non temerè relinquetur.

Succū limoniorū auro suum pōdus eximere.

Arboris Fici, ac eius pomi, cura, auxilia, & secreta. Cap. XVI.

Quibus locis gaudeat ficus, & quæ terra ei quadret.

FICVM Columella tradit aprica loca, calculosa, glareosa, & interdum saxosa maximè amare. Quo in situ celeriter conualescit, modò scrobes amplos & idoneos feceris, & altos, vt vult Palladius. Qui genus terræ durum, gracile ac siccum, ei etiam quadrare scribit, pro vtili pomorum sapore. Quæ in montanis & frigidis locis nascitur, quia minus lactis habet, ad siccitatem durare nō potest: quare vsus illi in viridi est. Quæ in planis & calidis locis viget, pinguior est, & ob id, in siccitate durabilis. Sanè, cùm delicatula sit planta, facillimè perit à glacie, ac citò à ventis disrumpitur. Quare ab his summè est tutanda, quemadmodum in suis Georgicis admonet Didymus. Qui multitudinem aquæ, & crebram rigationem

Vtra præstātior ficus, in mōtanis nascens, an planis.

Ficum non ferre glaciē, ventos, nec aquas.

gationem, pomorum arboris huius naturalem pulchritudinem corrumpere, iísq; putrilaginem conciliare tradit. Nec omittit arborem hanc semine prouenire posse, si quis maceratas ficos resti obducat, & cum eadem obrutas frequenti imbre irroret: sic enim complures emergent arbusculæ, quas oportebit transferre in scrobes. Si quis viuiradicem pãgat, scillæ bulbos interiiciat, aut muria madefactam collocet. Præstabiliùs tamen fuerit, siue plãtulam, siue ramulos seras, bubulo fimo madefacere. Sunt qui calcem viuam cum plãta adobruant, vt idem prodit Didymus, arbitrantes sic satam suo domino nequaquã decoquere. Alij rubricam ablaqueatis radicibus adiiciunt, alij verò cinerem. Iuxta scillã sata Plinio lætior euadit: imò verò ocyus augetur, minúsq; vermibus infestatur: quæ senescens fertilior esse solet, quàm adolescens: excitato puluere non solùm virescit, sed etiã increscit ac proficit: ad quẽ vsum ficos solent suffodere coloni, cùm puluere opus fuerit. Non desunt qui radices amputandas contendãt, & cinere obstruendas, caudice passim vulnerato: copiosiorem fructum inde sperantes. Recidenda sunt in ea arbore, quæ aut putria aut malè nata reperientur: alioquin locis humectis pomum dabit saporis obtusi: circuncisis contra hoc radicibus, aliquãtus cinis debet apponi. Hæc ex fructiferis vna est quæ nunquã floret, ac breui tempore in ficeto viuit. Cui caprificus permiscetur, ne ante maturitatem fructus amittat ac vermes creet, quibus alioquin summè est obnoxia: adhæc, vt non sit necesse per singulas arbores fi-

Quomodo semine proueniat ficus.

Ficus senescẽs fertilior quàm adolescens.

Ficus sola ex fructiferis nũquam floret, vermibus summè obnoxia.

O

culneas, caprifici poma in remedium suspendere. Si hoc desit, abrotoni virga, vt docet Palladius, suspenditur: aut callum quod in vlmeis foliis inuenitur. Si id rursum non fuerit in manu, arietis cornua circa radices obruentur. Vel trūcus ipsius arboris, qua parte turget, scarificabitur, vt possit humor effluere. Si vermibus laborauerit, ramum terebinthi, vel lentisci taleam cum plantis fici, cacumine inuerso ponemus. Perdentur verò calce viua radicibus inspersa, vel in cauas trunci parteis missa. Sunt qui æreis vncinis illos tollant. Alij amurcam, alij veterem vrinam ablaqueatis radicibus miscent: adhæc bitumen & oleum. Si voles vt ficus sua poma serò proferat, hoc est, si maturam ficum cupis serotinā facere, secretum id docentem Columellam ausculta. Cùm grossuli, inquit, minuti erunt, id est, cùm fabæ magnitudo illis fuerit (vt interpretatur Palladius) ex arbore decutito: hoc faciens coges vt alterum fructum edat iterum, cuius maturitatem in hyemem ferá differet. Summè prodest simul atque folia agere cœperit, rubricam amurca diluere, & cum stercore humano ad radices profundere: nā res ea vberiorem fructum, & pomi farctum speciosius ac plenius efficit. Prodest insuper cum frondere incœperit, acutissimo ferramento summa cacumina nonnunquam amputare: sic enim firmior fit arbos ac feracior. Democritus in suis Georgicis asserit, ficum pomorum iacturam non facere, si caudex mororum succo fuerit illitus. Adhæc fructum non abiicere ægrotantis modo, si radices sale ac marina alga, aut fuco marino, vt legit Ruellius

Ne ficus fructus amittat.

Remedium aduersus vermes.

Vt ficus serotina ferat poma.

Vt fructum vberiorem ferat ficus.

Quomodo [f]icus fructū [n]ō abiiciet.

Ruellius obducantur. Vel si quadrantibus Lunæ caudices rubrica oblinantur: aut caprifici grossuli, vel intorta ex his serta arbori suspendantur. Addit ille idem Democritus, quòd si Pleïadum emersu quis in excauatum scrobem pares aquæ & amurcæ portiones mistas, circa truncum infundat, arbor sui fœtus tenax, pomum nequaquam abiiciet. Ad quam rem Palladius cancrum fluuialem cum rutæ ramo eidem arbori suspendit, aut fascem lupinorum: præcipítque terebratæ arbori nonnunquam cuneum defigendum, vel securi corium illius sæpè proscindendum. Si syluestrem mãsuefacere volueris, amputatos ramos vino & oleo per septem dies irriga, & optato potieris, quemadmodum scripsit Africanus. Si scabie laborauerit, curabis ex Leontij præscripto, scilla iuxta radices plantata: aut rubrica aqua diluta, & circa truncum affusa. Si arbori molestæ fuerint formicæ, rubricam butyro & pice liquida mistam circa truncum induci iubet Palladius. Sunt qui pro amuleto coracinum piscem arbori suspendant: de quo & auxiliis aliis, libro primo abundè scripsimus, ad quem si videbitur recurres. Democritus promittit ficus præcoces, si columbinum fimũ, piper item ac oleum radicibus indideris. Idem etiam continget de Palladij consilio, si succo longioris cepæ cum oleo & pipere misto, poma inunxeris, quãdo grossi rubêre incipiunt. Cæterùm vt fructum varium ficus exhibeat, ita vt pomum altera parte nigrescat, altera verò candicet, sic coitum eum aggredieris. Duorum ficorum diuersorum semi-

Vt ficus sui fœtus sit tenax.

Vt syluestris ficus mãsuescat & scabie liberetur.

Ne molestæ sint formicæ

Quomodo fiant præcoces ficus.

Vt fructum variũ exhibeat ficus.

na siue grana linteolo deligata, sere: & cùm res postulauerit arbusculam transfer adultam. Si ficus inscriptas vel figuratas tibi comparare voles, ficulneum oculum ea quam cupies figura inscribito, & poma hac specie insignita habebis, si non mentiuntur Democriti græca Georgica. In quibus etiam tradit, quòd si quis fici esu alui deiectionem moliri cupiat, veratrum nigrum cum lactuca marina seu tithymalo tritum, radicibus arboris eius quæ deponetur, debet inserere: hinc quæ nascentur poma ventrem mouebunt. Res eadem fiet, si purgantia alia simplicia, vt loquuntur, addideris. Cuius rei experimentũ etiã in aliarum arborũ pomis, vt anteà diximus, tibi facile erit. Illud ex Columella hîc nequaquam prætereundum duxi, quòd decocta caprificus & cum cibo alitibus atque gallinaceis exhibita, ficorum fastidium illis creat, quorum alioquin sunt appetentissimi. Addo quòd succo ficuum satiuarum lac à plerisque cogi solet, syluestrium verò nequaquam. Quod vnum, si ad ignem tepefiat, ficíque ramulo moueatur, idem, testante Africano, præstabitur. Imò verò & succo ex vulnerato fici cortice stillãte. Si ficus celeriter maturescere voles, vbi ad iustam magnitudinem creuerint acu perforabis, oleóq; illines, deinde oliuæ foliis circunteges, ac ligabis. Autor Petrus de Abano. Sed nec istud hoc loco mihi est dissimulandũ, quòd tam passæ, quàm recentes ficus, panis ac obsonij vicẽ olim habuerunt, eóque cibo prisci athletæ vires aluerunt priusquam Pythagoras exercitator eos ad carnes transtulisset.

Vt ficus nascantur inscriptæ.

Vt ficus sint deiectoriæ alui.

Vt alites ficus non attingant.

Quomodo lac cogatur absque coagulo.

Vt ficus celeriter maturescant.

Pulchra & notatu digna.

Sale inueteratis etiam casei loco vesci excogitatum est, Plinio autore. Hìc duo prodigiosa naturæ miracula mihi in mẽtem veniunt. Vnum tauros quamlibet indomitos & feroces, fico alligatos cicurari, & immobiles conquiescere. Quod & caprifico illorum collis circumdatæ, Plinius ascripsisse mihi videtur. Alterum, victimas, cæsorúmque animalium carnes perquàm celeriter tenerescere & fragiles effici quæ in fico pependerint. Postremi rationem in Sympofiacis Plutarchus petiuit. Cùm inter obsonia Aristionis, inquit, coquus immolatum Herculi gallinaceum gallum recentem, tenerum ac penè friabilem obtulisset: tam citam teneritudinem fico referebat Aristion, contendens iugulatas aues etiam præduras teneritatem contrahere, quæ pensiles fico adhæserunt. Causam adfert, quòd auram, halitúmque vehementem ac digerentem expiret ficus, quo carnes desiccantur & concoquuntur. Idem etiam continget, vt id obiter admoneam, si tritici aceruo obruantur, aut penitus demergantur. Hæc de parente arbore satis: venio ad sobolem, & eius custodiam. Ficus seruari possunt virides, vt scribit Africanus, & cõfirmat Palladius, si in melle ita disponantur, vt neque se inuicem, neque vas contingant, quod operculo diligẽter tegi debet. Idem continget si singulæ intra viridem cucurbitam claudantur, loculis vnicuique cauatis, & suspensa in vmbroso loco cucurbita, vbi nec ignis, nec fumus inspiret. Verùm cum petiolis legi debent, nam sic diutius integrę durant. Alij calicem vitreum, aut aliud quoduis perspi-

Tauros feroces à fico cicurari.

Carnes ad ficum suspẽsas tenerescere.

Cur iugulatæ aues tenerescant in fico pensiles.

Quomodo seruentur ficus virides

cuum poculum super ficos leuiter inuertunt,& obducto cera spiramento ita relinquunt, ac immarcessibiles seruant. Scribit ille idem Africanus musteas, ac si in parente essent, hunc in modum custodiri. Cùm vinaria dolia operculãtur, in nouum fictile non rotũdum, sed potiùs ex arbitrio quadratum, fundóque fultum, recentes ficus minus maturas, cum suis pediculis lectas, immitte: & ita secerne, vt spatium intercedat, vbi diligenter fictile illud clauseris, in dolio vini pleno, ad vnguem operto, natare permitte: nisi acorẽ contraxerit, tali habitu ficus mãsisse comperies, quali constabant dum iniectæ fuerunt. Quòd ad aridas attinet, quas Ischadas vocant, Paxamus in Græcorum agricultura exercitatissimus, scribit à putrilagine vindicari posse hunc in modum. Passæ ficus, inquit, sine vlla cariosæ labis nota integræ manebũt, si tres liquida pice imbutæ ita collocentur, vt vna fictilis fundum obtineat, altera referto ficubus ad medium vase, ibidem resideat, & tertia eodem ad fauces vsque cõpleto, superficiem teneat. Durabunt insuper, vt ille idem tradit, si in tegete, qualo, sporta, vel cratibus inditæ, calfacto furno, post panem exemptum, propendeant, & in noua, ac bene picata fidelia condantur. Sunt qui cũ pediculo lectas, feruefacta muria cum oleo, in Sole rigent: & in vas, luto, vt decet, oblitum, immittant. Alij, cratibus exponunt, toto Sole siccandas, & nocte sub tecta reportãt. Modos alios cùm ex Columella, tum Palladio requires. Sed in hac ficuum historia tacendum non est memorabile Catonis ingenium. Is dum perniciali

Quomodo dulces seruẽtur ficus ac si essent in arbore.

Quomodo aridæ ficus à putrilagine vindicẽtur.

Varij modi custodiẽdarum ficuum

Modus popularis.

perniciali odio Carthaginis flagraret, & nepotũ ſecuritatis anxius eſſet,clamarétque omni Senatu Carthaginem delendam, attulit quodam die in curiam præcocem ex ea prouincia ficum. Quẽ vt ſcribit Plinius Patribus oſtendens: Interrogo vos, inquit, quando hoc pomum demptum putetis ex arbore? Cùm inter omnes recentem eſſe conſtaret. Atqui tertium,inquit,ante diem ſcitote decerptum Carthagine,tam propè à muris habemus hoſtem: ſtatímq; ſumptum eſt Punicum tertium bellum, quo Carthago deleta eſt, & ſequente anno raptus Cato. Qui vnius fici argumento,res mira,tantam vrbem, & de terrarũ orbe vnam per c x x.annos Romanæ gloriæ æmulam,funditus euertendam ſuaſit, & tandem impetrauit. De ficu hæc ſatis ſint. Sed ô me obliuioſum! priuſquàm hinc abeam,illud ſilẽtio nequaquam inuoluam, quod Plutarchus tacitum noluit. Quid illud,inquies? equos & aſinos linqui animo,qui ficos dorſuarij comportarint: ſed maiore miraculo dignũ eſt remedium, quo & ipſis, & hominibus quoq; ſuccurritur. Exanimata ferè iumenta, extinctóſque penè deliquio virium homines,obiectus panis reuocat:namque ſi pauxillum huius vorauerint, protinus cibo ſeſe recolligentes roborantur, & priſtinum iter proſequuntur. Nec ſecus in hominibus eueniſſe, idem prodidit Plutarchus. Brutum,inquit,per altas niueis in Apolloniam proficiſcentem cùm animus defeciſſet,panis ab hoſte muros vrbis defendente proiectus,extẽpore recreauit. Potitus tandem rerum Brutus,de hoſte bene meritus eſt. Sed hæc

Pulchra hiſtoria & notatu digniſſima.

Mira de equis & aſinis dorſo ficos portantibus.

Magna panis efficacia ad animum ſtatim reſiciendum.

nihil ad ficum, cuius præsidia, cultum, & secreta duntaxat hîc persequimur.

Oleæ satiuæ, ac eius baccarum, cura, auxilia, & secreta. Caput XVII.

Plurimũ diligentia circa oleã adhibendum.

FLORENTINVS Græcę agriculturæ professor consultissimus, de plantatione & cura Olearũ in suis Georgicis disserẽs, scribit oportere eũ qui rei rusticæ studio tenetur, plurimũ prouidentiæ ac diligẽtiæ circa oleã adhibere. Vel ob id quòd magnos habeat redditus & certos, hominémq; citò ac facilè ditare possit: sicuti de historia Pliniani Democriti, vel Aristotelici Thaletis cõstat, quã tibi & fusè & plenè exponemus in nostro sterilitatis & vbertatis Opusculo. Sed ô dolor! nobis non tã licet esse beatis, vt oleã arborem verè diuinã, septẽtrionalibus hortis & agris nostris aliarum more videamus, colamus, & ex ea fructus vberes ac dites percipiamus: inscrutabili Dei opt. max. consilio, qui omnibus omnia non dat, sed quod bonum atque vtile nouit. Neque tamen ob id laborem detrectabo, vt quæ de illa, & eius baccis, necnon oleo scitu digna legi, vel audiui, candidè & ingenuè, vt omnia, in medium proferam. Venio itaque à verbis (quod dicunt) ad rem. Olea, quam Gallicum vulgus oliuerum nuncupat, siccis collibus & argillosis maximè gaudet, feruidúmque & squalidum cœli statum libenter amplectitur. In humidis campis & pinguibus frondes quidem lætas, sed plerunque steriles profert, rubricosum solũ prorsus repudiãs, quòd

Oleam septentrionalibus hortis & agris desiderari.

Quibus locis & quo cœlo gaudeat olea.

quòd suo æstu stirpes eius exurat. Sed longè magis salebrosum ac scaturiginosum odit, in quo semper vligo consistit: ibi enim strigosas & minimè altiles baccas, faciléque marcescentes, procreat. Itaq; arduis locis & accliuibus summè oblectari solet: quòd propitium illic nacta ventũ, suę nihil expiret saliuæ. In his enim excellens Solis æstus, ventorum afflatu mitescit, quare ibi olieta generosam suis oliuantibus oleam, ac præstantissimum præbent oleum. In planis & campestribus, quia non difflãtur, sed aduruntur, crassius & fæculentius oleum exstillant. Nec temerè, mea sententia, nam cùm stirpes omnes, tum maximè oleę, aduerso flatu roboratæ, summè vigẽt. Vel eo argumẽto & indicio, quòd lætiores & viuentiores his partibus semper offendes, quę ventis patent, tristiores verò & languidiores, quæ à flatu silent. Recreantur itaque spiritus nouitate, modò id spatij intercedat, quo liberè peruagetur aura. Autores sunt horum omnium post Pœnos & Græcos rerum agri scriptores, agriculturæ nostræ, Latinæ inquam, parentes & doctores eximij, M. Cato, Varro, Columella, Plinius, Palladius, & recentiores alij plerique. Apud quos etiã lego oleam fici societate imprimis gaudere, vnde iuxta illam seri præcipiunt, non ampliore interuallo, quàm vt contingi largè possit, ramo oleæ maximè sequaci atque obedituro. Huius stolones qui seminio destinabuntur, caudicibus adnanti legi non debẽt, sed decerpti ramis surculi longitudine cubitali, dandáque est opera, vt stylus parte ima bubulo fimo cũ cinere illinatur, & se-

Quodnã solũ repudiet olea.

Vbi generosæ nascãtur oleæ.

Oleas recreari auræ & spiritus nouitate.

Oleas fici societate gaudere.

Quomodo serẽda olea.

ctione cortex nõ violetur nec collidatur, scróbsque sinu concamerato excauetur, vt imbrium sit capax. Nõ desunt qui sectas ab imis radicibus soboles deponant, posteà cùm prehendisse vident, vt mutationi locus esse possit, transferunt.

Pulchra & notatu digna pro trãsferenda olea.

Sed maximum fuerit beneficium vt incremento proficiant, ante quàm transferantur, & rubrica partes cœli notẽtur, vt tradit Columella, quibus obuersæ stant, vt simili ratione ponãtur, ac transplantentur, eosdémque ventos excipiant, ac similes parteis intueantur. Scrobes ante sationem fodiendi sunt, vt Sole, ventis, & imbribus, terra fragilior reddatur, ac stirpes vltrò citróque radices liberè agant, quæ iugi rigatu gaudẽt: nam ita celeriorem edũt germinatum, faciliúsq; transponuntur.

Præparatio soli oleas recepturi, vbi de stercoratione.

Cæterùm, locus quem oleis destinaueris, diligenter runcãdus est, omníque alterius generis frutice extirpandus, adhæc maceriis aut sepibus viuis cingendus, vt Didymus Græcus in suis admonet georgicis, ne pecori facilis pateat aditus. Fimi aggere impensè lætãtur oleæ, vt scripsit Sotion, sed locis vliginosis parcius debet iniici, aliis largius, quòd fimo saturatæ lætius frondent ac fœcundantur.

Quomodo purgãda & curãda olea

Cæterùm, opportunè resecare licebit quæ marcida & sicca erunt, vt liberalius difflentur reliqua: adhæc ramulos detrahere qui inuicem incumbũt, inflexósque & recuruos amputare, præsertim cùm in nimiam longitudinem exeunt, & in deformem proceritatem luxuriant.

Quanta debeat esse olearum longitudo.

Nam inter omnes rei rusticæ prudẽtes conuenit incommodam ac ineptã esse longitudinẽ olearũ, quæ denos cubitos excedit. Addo quod incremẽtum

tum noxis omnibus patere solet: frangũtur enim rami ventorũ impetu, & flores aut fructus succussi, intẽpestiuè procidunt. Ideò multi ramos terrã versus retrahũt, vt arborem in solũ procumbere cogãt. Sed ante omnia meminisse oportet, quòd cõpluribus interpositis annis oliuetum putandũ est: cõuenítq; veteris prouerbij meminisse, Eum qui arat oliuetum rogare fructus: qui stercorat, exorare: qui cedit, cogere. Itaque octauo anno id fecisse satis erit, ne fructuarij rami subinde amputentur. Verùm stolones adnatíq; caudicibus nepotes adhuc molles & teneri, quotannis eximẽdi erũt, ne his onustus caudex fatigetur. Porrò, summè curãdũ admoneo, ne cùm ęstibus hiabit terra, Sol per rimulas ad radices olearum penetret. Quas, vbi oliuario suos reddiderint fructus, collucandas suadet Africanus Græcus. Nã submotis petulantibus ramis, minus decoquent domino, maiorémq; frugẽ ac liberaliorẽ nouelli rami impertiẽt, vt nũc nuper dictũ fuit: est enim nepotũ procreatione & stirpe fœlix olea, ducẽtos viuẽs annos, vt tradit Theophrastus. Cui Plinius hunc in modũ subscribit: Firmissimæ ad viuendũ sunt oleæ, vt quas durare annis C C. inter autores cõueniat. Hinc Argis olea, inquit, nunc etiã durare dicitur, ad quã Argus Io alligauerat in vaccã mutatam: adhæc, illa quoq; Athenis, quam in certamine Minerua edidit. Sed hęc quia poëticã olent vanitatẽ missa facimus, qui oleę synceram narrationẽ prosequimur, monemúsq; vnã omniũ esse, quæ in opere solet regerminare. Nam oleaginea eius materies tã rudis, quàm elaborata, si humorẽ

Quando putandum oliuetum.

Radices olearum à Sole defendendæ, & petulantes rami submouẽdi.

Oleam annos ducẽtos viuere.

Oleam in opere regerminare, & tineis ac teredinibus non subijci.

nacta fuerit, aut locũ adepta humectũ, germẽ citare cõsueuit. Cuius rei testẽ producã Pliniũ, qui & cardinẽ valuæ oleaceũ, & poculũ limo immersum regerminasse tradit, subdítq; à tinea nusquã rodi, nec à teredine terebrari. Ex quo factũ puto, vt prisci ex olearũ radicibus minorũ deorũ simulachra insculpi voluerint. Cæterũ, ne quid in hac historia sciens omittã, quod vel legerim, vel obseruauerim, vel audiuerim, nõ tacebo, quòd sturni oleis maximè solẽt esse infesti. Quia turmatim volantes, illarum baccas cumulatim deiiciunt, perdũt ac diripiunt. Quare ab oliuetis longè sunt arcendi, ne oliuis negotium faciant, quarum sunt appetentissimi ob nucleũ, qui in illis suauissimus est. Quod prouida natura præuidens, muro fortissimo illum circumuallauit, adhæc carne & cute præmuniuit, nec id in aliis fructibus etiam neglexit, quorum nucleus veluti anima quædã est, propagationis mater & formatrix. Sed hæc alterius sunt instituti. Oliuã in profanis vsibus polluere olim nefas erat: imò ne propiciandis quidẽ numinibus ex ea altaria accendebantur. Illa est quæ equitum turmas coronauit, & minoribus triumphis ouantes illustrauit. Cuius rami portati indiciũ pacis fuerunt, ex quo olea à poëtis pacifera rectè nuncupatur:

Sturni oleis summè infesti, & quam ob rem.

Naturæ summa sagacitas circa nucleos fructuum.

Oliuæ apud priscos mira dignitas & maiestas

Paciferæq; manu ramũ prætẽdit oliuæ (inquit Maro)

Oliua pacis nuntia.

Quid illud, quòd Columba ex arca Noë emissa, oliuæ ramũ rediens potius attulit, quàm arboris alterius? Num vt significaret Deum optimũ maximum, tam prodigiosæ illuuionis autorem, pacatum fuisse ac reconciliatum? Verùm hæc quia theo-

theologica, theologis relinquo, & rusticam meæ oliuę narrationē repeto: quā vtiliter ac probè defloruisse dicūt, dū caduci eius flores perforati reperiūtur. Illa ex arboribus vna est quæ folia post æstiuū Solstitiū statim conuertūt (cuius rei fidē faciet experientia, rerū dubiarū & incertarū magistra certissima) vnde inuersa, illud pręteriisse indicant. Sed hîc tria non minus admiranda quàm celebrāda, mihi peropportunè in mentē veniunt. Vnum, quòd olea quercū valde odit, sicuti post Theophrastū diligenter adnotauit Plinius. Nā si quercetū in confinio habuerit, non solùm illud nō feret, sed etiā refugiet, séq; introrsum abiiciet in fundum. Quinetiam aiūt excisam quercū suas radices propinquo olieto noxias relinquere. Adhæc oleam eo loco positam vnde quercus effossa fuit, mori aut tabescere, si vera tradit Columella: vsque adeò mirabilis est harum arborum antipathia, & naturalis discordia: cuius causam natura nos potius mirari, quàm scire voluit. Alterum, non solùm contemplatione, sed admiratione summa dignum, quòd à mundis pueris & virginibus olea plantari, coli, ac vindemiari diligit: aut ab his qui iureiurando affirment, alienum torum vel cubile non violasse, licet vxores duxerint: nam ita lætior, fertilior, ac fructuosior euadere creditur, sicuti scripsit Florentinus Græcus in suis Georgicis. Cui suffragatur Palladius, causam addens, quòd hæc arbor præsidem habeat castitatem, ob Mineruam eius tutricem & patronam. Tertium in olea mirabile est, quòd opem quandoque senserunt, & à capitis dolore absque

Oleæ folia æstiuo Solstitio cōuerti.

Oleæ & quercus summæ inimicitiæ.

Oleā à mūdis pueris & virginibus coli desiderare.

Folia oleæ quomodo capitis dolores finiant.

vllis medicamentis leuati ſunt, qui folio eius hoc nomen (Athena) ſcripſerunt, ipſúmque folium capiti circunligarũt: quemadmodum tradit Zoroaſtres in ſuis de agricultura Commentariolis. Quod vnum quia vanam ſuperſtitionem redolet, tibi æſtimandum relinquo: & oleæ meæ curam ac ſecreta repeto: cui malè eſſe creditur, cùm deflorefcentem imber comitatur, aut dum circa Vergilias pluit, quoniam illius coitus tunc eſſe ſolet: & hoc illud eſt quatriduũ, vt admonet Plinius, oleis ac vitibus decretorium: hic articulus auſtrinus ſpurci nubili. Non omittam quòd vredini poſt ficum olea de omnibus arboribus ſummè eſt obnoxia: cui etiam impetigo peculiaris morbus eſſe ſolet, vti ſcabies fico, & vitibus fluor. Vermiculis prætereà ab erucis non admodum differentibus valdè infeſtatur: qui per flatus auſtrinos, vt ipes in vitibus, maximè gigni ſolent. Morbos alios quibus priuatim patet, prudens omitto, ne dicendis ſuum præripiam locum. Oleæ flores ab apibus non deguſtari, nec attingi autor eſt Plinius: adhæc cicadas vmbram oleæ de omnibus arboribus ſummè diligere: tradítque M. Varro oleam ſterileſcere, quam capra primo germinatu depauerit, aut lingua perluſtrarit. Ex quo factum arbitror, vt Mineruæ olearum antiſtiti, caprini generis nihil immolarint priſci, vt tradit idem Varro: licet aliter ſentiat Plinius. Diligenter itaque munienda ſunt olíueta, ne ab his & reliquo pecore lædantur, ſicuti antea adnotatum eſt. Oleæ fertilitas ſumma indicatur, vt Florentinus Græcus teſtatum reliquit, ſi non in obliquo &à late-

Quæ tēpeſtas oleis infeſta & inimica.

Oleæ peculiaris morbus impetigo & vermes.

Diligenter munienda eſſe olíueta contra capras.

lateribus, sed in summo ramo fructũ gestet. Quæ si veluti ociosa, aut aliunde præpedita cessauerit, fœcundam reddes, vt scripsit Africanus, si in excauatum & terebratum truncum, duos feracioris & fructuosæ oleæ ramulos ita adegeris, vt traiectim penetrẽt: eósque manibus prehensos tam fortiter ac validè traxeris, dũ strictim adhęreãt, quo facto extantes foramini stilos sic resecabis, vt impacti cuneoli faciem præ se ferant: deinde luto paleato oras terebrati loci, ac hiãtem sinum diligenter lines. Hoc veluti initu grauida arbor, vberiorem partũ enitetur. Sed meminisse oportet, quòd etiam valentibus & generosis oleis, amurca, ex Columellæ consilio, infundenda est. Nam per hyemem si vermes atque alia suberunt animalcula, hoc medicamento necabũtur. Quod ex græca Quintiliorum agricultura, vt pleraque alia, sibi ascripsisse mihi videtur Columella: in quibus notatum reperio generosiores ac lætiores euadere oleas, fructúmque plurimum adferre, si circum ablaqueatas illarum radices, insulsa amurca aquæ remista affundatur, vtriusque sextarius vnus. Paleas quoque fabaceas sufficiet indidisse, plus minus pro arboris modulo. Vrinæ etiam humanæ quantum fuerit visum instillari poterit, aut argilla bubulo stercori permista, algáve aut marinus fucus. Sed confestim terra circum est exaggeranda dodrantali altitudine: sinu prius in orbem fornicato, vt imbres pluuij retineãtur. Qui cum se insinuarint, breuissimis ac frequentissimis fossionibus sunt solicitandi. Quod auxilium per torrida Caniculæ incendia adhibẽ-

Quomodo cessans olea fœcunda fiat.

Methodus ad vnguem expressa.

Amurca oleis valdè medicamentosa & vtilis.

Notãda pro olearum irrigatione.

dum censent. Sed præstabilius esse putant multi, rigatione vti, præsertim si validi squalores inceſſerint. Cæterũ, quia tam in siccis quàm humidis locis oliuariæ arbores musco plerunque onerantur, & adeò infestantur, vt nec fructum, nec lætam frondem producant, ferramento leniter deradetur, vt emergentes oleæ vberius alantur, & fœlicius procedant. Soli vitio fructum negare, vel (vt quidam volunt) necare, si perrexerint, docente Columella, sic mederi solemus. Altis gyris arbores ablaqueamus: deinde pro magnitudine cuiusque, calcis quantum licet circundamus, ita vt minima arbor modicum, maxima verò plurimum excipiat. Hoc remedio si nihil fuerit effectum, ad insitionis præsidium confugimus. Sterilem oleam Quintillij agriculturæ peritiſs. hac ratione fœcundam fieri posse tradũt. Caudici ab radice spatiolo cubitali, ea maximè parte qua austrum spectat, terebra foramen vtrinque imprimito digiti maioris amplitudine: quo facto duos frugiferæ oleæ ramulos ab australi parte sublatos, craſſitie qua foraminis hiatum poſſit explere, strictè in illud coniicito: distractiſque vehementer cacuminibus, eminentes ac extantes vndiq; particulas scindito, & paleato luto foramina obducito. Hoc veluti coitu sterilem arborem fœcundabis. Quod preceptum cum Africani cõsilio paulo antè proposito, planè consentire mihi videtur. Porrò, quæ nimia foliorum & ramorum petulantia syluescunt, & absque vlla fruge luxuriãt, Græcis hylomanes nuncupatæ, hoc est, insanæ (quòd folia quidem ferãt multa, fructum

Oleas ab infestante musco liberandas.

Remedium ad oleã quæ soli vitio nullũ profert fructũ.

Quomodo sterilis olea fœcũda fiat.

Remedium pro oleis folia, & non fructum ferentibus.

verò paucum, vel nullum) coërceri poterunt ex Quintilliorum obſeruatione, & præcepto, ſi in radicis foramen quod terebra excauauit, viridem oleaſtri taleam, aut pini, vel quercus paxillum, lapidémve immiſeris. Quintilliis ea in re ſuum addit calculum Columella. Solent, inquit, quantumuis lætæ arbores fructum quandoque non adferre, eas terebrari Gallica terebra conuenit, atque ita in foramen, oleaſtri viridem taleam demitti: ſic arbor fœcundo ſemine fertilior euadet. Poteſt eadem ſine ablaqueatione adiuuari amurca inſulſa, cum ſuilla, vel noſtra veteri vrina. Cuius vtriuſque modus ſeruatur: nam maximæ arbori, ni tantundem aquæ miſceatur, vrna abũdè erit. hactenus Columella de ſterili olea fœcũdãda. Quæ ſi fructum multum præſeferet, quem ad maturitatem non perducat: volo dicere, ſi florem multum induat, & perperã illum exuat, nec ſinat in baccas efformari & adoleſcere, facilè medeberis ſi ablaqueata arbore, algæ ſeu marini fuci corbes duos ad radices obduxeris, ſi maior fuerit olea: ſi minor, vnũ. Quòd ſi algæ, vel fuci copia negetur, ſolius amurcæ vſu contentus eris, aqua potabili permiſtæ: ita vt ſingulis trũcis iuxta radices congios quatuor affundas, plùs, minùs, pro arborei corporis ratione. Nonnunquam in olea ramus vnus cæteris aliquantò lætior eſſe ſolet: quem niſi recideris, tota arbor contriſtabitur. Solent & radices velut morbo languentes plerunque areſcere, arborémque ipſam facie veluti moribundá, videndam exhibere: quod ſoboli vermium interno ſinu deliteſcentium acceptum

Remedium eam in rem aliud, & paratu facilius.

Quomodo olea probè floreſcens, ſed nihil gignens emẽdetur.

Quomodo curetur olea veluti moribũda elãgueſcens.

ferre licet. Quos multis modis diſperdẽdos, cùm hoc libro paſſim, tum primo fuſiſſimè oſtendimus. Si efformatæ olearum baccæ defluant, ſummum adhibebitur præſidium, vt in ſuis Georgicis teſtatur Democritus, ſi faba quę vermiculum, aut pediculum cõtinet, obſtructo cera foramine, in gleba radicibus hærente condatur, & ita obruatur. Hîc ſilentio nequaquam inuoluendum arbitror, quod de vite & olea Africanus Græcus Florentini teſtimonio fretus, in ſuorum Georgicôn libris, memoriæ poſteritatis mandauit: Si olea, inquit, viti inſeratur, non vuas modò, ſed & oliuas quoque proferet: cui perticæ ſubiiciundæ ſunt, vt brachiorum onus fulciant. Fit autem hoc artificio. Prope terram vitem terebramus, & fœcundæ oleæ ramulum foramini imponimus: vt à vite dulcedinem, & ab humo vernaculum nutrimẽtum ſugat & alliciat. Vbi adoleuerit, & fructum ferre nondũ aſſueuerit, ſi viticulæ eius ſarmenta fructuaria trãsferantur, miſturam progenitorum ſeruabunt, fructúmque producent, qui à promiſcua parentum conditione nomen adoptabit dicetúrque Græcè elæoſtaphylos, Latinè verò vuolea, aut olevua. De arbore, eiúſque cura, auxiliis & ſecretis hactenus. Cuius fructus, quem baccam vbique cum priſcis nuncupauimus, oliua vulgo dici ſolet, carne conſtans & nucleo. Quam (immaturã præſertim) pleriq; vireſcentibus prunis albis aqua ſalſa cõditis, diſſimulare ac mentiri ſolent. Quæ impoſtura me, & alios multos, in celebri conuiuio hyemali, quandoque cepit ac deluſit. Oliuarum baccæ muria exceptæ, Græcis halma-

Remedium ne olearum baccæ defluant.

Quomodo viti inſeratur olea, & qualis inde fructus emergat.

Quomodo olearũ baccæ cõditæ ſimulari poſſint.

halmades nuncupantur: quæ verò oleo ſuo puræ,& ſine accerſita commendatione innatant, ac velut vrinabundæ fluitant, colymbades nuncupantur. Quod ad oleum attinet ex his conficiendum, hîc à me pauca admodũ expectabis: ne dicar inſtituti mei fines trãſiliiſſe. Itaque monuiſſe ſatis erit,tempus legendę & vindemiãdæ oleę accommodum eſſe, quãdo maior pars dimidij fructus nigreſcere apparuerit: quemadmodũ in ſuis Georgicis adnotauit Paxamus. Quæ res,ſi minùs cœlum aſpirauerit, non ſemper erit expectanda. Vnde olearũ vindemia quandoque preuenienda eſt,ne à gelicidiis & frigoribus intercipiatur. Cæterùm,ſereno die,& minimè pluuio,ab oliuantibus aggredi debet:nec licet vel minutis imbrium guttulis labentibus ramos oliuarios mouere,aut decutere, donec humiditas omnis exhauſta ſit. Nõ deſunt qui manibus ſenſim ac leniter ramos quatiant,vt ex iis fructus excutiant. Sed diligenter cauendũ erit ne virga oliuaria baccæ deiiciantur,aut contingantur:nam hinc arbor minùs fœcũda in poſterũ euadet: ſi vera ſunt quæ ſcripſit Paxamus,inter Græcos geoponicos non poſtremus. Qui etiam admonet tantum oliuæ legendũ eſſe,quantũ nocte veniente poſſis exprimere:adhæc molam primo oleo leniter ſuſpendi debere, ne oſſibus defractis ſordeſcat. De omnibus nobilius eſſe ſolet,quod ſponte defluxit: virgineũ vocant multi. Nouo ac recenti ſal & nitrum miſceri debent, vt illius ſpiſſitudinem abſoluant, & à labe vindicent, ſi quidem durare debebit: exactis diebus x x x.(vbi amurca ſubſederit)in vitrea va-

Oleæ halmades & colymbades.

Quodnam tempus oleæ colligendæ aptum.

Serenitas vindemiandæ oleæ opportuna.

Summè notandum & aduertẽdũ.

Quid virgineũ oleum.

ſa trãſferendũ eſt,aut alia opportuna,vt mox dicemus.De ſecũdo ſimilis erit diſciplina:niſi quòd mola fortiore quaſſari debebunt oleę. His vtcũque expeditis, ad ipſius olei cuſtodiam & auxilia calamum conuerto:quando nobis in vſu cùm cibario, tum medico frequens eſſe ſolet. Apuleius Græcę agriculturæ profeſſor eximius,tradit oleũ vitreis vaſis tutiſſimè conſeruari, quòd frigore ſummè oblectetur.Si tamen vitrea defuerint repoſitoria, terreis doliolis optimè cuſtodietur: aut aliis cribrato gypſo intus perlitis, omniũ verò prçſtãtiſſimè plumbeatis aut vitreatis:vel perfectè excoctis terreis, qualia ſunt Bellouacorum fictilia, quorum vſus apud nos frequens eſſe ſolet. Verumenimuerò præſens locus admonet vt de olearia cella paucis agam:quæ ad eam cœli regionem conſtituenda eſt,quę à calidis ventis maximè auerſa fuerit.Quare,vt ſeptentrionem ſpectet ſummè expedit:nam ſiccum & frigidum locum diligit oleum, calores & humores tanquam inimicos perniciali odio habẽs.Fumo valde infeſtatur: quapropter olearij doctores in totũ præcipiunt,vt neque fumus, neque fuligo,quandiu oleum conficitur, in torcular aut cellã oleariam irrumpat,admittatúrve: imò ne lucerna quidem. Oleũ quod gelatur,plerunque fraceſcit: pręſidiũ eſt ſalem vel nitrum opponere.Rancidum Tarẽtinus ſic poſſe curari aſſerit, & poſt illum Palladius. Albam ceram mundo & optimo oleo reſolutã,& adhuc coctura cum eo liquentem,in oleũ profundere oportet, deinde calentes ſales defrictos addere: ita oleum ſapore, & odore mutato, optimè

Oleũ ſecundarium. *Quib⁹ vaſis optimè ſeruetur oleum.* *De loco & ſitu oleariæ cellæ.* *Fumũ oleo eſſe infeſtũ.* *Rãcidi olei curatio ac ſaporis & odoris reſtitutio.*

optimè purgabitur. Si verò misturam eam anticipaueris iniicere, nũquam rancescet. Medetur & rancori anisum oleo demersum. Si fæculentum fuerit & impurum, purificabitur Sole, vel igne, vel aqua feruenti, si in illam vase minimè fragili imponatur. Si sordet, sic purũ facies ex eiusdem Tarentini consilio. Salem ad ignem frige, & dum adhuc calet in oleum demitte, ac diligenter receptaculum operi. Idem præstabit pinea nux, modò candens oleo restinguatur. Emundabit & citri radix in oleum demersa, adhæc fex olei torrefacta, & immissa, nam ita lympidius euadet. Si fuerit fœtidum, & odoris horrẽdi, præcipit idem autor virides oleas sine ossibus tundi, & in vasa olearia sub solis calore demitti. Si baccę oliuariæ defuerint, teneris oleæ cauliculis tusis idem efficies. Nonnulli vtraque linteolo clausa, remisto sale tuso, in vas olearium demergunt, & exacto triduo adimunt, oleũ agitãtes ac commouentes, quod vbi conquieuerit, in aliud conceptaculum transuasant. Sunt qui vetustos lateres ignitos in illud extinguant. Plerique hordeaceos panes minutim friatos, & raro linteolo obuolutos immittunt, quod vbi secũdò & tertiò repetiuerint, nouos permutando & iniiciendo, salis miculas & granula indunt, & in alia vasa translatum paucos dies subsidere patiuntur. Alij sertulam campanã, seu meliloton oleo delibutũ, per diem noctémq; infundunt. Si aliquod animal in oleum fortè inciderit, & putri nidore illud vitiauerit, iubet Democritus in suis Georgicis, coriandri manualem fasciculum in oleario vase suspẽdi, atque ita pau-

Fæculenti olei expurgatio.

Sordidi olei purificatio.

Remedium fœtidi olei, & odoris mali.

Varij modi curationis fœtidi olei.

Vitiati olei & putris remedium.

cis diebus permanere. Si hinc de nidore nihil decesserit, mutandum erit coriandrũ, donec vitium superetur. Sed maximè proderit, serenis diebus in vasa munda decapulare, quæ optima erunt, si priùs acetum continuerint. Quidam semen fœni græci, aut coriandri siccum, tritúmque oleo remiscent, vel incensos oleagineos carbones in illo frequenter extinguũt. Non desunt qui vuas passas, vinaceis exemptis, tritas & in offas aut pastillos redactas, oleo mersent, & elapsis decem diebus detractas exprimant, agitatúmque oleum in aliud vas transfundant. Alij vtrumque, hoc est vuas & vinacea, simul tundunt, ac in oleum mittunt. Si turbidum fuerit, Tarentinus suadet illud in fidelia oris ampli feruescere, & vbi ebullierit, tenuissimum salem frictum ac torrefactum inspergere, atque vbi substiterit, aliò transfundere. Pellucidum facies si corticem & ramulos oleagineos cum sale detritos, & linteolo conclusos in vase oleario suspẽdas. Odoratum sic compones: Oleo recenti primo, sincero, & ab omni amurcæ spurcitia immuni (quod antea virgineum nuncupari diximus) inulam herbam siccam, lauri folia, cyperum, radicẽ iridis, & alia quæ voles odorata in pollinem tenuissimum trita & excreta in oleum vitreo vase receptum iniice, & diu multúmque agita: deinde salem torrefactum & in farinam detritũ immitte, ac rursum agita, diebúsque x v, plus minus, vas ipsum cum oleo Soli expone, aut in duplici vase calidam aquam excipiẽte merge: sed ita ne quid expiret, vel diffugiat: tãtisperque ibi esse permitte, donec horas treis lento

Sylua remediorum pro curandis oleis vitiatis.

Olei turbidi curatio.

Vt oleũ fiat pellucidum.

Quomodo comparetur oleum odoratum.

to

to igni ebullierit, exemptum patere ſpatio quodam conquieſcere, vſquedum concorporari, & in vnum coïre perceperis. Dein percolato, & in tuum vſum loco ac vaſculo idoneo optimè ſeruato, & diligenter proſpicito, ne qua illabatur aura.

HACTENVS ſcribendo & meditando fatigatus, hiſce Hortorum & hortenſiũ rebus colophonem ſum impoſiturus, & ab iis qui legent, & fructum cum voluptate aliquem inde ſibi comparabunt, ſollicitè poſtulaturus, vt ſuis apud Deum precibus conatus noſtros adiutare dignẽtur: vt quæ præ manibus habemus alia quãplurima, & quotidie pro noſtræ Mineruæ modulo, diſcendi cupidis meditamur, lucem optatam aliquando videre poſſint.

FINIS TRIVM LIBRORVM DE *cultu, cura, auxiliis, & ſecretis Hortorum*, Autore ANTONIO MIZALDO, *Medico & Mathematico Lutetiæ.*

1574.

DE HORTENSIVM ARBORVM INSITIONE Opuſculum,

ANTONII MIZALDI MONLVCIENSIS, MEDICI, STVDIO & diligentia ex variis Auctoribus Græcis & Latinis accuratè congeſtum.

PRAEFATIVNCVLA.

ROPOSITIS publicæ vtilitati Auxiliis, cura, & ſecretis Hortorum, precium operæ nunc demùm facturũ me cogitaui, ſi libellum De arborum Inſitione comitem illis darem, vt noſtra Hortenſiũ hiſtoria ſuis vndique partibus abſoluta foras prodeat. Vt itaque à verbis ad rem tranſeam, Arbores quæ hominum cura & arte prouenire ſolent, vel ſemine emergunt, vel radicum plantulis, vel propagine, vel auulſione, vel ſurculo, vel inſitione. Relictis primis & mediis, ceu notiſſimis, poſtremum longè ac latè, ſi diuina fauerint, ex priſcis & recẽtioribus rerum agri profeſſoribus Græcis & Latinis

explicare ſatagam,vt fœcundiſſimam illam pulcherrimorum fœtuum arboreorum matrem Inſitionem,meritis honoribus exornem, & omnibus ſuis numeris,pro mea tenuitate, illuſtrem.

De inſitione quæ fit ſub cortice, & in trunco,ex Græcis Florentini Georgicis. Caput I.

FLORENTINVS inter Græcos rerũ agri doctores priſcos clarus,tria inſerendi genera eſſe tradit. Vnum ſub cortice, alterum in trunco,& tertium quod emplaſtro fit, ſeu inoculatione. Omiſſo vltimo, ſic primum & ſecundum perſequitur. Arbores quæ dẽſiore libro & cortice veſtiuntur,& ex terra copioſum humorem ſugunt, quales eſſe noſcuntur ficus,olea,ceraſus,& ſimiles,ſub cortice inſeri deſiderant.Sed ante cuneus tenuis valido ligno conſtructus(quo facilius imprimatur)inter corticem& lignum paulatim adigi debet, tam diligenti & accurato manus libramento,ne corticis faſcia diſrumpatur, quo leniter ſubducto,ſurculus mergitur, & blãdè imponitur. Hanc inſerendi rationem emphylliſmon & infoliationem appellant. Quæ autem cortice tenui cinguntur arbores,ſúntq; pauciori humore contẽtæ,& foris exuccæ (quòd humor relicto cortice in medullam interiorẽ ſe recipiat (qualis eſſe ſolet citrea malus,& arbores aliꝰ complures, fiſſo ligni medio,ſurculi infiguntur,quẽ modum propriè Inſitionem vocant,& Encentriſmon.In vtroque genere confeſtim inſerendũ ſurculum præcipiunt,& compẽdiariam inſitionem faciendam

dam, ne diuturniore mora natiuus humor exhauriatur,& ſurculus reſiccetur. Porrò,qui inſeruntur ſurculi, nitidi eſſe debent, & ex fertili arbore ſelecti,ab ea parte quæ Aquilonem ſpectat: adhæc acutis falcibus deciſi, de nouo nati,leues, frequentibus gemmis prægnãtes,bifurci, vel trifurci, ab imo crure ſimplices, craſſitudine digiti minoris,& bimi, nam anniculorũ ſaliua ſurſum recurrens auocatur,ex quo infructuoſi fiunt.Falcis mucrone ab vna parte inſtar ſcriptorij calami ſalua medulla ſcinduntur,ſic vt lignum ligno, & cortex cortici poſſit committi & adhærere. Surculi deraſum acumen,cum fiſſura & hiatu in quẽ debet imponi,æquali conſtabit magnitudine:ita vt exacutio & fiſſura ſtylum excipiens, binos digitos non excedant,quibus iuſtè coëuntibus nihil adimendum volunt.Argilla duntaxat vulnus muniendum erit,propterea quòd flaua terra cauliculos exurat,& ob id inepta ſit. Surculos finiẽte Luna, vel ſilente, decem aut paulò plures dies ante inſitionem accipiendos iubent, & operto vaſe ita muniendos,ne qua expiret aura,quos oportebit, dum eliguntur, adhuc occluſos nõ dehiſcere, inſitóſq; ad germinationem properare, quare decẽ antè diebus,aut pluſculis,vt diximus, qui inſitioni deſtinabuntur, vellendi erunt. Sed edocenda eſt ratio cur ſtatim eruti non ſint inſerendi,quippe ſi feruẽs adhuc, turgénſque ſurculus in capacem & deſtinatam rimam immittatur, neceſſum eſt quippiã eius emarceſcere, antequã in vnũ coaleſcat corpus, fungoſámq; laxitatem inter lignũ excipiens, & hoſpitem ſurculũ inter-

cedere: aut, si mauis, laxationem fieri inter immissum & suscipiens lignum, in cuius rimas hiantes subiens aër, prorsus in vnitatem coïre non patitur. Quòd si dies aliquot vase prius includantur, facesset omnis iniuriæ suspicio, neque vinculorũ laxans mollities infestabit, neque inspirãs aër officiet, sed breui tempore comprehendent. Surculi aquilonio flatu ruẽte non sunt inserendi, quin potius Austro spirante: quoniam vt imber insitionibus in trunco prodest, ita his quæ sub cortice fiunt nocet. In trunco ad æquinoctiũ vsque Autumni optimè fieri potest. In cortice vsque ad Brumam, & post Fauonij flatus (qui septima Februarij die spirare incipiunt) vsque ad solstitium. Sunt qui insitionem optimam in trunco prædicent post Canis ortum, rursúmque æstate post extinctos Caniculæ feruores. Si surculi à longinquis tractibus deferantur, infixi luto, vase diligẽter oblito, ne ventum sentiant optimè asportantur. Hactenus Florentinus in suis Georgicis. Sed in his omnibus distingue loca & tempora.

De insitione quæ fit per inoculationem, seu emplastrationem, ex Græcis Didymi *Georgicis.* *Caput* II.

DIDYMVS inoculationem, quæ enophthalmismus dici solet, ante solstitium æstiuum opportunè fieri tradit, quãuis circiter vernum æquinoctiũ, cùm germinatione turgẽt arbores, & gẽmis grauidę gestiunt, die trãquillo, & silente cœlo à se cõmodè auspicatam fuisse memorat.

Verùm,

Verùm, quæ inoculatur arbor, nodis & agnascēti sobole, comáque debet purgari, relictis vberioribus, nitidioribúsque surculis qui huic insitioni destinantur. Fœcundæ arboris ex anniculo germine immaculatum & selectum oculū, seu gemmam, asciscere conuenit: & circunraso acie scalpri diligenter cortice, eum caudici in alterius vestigium imprimere. Purum autem corticē, erugatum, nec vlla sui parte cicatricosum secare exactè decet, ac lignū integrum & inuiolatum seruari: hoc enim perquam necessarium habetur. Fœliciter cedit, si recepta hoc hospitio gemma, in alterius sedem incidat: nam ita dubio procul cōprehendit. Citra quoque gemmam vel oculum in pullulatione, altera caudicis parte insitionē moliri nihil vetat. Cæterùm cortices crassitudine pares esse debent: & vbi coaluerunt, amputandū quod supra compagem prominet, ne eo loci feratur alimentum, & à coalitu succus auocetur. Dum surculi tria monstrabūt folia, vincula sunt resoluenda. Ego verò, inquit Didymus, sæpenumero non ipsum oculum ex anniculo germine acceptum, per seipsum inseui, sed relicto oculo in germine illæso, à tergo gemmæ corticem delibraui: & lignum instar scriptorij calami scalpēs, cum ligno quod remansit, in vestigium vel lacunam impressi, generosioréque arbores mihi cōparaui. Porrò, si sinistræ ramorum partes inoculationem susceperint, suos partus cum fœnore liberaliter refundent. Hactenus Didymus in suis Georgicæ disciplinæ Institutionibus græcis, ex quibus hæc accepta & translata sunt. Sed in his

ſemper tibi habenda erit ratio tui cœli, ſoli, & cõſuetudinis. Quod pro reliquis ſcriptum puta.

Particularia de Inſitione ex Diophane Græco rerum agri interprete. Cap. III.

FICVS moro & platano rectè inſeritur: Morus caſtaneæ, fago, malo, pyro ſylueſtri, terebintho, vlmo & albæ populo: quo coniugio cãdida naſcuntur mora. Pyrus inſeritur punicę malo, cotoneæ, moro, amygdalo & terebintho. Si pyri ſurculi moro figantur, rubra creabunt pyra. Malus inſeritur omni pyraſtri generi: eadem cotonei fœcundata coitu, poma dabit, quæ Græci melimela nominant: ſimiliter & pruno ſociatur: ſed inito platani conſortio, rubra mala proueniunt. Nux in arbutum ſolam inſeri voluit, cæterarum ferè ſocietatem horrens. Punica ſalici inſeruntur, Laurus malo, Perſica damaſceno & amygdalo. Damaſcena ſylueſtri pyro cuiuſcũque generis: adhæc cotoneæ, & malo. Caſtanea variis arborũ adulteriis gaudet, vt fagi & roboris. Ceraſus nec perſici nec terebinthi reſpuit hoſpitiũ: nec contrà, ceraſi terebinthus & perſicus. Cotonea oxyacanthę conſortiũ non aſpernatur. Myrtus ſalici inſeritur, Præcocium damaſceno & amygdalo. Citria malus cùm tenui libro veſtiatur, vix ſubtercutem recipit aduenam ſurculo: quin potiùs in nutritio parentis ſinu alitur: poſt coalitũ emarceſcit. Loquor autem de fructu, inquit Diophanes, qui vbi arbor comprehẽderit, citromalum appellatur. Si tamen quis citrium moro inſeue-

inſeuerit,rubra feret poma. Cotonea & caprificus,arboris cuiuſque conſortium ineunt,nec vlli ſurculo denegant hoſpitium. Citriam malum in punicæ trunco fixam ali, Didymus in Georgicis ſcriptum reliquit. Florentinus inſitam ceraſo vitem vuas vere promittit ferre: eãdémq; oleæ impactam fructum promere, qui de vtriuſque parentis adoptione,elæoſtaphylus dicitur. Odorata pyra,myrapia nuncupata,quam optimè in malis comprehendunt.quod vnum,inquit Diophanes,experientia magiſtra didici. Hactenus Græci rerum agri interpretes de inſitione. Venio ad Latinos qui de ea poſt illos ſcripſerunt, vt ſua vnũquemque tulit ætas & ordo.

De arborum generatione & inſitione ex lib. 2. Georgicôn Virgilij. Cap. IIII.

PRincipiò arboribus varia eſt natura creandis.
Namque aliæ nullis hominum cogentibus,ipſa
Sponte ſua veniunt,campóſque, & flumina latè
Curua tenent:vt molle ſiler,lentæque geniſtæ,
Populus, & glauca canentia fronde ſalicta.
Pars autem poſito ſurgunt de ſemine,vt altæ
Caſtaneæ,nemorúmque Ioui quæ maxima frondet
Eſculus,atque habitæ Graiis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſylua
Vt ceraſis,vlmíſque: etiam Parnaſia laurus
Parua ſub ingenti matris ſe ſubiicit vmbra.
Hos natura modos primùm dedit:his genus omne
Syluarum,fruticúmque viret,nemorúmque ſacrorum.
Sunt alij quos ipſe via ſibi repperit vſus:

Hic plantas tenero abſcindens de corpore matrum
Depoſuit ſulcis: hic ſtirpes obruit aruo,
Quadrifidáſque ſudes, & acuto robore vallos.
Syluarúmque aliæ preſſos propaginis arcus
Expectant: & viua ſua plantaria terra.
Nil radicis egent aliæ, ſummúmque putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
Quin & caudicibus ſectis (mirabile dictu)
Traditur è ſicco radix oleagina ligno.
Et ſæpè alterius ramos impunè videmus
Vertere in alterius: mutatámque inſita mala
Ferre pyrum: & prunis lapidoſa rubeſcere corna.
Quare agite, ô proprios generatim diſcite cultus
Agricolæ, fructúſque feros mollite colendo.

Deinde ſubdit,

Sponte ſua quæ ſe tollunt in luminis auras,
Infœcunda quidem, ſed læta & fortia ſurgunt:
Quippe ſolo natura ſubeſt: tamen hæc quoque ſi quis
Inſerat, aut ſcrobibus mandet mutata ſubactis,
Exuerint ſylueſtrem animum, cultúque frequenti
In quaſcunque uoces arteis, haud tarda ſequentur.
Necnon & ſterilis quæ ſtirpibus exit ab imis
Hoc faciet, vacuos ſi ſit digeſta per agros.
Nunc altæ frondes, & rami matris opacant,
Creſcentíque adimunt fœtus, vrúntque ferentem.
Iam quæ ſeminibus iactis ſe ſuſtulit arbos
Tarda venit, ſeris factura nepotibus vmbram:
Pomáque degenerant ſuccos oblita priores:
Et turpes auibus prædam fert vua racemos:
Scilicet omnibus eſt labor impendendus, & omneis
Cogendæ in ſulcum, ac multa mercede domandæ,
Sed truncis oleæ melius, propagine vites

Reſpon-

Respondent: solido Paphiæ de robore myrtus:
Plantis & duræ coryli nascuntur, & ingens
Fraxinus, Herculeæque arbos vmbrosa coronæ,
Chaoniíque patris glandes: etiam ardua palma
Nascitur, & casus abies visura marinos.
Inseritur verò ex fœtu nucis arbutus horrida.
Et steriles platani malos gessere valenteis:
Castaneæ fagos ornúsque incanuit albo
Flore pyri: glandémque sues fregere sub vlmis.
Nec modus inserere, atque oculos imponere simplex:
Nam quæ se medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas: angustus in ipso
Fit nodo sinus: huc aliena ex arbore germen
Includunt, vdóque docent inolescere libro.
Aut rursum enodes trunci resecantur, & altè
Finditur in solidum cuneis via: deinde feraces
Plantæ immittuntur: nec longum tempus, & ingens
Exiit ad cœlum ramis fœlicibus arbos:
Miratúrque nouas frondeis, & non sua poma.

Hactenus diuinus poëta Virgilius de arborum diuisione, in eas quæ natura gignuntur, & quæ artificio. Priorē modum perspicuè explicat: posteriorem, obscurè. Nos ex Plinio vtrũque paulò pòst facilem ac familiarem tibi reddemus. Postremò insitionem exemplis aliquot persequitur & illustrat, cum duabus eius sororibus quæ infoliatio seu emphyllismus, & emplastratio vel inoculatio seu enophthalmismus tam Latinis quàm Græcis agricolis dici solent, & cortice nituntur. Sed hîc Virgilij interpretem non agimus. Pergo itaque ad reliquos qui de insitione pleniùs ac clariùs post Virgilium scripserunt.

De *insitione ex* Iunio Columella. Cap. V.

OMNIS surculus omni arbori inseri potest, si non est ei, cui inseritur, cortice dissimilis. Si verò etiam similem fructum, & eodem tempore adfert, sine scrupulo egregiè inseritur. Tria genera porrò insitionum antiqui tradiderunt. Vnum, quo resecta & fissa arbor, resectos surculos accipit. Alterũ, quo resecta inter librum & materiã, semina admittit, quæ vtraque genera verni temporis sunt. Tertium, quo ipsas gemmas cum exiguo cortice, in partem sui delibratã recipit: agricolæ emplastrationem vocãt: vel, vt quidam, inoculationem: hoc genus insitionis æstiuo tempore optimè vsurpatur: quarum insitionum rationem cùm tradiderimus, à nobis quoq; repertam aliã docebimus. Omnes arbores simul atque gemmas agere cœperint, Luna crescente inserito: oliuam autem circa ęquinoctium vernum, vsque in idus Aprilis. Ex qua arbore inserere voles, & surculos ad insitionẽ sumpturus es, videto vt sit tenera & ferax, nodísque crebris: & cùm primùm germina tumebunt, de ramulis anniculis, qui Solis ortum spectabunt, & integri erunt, eos legito, crassitudine digiti minimi: surculi sint bifurci vel trifurci. Arborem quam inserere voles, serra diligenter exsecato, ea parte qua maximè nitida & sine cicatrice est: dabísque operam ne librum lædas. Cùm deinde truncum recideris, acuto ferramento plagam leuato: mox cuneum tenuem ferreum vel osseum, inter corticem & materiam nec minùs digitos tres, sed consideratè demittito, ne

ledas

lędas aut rumpas corticem. Posteà surculos quos inserere voles, falce acuta ex vna parte deradito tantum, quantum spatij cuneus demissus dabit: atque ita ne medullas, néve alterius partis corticem lædas. Vbi surculos paratos habueris, cuneũ vellito, statímque surculos in ea foramina, quæ cuneo adacto inter corticem & materiam feceris, demittito. Ea autem sine qua adraseris, surculos sic inserito, vt semipede nec amplius de arbore extent: deinde muscum supra imponito, & ita ligato ne pluuia dilabatur. Quosdam tamẽ magis delectat in trunco arboris locum seminibus serra facere, insectásque parteis tenui scalpello leuare, atque ita surculos aptare. In vna arbore duos aut tres ramulos figito, dum ne minus quaternũ digitorũ inter eos sit spatiũ. Pro arboris magnitudine, & corticis bonitate hæc facito. Cùm omnes surculos quos arbor patietur demiseris, libro vlmi, vel vimine arborẽ astringito: posteà paleato luto bene subacto oblinito totã plagam & spatiũ quod est inter surculos, vsq; eò vt duobus digitis insita extẽt. Supra locũ muscum imponito, & ita alligato ne pluuia dilabatur. Si pusillam arborem inserere voles, imam abscindito, ita vt sesquipede è terra extet: & cùm deinde præcideris, plagã diligenter leuato, & mediũ truncum acuto scalpello permodicè findito: ita vt fissura digitorum triũ sit in ea: posteà cuneum, quò diducatur, inserito: & surculos ex vtraque parte derasos demittito: sic vt librũ seminis, libro arboris æqualẽ facias. Cùm surculos diligenter aptaueris, cuneũ eximito, & arborẽ, vt suprà dixi, alligato: deinde

terram circa arborē adaggerato, vſque ad ipſum inſitum: ea res à vēto & calore maximè tuebitur. Hoc tertiū genus inſitionis cùm ſit ſubtiliſſimū, nō omni generi arborum idoneū eſt: ſed ferè recipiunt talem inſitionē quę humidū, ſuccoſumq́; & validum librū habēt, ſicut ficus. Nam & lactis plurimum mittit, & corticem robuſtum habet: optimè itaq; ea inſeritur tali rationē. Ex qua arbore inſerere voles, in ea nouellos & nitidos ramos eligito, in iiſdémq; obſeruato gemmam quę bene apparebit, certámq; ſpē germinis habebit: eam duobus digitis quadratis circūſignato, vt gēma media ſit: & ita acuto ſcalpello circuncidito, delibratóque diligenter ne gēmam lædas. Poſteà item alterius arboris quā emplaſtraturus es, nitidiſſimum ramum eligito, & eiuſdem ſpatij corticem circuncidito, & materiam delibrato: deinde in eam partē quam nudaueris, præparatum emplaſtrum, ſeu gemmam, aptato: ita vt alteri delibratæ parti conueniat. Vbi ita hæc feceris, circà, gemmam bene alligato, cauetóque ne lædas ipſum germen: mox commiſſuras & vincula luto oblinito, ſpatio relicto, vt gemma libera vinculo nō vrgeatur & liberè germinet. Arboris autem inſitæ ſobolē & ramos ſuperiores pręcidito: nequid ſit quò poſſit ſuccus euocari, aut ne cui magis quàm inſito ſeruiat: poſt x x i. diē ſoluito emplaſtrū: & hoc genere etiam optimè inſeritur olea. Quartum illud genus inſitionis iam docuimus cùm de vitibus diſputauimus: itaque ſuperuacuū eſt hoc loco repetere traditā rationē terebrationis. Sed cùm antiqui negauerint poſſe omne ge-

ne ge-

ne genus ſurculorum in omnem arborē inſeri,& illam quaſi finitionem qua nos paulò ante vſi ſumus, veluti quandam quaſi legem ſanxerint, eos tantùm ſurculos poſſe coaleſcere qui ſint cortice ac libro & fructu cōſimiles iis arboribus quibus inſeruntur, exiſtimauimus errorem huius opinionis diſcutiendum,tradendámque poſteris rationem qua poſſit omne genus ſurculi omni generi arboris inſeri.Quod ne longiore exordio legentem fatigemus, vnum quaſi exemplū ſubiiciemus,quo poſſit omne genus ſurculi,omnibus arboribus inſeri. Scrobē quoquouerſus pedum quatuor ab arbore oliuæ tam lōgè fodito, vt extremi rami oleæ poſſint eam contingere,in ſcrobem deinde fici arbuſculam deponito, diligentiámque adhibeto vt robuſta & nitida fiat. Poſt triennium aut quinquēnium, cùm iam ſatis amplum incremētum ceperit, ramum oliuæ,qui videbitur nitidiſſimus, deflecte, & ad crus arboris ficulneæ religa:atq; ita amputatis cæteris ramulis,ea tantùm cacumina quę inſerere voles,relinquito. tum arborem fici detruncato,plagámque leuato,& mediam cuneo findito : cacumina deinde oliuæ ſicuti matri cohærent,ex vtraque parte abradito,& ita fiſſuræ fici aptato , cuneúmque eximito , & diligenter ramulos colligato, ne qua vi reuellantur.Sic interpoſito triennio coaleſcet ficus cū olea, & tū demū quarto anno cùm bene coierint,velut propagines, ramulos oliuæ à matre reſecabis.Hoc modo omne genus in omnem arborem inſeritur. Hactenus Columella rerum agri interpres æquè facundus ac diligens.

De insitione, ex Plinio. Cap. VI.

SEMINE inserere natura docuit raptim auium fame deuorato, solidóque, & alui tepore madido, cum fœcũdo stercoris medicamine in mollibus arborũ lecticis abiecto, & ventis sæpè trãslato in aliquas corticum rimas. Vnde vidimus enatam cerasum in salice, platanum in lauro, laurum in ceraso, & baccas simul discolores. Tradũt & monedulam semina in cauernarum thesauros condentem, eius rei præbuisse causas. Hinc nata inoculatio sutoriæ simili fistula aperiendi in arbore oculum cortice exciso, seménq; includendi eadem fistula sublatum ex alia. In ficis autem & malis hæc fuit inoculatio antiqua. Virgiliana quærit sinum in nodo gemmæ expulsi corticis, gemmámque ex alia arbore includit, & hactenus natura ipsa docuit. Insitionem autem casus magister alius, & penè numerosior, ad hũc modum exposuit. Agricola sedulus casam sepis munimẽto cingens, quò minùs putrescerent sudes, limen ex hędera subdidit, at illæ viuaci morsu apprehensæ, suam ex alieno fecere vitam, apparuítque truncũ esse pro terra. Aufertur ergo serra æqualiter superficies, læuigatur falce truncus. Ratio posteà duplex. Prima inter corticẽ & lignum inserendi; timebant enim prisci truncum findere, mox inforare ausi medio, ipsíque medullæ calamum imprimebant, vnum inserẽtes, neque enim plures capiebat medulla. Subtilior posteà ratio vel senos adiecit, mortalitati eorum & numero succurrere persuasa, trunco per media leniter fisso,

so,cuneóque tenui fissuram custodiente, donec cuspidatim decisus descendat in rimam calamus. Multa in hoc seruanda. Primùm omnium quænam arbor patiatur coitum talem,& cuius arboris calamus. Variè quoque, & non iisdem in partibus succus omnibus subest. Vitibus,ficísq; media ficciora,& è summa parte conceptus, ideò illinc surculi petuntur. Olei circa medias succus, inde & surculi,cacumina sitiunt. Facillimè coalescunt quibus eadem corticis natura, quæq; pariter florẽtia eiusdem horæ germinationem,succorúmque societatem habent. Reliqua obseruatio ne fissura in nodo fiat(repudiat quippe aduenam inhospitalis duritia) vt in parte nitidissima, ne longior multò tribus digitis, ne obliqua, ne transflucens. Virgilius ex cacumine inseri vetat, certúmque est ab humeris arborum orientẽ æstiuum spectantibus surculos petendos,& è feracibus,& è germine nouello,nisi vetustę arbori inserantur,ij enim robustiores esse debent.Prætereà vt prægnantes, hoc est geminatione turgentes,& qui parere illo sperauerint anno.Bimi vtrique nec tenuiores digito medio.Inseruntur autẽ & inuersi,cùm id agitur vt minor altitudo in latitudinem se fundat. Ante omnia geminantes nitere conueniet,nihil vsquam vlcerosum esse, cicatricosum aut retorridum:spei fauet medulla ca lami cõmissuræ,si in matre ligni,corticísque iungatur, id enim satiùs quàm foris cortici æquari. Calami exacutio medullam ne nudet tenui tamẽ fistula detegat,vt fastigiatio læui descẽdat cuneo tribus non ampliore digitis,quod facillimè con-

tingit, tinctum aqua radẽtibus. Calamus ad corticem vſque ſuum deprimatur. Ne luxetur dum deprimitur, néve cortex replicetur in rugas. Ideò lacrymantes calamos inſeri non oportet, non, herculè, magis quàm aridos, quia illo modo labat humore nimio cortex, hoc vitali defectu nõ humeſcit, neque cõcorporatur. Id etiam religionis ſeruant, vt Luna creſcente calamus vtraq; deprimatur manu: alioquin in hoc opere duæ ſimul manus minus nituntur, neceſſario temperamento: validiùs enim demiſſi, tardiùs ferunt, fortiùs durant, contraria ex diuerſo. Ne hiſcat nimiũ rima, laxéque capiat, aut ne parum, & exprimat, aut compreſſum necet. Hoc maximè præcauendum, vt præualidè accipiẽtis trunco in media fiſſura relinquatur. Quidam veſtigio fiſſuræ falce in truncis facto, ſalice præligant marginẽ ipſum, poſteà cuneos figunt continente vinculo libertatem dehiſcendi. Quædam in plantario inſita, eodem die transferuntur. Si craſſior truncus inſeratur, inter corticẽ & lignum inſeri meliùs eſt, cuneo optimè oſſeo, ne cortice rumpatur laxato. Ceraſi libro dempto finduntur, hæ ſolæ & poſt brumam inſeruntur: dempto libro habent veluti lanuginem, quæ ſi comprehendit inſitum, putrefacit: incolumi cuneo adactum vtiliſſimè adſtringitur. Inſerere aptiſſimum quàm proximum terræ, ſi patiatur nodorum truncíq; ratio. Eminere calami ſex digitorum longitudine non ampliùs debent. Cato argillæ, vel cretæ arenam, fimúmque bubulum admiſceri, atque ita vſque ad lentorẽ ſubigi iubet, ídq; interponi & circunlini.

lini. Ex iis quæ commentatus est, facilè apparet illa ætate inter lignum & corticem, nec alio modo inserere solitos: aut vltra latitudinem duûm digitorum calamos demittere. Inseri autem præcipit pyra ac mala per ver, & post solstitium diebus L. post vindemiam. Oleas autem & ficos per ver tantùm, Luna sitiente, hoc est sicca. Prætereà post meridiẽ, ac sine vento Austro. Mirum quòd non contentus insitum munisse, vt dictum est, & cespite ab imbre frigoribúsq; protexisse, ac mollibus bifidorum viminum fascibus, lingua bubula (herbæ id genus est) insuper obtegi iubet, eámque illigari opertam stramẽtis. Nunc abundè arbitrantur paleato luto libros farcire, duos digitos insito extante. Verno inserentes tempus vrget incitantibus se gemmis, præterquàm in olea, cuius diutissimè oculi parturiunt, minimúmque succi habent sub cortice, qui nimius insitis nocet. Punicam verò & ficum, quanquam aliàs sicca sint, recrastinare minimè vtile. Pyrum vel florentem inserere licet, & in Maium quoque mensem protendere insitionem. Quòd si longiùs afferantur pomorum calami, rapo infixo's optimè custodire succum arbitrantur: seruari inter duos imbrices iuxta riuos, vel piscinas, vtrinque terra obstructos. Emplastri ratio & ipsa ex inoculatione nata videri potest, crasso autem maximè cortici conuenit, sicut & ficis. Ergo amputatis omnibus ramis, ne succum auocent, nitidissima in parte quaque præcipua cernatur hilaritas, exempta scutula (ita ne descendat vltra ferrum) cortici, imprimitur ex alia cortex par cũ sui ger-

minis mamma, ſic compage denſata vt cicatrici locus non ſit, & ſtatim fiat, vnitas, nō humorem, non afflatum recipiens, nihilominus tamē & luto munire, & vinculo melius. Hoc genus nō pridem repertum volunt qui nouis moribus fauēt. Sed id etiam apud veteres Græcos inuenitur, & apud Catonem, qui oleam ficúmque ſic inſeri iuſſit, menſura etiam præfinita, ſecundum reliquam diligentiam ſuam, cortices ſcalpro excidi quatuor digitorum longitudine & trium latitudine, atque ita coagmentari, & illa ſua intrita oblini eadem ratione & in malo. Quidam huic generi miſcuêre fiſſuram in vitibus, exempta cortice teſſella, ſurculo à latere plano adigendo. Tot modis inſitam arborem vidimus iuxta Tiburtes Tullias, omni genere pomorū onuſtam, alio ramo nucibus, alio baccis, aliunde vite, ficis, pyris, punicis, malorúmque generibus, ſed huic breuis fuit vita. Nec tamen omnem experimentis aſſequi naturam poſſumus. Capaciſſima inſitorum omnium dicitur platanus, poſteà robur, verùm vtraque ſapores corrumpunt. Quædam omni genere inſeruntur, vt ficus & punicæ. Vitis non recipit emplaſtra, nec quibus tenuis ac caducus, rimoſúſque cortex, neque inoculationem ſiccæ ac humoris exigui. Fertiliſſima omnium inoculatio, poſteà emplaſtratio, ſed vtraque infirmiſſima. Quæ cortice nituntur tantùm, vel leni aura ocyſſimè deplantantur. Inſerere firmiſſimum & fœcundius quàm ſerere. Hactenus Plinius.

De inſi-

De insitione, ex Palladio, maximè earum arborum quas libro tertio Horti nostri descripsimus. Caput VII.

INcipiam quicquid veteres scripsere coloni,
Sacráque priscorum verba labore sequar.
Principiò multas species industria solers
Protulit, & doctam iussit inire manum.
Nam quæcunque virens alienis frondibus arbos
Comitur, his discit credita ferre modis.
Aut noua discreto figuntur germina libro,
Aut aliud summo robore fissa capit.
Aut virides oculos extremi gemma tumoris
Accipit, & lento stringitur vda sinu.

De Malo.

Insita proceris pergit concrescere ramis,
Et sociam mutat malus amica pyrum.
Séque feros syluis hortatur linquere mores:
Et partu gaudet nobiliore frui.
Spiniferas prunos, armatáque robora sentes
Læuigat, & pulchris vestit adulta comis.
Exiguam sorbum dulci distendere succo
Nouit, & ad cupidas flectere poma manus.
Robora thyrsigero platani concordia Baccho,
Fœtibus instituit plena rubore nouis.
Illius insolitas miratur persicus vmbras,
Populeæque ferunt candida dona comæ.
Mespilus huic paret, lapidosáque viscera mutans
Tenditur, & niueo plena liquore rubet.
Pro sudibus fœtis, & pro prægnantibus armis
Castaneæ fuluum dant noua mala decus.

De Pyro.

Germine cana Pyrus, niueos haud inuida flores
Commodat, & varium nectit amore nemus.
Nunc rapit hirsutis horrenda sororibus arma,
Et docet indomitas ponere tela pyros.
Nunc teretem pingui producit acumine malum:
Fraxineásque nouo flectit honore manus.
Phyllida quinetiam grandi mitescere fructu
Instituens, duræ dat sua membra cuti.
Et steriles pinos, & inertem fœtibus ornum
Dotat, & ignotum cogit amare decus.
Huius & immissi vertêre cydonia rami,
Pomáque confusus blanda creauit odor.
Castaneæ septos aspro velamine fœtus
Exuit, & placido pondere mutat onus.
Mespiláque exarmat, pugnacibus horrida membris,
Et mala tranquillo cortice vota premit.
Creditur in Libycis sua germina nectere ramis,
Lætáque puniceo posse decore frui.

De Cotonea.

Cùm præstet cunctis se fulua cydonia pomis,
Alterius nullo creditur hospitio.
Roboris externi librum aspernata superbit,
Scit tantùm nullo crescere posse decus.
Sed propriis pandens cognata cubilia ramis
Stat, contenta suum nobilitare bonum.

De Pruno.

Pruna suis addunt fœlicia germina membris:
Donáque cognato corpore læta ferunt.

Exarmat

Exarmat fœtus, sed brachia roboris armat
Castaneæ prunus iussa tenere larem.

De Ceraso.

Inseritur lauro Cerasus, partúque coacto
Tingit adoptiuus virginis ora pudor.
Vmbrantes platanos & iniquam robore prunum
Compellit gemmis pingere membra suis.
Populeásque nouo distinguit munere frondes:
Sic blandus spargit brachia cana rubor.

De Moro.

Mutua quinctiam moris commercia ficus
Præstat, & oblatum robore germen alit.
Fraxinus huic auidæ confert sua membra sorori:
Et metuit fœtus sparsa cruore nouos.
Proceras fagos, & poma hirsuta virentis
Castaneæ, duris aspera mala comis
Inficiens, monstrat piceo nigrescere partu:
Et succo pascit turgida poma nouo.
Obsequitur moris blando terebinthus odore:
Et geminis veniunt munera mista bonis.

De Persico.

Ipsa suos onerat meliori germine ramos
Persicus, & pruno scit sociare genus.
Imponítque leues in stipite phyllidis vmbras,
Et tali discit fortior esse gradu.

DE MESPILO.

Æmula dura pyri despecti mala saporis
Mespilus admisso germine tuta subit.
Et geminis sese violentior inserit armis:
Atque auidas terrent robora sæua manus.

DE SORBO.

Sorba suos partus meritò maioris honestant
Seminis, & pulchro curua labore nitent.
Hæc arbos spinæ duros mucronibus artus
Exuit, ac libris mitibus arma tegit.
Aureáque annexo miscere cydonia fœtu
Gaudet, & externi dona coloris amat.

DE NVCE.

Arbuteas frondeis vastæ nucis occupat vmbra:
Pomáque sub duplici cortice tuta refert.

DE AMYGDALO.

Phyllis odoratos primæuis floribus artus
Discissi pruni cortice fixa tegit.
Pomáque permutat velamine persica musto:
Duritiémque docet tegminis esse loco.
In modicam tornat siliqua tendente figuram:
Et frondes pulchro ditat odore feras.
Castaneámque trucem depulsis cogit echinis
Mirari fructus læuia poma sui.

De Ficv.

Persuadet moris tetrum mutare colorem
Ficus, & inuasis dat sua iura pomis.
Se quoque miratur pingui grandescere succo,
Et solitum gaudet vincere poma modum.
Insignes folijs platanos, fœlicia mensis
Brachia, gaudentes vitis honore comas.
Ingrediens pingui se cortice maxima ficus
Seruat, & optatos implet adepta sinus.

De Pvnica.

Punica non alios vnquam dignata sapores
Mala, nec externis associata comis:
Ipsa suas augent mutato semine gemmas,
Et sibi cognato picta rubore placent.

De Citrio.

Necnon & citrij patiuntur mutua rami
Pignora, quæ grauido cortice morus alit.
Pomáque pasturi blando redolentia succo
Armatis mutant spicula nota pyris.

De Olea.

Robora Palladij decorant syluestria rami:
Nobilitat partus bacca superba feros.
Fœcundat sterilis pingues oleaster oliuas,
Et quæ non nouit munera, ferre docet.

De insitione, ex Petro Crescentio decerpta ad verbum. Cap. VIII.

OPORTET scire quòd insitionũ multi sunt modi. Primus quidem est quòd fraga eiusdem arboris omnia vltra medium medullæ ex transuerso incidantur, & tunc alligetur quod incisum est, sicut vulnera ligari consueuerunt: & circumponatur cera vel lutum ad pluuiæ & extrinsecorum nocumẽtorum defensionem, & ne rumpi aut eorum plagæ aperiri agitatione ventorum possint, conuenientibus perticis muniantur: statim enim consolidato vulnere superior pars emundatum in sapore profert fructum propter digestionem succi in nodo factam, & hoc propriè dicitur Insitio: quæ quidem plantam in alteram non transmutat speciem seu genus, sed eam de syluestri domesticam facit. Secũdus modus est quòd vna & eadem arbor abscindatur in trunco, & fragum superius in eadem arbore acceptum, trunco suo inseratur, tunc enim conualescens insita, profert fructum alterius generis in sapore, & quantitate & figura quam prius protulerat: & iste modus fecit diuersitatẽ omnem quæ est in malis & pyris, & cæteris fructibus. Tanta enim est vis nodi & conuersionis pororum qui prius ascenderunt, quòd succum ex nodis retentum dirigunt ad aliam formam plantalem, quæ monstratur in quãtitate & sapore fructus. Tertius modus inuẽtus est in vite & quibusdam aliis quæ ex medulla crescunt: videlicet quòd gemma vnius vitis excidatur vsq; ad medullam profun-

dè,

dè,vulnere transuerso & obliquato : & tantundē de gemma vitis alterius eruitur, & loco alterius ponitur,& fit colligatio sicut in aliis, & tūc conualescit & fructificat. Fieret fortè in aliis arboribus,sed in vite expertum est. Quartus insitionis modus est, quo fragū arboris vnius in aliam inseritur arborē, conualescítque & fructificat in ea per modum qui sæpè dictus est.Et iste modus regulariter cùm fuerit magis similium,erit melior & citiùs conualescens:& fit propriè in illis arboribus quæ rectos habent poros, & per tunicas ligatas, à radice accipiunt nutrimentum. Sed iste modus, & similiter secundus, in plures subdiuiduntur modos. Vnus quidem est,quo surculus inserendus inter corticem & lignum nouæ matris imprimitur.Secundus,cùm surculus scisso ligno infigitur. Tertius fit more emplastri. Quartus dicitur ad buccellū. Quintus verò salicis pertica perforata. De omnibus per ordinem dicendum est. Primus quidē modus, quo surculus inter corticem lignúmque deponitur, fit hoc modo. Truncum serra acuta recidimus in loco nitido & succoso : ipsúmq; cum fascia corticis desuper polimus:deinde vimine salicis, aut vlmi ligamus : ibíque inter corticem & lignum cuneum ferreum,vel osseum,in acutum tendētem, ab vna parte latum, & ab alia quasi rotundum, tribus propè digitis deponimus, considerando ne corticis fascia scindatur : & in eum locum subducto cuneo statim surculum mergimus ab vna parte decisum, salua medulla & cortice partis alterius, pellicula exteriori remota, ita quòd optimè trū-

co adhæreat ſurculi inciſura: qui ſuper truncum quatuor aut ſex digitis emineat, vel vſq; ad octo. Duos vel tres, vel plures ſurculos pro trunci qualitate conſtituimus, quaternis digitis vel amplius ad minus inter eos ſpatium relinquentes, & lutum deſuper conuenienter ponẽtes, & peciam diſponentes, vel ligãtes. Hic autem modus optimè comprehendit & conualeſcit: ſed fieri non poteſt niſi menſe Martio vel Aprili, cùm iam poteſt lignum à cortice ſeparari. Sed nec fieri poteſt niſi in craſſo trunco vel mediocri: & in his arboribus quæ craſſum habent corticem & pinguem: vt ficus, pyrus, malus, & ſimiles. Conualeſcit autem optimè iuxta terram huiuſmodi facta inciſio, & etiam in quacũque parte ſtipitis & craſſorum ramorum ſatis congruè prouenit: ſed omnis ſurculus duobus adminiculis ad minus, propter ventorum rabiem indiget. Modus autem ſecundus qui ſciſſo fit ſtipite hoc modo aggrediendus eſt. Reſecetur truncus & deſuper poliatur, vt dictum eſt ſuperius: deinde ſcindatur in ea parte quæ magis ſuccoſa videtur, & quæ corticem ibidem planum & adæquationi ſurculi congruum cernatur habere, quod maximè inuenis vbi maius eſt ſpatium inter corticem & medullam propter abundantiam nutrimenti quod ad partem illam acceſſit. Si antequã ſcindas, vinculum prope ſummum truncum ſtipitis ligaueris, cum minima ſciſſura longitudinis defendet: deinde cuneum duobus digitis vel quid minus, lõgum formabis: & aperta ſciſſura eo, ſublatáque omni lanugine de ipſius ſciſſuræ labiis, ſurculum ab vtra-

que parte decisum immerges:taliter quòd cortex cortici adæquetur in parte exteriore, & lignum ligno interius, vt succus inter cortices & ligna possit liberiùs pertrãsire. In scissura etiã surculus optimè trunco nouæ matris adhæreat: deinde subducto cuneo, surculus in trunco spontè immissus constringatur. Super rimulas coniungendas & cortices, aliquid corticis huius arboris vel panni linei cerati ponatur, & cum iunco strictè ligetur. Deinde (vt ait Cato) subtili puluere in superiorem scissurã immisso, creta plurimùm comprehensa cum pauca arena & fimo bubulo, vel cum cera, super truncum & ligaturam ad defensionem caloris, venti & pluuiæ congruè disponatur, & pecia fascietur. Ego autem plusquã millesies probaui & semper inueni sufficere solam cretam bene compressam sine fimo & arena, vel cera & puluere. Hæc etiam in scissura proderunt, si vapor à radice ascendens ad nouum alendum surculum foras egrediens denegetur. Notandum tamen quòd istiusmodi & actus & operatio diuersificatur secundum diuersitatem crassitudinis & tenuitatis stipitis inserendi, & cunei surculi incidendi. Nam inserendus stipes, surculo crassior est paulò, aut multò. Si multò, duobus potest scindi modis. Vno, vt ab vna parte stipitis vsque ad medullam tãtùm cum cõgruo ad hoc scalpro scindatur, vbi vnus tantùm surculus infigatur. Altero, vt ab vna parte stipitis ad aliam scissuram pertranseat: ibíque duo surculi, scilicet vnus à qualibet parte ponatur, vel vnus tantũ si placuerit ab vna parte, altera vacua remanente. Si verò

ſtipes eſt paulò craſſior ſurculo, neceſſariò per mediũ ſcinditur, & vnum ſolum recipit ſurculũ. Vbicunque autem vnus tantummodo ſurculus ponẽdus eſt, debet cuneus eius formari vt in ſciſſura ex vtraq; parte facta, tertia cum cortice conueniẽti remaneat: in quarta verò quæ intra ſtipitem ſtare debet, nihil corticis & latitudinis videatur, aut modicũ eo modo melius quo ſurculus in cortice, quàm in ligni ſtipite exterius & interius adæquetur. Vbi autẽ duo ſurculi ſunt ponẽdi, fit ſciſſura cunei à duabus partibus propè medullã: quæ etiam ad medullã & acumen accedat: ab aliis duabus partibus fit quaſi eiuſdem latitudinis: ita quòd pars paulò latior cum omni cortice permanẽs, extra cum cortice matris æquetur: pars verò ſtrictior, remota exteriori corticula verſus medullã ſtipitis interius diſponatur. Si autẽ ſtipes eſt æqualis ſurculo qui inſeritur, formetur cuneus, vt ab vtraq; parte ſit cortex, & vtrarũq; fiat ęquatio, & cortice & peciola ſuper riuulas poſita, ſubtili vinculo ſciſſo, vel cordula cũ modica ſtrictura ligetur: & poſtmodum cum creta, ſeu terra & peciola faſcietur. Et hic modus iuxta terrã & in altum, & in ſummitatibus optimè conualeſcit: ac omnes iſtæ formæ quę fiũt ſciſſo trunco, poſſunt fieri cõuenienter mẽſe Februario & Martio, etiã menſe Aprili ſi ſurculus omni terra priuetur: & melius ſi colligantur antè quàm pullulẽt, & diu ſub terra in loco frigido vmbroſo ſeruẽtur, ſummitatibus non ſubuerſis. Et etiam menſe Ianuario cum calefactione ignis facta inſitio comprehendit, cùm eius auxilio agglutinans concurrat

ſuccus:

ſuccus:ſed tunc temporis erit inſitio cæteris melior, & melius conualeſcens cùm iam cortici ſe viridis ſuccus intulerit, & gemmæ incipiunt eſſe ſuſpectæ. Ego etiam malorum inſitiones feci circa principium Auguſti de ſurculis illa æſtate maturatis, & ſatis congruè prouenerunt. Veruntamen talis inſitio facienda eſt ſub terra, vel modicum ſupra eam, vt tumulatione terræ à tanto æſtu inſita defenſetur: vel ſupra eam vas aliquod ſtillans ſuſpendatur, & eo auxilio poterit hoc tẽpore etiam in altum fieri. Fit etiam, vt ait Varro, hæc inſitio commodè in ſolſtitio æſtiuo & Caniculæ ſigno, ac præcipuè in fico. Poteſt etiã prædicta inſitio fieri ſub terra & circa terrã, ſeu modicum ſupra terram, vbi ſine dubio inſiti ramuſculi proueniunt omnibus aliis locis ad incremẽta maiora, quia ibi lignum & cortex maximè beneficio ſoli adhærẽtis humeſcit, quæ inſitio propriè arbuſculis conuenit. Si verò arbor mediocriter magna fuerit, commodiùs erit eandem locis altioribus inſerere, vbi cortex ſit viridis & ſuccoſus, quàm ipſam circa terram inſerere, quia ſic fructus ex ea pluribus annis tardius haberetur: verumtamen quantò magis inferiùs fiet, tantò magis domeſticabitur fructus. Si verò fuerit arbor magna plurimos habens ramos, nihil erit vtilius quàm ramos in locis nitidis reſecare, ibíq; quotcunque volueris ſurculos inſerere. Quòd ſi adeò vetuſta eſt arbor vt ramorum cortices nimiùm ſint rugoſi ac humore conſumpti, arbor eadem incidatur, & relinquatur inciſa vſque ad annum ſequentem, & tunc inſerãtur ſurculi qui

in ea nati fuerint lætiores, & in cõmodiore parte locati, circumcisis cæteris & abiectis, qui tot numero esse poterunt, quot inserenti placebit: quia omnem numerum surculorum sufficienter nutriet talis arbor. Modus quidem inserendi quem Palladius emplastrationem vocat, sic ab eodem fieri affirmatur. Ex nouellis ramis incisis & feracibus gẽma quæ bene apparebit sine dubio processura, duobus digitis quadratis circumsignetur vt ipsa statuatur in medio, & ita subtiliter cortex leuetur acutissimo scalpro, ne gemma lædatur. Item ex ea arbore cui gestimus inserere, similiter cum gemma tollatur emplastrum, nitido tamen atque vbere loco, tunc ibi conuenienter impressum circa gemmam vinculis cogitur cohærere sine læsione germinis, tunc luto superlinis & liberam gemmam relinquis. Cui multùm proderit si peciola cum cera super iuncturam & rimulas corticum apponatur, ad extrinsecorum nocumentorum defensionem, & nutrientis succi ac vaporis viuifici retentionem. Ramos deinde superiores huius arboris resecabis, ne mater proprios volens nutrire ramos, alienum filium sibi propter vtilitatem radicũ per eundem relinquatur. Deinde verò viginti diebus exactis aut pluribus, resolutis vinculis reperies externi seminis gemmam mirè in arboris alienæ membra transfixam. Hic autem modus mense Iunio fieri posse asseritur, licet & antè, & post modicum comprehendat, dummodò gemma conueniens habeatur. Est modus vulgariter ad buccellũ dictus, qui huic proximo est plurimùm affinis, fit hoc modo:

do:

do: Buccellus paruus crassitudine pollicis lõgus, cum gemma in medio, de nouo surculo eleuetur eiusdem crassitudinis, suo cortice in tres vel quatuor partes scisso & denudato ponatur, & tantùm inferius considerate comprimatur, quòd ligno stipitis mediocriter strictè adhæreat: & cortex appositi surculi non scindatur, & siue gemma posita super locum gemmę sublatæ ponatur, siue nõ, nihilominus sine aliquo ligaturæ vel alterius rei auxilio conualescit. Abscindẽda tamen est omnis circundans soboles surculorum, ne insitæ surripiat nutrimentum, ei tamen magnum adminiculum præstabit, si cortex pendens taliter rescindatur, quòd remanẽti appositus buccellus subtiliter adæquetur: & propter dictam causam peciola, deinde creta super iuncturam & totum buccellum ponatur, libera gemma relicta, posteà ne cera cadat, linea pecia fascietur. Fiat autem hic modus mense Martio, dum cortex separatur à ligno, & mense Aprili & Maio. Surculi antequàm gemment collecti seruantur in loco frigido & vmbroso ne pullulent, sub terra pro parte submersi. Item expertum est in mense Iunio circa finem, & Iulio, buccellum paruum cum gemma de nouissimo surculo eleuatum, & in nouissimo surculo positum eiusdem crassitudinis, siue gemmæ adæquentur, siue non, sine aliquo auxilio ligaturæ vel alterius rei, optimè conualere. Et tam hic modus, quàm superior qui emplastratio dicitur, locum habet in his solis arboribus quibus succus pinguis est in cortice, vt ficis, oleis, castaneis, & similibus. Potest etiam sine abscissione

inſerendi ſurculi eleuari buccellus,& domeſticus eiuſdem craſſitudinis ab vna parte ſciſſus ibidem apponi,& cum filo ligari ac præparari,vt dictum eſt ſuprà:& vbi comprehendiſſe videbitur ſupra buccellum abſcinde, relicta enim ſummitas ſuccum ad buccellum fortiùs attrahit quàm abſciſſa, & hoc modo poſſunt plures eiuſdem ſpeciei & diuerſarum in vna virga formari. Modus qui fit in ſalicis pertica fit hoc modo: Pertica vel baculus dictorum lignorum perforetur ſubtili terebra & acuta, ita quòd inter vnum foramen & alterum ſit ſpatium ſemipedis,& ſurculus modicum raſo cortice intromiſſus iungatur in ſcrobe ſurculis eleuatis, ita tamen quòd perticæ ſaltem ſalicis,ſummitas remaneat ſupra terram:hinc verò poſt annum materia totaliter eleuata, & inter ſurculos inciſa, plãtam quamlibet radicibus plurimis decoratam in ordinata ſcrobe depone, cui forſan proderit ſi creta,vel cera,foramina & eorum ſciſſuræ vndique optimè obturentur. Quidam autem mihi aſſeruit ſe expertum fuiſſe hanc inſitionem in palo ſalicis viridi perforato vſque ad medullam ſolummodò, & infixiſſe ſurculos æqualis craſſitudinis remoto cortice, quatenus intrarent in foramen, vt cortex ſurculi æquaretur cortici pali,& cum cera omnem rimulam obturaſſe,& poſuiſſe palum ſub terra,quatuor digitis iacentem in loco aquoſo,ita quòd de palo nihil apparuit, ſed ſolùm ſurculi ſupra terrã,& cõprehendiſſe optimè omnes,& reſecato inter ſurculos trunco plantaſſe & bene cõualuiſſe. Alium modum inſerendi retulit Columella, dicens, Gallica

lica terebra vſque ad medullam arborem perforandã, plaga interiùs leniter inclinata, vbi deducto omni fragmine, vitem, vel ramũ ad modum foraminis delibratum, ſuccidum tamen & humidũ ſtrictim imprimi iubet, vna vel duabus gemmis foris relictis, & tunc argilla & muſco locum diligenter operiri, & ita vites in vlmo inſeri poſſe dicit. Prædicti autem duo modi fieri poſſunt in menſe Martio, vel principio Aprilis: aut cùm viridis & nouus ſuccus calore aëris diſſolutus mouetur in cortice. Item ſcribit Varro aliũ modum inſerendi ſuo tempore inuẽtum in propinquis arboribus, hoc modo: De arbore ex qua vult habere ſurculum in eam quam inſerere vult ramulum traducit: & in eius ramo præciſo ac defixo implicat in locum, quod contingit ex vtraque parte quod intus eſt falce extenuatum, ita quod ex vna parte qua cœlum viſurum eſt, corticem cum cortice æquatum habeat eius ramuli quem inſeret, cacumen vt directum ſit ad cœlum poſtero curet anno: dum comprehẽderit, vnum propagatum ab altera arbore procedit. Ex prædictis igitur patet, quòd licet inſitio in ſimilia ſit melior, tamen in diſſimilia plurimùm cõualeſcit, & infinita mirabilia facit, quæ apparent his qui experiri deſiderant, & in talibus exercitantur.

HACTENVS Petrus Creſcentius, qui inſitionum hiſtoriam confuſam & impeditam nobis reliquit, vt legenti facilè erit iudicare. In qua nihil immutare viſum fuit, ſiue ſententiam ſpectes, ſiue dictionem, quæ multis locis inepta eſt ac ridicula, ſed ornari res iſta negat, contenta do-

cêri. Multa ſanè occurrent, quæ non Dauum, ſed Oedipum deſyderabunt, quod corruptiſſimo exemplari, ex quo hæc verbum è verbo tranſcripſimus, acceptum ferre licebit.

De inſitione, ex libro Iouiani Pontani *de hortis* Heſperidum. Caput IX.

IAM reliqua inſitio eſt, hominúmque induſtria: nunc tu
Huc aduerte animum, & veterum cape dicta virorum.
Imprimis ramos libro demitte ſub vdo
Artifici dextra, fiſſo nunc iniice ligno,
Atque altè impacto cuneo inſerito: alteriúſve
Corticibus iunge, & cera mox illine adacta,
Vlmeáque obſeptis conſtringito vincula plagis:
Ac pluuiam arceto coniecti ceſpitis herba.
Nunc & creſcentem vicino è margine virgam
Admoue, & inciſo leui ſub vulnere libro
Sic fige, vt lento non deſint cingula nodo.
Aut & eam tranſmitte forato ad viſcera trunco:
Mirantem latebráſque cauas, & operta viarum,
Néve excide illam: finito de matre propinqua
Hauriat vt ſuccos ſolitos, ſolita vbera lactet:
Donec eam grandem natu, longéque valentem,
Atque nouercales ſtringentem enixiùs vlnas
Videris & proprio meditantem viuere ſucco:
Tunc abrumpe manu, materna & ſtirpe reuelle:
Creſcet, & immenſum ducet làtè aucta cacumen.
Interea læto ſurgit dum ſurculus auctu,
Sæpè riga, ſæpè eductas de ſtipite gemmas

Euelle,

Euelle, & duris inuerte ligonibus arua,
Ac matri blandire sua dum prole repulsa
Cogitur indignans alienos pascere fœtus.
Quin & surgentem sobolem defende sub vmbra
Frondentis rami, dum Sol furit, & furit æstas
Victa siti: idem ipse in glacie tege, tecta supernè
Insternens crassa è stipula, cannáve palustri,
Vrat ne teneras rabies aquilonia thyrsos
Cum primis valida nitatur surculus hasta,
A vento tutus, longéque vrgente procella:
Et nunc scalpello tenui, nunc molliter vngui
Detondens, prima luxum compesce iuuenta.
Vtendum parcè ferro, sed nec tamen ipsa
Luxuries toleranda venit, quæ fœtibus obstat.
Atque equidem memini (tantùm se industria prompsit)
Qui diuersa quidem, parua sed semina in vrna
Condat: & educens collo breuiore stolones
Subducátque, arctétque manu, ac sub vincula cogat
Crescenteis, hi tandem vno se stipite miscent,
Atque vno obducunt se cortice, néve flagella
Dilabi sinito: neu summa cacumina ventus
Diuellat, cera linito, aut diducat adulta,
Vnguine dum proprio corpus iunguntur in vnum:
Atque operit lentum sub eodem codice gluten.
Postquam alta steterit radice infossa, & opimum
Raptarit stirpes succum, mirabere poma
Plenáque gratáque: non vno tamen vna sapore.
Sunt qui diuersos ramos, sed cortice raso
Coniungant, stringántque simul quo glutine misto
Increscant æquè, & fisso mox stipite iunctos
Infigant pariter, tum vulnus ritè coronent,
Et fallax opus admota tueantur ab arte,

Quò ramo ex vno, atque vno de palmite fructus
Non vni veniant, sit honos & gloria ruri:
Gaudet enim insolito natura adiuta fauore.
Porrò non desunt, qui scisso codice, adacto
Dilatent vulnus cuneo: mox vulnere crudo
Includunt gemmas alienæ stirpis alumnas:
Ac tenui obstringunt vitta: non fit mora, longos
Emittunt ramos, & latè brachia fundunt:
Sic dorso alterius (mirum) noua pullulat arbor.
Quinetiam alterius nudato cortice, plantam
Vidimus alterius, frondente cacumine, ramos
Erigere: ingentem & tunica sobolescere syluam,
Et stirpem informem nemora in generosa nouari.
Ergo castanea è molli, è præstante sagitta
Laudatæ genitricis, adulto & germine, virgam
Exuito, exuuias gemmísque, oculísque niteteis
Seligito, his sterili spoliatum cortice truncum
Degenerem induito, vinclóque vrgente ligato:
Quo sese & pluuiæ, & Solis tueatur ab æstu:
Nec te blanda manus finito frustretur inertem,
Aut ludat tunica vitiosum arente flagellum.
Iam videas docili è planta pubescere prolem
Frugiferam tunc carpe manu, tunc erue ferro
Quod superat matre è sterili, & blandire nouellis,
Mira fides nitidis palmes se tollet alumnis.
Sic quæ olim sterilis fuit arbor & horrida cultu,
Sponte sua, nullísque hominum ante obnoxia curis,
Mutabit genium, vertétque ad munera frugum.

Ex eodem.

Quando & inexpertum nihil ars finit, hoc quoque & hortis
Accedat, vel dictu etiam mirabile: de quo

Quamuis

Quamuis longè audax, quanquam sibi conscius vsus
Addubitet. Ramum fœcunda è matre reuulsum
Decutiens capito: cæsum mox vndique librum
Æquatis ferro spatiis, dextráque volentem
Exuito: inde pari confossum vulnere dorsum
Stipitis alterius nudato, & veste recenti
Induito: vt coëant extremis partibus oræ
Vestis, & è lento mollescant vulnera limbo.
Vlmea dein teneris indantur cingula plagis:
Vincula quæ ingentis committunt vulneris ora,
Vestiat & frondens truncum toga: pellat vt imbres,
Arceat vt Soles, & sæuæ vredinis iram.
Dij facinus mirandum! hærenti è cortice, cortex
Ipse nouus victum medius rapit: atque supernis
Instillat ramis: quæque in sua pabula traxit
Esuriens alimenta, suo & de fonte refusa
Ipse suis infundit alumnis, ipse & amicum
Irrorat lac, vt sensim in sua nomina vertat:
Ramósque frondésque, & eodem semina fœtu:
Antè quater nidum in tignis quàm figat hirundo,
Et quater extincti renouet quàm funera nati,
Tantùm ars ipsa valet, tantúmque industria pollet:
Et tantùm insitio fœcundos adiuuat hortos:
Cui fauet impatiens ocij languentis egestas.

Hactenus Iouianus Pontanus; qui sub citriorum & limoniorum insitione, quasuis alias docto & erudito carmine per occasionem complexus est. Vir sanè admirabilis & summa laude dignus: qui rem tam impeditam & difficilem, tam eleganti carmine facilem ac familiaré reddiderit.

Insitionis ope & artificio multa ad stuporem vsque miranda fieri. Cap. X.

MVLTA sunt in numeroso illo rerum mūdi theatro, miraculi loco habita, quæ vel fortuitus edidit casus, vel ingeniosa hominum effinxit industria, comite labore, & experientia duce. Ex quo rectè scripsisse mihi videtur poëta,

Ipsa nouas arteis, varia experientia rerum,
Et labor ostendit miseris, vsúsque magister.

Causa cùm plerosque lateat, illis tātùm miraculi & stuporis ingerit, vt præter naturā, talia euenire censeant. Res ea cùm in aliis multis, tum in arborū insitionibus locū habere maximè solet. Quarum ope & ingenioso artificio, fieri plerūque videmus, vt vna arbor adeò prodigioso spectaculo, diuersi generis variíque gustus, odoris, coloris, & facultatis poma, nuces, vuas, flores, & alia ab vno & eodem trunco emergentia, proferat: vt oculis intuentium nihil admirabilius occurrere possit. Quod vt demonstrē, & exemplis, cùm veterum, tum recentiorū confirmem, producā oculatos testes duos: Pliniū imprimis, virū omni exceptione maiorē. Vidimus, inquit, insitā arborem iuxta Tiburtes Tullias, omni genere pomorum onustam: alio ramo nucibus, alio baccis, aliunde vite, ficis, pyris, punicis, malorúmque generibus. sed huic breuis fuit vita. Producā prætereà Ioannem Baptistam à porta Neapolitanum, lib. 2. suæ Magiæ naturalis hunc in modum scribentem: Vnam nouimus arborem, delitias horti nuncupatam, crassitudinis & proceritatis non ingratæ:

quæ

quæ præpingui, riguo & superfœtante solo consita erat: vt tum vigore, tum humi vbertate, insitis alimentum suppeditaret. Erat triturca: in vno ramo vuam vnam, & item alteram vinaceis vacuam, discolorem & medicatam gerens: quarum altera soporem, altera alui deiectionē moliebatur. Secundus ramus persicum adferebat, ex persico & nuci-persico interuallis pluribus ęquè distinctum, absq; vllo osse. Quòd si cui inerat, nucleum dulcē vti amygdala dabat: & nunc hominum, nunc animaliū faciem emētiebatur pomū, diuersaq; lineamenta demōstrabat. Tertius cerasia exossa, acida, ac dulcia emittebat: adhæc mala aurea. Cortex floribus rosisque cōsitus erat: fructúsque ipsi debitā magnitudinem superabāt, & aliis dulciores ac odoratiores erant. Verno tempore efflorescebat arbor, & vltra debitum tēpus suos fœtus producebat, qui diu in arbore morabantur, & continuæ fœcunditatis orbem toto anno ministrabant. Nam per quosdā gradus poma sibi succedebant, & fœtura interpolabatur. Brachia ponderibus inclinata procumbebāt: denique sic cœlum fauebat, vt pulchriorem arborem non conspexerim. Hactenus ille, ex quo historiam tam raræ & pulchræ arboris huc proferre voluimus, vt intelligeres,

Quantùm ars ipsa valet, quātúmque industria pollet:
Et quantùm insitio fœcundos adiuuat hortos:
Cui fauet impatiens ocij labor, optimus artis
Cuiuscunque dator.

Hæc sunt quæ de insitionibus ex Græcis & Latinis rerum agri doctoribus eximiis in præsen-

tiarum adferre possum. Quæ si parùm accuratè curata quis dicet, curiosiùs si curabit, curam sibi procurabit, & amicitiam nostram conciliabit.

FINIS OPVSCVLI INSITIONUM ANT. MIZALDI *studio & diligentia concinnati.*

ANTONII MIZALDI

MONLVCIENSIS, MEDICI,

Dendranatome: seu, Exploratio & dissectio corporis arborei in sua sigillatim membra & parteis. Vbi de earũ officiis, nutritione, succis, humoribus, & aliis.

P V D omneîs omnium gentium & linguarum Philosophos pro concesso & confesso habetur, Deum Opt. Max. ancillātémque ei Naturam, nihil vnquam frustra fecisse: dedisséque rebus omnibus parteîs & mẽbra, quæ illis ad vsum essent necessaria. Hinc stirpium generi vniuerso radices, velut fundamenta quædam, iecit: vt ijs quasi pedibus (sic enim loquitur Plinius) subsisterent ac firmarentur. *Arboribus datas esse radices pro pedibus.* Quibus caudicem, vel, si mauis, truncum superposuit: ramísque quasi brachiis rursus illum diffudit: & ex his caules ac surculos elicuit, veluti manus & digitos: *Truncus. Rami. Surculi.* eorúmque alios fructu donauit, alios fronde sola & foliis vestiuit: quibusdam genitalia membra dedit conceptu & fœtu suo tempore grauida: plerisque verò aliis, vmbracula duntaxat & tegmina præscripsit ad tutandos, protegendósque partus: & ob id fructi-

bus priuauit. Arboreis itaque surculis & cauliculis genitalis sedes assignatur. Quòd si nõnunquam à partu cessent, non tamen vt orbi & steriles à fertilium choro sunt explodendi. His omnibus corticem, ceu cutem quandam appósuit: cui humor subest, qui sanguis intelligi debet, omnia alens, vegetans & sustinens, vnde etiam arboris caro coalescit, cortici proxima: cui venæ insunt per caules & surculos ad folia vsque perreptantes. Subest itaque humor quidam nutritius, ceu sanguis quispiam & saliua, non solùm arborum cortici, verumetiam partibus reliquis: sed non idem omnibus: lacteus etenim ficis inest, ad coagulandos caseos non inutilis: cerasis gummosus: vlmis saliuosus: malis lentus ac pinguis: vitibus, pyris, aquosus: & ita de aliis: sed viuaciores sunt arbores quibus lentior subest humor. Insunt & succis arborum quarundam adipes: qui à colore albo, Alburnum vocantur: mollis ac pessima pars arboreæ carnis: nam facilè putrescit, & teredinibus obnoxia esse solet. Ex quo, velut marcori patens, in lignis ad ædificãdum repositis excludi & resecari debet, ne pars sincera trahatur in vitium & corruptelam. Arboribus nonnullis pulpa tenui constat stamine, absq; venis: & huiusmodi arbores fissiles maximè traduntur: quibus non adest, frangi, quàm scindi aptiores sunt: vt in olea & vite experimur. Quæ recto neruorũ stamine seu filamento coaluerunt, quòd frangentẽ præ cæteris violentiam respuant, vinculis fascium dicari solent. Hinc nimirum,

Cortex. *Humor.* *Caro.* *Venæ.* *Arborum humores varij.* *Alburnum, velut adeps.* *Pulpa.* *Nerui.*

mirum, geniſtæ, coryli, vlmi, betulæ, & populi rami, aliarúmque arborum quarundam, ad id præcipua dos. Subtument & glandia, nonnullarum arborum carni, perinde atque in corporibus humanis, quodam callo carnis in ſe conuoluto. Nunc de medulla paucis agendum, quæ latet in ſingularum arboris partium meditullio, vt in ſolidis animantium partibus. Sed inter ſe diſcrepāt arbores in hac medulla: quibuſdam enim carnoſa ſubeſt, vt fico, ſambuco, & aliis: quæ ob id fungoſi generis exiſtimantur: Aliis, lignoſa ſentitur, vt larici, abieti, pino, & ſimilibus. His vtcumque elucidatis, nunc demum ad nutritionem calamum in hunc conuerto modū. Si omne quod adoleſcit, augetúrque, alimentum capit, & illud caloris attrahentis & concoquentis beneficio ſibi comparat, neceſſum eſt, arbores caloris principium aliquod habere: quo ſuis radicibus alimentum ex nutritio terræ ſinu, ceu ab altricis vberibus cōfectum, ſugant & hauriant. Nam terra perinde atque vbere vtuntur: vnde ſuccus alendis partibus diſpenſatur, qui ſeminibus ad educandam nouam ſobolem conſpirat. Sic autem procedit educatio. Radices maiores & craſſiores proximo & illibato terræ ſucco primùm aluntur: tum demū minores, ceu capillares quædam venæ ex maioribus obortæ: dein, reſiduum ad truncum & illius parteîs excurrit ac tranſmittitur, donec ad ſummum & vltimum vſque ſurculum ac folium iugi tranſmeatione & miniſtratione peruentū ſit. Naturali enim vi ac facultate

Glandia.

Medulla.

Arborū calor ingenitus.

Modus educationis arborum.

nutrimentum per trunci medullam, ceu per canalem & syphunculum, cæcis quibusdam meatibus, ad summum vsque & extremum germen, flosculum, fructum, ramulum & foliolum vndiquaque distribuitur. Quò cùm peruenerit, ibi consistit & absumitur: vnde tam multa in ramorum capitibus germina. Quòd si veluti redundãs ad crura radicibus vicina reflectatur & remigret alimentum ipsum, multos ibidem stolones edit: humore nutritio illuc conuerso, & à partibus superioribus remisso. In his paucis, præcipua consistit arborei corporis anatome, & explicata in suas parteîs dissectio à capite ad calcem: vel, si mauis, à cacumine summo, ad imas radices, tam maiores quàm minores. Quarum statum & implantationem quoties de aspectu, vel cogitatione mihi propono, toties beneficẽtissimi Dei bonitatem inenarrabilem, & sapientiam incomparabilem demiror ac suspicio: qui tantam radicibus illis, & his infixis capillamentis ac fibris facultatem elargitur, vt citra vllum auxilium, prodigiosam lignorum molem (cui vehendæ vel cẽtum quandoque instructissima plaustra vix sufficiãt) támque numerosam fructuum multitudinem (quæ vel nauiculam alicubi onerare possit) non dicam sustineãt, sed assidua alimenti subministratione, etiam in arido plerũque cœlo & solo, pluribus seculis atque ætatibus alant: ac tam vberem, vt diximus, ligni & fructuum copiam suppeditent, vt, non solùm ad hominum vsum multiplicem, vel annis quamplurimis sufficiat: quin-

Germina.

Stolones.

Dei sapientiam & bonitatem in rebus omnibus elucere.

Pulchra philosophia.

quinimò multorum quoque animalium & volucrum pabulum etiam proferat. In quam rem, ne per varias arborum classeis insolenter nostra vagetur oratio, Nucem arborem, vel Quercum de multis pro exemplo adferam. Quæ in tantam altitudinem, & vsqueadeo vastam, vmbriferámque amplitudinem, quandoque spaciatur, excrescit, & dilatatur, vt sub ea, vel Alexander ille Magnus, gentium terror quondam nuncupatus, cum numeroso exercitu suo, facilè castrametari possit. Quam vastitatem & summè admirandam molem, fructuúmque inexplicabilẽ copiam, quis alit? quis immensum illud corpus sustinet? quis radices fulcit ac firmat aduersus violentissimam ventorum rabiem & horrifica fulmina, quæ vel prodigiosas turres funditus euertunt, & solo adæquant? vnus sanè est Deus Optimus Maximus, qui mirabilia facit solus, quæcúq; sunt in cœlo, aëre, terra, mari, & profundis abyssi; cui honor, & gloria in omne æuum.

De Nuce & Quercu notanda.

Deum omnia firmare & sustinere.

* *
*

DE HOMINIS SYMMETRIA, PROPORTIONE ET COMmenſuratione.

ANTONIVS MIZALDVS LECTORI.

E hîc paginas aliquot inanes & ſuo fructu viduas ac ſteriles, ceu Prætoris album, videres, pretium operæ facturum me putaui, ſi eas, abſolutis Hortẽſibus, alia memorabili doctrina quapiam replerem, & in tuam gratiam illuſtrarem. Ea itaque eſto de Hominis ſymmetria & menſura admirabili: vt noſcat vnuſquiſque ſuum corpus aliud nihil eſſe, quàm harmonicum quoddam inſtrumentum omnibus ſuis numeris abſolutiſſimum.

Imprimis itaque cogitandum tibi proponimus, quòd ſolers Natura ita hominem formauit, vt eius faciem ſummo loco ſpectandam proponeret, quò cæteræ totius corporis partes ſuum cõmenſum & dimenſionem inde ſuſciperent. Conſtat autem ea tribus dimenſionibus. Vna, à ſummo frontis qua capilli naſcuntur ad intercilia: Altera, hinc ad imas nareis. Vltima, à naribus ad mentum. Hæ autem per ſe multiplicatæ, vt volunt, integram, quãta erit, humani corporis ſtaturam reddent in nouem portiones diſtributam.

Faciei dimenſiones tres.

Prima erit facies ipſa: Secundam conſtituet pectus, à clauiculis ad ſternũ, ſeu ſummum ſtomachum. Tertia erit ab hoc ad vmbilicum. Quarta, ab vmbilico ad femur ſummum. Quintam & ſextam, coxendices ad poplitem complebunt. Septimã & octauam, à poplite ad talos. Nonam, ab

Staturæ humanæ portiones nouem.

ab his ad extremos pedum articulos. Cōſtabit itaque humani corporis longitudo, vt dictum eſt, partibus nouem: quanquam alij octo, alij, quod rarius eſt, ſeptem fecerint. Quod de adulto viro hîc intelligendum cenſemus: non de infantibus: quorum in longitudinem menſura omnis, quatuor conſtare faciebus perhibetur.

Analogia ſingulorum mēbrorum corporis in longitudinem.

Conſideranda & ipſa inter ſe partiū ἀναλογία, quam alibi proportionē, hîc, ni fallor, cōmenſum propriè dixerimus. Quanta eſt longitudo ab interciliis ad ſummas nares, tanta erit productio menti à iugulo. Quanta à ſummis naribus ad mentum, tanta à iugulo ad imam gulam: hoc eſt, ſemiportione. Quantum eſt ſuperioris labri interuallum ab ore hinc ad nareis imas, tantūdem erit ſummarum narium prominentia à labro: tantūdémque & oculorum ab interciliis concauitas ad interiores angulos. Præterea in manibus quod eſt extrinſecus à ſummo vngue indicis, ad iuncturam hinc imam, continebitur ſemiportione. Ac rurſus hinc ad eam quę brachio colligatur manus, alia. Sic & intrinſecus à ſummo vngue medio. Primus autem indicis articulus maior, fronti correſpondebit. Secundus ad extremum vnguis, naſo. Primus item medij, huic quod eſt à naribus ad mentum. Eiuſdem ſecundus, huic quod eſt ab imo mento ad inferioris labij ſupremum: & rurſus vngularis eiuſdem articulus, huic quod eſt ab ore ad inferiora nariū. Et indicis eodem, à ſupremo labri ſuperioris. Maior pollicis articulus coæquabitur huic quod eſt à mēto ad ſummum labij inferioris. Minor huic quod eſt à nare, ad idem. Vnguium autem articulorum omnium, dimidiatam ſibi partem occupabunt vngues ipſi.

Commenſuratio ſingulorum mēbrorum corporis in latitudinē.

Frons in latitudinem à media linea quam diſcriminatricem appellant, hinc inde ad prima tempora ſua bis definietur longitudine. Ab interciliis ad extremos oculorum angulos, atque hinc ad primas aureis, harúmque longitudo tantundem. Id verò ſpatium quod eſt inter vtramque extremitatem oculorum, ex duabus iiſdem dimenſionibus in tres partes diſtinctum, duas oculi, vnam ſibi intermedius naſus vendicabit. Oris latitudo, ſi per ſummum labij metiatur, reſpondebit fronti, naſóve: ſin circino, illi

ſpatio quod eſt pollicis articulo maiore definitum, à labro ſuperiore ad mentum. Pectoris latitudo faciebus continetur duabus: Palmaris autem, plantaríſque latitudo, definiri ſemper inuenietur ſemiportione. Spacium inter vtramque mammillam vna facie continetur: earúmque certus ſitus ab inferiore gula, eodem dimenſus circino deprehendetur.

Menſura ſingularum corporis partium in altitudinem.

In altitudinem verò menſura quæ ſola circunlatione cõprehenditur, ex ſupra dictis hoc modo capietur. Capitis per mediam frontem altitudo, portionũ eſt trium: item & ſummæ coxendicis. Per occipitium à ſumma fronte ad ceruicem, duarum: itémque & infimæ coxendicis. Colli duarum: Pectoris per alas ad tergum, quinque: Ventris per medium, quatuor. Lacertorum, coxarum, crurum, pollicis, cæterorúmque articulorum ſumma circunferentia, nunquam plus longitudine eorundem membrorum continet. Extremum brachij propter iuncturas manuum, portione, propter nodum tibiæ, etiam quarta. Altitudo autem hæc quæ eſt ab imo talorum ad ſummum pedis, reſpondebit longitudini, quæ eſt iſthinc à ſummo pedis ad extremũ vnguem. Colli circulatio ei parti reſpondet portione, quæ eſt à ſummo pede ad vmbilicum. Sed de his ſatis. Quæ ex Pomponio Gaurico, ferè ad verbũ tibi tranſcripſimus: obſcura ſic ſatis: fruere, ſi potes, & fœliciter vale.

FINIS.

